YI
K75

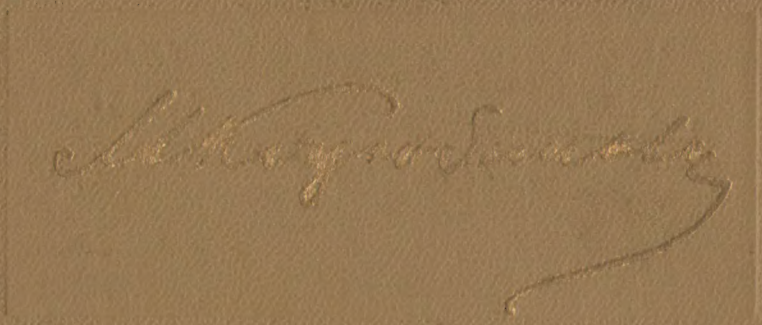

МИХАЙЛО
КОЦЮБИНСЬКИЙ
ТВОРИ
В СЕМИ
ТОМАХ

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

ТВОРИ
В СЬОМИ
ТОМАХ

«НАУКОВА ДУМКА»

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

ТОМ 6

ЛИСТИ

(1905 — 1909)

КИЇВ — 1975

У1
К75

Редакційна колегія:

М. С. ГРИЦЮТА, Н. Й. ЖУК, О. Є. ЗАСЕНКО (голова),
Н. Л. КАЛЕНИЧЕНКО, П. Й. КОЛЕСНИК,
С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ, Ф. П. ПОГРЕБЕННИК

Редактор тому
С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ

Упорядкування та примітки
В. І. МАЗНОГО

Редакція художньої літератури

К $\frac{70303-026}{M221(04)-75}$ 97—75

© Видавництво «Наукова думка», 1975 р.

М. Коцюбинський. *Фото 1910 р.*

ЛИСТИ

1905

1. До Володимира Гнатюка

24 лютого 1905 р. 11 ст. ст. лютого 1905. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Дуже мені прикро, що так сталося, але мене звів д. Луцький. Коли б я знав, яка він «цяця», я нічого не давав би йому. Зараз сідаю за переписування новели «У грішний світ» і вишлю Вам. Є у мене ще більше оповідання — «Під мінаретами», що має незабаром появитися у «Київ[ській] стар[ині]». Пришлю Вам і його, бодай в коректі. Вороному і Коваленкові перекажу. Як Ваше здоров'я? Свідчу Вам, дорогий добродію, свою повну симпатію й найсердечніші бажання здоров'я та сили. З високим поважанням

М. Коцюбинський.

2. До Володимира Гнатюка

28 лютого 1905 р.

Високоповажаний добродію!

Посилаю разом з сим (рекомендов[аною] посилкою) свою новелу «У грішний світ». Тепер Ви можете починати друк книжки, вибравши заголовок, який Вам буде до вподоби, та розмістивши оповідання в якому самі захочете порядку. Прохав би дуже висилати мені коректу, обгорнувши її зо всіх боків гарненько папером, щоб наша

поштова цензура, надірвавши коверту, не доглянула в ній друкованого. Незабаром вишлю оповід[ання] «Під мінаретами» в коректі, бо «Киев[ская] стар[ина]» має друкувати його в книжці за март. Але це не повинно б спинити Вас з друкуванням, бо це оповідання Ви можете умістити на кінці книжки.

До «Вісника» конче постараюся щось дати. Я дістаю «Вісник», певно, таким шляхом, про який писали.

Чи Ви дістали мою відкритку, недавно послану? Сподіваюся дістати од Вас кілька слів. Повідоміть мене, який заголовок дасте моїй книжці і коли дістану коректу. Чи помістите новий портрет і передмову, як колись мали замір?

Як Ваше здоров'я, як почуваєте себе тепер? Мене це дуже обходить.

Чи не могли б Ви прислати мені статистичну звістку (не пам'ятаю, в якій часописі була надрукована) про переклади українських письменників на європейські мови? Якось Сембратович прислав Шрагові таку вирізку з львівської часописі, та він її загубив, а мені вона дуже потрібна. Що у Вас нового? Я так рідко дістаю звістки з Галичини, що аж скучно.

Сердечно бажаю Вам здоров'я та всякого гаразду.

Ваш щирий *М. Коцюбинський.*

15 ст. ст. II 1905.
Чернігів.

3. До Хоми Коцюбинського

12 березня 1905 р. 27 лютого 905.
Чернігів.

Дуже тобі дякуємо, дорогий Хомця, за подарунок. Дістали все добре. Книжки і календар сьогодні або завтра вишлю. Слава богові, що ви вже поправились, а у нас ще й досі слабують. Від різдва діти перенесли і дифтерит, і кір, і круп, а тепер Рома слабий на плеврит. Я теж нездужаю. Решта здорові. Цілуємо вас всіх. Твій *Муся.*

4. До Володимира Гнатюка

26 березня 1905 р.

Чернігів.
13 ст. ст. III 1905.

Високоповажаний добродію!

Перші два аркуші 4-ої моєї книжки, спасибі Вам, дістав ще перед тижнем. Обіцяного листа не дістав і досі. Боюсь, чи не загубився він де у дорозі. Прошу звістити. Коректу новелки «У грішний світ» прохав би вислати. Сими днями сподіваюся надіслати Вам для тої ж книжки оповід[ання] «Під мінаретами», яке вже складено для 3-ої кн. «Киев[ской] старины».

Бажаю Вам здоров'я та всього кращого.

Ваш *М. Коцюбинський.*

5. До Володимира Гнатюка

9 квітня 1905 р.

27 ст. ст. березня 1905.
Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Листа Вашого з 4/4 дістав. Дійшли до мене також 3—4 аркуші IV кн. Спасибі Вам. Щодо передмови, то хай уже ця книжка буде без неї. Киян не варто турбувати, всі вони заняті і, певно, нічого не зможуть дати. Щодо фотографії, то тут якась помилка. В III кн. надруковано старий і дуже поганий портрет мій, в якому я сам себе не пізнаю. Справа, коли пам'ятаєте, була така: Ви мали мій старий портрет (в ясному убранні і в білому краваті) і зробили з нього кліш. Коли я побачив його, то зараз вислав Вам новіший, останній портрет мій (в темному убранні і в чорній у білі горошки краватці) дуже добрий і прохав помістити його у III книжку. Але Ви одповіли, що позаяк кліш уже зроблено, то спілка навряд згодила б ся на нові видатки і що до IV книжки Ви зробите з того нового портрета кліш. На тому діло і стало — фотографія лишилася у Вас чекати IV томика. Коли можете, зробіть з неї кліш, а коли ні, то хай уже буде і без портрета.

Разом з сим листом висилаю (реком[ендованим] під опаскою) оповід[ання] «Під мінаретами». Коректу «У грішний світ», будьте ласкаві, пришліть-таки мені, але до 10—12 ст. ст. квітня, бо потому мене довгий час не буде у Чернігові. 13-го або 14 квітня я виїду до Берліна, до лікаря, але попереду заїду на пару днів до Львова. Дуже тішуся, що доведеться мені особисто познайомитися з Вами, шановний добродію! Я так давно вже бажаю побачити Вас. Коли се не трудно буде Вам, зробіть мені одну прислугу. Напишіть мені зараз, як одержите цього листа, в якому готелі у Львові я міг би спинитися, щоб був недорогий і не дуже брудний. Теж будьте ласкаві подати свою адресу, щоб я міг потрапити до Вас, бо приїду, мабуть, на великдень, коли ваші інституції, що в домі на ул. Чарнецького, замкнені будуть.

За інформації щодо перекладів дуже дякую, але, певно, Ви не бачили тої замітки, яку прислав був Сембратович Шрагові; там була статистика творів наших авторів, перекладених на європейські мови: Стефаника, Мартовича, Вовчка, Кобилянської і мене. Ну, та то справді трудно пам'ятати всякі дрібні замітки в часописах. Я прохав прислати її мені на той лише випадок, коли б вона кинулась Вам в очі.

Ітак, до швидкого побачення! Дуже радію, що побачу Вас.

Поки ж що бувайте здорові. Сердечно здоровлю Вас.

Ваш щирий *М. Коцюбинський.*

6. До Миколи Чернявського

15 квітня 1905 р. 2 квітня 1905. Чернігів.

Дорогий Миколо Федоровичу!

Тільки що дістав од Чикаленка 300 карб. на видання нашого альманаху, які зараз і висилаю Вам. Ви вже не гнівайтесь на мене, що накидаю Вам роботу. Думав довести діло до кінця сам, та судилося інакше: тяжка слабість стала на заваді, і мушу їхати на 2 місяці за кордон. Спочатку їду (12—13 с[ього] м[ісяця]) на Берлін, до лікаря, а поправившись трохи, подаюсь в Італію, звідти поїду

до Швейцарії і трохи до Франції, а відтак через Германію подамся додому.

Хоч і прибільшую Вам клопоту з виданням книжки, та, проте, певний, що Ви зробите це діло якнайкраще, ліпше за мене.

Мені здається, що насамперед треба випустити й розіслати (адреси маєте) якнайширше оповістку про передплату.

Щодо самого видання, то дуже хотілось би, щоб воно було чепурне: гарного формату, на гарному папері і гарними черенками складене. Що Ви думаєте про такий формат, як журнал «Правда» (довгастий), може, не такий довгий, як «Правда», але все ж такого типу?

Добре б було і папір добрати гарний, не тонкий і трохи жовтавий, він більш приємний для ока, аніж білий. Коли в Херсоні не знайдете, то у Вас під боком Одеса, де все це можна мати.

Я дуже бажав би, щоб видання було без всяких віньєток, бо друкарські віньєтки погані (усі) і шаблонні, а оригінальних віньєток ми не можемо замовляти художникам. Теж, на мою думку, не варто давати на початку кожного твору якоїсь літери з малюнками, як се роблять вічани. Скромно, гарний добір оригінальних шрифтів, гарний папір і формат — ото зверхня краса видання, коли нема грошей на щось пишне. Обгортку теж добре б дати якусь з гарного, оригінального паперу, без всяких друкарських оздоб, які тільки псують видання. Перед кожним твором годило б ся дати окрему білу картку з фамілією автора і з назвиськом твору. Ціну визначите вже самі, коли підрахуєте видатки. Дуже і дуже бажано, щоб книжка вийшла можливо швидше, бо справа затяглася страшенно і автори гніваються на нас.

Ну, та я певний, що Ви усе так гарно зробите, як я не потрапив би сам. Ще один клопіт: І. С. Левицький застерігає, щоб ми друкували його повід[ання] «Гастролі» так, як він хоче: скрізь треба, щоб було *цей, ця*, а не «сей», «ся». *Міні,* а не «мені». *Йїх,* а не «їх». *Листя, життя,* а не «листе», «життє». Мусимо догодити старому, що ж діяти? Через те, будьте ласкаві, зверніть на се увагу, а може, ще, коли буде потрібно, спишетесь з ним (Київ, Пушкинская, 19). От, здається, і усе. Як дістанете посилку, напишіть мені зараз, щоб я встиг дістати листа до виїзду (до 12 квітня). З-за кордону напишу до Вас і подаватиму

свої адреси. Цілую Вас сердечно, дорогий товаришу. Поклін од мене й од наших в[исоко]п[оважаній] дружині Вашій. Ваш *М. Коцюбинський.*

Нетерпляче чекаю «Киев[скую] стар[ину]», щоб прочитати «Vae victis!».

7. До Володимира Науменка

15 квітня 1905 р.

2 квітня 1905. Чернігів.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Високоповажаний добродію
Володимире Павловичу!

Велике спасибі за присилку 2-х відбиток. Зважуюсь ще прохати Вас поспішитися з висилкою мені грошей (премії), бо так коло 10—11 квітня мушу виїздити до Берліна до лікаря і, власне, рахую на ті гроші. Інакше не буду мати виїхати з чим. Відбитки «Під мінаретами», певно, уже готові, тож можливо вирахувати, що вони коштуватимуть. Решту ж прошу вислати переводом як можна швидше. Частину відбитків (200 чи 300) бере у мене склад «Киевск[ой] стар[ины]», д. Степаненко пришле по них в друкарню, а ті, що лишаться, прохав би вислати на мою адресу (до 11 квітня) або на адресу Віри Іустиновни (жінки моєї) по 11 квітня.

Простіть, з ласки своєї, за турботи, що чиню Вам своїми проханнями.

Сподіваюся негайної одповіді, що для мене дуже важно, бо стан здоров'я у мене такий лихий, що мушу поспішати з виїздом за кордон.

Усього найкращого!

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

8. До Миколи Чернявського

17 квітня 1905 р.

Дорогий пане Миколо!

Посилаю Вам 300 карб. на видання «З потоку життя», які тільки що мені прислано.

Посилаю рівночасно і посилку.
Звістіть мене зараз, чи дістали те й друге.

Ваш *М. Коцюбинський.*

4.IV 905.
Чернігів.

9. До Володимира Гнатюка

25 квітня 1905 р. 12 ст. ст. IV 905. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Тільки що дістав Вашого листа і разом з ним сумну звістку, яка через віщось запізнилася.

Прийміть моє щире співчуття у Вашому горі і бажання сили перенести його.

Я виїду (сам, без жінки) з Києва 14 ст. ст. потягом увечері, значить, у Львові буду 15-го — не знаю, чи удень, чи увечері. Не хотів би Вас турбувати стрічею на двірці, бо думаю, що се важко для Вас при лихому здоров'ї. За ради сердечно дякую. До швидкого і так приємного для мене побачення!

Ваш цілком *М. Коцюбинський.*

10. До Віри Коцюбинської

11 травня 1905 р. 28 квітня 1905. Berlin, Ackerstrasse, 145. R. Friedmann.

Дорога моя Вірунечко!

Дуже скучаю без тебе. Безперестанку думаю, як би було добре, коли б ти була зо мною. По цілих днях блукаю, а нема з ким слова сказати. Учора взяв провідника, але дорого обійшлося: 3 карб. на день, бо йому 2 та ще білети вхідні до тих місць, де були. Сьогодні вже рішив пуститися по Берліну сам — і знаєш, краще без провідника, ніж з ним. Ніде не блукав, говорив по-німецьки, і скрізь хоч з бідою мене розуміли. Вчора обдивився акваріум і зоологічний сад, а сьогодні, вже сам, Новий музей і Національну галерею. Був теж в парку. Хотів би

піти в оперу, та нема з ким, а самому трудно. Здоров'я моє нічого собі, коли б не нерви. Особливо учора чогось були погані. Якби з тобою, то все було б добре. Хочу додому, хоч, властиво, тільки що вибрався їздити. Турбує мене, що не маю од тебе листів. Що там вдома? Чи здорові? Чи не сталося чого? Коли б хоч словечко. Дуже скучно за домом. Цілую тебе. Поцілуй од мене всіх. Ще цілую міцно. *Муся.*

11. До Віри Коцюбинської

14 травня 1905 р. Dresden. 1 мая 1905.

Дорога моя Вірунечко, пишу тобі, моє серце, з Дрездена, куди сьогодні вранці приїхав, а завтра о $^1/_2$12 виїжджу у Відень. Так-таки не дочекався твого листа. Прохав в Берліні, що коли дістануть, зараз вишлють мені до Відня. Я тобі погано порадив писати poste restante, бо на таку адресу не можна дістати. В кожному великому городі є кілька головних станцій, і трудно розшукати листа. Певно, вже не дістану так адресованих листів, що мене дуже турбує. Сьогодні галерея образів була відкрита тільки до 2 год., і я встиг мало оглянути за кілька годин. Завтра ще з годинку-півтори буду дивитися образи, а далі поїду. Дуже втомлений й іду рано спати, щоб спочити та виспатися. У Відні на вокзалі (див. № 2)...

12. До Віри Коцюбинської

21 травня 1905 р. 8 мая 1905. Венеція.

Дорога моя дитино! Я здоров, хоч вражень так багато, що страх. Вся дорога з Відня до Італії — рай. Сама Венеція, де я вже другий день,— така гарна, що трудно описати. Катаючись на гондолі, страшенно жалкував, що тебе нема зо мною. Так мені скучно самому, що не можу оджалувати, що тебе не намовив поїхати. Разом було б дуже добре. Спасибі тобі за листи. Два листи, відкритку і оден номер газети, що адресувала до Сембратовича, ді-

став і хоч трохи заспокоївся. Пиши й далі на таку адресу, а Сембратович перешле. У Відні купив собі дешевий плащ (9 руб.), бриля і літні черевики. В Венеції купив дещо для тебе. Завтра виїду до Флоренції, а далі до Рима. З Рима поїду до Неаполя, де посиджу трохи, щоб не втомитися. Цілую вас всіх, а тебе особливо. *Муся.*

Тепер писатиму частіше.

13. До Віри Коцюбинської

23 травня 1905 р. 10 мая 1905. Флоренція.

Дорога моя Вірунечко, сьогодні, на один день, я заїхав до Флор[енції], а завтра вранці їду до Рима. На жаль, цілий день дощ, що дуже перешкоджує мені. Встиг обдивитися тільки головний музей і трохи город та й тікаю, бо боюсь, що він мене захопить надовго. Тут кілька музеїв, скрізь чудовий мармур, бронза, образи. Здається, що люди живуть тут тільки штукою, а не хлібом, бо коли у Відні через дім кав'ярня або ресторан,— тут в кожному домі магазини антикваріїв та образів. Я здоров, хоч втомлений і голова болить. Та то нічого. Скучаю за домом, так хочеться вас всіх побачити. Поцілуй діточок. Пиши на адресу Сембратовича, він дошле. Завтра напишу знов. Хоч я дуже обережний, а гроші летять. Цілую тебе міцно і всіх.

14. До Віталія Боровика

24 травня 1905 р. Рим. 11.V 905.

Цілую і обіймаю Вас, дорогий друже і брате. Блукаючи по світах, де лічу свої слабості, часто згадую Вас. Вже з місяць їжджу, був у Берліні, Відні, Венеції, Флоренції, заїздив у Дрезден, а ще лишилась мені Італія, південна Франція і Швейцарія. В Неаполі затримаюсь довше.

Бувайте здорові. Ваш *М. Коцюбинський.*

15. До Миколи Чернявського

24 травня 1905 р. Рим. 11.V 905.

Привіт з Рима Вам, дорогий друже, і в[исоко]п[оважаній] дружині Вашій од *М. Коцюбинського.*

16. До Віри Коцюбинської

25 травня 1905 р. Рим. 12 мая 905 р.

Вибачай, дорога дитино, що хоч вчора надвечір приїхав до Рима, не встиг зараз написати. Так хапався хоч що-небудь оглянути. Встиг обдивитися Колізей, Foro Romano і інші близькі пам'ятники. Все це я зробив без провідника, сам. Купив зараз план города і пустився в дорогу. Ні разу не брав звощика, і хоч Рим — город колосальний, я собі ходжу, як в Чернігові, навіть вчора вночі потрапив знайти свій готель, хоч зайшов на другий кінець міста. Сьогодні йду оглядати церкву Петра і Павла, Ватікан і його музеї. Хапаюся дуже, бо довго не хочу сидіти в Римі, днів 3—4, все мене тягне до Неаполя, над море. Так жалкую, що не намовив тебе їхати зо мною, не можу собі вибачити, бо якби уперся, то поїхала б. Я здоров. Пиши, серце, зараз, щодня, бо я так скучив за всіма вами, що перечитую старі твої листи. Пиши на Сембратовича («Ruthenische Revue»), він перешле. Поцілуй од мене всіх. Цілую тебе без ліку, сердечно. Твій *Муся.*

17. До Віри Коцюбинської

28 травня 1905 р. Рим, неділя, 15 мая 1905.

Сховався од дощу в Колізеї і тут на камені пишу до тебе, моя дитино єдина. Ще тільки сьогодні буду в Римі, завтра о 7 рано їду до Неаполя. Дощі заважають мені. Казали, тут тепло, а поки що тепла нема. Часом мушу ходити в пальто. Хоч удень бігаю страшенно, більше, ніж торік з тобою в Криму, але вертаю додому рано, 9—9½, і зараз лягаю до ліжка, так що лежу коло 11 годин і стараюсь більше спати. За ніч одпочиваю. Так освоївся з Ри-

мом та й взагалі з Італією, що чую себе зовсім вільно, розмовляю, розпитую і не блуджу. Провідників одганяю, хоч їх тут сила і докучають дуже. Коли б вже раз побачити справжнє італьянське сонце і небо, а то більше сіро. Може, в Неаполі краще буде. Тут так багато гарних речей, що все закупив би, коли б не таможня та гроші. Цілую всіх і тебе дуже. *Муся.*

18. До Володимира Гнатюка

28 травня 1905 р. 28/V 1905. Рим.

Дорогий добродію!

Високоповажаний і дорогий пане Володимире, вибачте, що аж сьогодні пишу до Вас кілька слів, хоч обіцяв зробити се раніше. Можу Вам похвалитися, лікар нічого страшного не знайшов у мене, хоч я гадав собі, що у мене рак або які рани на кишках. Всю біду наробили мені нерви, і коли б я міг підлічити їх (лікар радить гідропатію), то все було б добре. Не записав мені берлінський лікар жадних ліків, лише що маю їсти, і послав мене поїздити по світах, що я саме й роблю. Почуваю себе краще, хоч утомлений силою нових вражень. Завтра їду до Неаполя, де пробуду з тиждень, а звідти до Ніцци, відтак до Мілана, в Швейцарію, Мюнхен, Відень і поверну до Львова так коло 20—22 серпня. Не знаю, чи побачу Вас, а хотілось би. Хотілось би особисто подякувати за ту незвичайно сердечну гостинність, яку Ви і в[исоко]п[оважана] пані Ваша виявили під час пробування мого у Львові. До Криворівні навряд чи зможу поїхати, бо не буде уже часу. Як там моя книжка? Певно, готова уже. Будьте ласкаві, вишліть по 1 прим[ірникові] її Лепкому, Сембратовичу і на адресу: Wien, Fuhrmanngasse, 13, II 10, Wilhelm Horoschowski. Ще прохання: пошліть моїй жінці (Вірі) 1 пр[имірник] фотографії нашої, хай вона побачить мене, заким поверну додому. Сердечний привіт в[исоко]п[оважаній] дружині Вашій. Цілую Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

19. До Івана Франка

28 травня 1905 р. Рим. 28 мая 1905.

Високоповажаний і дорогий добродію!

Я все збирався подякувати Вам за ті приємні і незабутні для мене дні, коли ми разом пробували у Львові та на селі. Роблю се сьогодні, оглянувши «Мойсея» Мікеланджело, який мені нагадав Вашу чудову поему. Коли я стояв перед ним, я чув ті сильні, повні вогню промови, які слухав у Вашій хаті.

Був я в Берліні у лікаря. Все нерви. Вся моя хвороба од тих нервів. Не довелось навіть лежати в санаторії, як я сподівався. Записав мені лікар режим певний та казав швидше їхати по світах, щоб новими враженнями зміцнити свої нерви. Отже, побував я у Дрездені, Відні, Венеції, Флоренції, а тепер з Рима їду до Неаполя, а звідти на південь Франції, в Швейцарію і через Відень поверну до Львова. У Львові буду так у 20-х числах червня. Дуже був би радий побачитись з Вами ще раз, бо це, правду мовити, найбільша приємність для мене. До побачення! Ще раз щиро дякую Вам і сердечно цілую.

З високим поважанням Ваш

М. Коцюбинський.

20. До Віри Коцюбинської

30 травня 1905 р.

Неаполь.
30 мая нового стилю, вівторок. 1905.
Hotel du commerce, № 11.
Napoli, Piazza Garibaldi,
hotel du commerce.

Ще вчора увечері приїхав сюди, та не встиг написати до тебе, моє серце Вірунечко. Був дуже втомлений і зараз ліг спати. Зупинився в якімсь комерційнім готелі, брудно, але в доброму пункті, на площ[і] Гарібальді, і з вікна видко Везувій. Увечері на вершку горять вогнем два потоки лави. Сьогодні оглядав город і навіть їздив на човні по морю. Ну, знаєш, в Криму море далеко краще. Тут якесь сіре і невелике, бо це «залів». Може, через те, що погода сіра, небо в хмарах і вітер. Тепла нема. Море

недоступне, берег взято в кам'яні стіни і доступитися до нього не можна. Що мене найбільше вразило тут, то вуличне життя. Скрізь — і в Венеції, і в Флоренції, і в Римі — життя європейське, більш-менш спокійне. А тут пекло, циганський табір. Такий крик на вулицях, що себе не чуєш. Всі і все с т а р а ю т ь с я зробити найбільше галасу. Люди не говорять, а кричать так, що хоч вуха затикай. По вулицях їздять піаніно і грають, звощики лящкають з батогів, неначе стріляють, продавці співають, як муедзини в Криму, осли кричать, жовті кози стадами бродять по вулицях і теж кричать і дзвонять дзвониками. Просто пекло. Дітей цілі табуни, зони кричать і перекидаються, як чорти. Все живе рухом і криком. Завтра їду оглядати Помпею і кращі кутики Неаполя. Пробуду тут з тиждень або 9 днів. Я здоров. Чекаю листів, що перешле Сембратович. Написав йому. Як там вдома? Скучаю. Поцілуй маму, Лідю і діточок.

Пиши на Сембратовича.

Цілую міцно. Твій *Муся.*

21. До Віри Коцюбинської

2 червня 1905 р.

Цілую тебе, кохана Вірунечко, на Везувії.

22. До Віталія Боровика

2 червня 1905 р. Неаполь. 2 н. ст. червня 905.

Недавно писав до Вас, дорогий брате й друже, з Рима, а тепер пишу з Неаполя. Першого листа, певно, не дістанете, бо не так заадресував. Цілую і обіймаю Вас з далекого та гарного краю, де лічу свої нерви. Роблю ціле турне — Германія, Австрія, Італія, Швейцарія й південь Франції.

За місяць буду вдома і тоді напишу ширше, а тепер бувайте здорові.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Вашим сердечний привіт. *М. Коцюбинський.*

23. До Віри Коцюбинської

3 червня 1905 р. 21 мая 1905. Неаполь.

Дорога моя Вірунечко!

Сьогодні у мене щасливий день: дістав твої 4 листи (5-го, 6, 8 і 15 мая) і 4 газети (3 «Киев[ские] от[клики]» і 1 «Полт[авщина]»). Заспокоївся, що всі здорові. Тепер можу їхати далі, бо я сидів тут тільки через те, що чекав листів. Завтра їду до Генуї. Дивуюсь, що ти мало дістаєш листів. Я сливе щодня пишу тобі одкритки, а вчора послав листа. Не гнівайся, що не пишу довгих листів, а тільки одкритки: весь час я блукаю, а вже буду розказувати, як приїду. З подорожі я дуже задоволений, хоч одному скучно. Хочеться швидше додому. Багато вражень теж втомлює, часом не хочеться ні на що дивитися, докучило. Ну, та вже раз поїхав, мушу зробити курс, бо маю білет. Лишилось у мене не багато часу, ще днів 20, та й грошей мало вже, мушу якось оглядатися. Костюма не купив, може, у Відні куплю, якщо можна буде. Вчора їздив на Везувій і звідти послав тобі картку.

Хай мама вибачить, що не поздоровив її на іменини: мушу признатися, що забув,— таке якесь життя неспокійне, вічно щось треба, треба кудись бігти, щось оглянути. Поздоровляю її сердечно і цілую міцно. Поцілуй і Ірочку, хоч я опізнився поздоровити її. Я здоров, нога загоїлась, бережу себе, а все-таки втомлений. Пиши мені на Сембратовича. З Генуї знов напишу, значить, за два дні. Купив тобі ланцюжок. Не знаю, чи подобається. Ну, цілую всіх міцно. Спасибі Юркові за листа. Твій *Муся.*

24. До Віри Коцюбинської

7 червня 1905 р. 25 мая 1905. Вівторок. Генуя.

Дорога моя дитино! Заїхав я на один день і дві ночі до Генуї, а завтра вранці, покинувши свої речі на вокзалі, бо позавтру поверну до Генуї, щоб їхати на Мілан, їду на день до Монте-Карло і до Ніцци. З Неаполя їхав 27 годин неможливим вагоном, брудним, неспокійним (тут спати в вагонах не можна), і страшенно змучився. Ночі

холодні, в вагонах душно, з вікон дме, і сьогодні кашляю і вже їду спати в 7 годин дня, бо після двох безсонних ночей невиспаний і втомлений, а з Ніцци буду повертати теж уночі. Проклинаю себе, чого я поскупився і взяв білет для Італії 3 класи. Потяги з 3-ою класою ходять переважно по ночах, і часті пересадки. Ну, та не все так погано, як, певно, здається з листа. Коли б мав більше часу, не їздив би по ночах, а то поспішаю, щоб встигнути, та й грошей мало. Не описую тобі своїх вражень, бо для цього треба багато місця і часу. Хай розкажу. Пишу коротко, аби знала, що я жив-здоров і нічого мені не сталося. Так хочу поцілувати тебе. Вже скоро.

Цілую наших. *Муся.*

25. До Віри Коцюбинської

9 червня 1905 р. 27 мая 1905. Мілан.

Вибачай, Вірунечко моя дорога й кохана, що я два дні не писав до тебе. Просто не міг. Був у дорозі, їздив до Ніцци, Монте-Карло, вернув до Генуї і вчора увечері приїхав до Мілана. Зараз ліг спати, бо такий зморений дорогою, що страх. Я вже думаю, як би скоротити свою подорож, бо вона починає вже мучити мене. Ти пишеш: бережи себе, не перевтомлюй. Я це роблю, скільки можу, але часу у мене мало, через те мушу гнати і їздити по ночах. Завтра вранці виїду до Швейцарії і увечері буду в Люцерні. Знаєш, тільки на Рів'єрі я побачив гарне море, навіть краще за кримське, а в Ніцці, де такий берег, як в Алушті, сидів над морем і слухав прибій. Вже розпрощався з морем, і тепер будуть гори. Боюсь, як би зовсім не перевтомитися. Я чогось втратив апетит і навіть цікавість. Шлунок непоганий. Певно, перевтома. Думав заїхати до Мюнхена, та, певно, вже не зможу, бо хочу додому спочити. Це таки тяжко так їздити. Як то ви всі там, чи здорові? Твої листи дістану вже аж в Відні, де буду за тиждень. Цілую тебе міцно і всіх наших.

Твій *Муся.*

26. До Віри Коцюбинської

10 червня 1905 р. 28 мая 1905. Мілан.

Так якось недобре почував себе учора, боліли голова і все тіло, не хотів зовсім їсти. Прийняв хіни і виспався, і сьогодні краще мені. Пишу до тебе, моя кохана, в 7 год. ранку, перед од'їздом до Люцерна. Коли вдасться виїхати кур'єром, то буду в Люцерні о 5-ій по обіді. Ні, рішуче я вже хочу додому. Скучив страшенно, більше, ніж торік у Криму, бо тоді ми вдвох були. Як би добре було нам разом!

Дуже я радий, що заїхав до Мілана. Такий чудовий собор, що кращого будинку, мабуть, у цілому світі нема. Я весь час любувався собором і зверху і всередині і не міг одірвати очей. Така краса! Опріч собору, мало чого цікавого. Місто велике і гарне, є музеї, але вже не міг оглянути, нездужалось. Ти не турбуйся. Тепер мені добре, тільки скучно за Вами всіма. Поцілуй од мене міцно маму і передай, щоб берегла себе і була здорова. Мною не турбуйтеся: я собі даю раду. Як там Ромочка? Чи здоров, як Юрко, Оксанка і Ірочка мої кохані? Цілую всіх і Лідю. А тебе особливо, Вірунечко. До побачення.

Твій *Муся.*

Листи твої дістану аж у Відні.

27. До Віри Коцюбинської

11 червня 1905 р.

Неділя.
29 мая 1905.
Люцерн в Швейцарії.

Вибачай, дорога Вірунечко, що вчора не писав. Сливе до 6 годин їхав до Швейцарії. Дорога чудова через Альпи, через С[ен]-Готард. Шкода, що цілий день був дощ і не так добре було видко. Переночував в Люцерні і сьогодні о 2-й год. їду до Берна. Тут дуже гарно і спокійно. Все таке чисте, новеньке. Уяви собі мисочку, налиту синьою водою, такою чистою і прозорою, як Балаклавська бухта, а на тій синьо-зеленій воді новенькі човники, наче тільки що виняв з коробочки забавок дитячих. Навкруги дімочки гарні, чистенькі, наче теж куплені в крамниці дитячих іграшок, а за ними панорама

снігових гір. Маса народу, але так тихо, спокійно, навіть конки ходять тихенько! Після італьянського хаосу, бруду і крику це робить дивне враження. Тут можна спочити. Вчора познайомився з якимись студентами руськими, і блукали весь вечір, оглядали город. Сьогодні знов страшенний дощ, мокро і холодно. Не везе з погодою. Я здоров. З Берна напишу. Цілую вас всіх, а тебе, Вірунечко, ще міцніше за всіх. Тут знов та проклята німецька мова. Якось обходжусь. Ще цілую. Твій *Муся.*

28. До Віри Коцюбинської

11 червня 1905 р. 29 мая 1905. Берн.

Не встиг кинути першої картки в Люцерні, то кидаю її разом з сею в Берні. Ну, гарно ж приняв мене Берн! Ще поки був у вагоні, погода була краща, а як тільки приїхав і вийшов на вулицю, така злива з градом заскочила мене, що промочив ноги і мусив тікати додому перезуватися, а тим часом смеркло, і хоч я ходив увечері по городу, та мало що бачив. Завтра встаю в 5 годин ранку, щоб встигнути до 11 роздивитися більше, а потому їду до Женеви. Я здоров, все добре, хоч без німецької мови як без рук. Ну, та нічого. Ходжу сам, без провідників. Цілую вас всіх. Міцно цілую тебе, Вірунечко.

Твій *Муся.*

29. До Віри Коцюбинської

13 червня 1905 р. 31 мая 1905. Женева.

Дорога моя дитиночко! Ну, я вже ближче до тебе, бо в Женеві. Ще вчора приїхав. Погода змилосердилася і сьогодні краща. Тут справді гарно, хоч в Люцерні краще. Бодай того Сашка з його адресою! Встав сьогодні рано, щоб застати Юлю, розшукав на плані вулицю і пішов. Це далеко доволі. Знайшов, врешті, вулицю, але № 206 bis нема. Зайшов у крамницю, поспитав — нема такого номера. Так і повернув ні з чим, змучившись і пропустивши пароход в Шільйонський замок. Через те і не поїхав, бо

ця подорож займає не менше 9—10 годин. Лихий страшенно. Завтра уранці їду до Цюріха, а звідти до Відня. Хотів би бути вдома швидше, та не знаю, чи встигну на 10. Я здоров, тільки нежить мучить через ту кляту холодну і мокру погоду. Як там ви всі, чи здорові, чи все добре вдома? Турбуюсь дуже. Цілую вас всіх. Цілую тебе, Вірунечко. *Муся.*

30. До Віри Коцюбинської

14 червня 1905 р. 1 червня 1905. Цюріх.

Як бачиш, дорога Вірунечко, я вже кінчаю свою подорож. Вранці приїхав до Цюріха, кинув речі на вокзалі, а сам пішов до вечора блукати по місті. Дуже гарний європейський городок над озером, облямованим сніговими вершинами Альп. В 11 ночі виїду до Відня просто, не буду заїздити до Мюнхена, як думав, бо хочу швидше додому. Коли скрізь буду їхати кур'єром, то завтра о 7 вечора буду у Відні, там перебуду зо 2 дні, звідти — до Львова на 1 день, а там і додому. Приїду 9 або 10, а може, 11-го. Я здоров, тільки нежить. Коли ж погана погода, холодно, хмарно, щодня дощ. З шлунком хто його зна як. Здається, не дуже погано, сьогодні їв навіть омара, не знаю, що буде. Дали на обід. Радий, що скоро дістану твої листи і скоро побачусь. Поцілуй од мене всіх наших. Цілую тебе міцно. *Муся.*

Ще раз цілую.

31. До Володимира Гнатюка

14 червня 1905 р. 14/VI 1905. Цюріх.

Дорогий добродію!

Повертаю вже до Відня, завтра увечері там буду, а звідти так 5 чи 6-го приїду до Львова. Дуже тішив би ся, коли б ще застав Вас у Львові. Маю надію. Так уже втомився подорожжю і безлюддям — бо тут все чужі люди,— що швидше хочу до своїх. А до того ще не везе мені. Погода весь час препогана, холодна, хмарно, дощі, так що

застудився, кашляю, нежить. Тільки й було гарної погоди, що у Львові та тоді, як ми їздили на село. Чи не написали б Ви словечка до мене у Відень на адресу Сембратовича? Я ще дістав би, коли б зараз одписали. Сказав би велике спасибі. До побачення. Уклін в[исоко]п[оважаній] пані Вашій і д. Франкові.

Ваш *М. Коцюбинський.*

32. До Ольги Кобилянської

9 липня 1905 р. 26 ст. ст. VI 905. Чернігів.

Високоповажана добродійко!

Ваш лист не застав мене вдома, через що тільки тепер, повернувши після 2-хмісячного блукання по Європі, висилаю Вам рукопис Вашого оповідання. Дуже хотів заїхати до Черновець, та вже не міг через багато всяких причин. Як тепер Ваше здоров'я? Чи краще себе почуваєте?

Мені дуже помогло блукання за кордоном, дуже добре вплинуло на нерви. Здоровлю Вас усім кращим. Моя жінка засилає Вам щирий привіт.

Ваш *М. Коцюбинський.*

33. До Бориса Грінченка

9 липня 1905 р. 26 червня 1905. Чернігів.

Високоповажаний Борисе Дмитровичу!

Будьте ласкаві, вишліть на мою адресу видання фірми «Вік», як я прохав Вас при нашій стрічі.

Опріч того, коли це не трудно Вам буде, перекажіть, щоб мені вислали «с наложением платежа» 1 пр[имірник] вид[ання] «Досвітні вогні», коли ця книжка вже вийшла.

Щирий привіт Марії Миколаївні.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

34. До Андрія Дуляка

13 липня 1905 р. 30.VI 905. Чернігів.

Ви, певно, або дивуєтесь, Андрію, або гніваєтесь на мене, що й досі не дістаєте одповіді на свого листа. А Ваш лист не застав мене вдома, бо ще перед великодніми святками я виїхав за границю і оце тільки повернув звідти. З'їздив Германію, Австрію, Італію, Швейцарію та південь Франції. Мусив їхати до доктора, бо був слабий, а він сказав, що моя слабість од того, що я дуже утомився од важкої праці, і радив трохи спочити та поїздити по світах. От я й їздив коло 3-х місяців, спочив і краще себе почуваю.

Спасибі Вам, Андрію, що не забули мене на великдень та побажали мені так багато хорошого. Я теж бажаю Вам кращої долі, аніж маєте. Ви якось так пишете про себе, що я не знаю добре, де Ви служите, що берете на місяць, яку роботу тепер робите. Чи якби що трапилось, чи поїхали б на друге місце? Хоч я нічого зараз для Вас не маю, а все-таки часом може трапитись якесь місце.

Спасибі Вам за вірші. Питаєте, чи добре. Це трудно сказати. Коли чоловік пише для себе, виливає своє горе й радощі, то йому легше стає. Чому ж тоді не писати? Тоді і всякі помилки прощаються. Інше діло друкувати. Це так, наприклад: я не кравець, а скортіло мене пошити собі одежу. Ну, звісно, як пошив, так пошив, сам зношу, нікому діла до того нема. А коли б я схотів винести ту одежу на торг, де продають одежу гарні кравці, то мене б засміяли, що я так пошив, і ніхто не купив би мого шитва. Щоб писати, треба попереду учитись, учитись і учитись. Та й цього не доволі. Є багато на світі учених людей, а поетів мало. Треба мати талан. А все-таки третій вірш непогано у Вас вийшов, тільки нагадує слова якоїсь пісні.

Щось Ви ні разу не згадували в своїх листах про книжку «Из уст народа», яку я посилав Вам. Там є Ваша запись про Кармалюка. Посилаю ще раз, а також 2 з своїх останніх оповідань — «Fata morgana» і «Під мінаретами». 2-й том ще не вийшов, хоч я лагоджу його. За границею, у Львові, вийшло вже 4 томи, та сюди не пускають.

Напишіть мені, чи дістали книжки.

Ну, бувайте здорові та не гнівайтесь на мене, що так не скоро одписав.

Прихильний до Вас *М. Коцюбинський.*

35. До Володимира Гнатюка

13 липня 1905 р.

30.VI ст. ст. 905. Чернігів.
(Северянская, соб[ственный]
д[ом], № 3).

Дорогий пане Володимире!

Нарешті таки зібрався написати до Вас. Приїхав додому і вскочив у роботу, як в пекло. Сьогодні, дякуючи тому, що занедужав і не маю права виходити з хати, трохи вільніший.

От зараз сиджу у себе і уявляю собі Вас у Криворівні. І так мені хочеться бути разом з Вами серед гір, над річкою, разом грітися на сонці і спокійно про щось розмовляти. Почути часом серед розмови цікаву, оригінальну коломийку і Ваш сміх. Побачити, як Ви погладшали й засмалилися на сонці, як поздоровшали та як обходитесь без всякої книжкової премудрості.

Хочеться, а доводиться обходитись смаком.

Ну, та на се літо маєте відпустку, а на прийшле не одкараскаєтесь од мене, хоч би й хотіли.

Справді, як почуваєте себе на селі? Чи добру погоду маєте, чи розтирає Вас гуцул, як звелів лікар, чи добре їсте та чи менше кашляєте? Радий би почути од Вас, що все йде добре.

А мене хоч дуже втомила подорож і хоч я схуд так, що знайомі не пізнавали, проте почуваю себе свіжішим, бадьорішим і навіть поправляюся. Час у нас, правда, не відповідний до того, вічно нерви напружені. Наприклад, перед кількома днями довелось стояти кілька хвилин перед рушницями козаків, вимереними в публіку, і чекати, що ось-ось ляжеш трупом. Ну, та після вулкану се фрашки! Останніх голосних подій в Одесі не буду Вам описувати, бо, певно, Ви краще знаєте про все з закордонних часописів. Щодо українців, то вони, як поглянути, ніби зовсім завмерли, нічим себе перед людьми не виявляють, хоч непомітна робота йде, підшкурні води течуть.

Як-то там у Галичині? Я дуже жалкую, що не міг зблизька придивитися до вашого галицького життя, пізнати людей різних напрямків. Вже повертаючи зі Львова, я розбалакався з одним гал[ицьким] попом, що десь попує під Бродами. Здається, доволі інтелігентний і освічений піп, а коли довелось заговорити про Україну (російську) — він мене здивував дуже. «Що нас, галичан, обходить ваша

Україна? Чи буде у вас воля, чи не буде, чи зміняться порядки, чи ні, це нас обходить постільки, поскільки доля й Росії, також далекої і байдужої нам. Ми маємо свої окремі завдання — служити галицькому народові, працювати для нашого галицького мужика. А України ми не знаємо і не цікавимося нею». От більш-менш зміст того, чим він здивував мене. Але, пригадавши собі кілька листів до Сембратовича, писаних з різних закутків Галичини, в яких читачі «R[uthenische] R[evue]» гніваються, що C[ембрато]-вич уділяє так багато місця Україні в своїй часописі, я зміркував, що погляди отця з-під Брод[ів] не дивоглядне унікум, а, певно, доволі розповсюджене з'явище, яке мене зацікавило.

Що там Ваші приятелі — Губчак, Шухевич і К°? А знаєте, Шухевич прислав мені під опаскою аж 3 пр[имірники] своєї замітки на рецензію його твору, і хоч адреса була невірна, хоч посилка була під простою опаскою і мусила перескочити цензурні пороги,— я таки дістав ті 3 пр[имірники]! Просто везе чоловікові.

Хотів я вислати Вам 2-й том праці Василенка, та він ще не готовий. Ще частина не видрукована. Як тільки випустять, зараз Вам вишлю. А Ви вже, коли такі добрі до мене і не забули обіцянки вислати деякі книжки (вид[ання] Наук[ового] тов[ариства] ім. Шевч[енка]), а також «Коломийки» (як будуть готові), то напишіть до Львова, щоб їх вислали на відому Вам київську адресу [...]. Тільки, коли можна, зробіть се тепер, бо так [...] зручніше. Опріч того, ті примірн[ики] моїх книжечок, на які я маю право, я теж можу дістати через Київ. Для того зробіть в книгарні наказ, щоб вони вислали на відому київську адресу окремими і невеликими пачками, так по 16 книжечок, значить, по 4 комплекти (том 1, 2, 3 й 4-й) моїх оповідань — всі належні мені примірники, рівночасно повідомляючи мене, що й коли вислане. Також і Ви, дорогий пане Володимире, коли будете посилати мені книжки [...], звістіть, що саме посилаєте. Се потрібне. А я наперед дякую і наперед тішуся дорогими для мене подарунками.

Ще згадав! Чи не пам'ятаєте часом, чи вислана моя остання книж[ка] — «У грішний світ» — Лепкому, Горошовському до Відня та Сембратовичеві? Мені се потрібно знати. Я якось писав до Вас з Рима, прохаючи наказати книгарні вислати їм, та, може, за всякими клопотами та працею Ви забули про те.

От написав листа — і соромно стало! Людина вибралася на село, щоб спочити од всяких дрібних клопіт, а я якраз тими дрібницями турбую її. Тому, знаєте, я не гнівався б на Вас, коли б Ви не виконали жадного з моїх прохань. Одно б тільки було дуже прикро мені — коли б не написали до мене хоч пару слів,— бо я дуже цікавлюся, як Ваше здоров'я та як Вам поводиться на селі. Чи Ви ще й досі самі, чи, може, вже вкупі з родиною? Поклоніться од мене в[исоко]п[оважаній] пані Вашій та перекажіть їй, що я не можу забути про час мого пробування у Вашій хаті, де мені було так добре, як серед рідних.

Діточок Ваших цілую. А найбільше і найміцніше цілую Вас, дорогий пане Володимире.

Бувайте здорові!

Ваш *М. Коцюбинський.*

36. До Богдана Лепкого

15 липня 1905 р.

2 лютня ст. ст. 1905.
Черпігів.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Любий добродію!

Пишу до Вас утретє, бо на перші два листи не дістав од Вас одповіді, що насуває гадку, що Ви на мене чогось гніваєтесь. Теж не застав удома обіцяних Вами оповідань для перекладача. Посилаю Вам реком[ендованим] ті свої видання, які маю. Хотів послати Вам 1-ий т[ом] своїх новел, що вийшли у Києві, та, на жаль, не маю жадного пр[имірника]. Гнатюк повинен би уже вислати Вам обратно книжечку мою, що вийшла сими днями у Львові, бо я йому аж двічі писав про те.

Певно, у Вас тепер вакації, Ви вільні і користуєтесь волею не так, як я, а більше продукційно для літератури. Я ще й досі під враженням тих прегарних віршів, що Ви читали мені колись вечором.

Цікавить мене дуже, чи вийде що з проектованого Вами з'їзду письменників у Чернівцях. Я надаю особливу вагу таким з'їздам, особливо закордонним, бо звичка організуватися у вас більше розвинена, ніж у нас. Принаймні з того з'їзду письменників, доволі численного, що одбувся

у нас перед двома роками, нічого не вийшло, жадних результатів не видно.

Я хоч і спочив трохи, вернувшись з подорожі, а проте, не можу взятися до якоїсь роботи, так розледачів. А тим часом хочеться щось хоч невеличке написати за літо... Та й час у нас неспокійний: недавно стояв кілька хвилин під козацькими рушницями і кожної хвилі сподівався, що ось-ось куля положить тебе на землю.

Не пишу до Вас на сей раз довгого листа. Мені хотілось дізнатися, чи справді Ви гніваєтесь чого на мене, хотілось, врешті, привітати Вас і в[исоко]п[оважану] паню Вашу та побажати Вам приємного спочинку влітку.

Бувайте здорові і не забувайте найщиріше відданого Вам

М. Коцюбинського.

П. С. Ви обіцяли вислати мені томик польських перекладів, де поміщені деякі з моїх оповід[ань]. Був би дуже вдячний за се Вам.

37. До Миколи Чернявського

23 липня 1905 р. 10.VII 905. Чернігів.

Дорогий товаришу! Врешті повернувся я з своєї закордонної мандрівки і знов ускочив в звичайний круг інтересів. Можу похвалитися, що їздилось мені добре, багато бачив і чув. Найбільше зацікавила мене Італія, яку я з'їздив і вздовж і поперек. Теж доволі добре обдивився Швейцарію та південь Франції. Найгірше було мені в німецьких землях (Германія і Австрія), бо я не знаю німецької мови, але і там якось обійшлося усе добре. Приїхав додому хоч худий і втомлений, але значно здоровший. Хороба моя, як показалося, розвилась виключно на нервах, на нервовій перевтомі, і зміна вражень зробила мені добре. Особливо освіжила мене пригода на Везувії, де я мало не загинув, завалившись коло кратера (саме тоді Везувій вибухав) та попікшись доволі солідно. Ледве вирятували мене, 2 години лежав непритомний, навіть одливали. Оці гострі враження зразу підняли мій дух, і я перший раз пообідав на вулкані з апетитом і перший раз випив без шкоди для здоров'я вина. Колись оповім Вам цю

цікаву пригоду. Я посилав Вам з-за кордону привіт — чи дістали? Напишіть. Не забудьте написати також, чи дістаєте «Вісник». Бувши у Львові, я вистарався для Вас безплатний примірник «Вісника», який Вам будуть доставляти додому. Але за те мусите щось дати до «Вісника» — поезію чи прозу. Напишіть також про себе, як почуваєте себе тепер, чим заняті. Листа Вашого я прочитав тільки тепер, бо він не застав уже мене: я виїхав за кордон ще перед великоднем.

Як там наш альманах? Маю надію, що він уже весь видрукований (за 3 місяці). Як іде передплата? Це мене дуже обходить, бо маємо довг, який треба незабаром виплатити. Пришліть мені, будьте ласкаві, примірник книжки, не чекаючи дозволу на випуск. Як один з редакторів, я маю право мати у себе нецензурований примірник. Коли б книжка не вся була надрукована, то пришліть ті аркуші, що вже готові, а також оповістку на передплату, бо я її не бачив. Так хочеться, щоб книжка скоріше побачила світ, бо вже соромно перед авторами: справа тягнеться роками.

А що ж Ваша «Ластівка»? Певно, давно вже випурхнула з гнізда?

Чи готуєте що на новий конкурс «Київ[ської] стар[ини]»? Похваліться. Я, певно, нічого не дам. Запустив трохи свою службову працю і тепер сиджу над нею. Ніколи писати. Опріч того, мушу гуляти і спочивати, бо інакше знов буду хорий.

Де тепер Коваленко? Чи в Херсоні? Звістіть мене. Коли він там, передайте йому привіт од мене.

Вітаю Вас щиро з родиною. Наші кланяються. Сподіваюся на швидку одповідь.

Ваш щирий *М. Коцюбинський.*

Посилаю під бандероллю «Під мінаретами». Не забувайте ж.

38. До Миколи Чернявського

16 серпня 1905 р. 3.VIII 905. Чернігів.

Що з Вами, дорогий Миколо Федоровичу, чому не одповідаєте на листа, посланого Вам місяць тому назад

в справі альманаху? Я прохав вислати оповістку і всі аркуші, що видруковані вже. Подайте звістку, турбуюсь.

Ваш щиро *М. Коцюбинський.*

39. До Миколи Чернявського

8 вересня 1905 р.

Дорогий Миколо Федоровичу!

Не гнівайтесь, що одповідаю не зараз і коротко. Посилку і дорогий для мене дарунок дістав, спасибі Вам. «Ластівка» вийшла гарна, коли б тільки принесла таку користь, якої Ви сподіваєтесь, бо нам дуже і дуже треба б обновити літературу нашу новими талантами. Рецензій на «Ласт[івку]» я не стрічав. Кажуть, була маленька замітка в «Киев[ской] газете», де одмічено, що тепер не час видавати такі збірники, коли на черзі видання всяких політичних брошур для народу (?!). Коли побачу де, конче пришлю. «З потоку життя» видається дуже гарно, мені сподобалось. Може, не треба обрізувати, бо й так гарно. А propòs, не забудьте послати коректу оповідань [...]. Я писав Вам про те давніше, то щоб не забули.

Напишіть, по чому я можу продавати «Ластівку», бо сподіватися продати по номінальній ціні важко. Коли ж пустите дешевше — може, продам.

Присилайте мені і дальші аркуші «З потоку», які будуть готові. Я хотів би мати їх, бо книжка вийде, певно, не швидко.

Погано, що Вам не дають одпуску. Треба б Вам конче послати щось на конкурс. Я ще нічого не писав та й, певно, не напишу, бо у мене багато роботи бюрової, опріч того, мушу гуляти. Сидіти довго за столом тепер не можу, здоров'я не служить. Хоч я і поправив своє здоров'я за кордоном, та, щоб не зопсувати, мушу вести більше нормальне життя і менше працювати. Дуже досадно, бо маю багато всяких цікавих тем. Жалкую, що не можу деяких передати Вам, може б, покористувались. Та в листі цього не можна зробити.

Чи не приїдете часом в Борзну 7-го вересня на відкриття музею Куліша? Ви, здається, помирилися з Кулі-

шихою. Я, може, поїду, то б побачились, а це було б дуже гарно, бо я скучив за Вами.

Не знаю, чому не посилають нам «Вісника», я теж не дістав. Напишу про це Гнатюкові, який ціле літо перебував у горах і аж тепер вертає до Львова. Певно, без нього в редакції було безладдя. Так чи інакше, а «Вісник» Ви будете діставати, я вже постараюся. Що там у вас в Херсоні? У нас тихо, всі наче поснули на літо, як ведмедь зимою, хоч час для спання не відповідний.

Не зважайте, що пишу так коротко, прихопцем, напишіть до мене. Обіцяю другим разом ширше написати до Вас, а тепер у нас йдуть всякі вечірні наради у бюро і забирають весь час, так що й дихнути піколи, не то лист до пуття написати. Цілую Вас сердечно і бажаю сили і здоров'я, щоб могли збагатити нашу літературу.

В[исоко]п[оважаній] жінці Вашій низенький уклін.

Віра Устиповна вітає вас обох.

Ваш *М. Коцюбинський.*

26/VIII 905. Чернігів.

40. До Володимира Гнатюка

21 вересня 1905 р. 8 ст. ст. вересня 1905.

Любий пане Володимире!

Тепер ми сквитувалися, бо пишу до Вас по довгій перерві, але я сього бігме не хотів: проклята бюрова праця вхопила мене у свої тверді лаби так, що чоловік не щодня має час перейтися годинку, хоч від того залежить здоров'я. Все попсувала мені та клята робота — і здоров'я, і гумор, і мої літературні заміри, а тут ще мушу заробляти приватно на життя, бо пенсії не стає. Біда, та й годі!

За довгу мовчанку я Вас не лаяв, а коли дістав листа од Вас, то взяла охота вилаятися, бо де ж таки: поїхати в гори поправляти своє здоров'я та й перестудитися! [...]. Фе! Недобре. Не сподівався того по Вас. Я гадав собі, що повернете з Криворівні таким буцматим та здоровим, а Ви... ще гірше кашляєте... Коли не обіцяєте поправи на той рік, то не поїду з Вами у гори.

«Вісник» дістав сими днями. Дуже Вам дякую. Стаття Франка незвичайно подобалась мені. Я просто подивляю розум та талант того чоловіка. Так ясно, просто і дотепно ледве чи хто потрапив би у нас вивести тоту гнилятину на чисту воду. Дай йому боже здоров'я, тому Франкові! Я незвичайно люблю і поважаю оту світлу людину. Як побачите його, перекажіть йому од мене сердечне привітання.

Нетерпляче чекаю на Ваші «Коломийки». Як будете посилати мені ([...] під опаскою), напишіть. Може б, Ви були ласкаві казати вислати мені на ту ж адресу 4 моїх книжки, по 1 прим[ірнику] кожної, бо інші пляхи, здається, тепер перепинилися на деякий час. Трохи згодом можна знов буде послати 4 кн. Тільки за кожним разом повідомляйте мене. Щоб покінчити з проханнями, додаю ще одно.

Голубчику! коли можна вислати мені ремунерацію, то зробіть се ще сього місяця, бо в кінці вересня маю платити до банку. Як не заплачу, то з'їдять мене живцем! Дуже надіюся на Вас.

Переходжу тепер до інших справ. Указ 76 року, як в звісно, рішили знести, але ще не публікують про се. Репрезентант міністерства освіти, як кажуть, виступив з гадкою, що українська література — література народна, для народу, а для цеї останньої, по гадці комісії Кобеко, має лишитися цензура. Виходить, що обмеження щодо укр[аїнської] літератури будуть скасовані, а цензура лишиться. Як гляне на се Дума (бо питання про волю преси має бути внесене насамперед туди) — не звісно, але є надія, що Дума знесе всяку цензуру. Євангеліє укр[аїнською] мовою вже друкується, д. О. Левицький сам бачив коректу перших аркушів. Всяка легальна робота між народом та серед несвідомої інтелігенції нашої поки що неможлива, бо ще не маємо права зборів, спілок і т. і. Через те похвалитися нема чим, а часом просто доходиш до розпуки, почуваючи себе зв'язаним. Щодо наших внутрішніх справ, то [...] вони стоять несвітло. Перед виїздом за кордон я мав кращі надії на найближчий час, але тепер вони розвіялись, і дуже прикро сконстатувати се.

Може, коли нападе охота, а час дозволить, то напишіть до мене. Пишіть про здоров'я Ваше. Од щирого серця бажаю Вам якнайбільш його, а решта, я певен, буде все добре.

Низенький уклін в[исоко]п[оважаній] пані Вашій. Діточок цілую. Вітаю і цілую Вас міцно та щиро.

Ваш *М. Коцюбинський.*

41. До Миколи Чернявського

1 жовтня 1905 р. 18 вересня 1905. Чернігів.

Дорогий Миколо Федоровичу! Чи Ви дістали мого листа, посланого в кінці серпня у відповідь на Ваш лист? Я там, межи іншим, прохав Вас вислати коректу [...], а також висилати мені дальші готові аркуші «З потоку життя». Вже місяць минає, а од Вас ані слова, ані чутки. А тим часом автори, що давали матеріал до нашого альманаху, розумієте, їдять мене. Коли вийде? Багато надруковано? Чом нема оповістки? і т. і. Не знаю, що їм одповідати. Напишіть хоч пару слів. Як ся маєте? Чи послали що на конкурс? Я ні на що не спромігся.

Цілую Вас сердечно. В[исоко]п[оважаній] дружині Вашій кланяємось.

Ваш *М. Коцюбинський.*

42. До Миколи Чернявського

9 жовтня 1905 р. 26/IX 905. Чернігів.

Любий приятелю! Все прислане Вами, спасибі Вам велике, дістав, а дальших аркушів альманаху нетерпляче чекатиму.

Розсилки оповісток я не цураюся, навпаки, готов узяти на себе ту роботу, та мене непокоїть одна річ: в списку передплатників «Першої ластівки» та клієнтів «Киевск[ой] стар[ины]», безперечно, значне число людей, належачих до обох петербурзьких товариств. Тож чи не може статись, що одним і тим самим пошлете Ви й я? А це, опріч зайвої роботи, і зайві кошти, яких у нас мало, та й жалко таки гроша на марне. Чи обміркували Ви ту справу — і як? Напишіть швидше, бо я поки що не розсилаю, хіба деяким знайомим для розповсюдження.

Щодо обгортки для «З потоку [життя]», то, може б, дати і дорожчу, аби гарна.

В кожному разі не таку, яку має «Перша ласт[івка]», бо незручно два видання підряд випускати в однаковій обгортці, та, правду мовити, вона не дуже мені вподобається. Чи не трудно було б Вам прислати мені зразки тої дорожчої обгортки, яка є в друкарні та яку друкарня згоджується, проте, пустити дешевше. Може б, ми спільними силами вибрали щось путяще. Я гадаю, що не слід давати обгортки в кількох кольорах, а тільки однакову для всіх примірників. Що Ви на се?

Щоб покінчити в справах альманаху на сей раз, ось Вам спис моїх книжок для обгортки:

Оповідання, т. І, К.	1 р. 50 к. і 2 р.
Дорогою ціною, К.	25 к.
Fata morgana, К.	15 к.
Для загального добра, Ч. . .	20 к.
Під мінаретами, К.	20 к.
П'ятизлотник, Ч.	3 к.
Харитя, Ч.	5 к.

Оце і все, не густо.

Чи не читали Ви, що в 5-й книжці місячника «Наука и жизнь», в статті «Очерки современной малорусской литературы» написав про Вас якийсь д. Б. Фусс? Дуже Вас хвалить, прочитайте собі, і хай Ваші крила ростуть. Певно, в якійсь з херсонських бібліотек передплачують той журнал, тож, напевне, дістанете. А коли б не дістали, а вже дуже кортіло, то ось Вам адреса «Н[ауки] и ж[изни]» — С.-Петербург, Николаевская, 33.

Щасливий Ви, що можете писати. Я не можу, навіть цей лист ледве пишу. Слабий. Знов мені гірше, знов нерви не то писати, а й жити не дають. Живеш механічно, цікавишся — механічно і тільки мучишся не механічно. Я вже гадаю, що це мій край. Ну, та байдуже. Не жалко і не страшно.

Не гнівайтесь, що пишу мало. Справді не можу. Цілую Вас. *М. Коцюбинський.*

Вашим од пас усіх сердечний привіт.

43. До Хоми Коцюбинського

17 жовтня 1905 р. 4/X 905. Чернігів.

Всі ми сердечно поздоровляємо тебе, дорогий Хомця, з іменинами і бажаємо всього найкращого. Поцілуй од нас Грипу і діточок та перекажи їм наше поздоровлення з іменинником. Ми всі здорові. Як там ви усі? Напиши

Цілуємо тебе і всіх твоїх. Твій *Муся.*

44. До Володимира Гнатюка

18 жовтня 1905 р. 5 ст. ст. X 905. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Тільки що дістав [...] книжки і догадуюсь, що то Ваша добра рука напрямила їх. Дійшло до мене ось що: 4 томики моїх оповідань (по 1 пр[имірнику] кожного), Ваші «Коломийки» і «Мойсей» д-ра Франка. Чи все дістав? Моє Вам велике й сердечне спасибі за дар. Звістіть мене, чи «Мойсея» Ви од себе прислали, чи по волі д-ра Франка. Бо я не хотів би бути нечемним і не подякувати йому, коли се примірник од автора. «Коломийок» ще не читав (бо тільки що дістав їх), але вже чую, що то мені дуже гарно пахне. Як прочитаю, напишу Вам про свої враження.

Знаєте, я видобув з бібліотеки управи земської деякі ваші видання: «Збірник математ[ично]-природописно-лікарський», під редакц[ією] Верхратського, й II вип. «Приповідок» Франка. Остання книжка дуже цінна, та, на жаль, нема початку ані продовження її. Пишу Вам про се й на той випадок, що коли б Ви згадали про мене та схотіли прислати яке видання товариства, то маєте добрий і певний шлях — управа губ[ернського] земства. Тільки рівночасно тоді напишіть м е н і, що висилаєте, бо інакше бібліотекар управський запише книжки у свій каталог і тоді трудно видобути книжку.

Що там з «Вісником»? Чи він виходить ще? Книжок за вересень і за сей місяць я ще не бачив.

Як ся маєте, дорогий пане Володимире? Я дуже хотів би почути про Вас хоч дещо.

А коло мене зовсім зле: знов хорий, знов нерви, а з ними вкупі і шлунок. До того змучений, що нічого писати не можу, і це мене гризе найбільше. Не знаю вже, що з собою діяти. А все через перевтому. Мушу працювати годин по 10—12 на добу, а се шкодить. А ще ціла зима передо мною, коли найбільше праці буває.

Що се Ви мовчите? Чи не посадили Вас до цюпи з ласки д. Губчака? На хліб і воду, на покуту за редакторські гріхи. А мене теж, мабуть, не мине цюпа, бо банк уже точить на мене зуби, що не плачу довгів, а Ви й не пишете мені, що таки дирекція Вид[авничої] спілки — чи має мене рятувати, чи ні. Хай би вже знав, чи маю пускатися на дно, чи ще можу ногами дригати. От жарти-жарти, а тим часом справді кепсько приходиться. І не хочеться мені докучати Вам, страх як не хочеться, а мушу, бо пече. Поможіть уже, любий пане Володимире, довести справу до якогось кінця, бо страх як гроші потрібні, і то з а р а з. Тепер тих пару сот рублів для мене дорожчі, ніж другим разом тисяча. Ху, аж душно стало, пишучи про сю неприємну для мене справу.

Та щоб осолодити для себе хвилю, цілую Вас міцно і сердечно. Бувайте здорові, напишіть мені швидше хоч кілька слів та й взагалі не забувайте повік прихильного до Вас

Вашого *М. Коцюбинського.*

В[исоко]п[оважаній] пані Вашій мій сердечний привіт. Діточок цілую.

Д-ра Франка привітайте од мене. Незабаром напишу до нього. [...].

45. До Миколи Чернявського

18 жовтня 1905 р. 5.X 905. Чернігів.

Любий Миколо Федоровичу!

Спасибі Вам, дістав знов 5 арк. альманаху. Переглянувши «З глибини», я відкрив дві дуже досадні помилки друкарські. Особливо перша калічить зміст. (В таких маленьких речах, як мої, друкарські помилки часом нищать ціле враження). Отож чи не можна б було зазначи-

ти ті помилки. Ось вони. Стор. 206, рядок 3-й згори, замість «до хмари» має бути «*бо* хмари». Стор. 207, рядок 12-й знизу — замість «И хоч и тепла» має бути: «И хоч тепла». Словом, *и* тут зайве: його вставив складач. Не кажу вже про «знаки препинания», які в «Утомі» псують дуже. Скрізь після *тоді* поставлена запятая, чого в оригіналі не було. Дуже досадно.

Чому не одповідаєте на лист? Я не знаю, як бути з розсилкою оголошень. Прохав теж прислати зразки паперу на обгортку. Цілую Вас щиро.

Ваш *М. Коцюбинський.*

46. До Миколи Чернявського

24 жовтня 1905 р. 11.X 905. Чернігів.

Любий Миколо Федоровичу!

«Отчет» я дістав і пішлю оповістки по вказаних адресах. Припліть тільки мені на видатки рублів 10, бо я тепер такий бідний, що й карбованця не маю.

Бандеролі з зразками обгортки не дістав. Чекав три дні, все думав, що дісталу, аж бачу, що вже годі чекати. Чи пропала, чи забули вислати?

На мою думку, треба конче видрукувати, що «чистий дохід з видання призначено на премію за кращий літературний твір».

Щодо того, щоб подавати наші адреси до виписування альманаху з уступкою, то це було б, на мою думку, не зовсім практично, бо дало б нам багато зайвої роботи та клопоту. Добре було б пристроїти решту видання десь на складі «Киев[ской] стар[ины]».

Будьте ж ласкаві, припліть швидше зразки обгортки; додайте і решту готових аркушів збірника.

Пишу до Вас у тривожний момент. Ми тепер бастуємо (статист[ичне] бюро, бухгалтерія управи, дорожний, шосейний одділи, частина больниці і частина служащих канцелярії управи), бо управа увільнила, на жадання адміністрації, одно[го] служащого в бюро і не хоче видати йому платню за три місяці (150 руб.), як се зробила, увільняючи статистиків. Що з того вийде, не знаю, може, доведеться шукати посади.

Отож вибачайте, що пишу коротко і недбало: перви у мене зворушені вкрай і я зовсім слабий.

Цілую Вас сердечно,

Ваш *М. Коцюбинський.*

Пишіть.

Де тепер Коваленко-Коломацький? Напишіть.

47. До Миколи Чернявського

17 листопада 1905 р. 4.XI 905. Чернігів.

Що з Вами сталося, дорогий Миколо Федоровичу, що нема од Вас жадної звістки? На останній лист одповіді не було, кінця альманаху не дістав. Турбуюся, чи живі Ви і здорові. Напишіть мені про все зараз.

Я поки що живий і навіть цілий.

Цілую Вас сердечно,

Ваш *М. Коцюбинський.*

48. До Володимира Гнатюка

17 листопада 1905 р. 4 ст. ст. XI 905. Чернігів.

Любий пане Володимире! Чому Ви не одповідаєте на 2 останніх моїх листи? Що з Вами сталося? Я вже турбуюся. Я ще цілий і живий.

Одпишіть мені зараз, бо я турбуюся! Чи збиралася, врешті, дирекція Спілки видавничої? Це мене дуже обходить, бо коло мене круто. Сподіваюся, що хоч картку дістану од Вас. Звістіть, як Ваше здоров'я. Цілую Вас сердечно, Ваш

М Коцюбинський.

В[исоко]п[оважаній] пані Вашій моє поважання.

Діточок цілую.

49. До Миколи Чернявського

18 листопада 1905 р.

Дорогий Миколо Федоровичу!

На сей раз, спасибі Вам, дістав усе і спішу зараз одповісти.

Межи зразками обгортки надрізаних знайшов тільки 3, значить, вибір зробити доволі трудно. Чорну обгортку да-

вати я вважав би не дуже добрим, бо довелось би друкувати на ній золотом, а се не гарно. Зелену — та ми вже з Вами випустили одно видання з зеленою обгорткою («Дуб[ове] листя»), то, може, доволі. Може, зупинитися на червоній (зразок посилаю) — № 46, рисунок І. Врешті, як уважаєте. Звісно, краще було б не гаятись з випуском у світ видання, не зупиняти його через обгортку.

Покінчивши з справами, які, певно, і Вам уже докучили, бо час тепер такий, що живеш іншим, вічно у напруженому стані, перейду до іншого.

Насамперед сердечно поздоровляємо Вас і в[исоко]п[оважану] дружину Вашу з сином. Хай росте здоровий та розумний! Досадно тільки, що пані Ваша заслабла. Побажайте їй од нас якпайшвидше одужати та виховати нового громадянина для нової громади.

У нас тепер у Чернігові трохи заспокоїлося, коли уважати спокоєм «усиленную охрану». Та нас уже нічим не здивуєш. Нам дали уже стільки доказів «действительной неприкосновенности личности», колючи дітей штиками та рубаючи шаблями в день оголошення маніфесту, а потому у страшні дні контрреволюції (читай — розбою), що арештування тепер зовсім не винних людей тільки ще краще ілюструють ту [...] «свободу».

Ви не можете уявити собі, що я пережив, бачачи те все на власні очі, і який це вплив мало на мої хорі нерви. Мені тепер ще гірше, ніж було: не можу ані спати, ані їсти. Ледве пишу до Вас.

На погромі справді побито і зранено Чер[люнчаке]вича. Він вистрелив у повітря, а якийсь хуліган ударив його по голові та зранив ногу ножем. Але він тепер уже одужав і навіть ходить на службу.

Наш страйк скінчився добре: добилися, чого хотіли. «Союз» у нас теж є. Управа лиха, та що ж діяти?

Часопису у Чернігові не думаємо видавати. Нема ані гроша, ані сил. Будемо писати до інших, коли будуть. Волі друку як нема, так нема, і обіцянки, як бачите, так і лишаються на папері.

Посилаю Вам маніфест 17/X по-українськи. Та на якій би мові він не був, все ж це папірець, та й годі. Слова одні, а вчинки другі. Ну, та побачимо ще.

Цілую й обіймаю Вас щиро.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Чи не прислали б мені хоч примірник готового зовсім альманаху?

Пишіть хоч кілька слів, буду вдячний.

5.XI 905.

50. До Михайла Мочульського

30 листопада 1905 р. 17/XI ст. ст. 905 р. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Дуже мені нелегко вчинити Вашу волю — скласти свою біографію. Не уважаю себе за таку велику особу, аби своїм життям зацікавити суспільність. Через те подам лише деякі сухі дати, коли вони потрібні Вам.

Родився я 5 вересня ст. ст. 1864 р. в м. Вінниці на Поділлі, в родині урядовця, яка походить з давнього боярського українського роду. Хоч в нашій родині усе жили українські традиції, то національна свідомість прийшла до мене аж на 12 році життя. Сталося се так. Коли я скінчив 11 літ, я сильно закохався у 16-літню дівчину. Щоб бути гідним своєї коханої, яка не дуже звертала увагу на адорацію дитини, я поклав собі зробитися великою людиною і накинувся на книжки. Серед тих авторів, яких я ковтав десятками, найбільше враження зробив на мене Марко Вовчок, а потому Шевченко. Вже тоді я почав складати вірші і писати повісті. Читання настільки перевернуло мій світогляд, що з незвичайно релігійного хлопця, яким я був до 12 років, я став на 13 році життя атеїстом, а на 14 соціалістом. Родинні нещастя (мати осліпла, а батько втратив посаду, і настала біда) зробили мене ще більше скупленим і серйозним, так що на свій вік я видававсь усім занадто поважним і розвиненим. На 17 році я вже мав політичний процес, і з того часу до останніх днів жандарми не позбавляють мене своєї ласкавої опіки. Часом вони дуже дошкуляли мені, прив'язуючи мене на довгий час до певного місця та забороняючи всяку працю (опріч фізичної, до якої я не здатний). Одначе, невважаючи на тяжкі умови життя (особливо по смерті батька, коли велика родина лишилася на моїх руках), я завжди був великим оптимістом і дотепер не втратив віри у людей, у перемогу всього світлого над темрявою і злом.

В хвилини розчарування та розпуки мене раз у раз рятувала моя незвичайна любов до природи. Хоч мені й соромно, але мушу признатись, що більше люблю природу, аніж людей.

До 1892 року я, потай од жандармів, займався приватними лекціями, а з 1892 р. удалось мені якось вступити на урядову службу до «ученої філоксерної комісії», що вела боротьбу з філоксерою на Бессарабії. Се дало мені можливість добре пізнати той край, а також звичаї і мову тих народів, які заселяють його. В 1895 році мене перенесено на Південний берег Криму, де я прослужив до 1897. Тяжка слабість змусила мене перемінити службу, і я став газетярем, видавав і редагував (неофіціально) щоденну часопись, а відтак перенісся до чернігівського земства, де служу й досі. Року 1896 я оженився і маю четверо дітей.

Хоч почав я писати ще з дитячих літ, але перша моя українська робота надрукована була лише 15 цвітня 1890 року в «Дзвінку». З того часу я містив свої оповідання по різних галицьких часописях («Правда», «Дзвінок», «Зоря», «Житє і слово», «Літ[ературно]-наук[овий] вісник») та альманахах на Україні.

Свій літературний смак я виробив під впливом європейської літератури. Слов'янські літератури мені менше подобаються. В останні часи я дуже захоплююсь північними письменниками (Ібсен, Арне Гарборг, Кнут Гамсун, Іонас Лі, Від та інші), а також Метерлінком, Роденбахом.

Які теми цікавили мене, можете бачити самі з моїх оповідань. Скажу тільки, що в останні часи мене більше інтересують психологічні теми.

Пишу я дуже мало і ніколи не вдовольняюсь своєю працею. Ще поки обдумую сюжет, поки в уяві моїй малюються люди, події й природа, я почуваю себе щасливим: таке все яскраве, свіже, повне і сильне, що я тремчу од зворушення. Але доволі мені сісти за стіл і взяти перо до рук, як з-під пера усе те виходить блідим, анемічним, безбарвним, мені не стає слів, аби віддати те, що я зараз так сильно пережив. Скінчивши роботу, я почуваю попросту обридження до неї, такою мізерною видається вона мені. Коли б можна було обмежити свою творчість уявою, я був би дуже щасливим. Проте щось сильне тягне мене до літературної праці — і літературі я відданий цілою душею.

Та найбільша драма мого життя — се неможливість присвятити себе цілком літературі, бо вона, як Вам відомо, не тільки не забезпечує матеріально, а потребує ще видатків. Тим часом потреба заробляти на шматок хліба забирає у мене сливе весь час і сили. Не маю спромоги відновити свої враження, поробити потрібні студії, знайти час для більшої праці.

Більшість моїх оповідань перекладені на російську мову (деякі по 3—4 рази) і поміщені у кращих часописях («Русское богатство», «Жизнь», «Русские ведомости», «Наука и жизнь», «Южные записки» і інші). Перекладають і на інші мови: польську, німецьку, італійську, норвезьку, іспанську. мадярську.

Гадаю, що я не задовольнив Вас цими кількома словами. Але писати про себе мені дуже трудно. Краще було б, коли б Ви поставили мені кілька питань, на які я охоче одповів би Вам. Коли схочете, зробіть се.

Здоровлю Вас усім найкращим.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

P. S. У нас страйкувала пошта, і через те не міг швидше одіслати сього листа.

51. До Володимира Гнатюка

3 грудня 1905 р. 20 ст. ст. XI 905 р. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Врешті дістав-таки од Вас пару слів і сердечно дякую за них. Волів би тільки, щоб причина Вашої мовчанки була якась інша, а не слабість, бо я попросту не можу чути, що Вам знов гірше. Бережіть своє здоров'я, любий пане Володимире, пам'ятайте, що на тім залежить не тільки Вам і Вашій родині, а нам всім, хто любить свій край та шанує своїх кращих людей.

Не одповів я Вам зараз, бо все чекав посилки («Вісник», «Записки»), аж урешті дістав її. Пройшла через цензуру, хоч там її наріть не розгортали, не передивлялись, карток не розтинали. На опасці стоїть тільки анти-

христова печатка «Д. Ц.», та й годі. Отож тепер можете висилати, що схочете, вільно, я певний, що дістану, як дістав уже кілька посилок од різних людей з Галичини, з Кракова. Спасибі Вам велике за прислане.

Як Ваша ласка, вишліть те, що думали послати, а також ті книжечки, що я лишив у Вас, виїздячи зі Львова.

Чекаю тепер, як не знати чого, закону про волю преси, а його як нема, так нема. Та й взагалі у нас нічого з обіцяних свобод нема. Маємо тільки конституцію на папері, скасовану фактично цілим поступуванням уряду. Нас попросту обдурюють і без глузду грають з вогнем, що обхопив цілу Росію. Ситуація страшно не ясна, не знаєш, чим все скінчиться, принаймні у ближчому часі. Боротьба йде уперта, завзяга, кожен день висуває якісь нові чинники на історичну арену, революція обхоплює військо, в Севастополі зараз іде справжня війна між військом і військом. У нас скрізь панує така думка, що заким дістанемо спокійне і культурне життя, буде загальне повстання, яке змете весь старий політичний лад. Зараз ніяка культурна робота попросту неможлива. Усі, без різниці національності, скуплюють свої сили, щоб звалити спільного ворога.

Не знаю, коли настане той час, щоб я міг змінити свою теперішню працю на більш відповідну і продукційну. Українські часописи ще не виходять, бо їх би зараз конфіскували. В Лубнах (Полтавщина) вийшло І ч[исло] «Хліборооба», часописі для селян (чи бачили? Як не бачили, напишіть, вишлю) без дозволу, але другого числа вже нема, певно, конфіскованє. «Громадське слово» ще не виходить. В надії, що незабаром вийде закон про волю друку, маємо кілька оголошень про вихід українських часописів. З третього XII має ніби виходити у Києві «Праця», орган соціал-демократів. В Москві якийсь адвокат Оппоков надрукував оповістку про те, що з 1 січня 906 р. видає газету «Україна» з ілюстрованим тижневим додатком «Зоря» та місячником «Хата». У Петербурзі вийшла публікація про видання з нового року місячника «Вільна Україна». А поки що нічого не маємо. Пробуйте пускати до нас свої видання, це було б тепер добре дуже.

В Чернігові поки що нічого не можна робити. У нас тепер (від місяця) т. зв. «усиленная охрана». Не маємо права навіть зібратися, хоч би й приватно, під страхом кари в'язницею чи штрафом до 3 000 руб. Кожного з нас без суду можуть арештувати і вислати бозна куди у

24 години. Можуть скинути з посади одним розчерком пера, скалічити нагайками або шаблями.

Ми стоїмо зараз поза законом.

Нерви такі напружені, що по ночах не можу спати.

Листа од д. Мочульського дістав і завтра однишу, коли тільки скінчиться поштовий страйк.

О[тця] Борачка попрохайте, щоб не гнівався на мене, а на мороз, який в маю зморозив у нас усяку фасолю, також і японську. Я не зібрав і зерна, через те не міг вислати йому. Уклоніться йому від мене. Напишіть часом хоч пару слів.

В[исоко]п[оважаній] пані Вашій моє глибоке поважання.

Цілую Вас і обіймаю.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Діточок цілую.

52. До Івана Франка

12 грудня 1905 р. $\frac{\text{29 ст. ст.}}{\text{XI}}$ 1905. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий добродію!

Нещодавно дістав я [...] Вашу поему «Мойсей», а тепер од п. Гнатюка дізнався, що то Ви прислали мені ту книжку. З яким смаком, з яким насолодженням перечитав я її — трудно мені висловити. Ще слухаючи її в Вашому читанні, я був захоплений нею, а тепер, в цілості, вона зробила на мене ще більше враження. Сердечно дякую Вам не тільки за пам'ять, але й за сей прекрасний, високопоетичний і глибокий твір. Тепер, коли кордон фактично отворений, «Мойсея» побачить і український світ — і се мене радує несказанно.

Нині ми дістали врешті закон про волю друку. Хоч який він там поганенький та куций (відноситься лише до періодичних видань), а все ж для нас він має велике значення. Українські газети та журнали повискакують незабаром, як гриби по дощі,— і цей факт, на мою думку, матиме вплив і на галицьку пресу, яка ведеться так неможливо, що попросту гидко взяти часопись до рук, особливо щоденну.

А врешті, хто його знає, що ще у нас буде. В повітрі пахне реакцією, а значить, і порохом. Ми всі цілком зневі-

рились у щирість та совісність крутійського уряду, який по маніфесті 17-го одхиляється дедалі направо. У нас всі сподіваються лише смертельного бою, в якому або поляжемо, або переможемо. Короткозорому оптимізмові немає місця. Ніяка спокійна творча робота зараз не можлива. Ми живемо, як на вулкані, або, краще, ми самі той вулкан, жерело якого сліпий уряд хоче засипати трісками і тим спинити вибух.

Що там у вас чувати? Зараз уявляю собі Вас, як, сидячи за столом, плетете сітку — мотузяну на рибу й словесну — на людські душі. Коли б та сітка плелася довше, може б, ми мали не одну ще таку гарну річ, як «Мойсей».

Боюсь прохати Вас написати коли до мене пару слів, бо знаю, що часу на те у Вас мало. А проте, хотілось би почути щось про Вас та про Вашу роботу.

Щиро цілую і обіймаю Вас, дорогий добродію. З високим поважанням

М. Коцюбинський.

53. До Івана Франка

Кінець 1905 — початок 1906 р.

Високоповажаний добродію!

Радію з нагоди сердечно привітати Вас через д. Василя Скалона, земського діяча і звісного автора цінних праць про народну освіту в Росії. Буду дуже вдячний Вам, коли поможете йому орієнтуватись серед чужих обставин при студіюванню літературного і просвітного руху в Галичині.

Повік щирий Ваш *М. Коцюбинський.*

1906

54. До Михайла Мочульського

28 січня 1906 р.

15 ст. ст. січня 1906 р.
Чернігів.

Високоповажаний добродію!

І знов мушу прохати вибачення за пізню одповідь. По довгій хоробі я ледве сьогодні встав з ліжка і поклав собі зараз дати одповідь на поставлені мені питання, аж тут нова біда: шукаю і ніяк не можу знайти Вашого листа. Та він у мене в пам'яті, коли ж що забуду, то вже, може, й так буде.

Здається, коли не помиляюсь, на першому місці стояло питання про душевну фізіономію моїх родичів.

Отож, батько мій був сангвінік, з вічними фантазіями, які ніколи не здійснялися, запальний, але добрий чоловік. Мати з більш сталим характером, з складною, тонкою і глибокою душевною організацією, добра, незвичайно люблячa, здатна на саможертву, особливо для мене, якого дуже любить. Має добрий смак, благородні погляди, любить літературу і штуку, поглядів поступових. Я ріс під впливом матері, до якої завжди був ближчим, ніж до батька. Всі кажуть, що ми подібні до себе не тільки з обличчя, але й характером і уподобаннями.

Тож, як в дитячих літах, так і пізніше, я жив в атмосфері теплих, сердечних відносин. Дитячий вік мій (до 7 літ) пройшов у м. Вінниці, а відтак довелось жити то на селі, то знов у місті все на тім же багатім природою, теплім, прекраснім Поділлі. В одному селі я познайомився з п'яницею-священиком, дуже розумною людиною, і він дозволив мені брати книжки з його незвичайно багатої бібліотеки, де я натрапив, межи іншим, на твори Л. Файєрбаха (закордонні видання), і його «homo homini deus»

М. Черпявський, М. Коцюбинський, Ф. Троян. *Фото 1903 р.*

зробило на мене великий вплив та похитало мої релігійні погляди, розбиті вкінець бесідами та безконечними суперечками з старшими товаришами, яких я завжди мав чимало, бо любив товариство і шукав його. Твори Фур'є (з тої ж бібліотеки) зродили в мені знов симпатії до соціалізму.

З попереднього мого листа Ви винесли таке враження, що слов'янські літератури мені не подобаються. Може, я незручно висловився, але я хотів сказати, що слов['янські] літ[ератури] мені менше подобаються, ніж європейські. А то тому, що я там стрічаю ширші горизонти, більшу дефініцію в оброблюванні сюжетів, у стилі. Спеціально Достоєвського я дуже люблю. З сучасних українських письменників мені більше подобаються Стефаник, Франко, Мирний, Кобилянська, Леся Українка, Самійленко, Лепкий.

4 збірники моїх новел, видані Видавнич[ою] спілкою, обнімають усі мої опубліковані досі новели, з виїмкою 3 опов[ідань] для дітей («Харитя», «Ялинка», «Мал[енький] грішник»), що були надруковані у «Дзвінку», а відтак на Україні і в Галичині окремо. Не ввійшли сюди також дрібнички («Хмари», «Утома», «Самотній»), що появилися в декламаторі «Розвага» та альм[анасі] «З потоку життя». Які з них перекладено досі на чужі мови і на які саме — докладних відомостей не маю, бо про переклади я читав звістки то в рос[ійських] часописах, то в хроніці «Л[ітературно]-н[аукового] вісн[ика]». Деякі переклади (італійські, мадярські, німецькі, норвезькі, іспанські і польські) показував мені Р. Сембратович. Маю під руками ось які відомості про перекл[ади] на рос[ійську] мову: «На камені» — 2 рази («Рус[ское] богатство» і «Южное обозрение»), «Цвіт яблуні» — 2 р[рази] («Рус[ское] богат[ство]» і «Южные записки»), «Помстився» — 2 р[рази] («Одесский листок», «По морю и суше»), «Посол від чорн[ого] царя» — 3 рази («Казбек», «Нива», «Южн[ые] зап[иски]»), «Для загальн[ого] добра» — 1 раз («Жизнь»), «Fata morgana» — 1 раз («Наука и жизнь»), «В путах шайтана» — 1 раз («Русские ведомости»), «П'ятизлотник», «Харитя», «Ялинка», «М[аленький] грішник» — по 1 разу («Детский отдых») і окремою книжкою в Москві, яка на протязі 1 року витримала 2 видання (по 2300 пр[имірників]). Усіх перекладів не знаю, а є їх далеко більше, бо до мене дуже часто обертаються перекладачі за дозво-

лом не тільки з Росії, а й з Сибіру. «На камені» і «Цвіт яблуні» переклад[ено] в «Ruthen[ische] Revue».

Новели, під якими нема дати, написані: «На віру» — 1891 р., «Ціпов'яз» — 1893 р., «Дорогою ціною» — 1901 р., «Fata morgana» — 1903 р., «Під мінаретами» — 1904 р. Окремими виданнями вийшли на Україні: «П'ятизлотник» — 1895 р., «Харитя», «Ялинка», «М[аленький] грішник» — 1895 [р.], «Дорогою ціною» — 1902 р., «Оповідання», т. I (13 новел) — 1903 р., «Fata morgana» — 1904 р., «Для загального добра» — 1904 р. (1500 примір[ників]), «Під мінаретами» — 1905 р. Розходяться, як чую, доволі добре, деякі видання вичерпані. Розходяться більше між інтелігенцією. Статистичних дат не маю.

Редагував я газету «Волынь» в Житомирі, в кінці 1897 і з початком 1898 р., і писав там статті на всякі біжучі теми. Що ж ще? Ага! Які письменники цікавили мене раніш? В молодих літах захоплювався я Шекспіром, В. Гюго, а відтак Золя і Мопассаном, хоч взагалі читав дуже багато. Здається, все.

З високим поважанням Ваш

М. Коцюбинський.

55. До Михайла Мочульського

7 лютого 1906 р.

Чернігів.
Сіверянська, 3. 25 ст. ст. 1906 р.

Високоповажаний добродію!

Мені попросту соромно, що Ви так займаєтеся моєю особою та тратите на мене стільки дорогого часу.

Дуже мені прикро, що я не можу задовольнити Ваше бажання та описати Вам більш докладно свій політичний процес. А то ось чому: я ще живий, живу в Росії і не вибраний до «Государственной думы», себто не можу вважати себе особою недотикальною. Може бути, що моя обережність зайва, бо поки появиться Ваша стаття, у нас будуть великі переміни. А проте хто відає? Не кажи «гоп!», доки не перескочиш. Отже, доведеться Вам обмежитися тими загальними відомостями, які я подав був Вам у попередніх листах.

Щодо мого наміру вступити в монастир, то справа стояла так. Я дуже цікавився життям ченців (як белетрист, звичайно, а не як людина богомільна) і, виїздячи позаторік з жінкою до Криму, мав намір залишитися на довший час в гірському монастирі Кузьми-Дем'яна, що коло Алушти. Правда, я мав намір вступити в монастир на деякий час, потрібний для обсервацій, в ролі послушника, надягти на себе підрясник, ходити до церкви, їсти і спати разом з братією Але мені не повелося, бо саме в той рік мужеський Кузьми-Дем'яна монастир обернено в жіночий, про що я довідався, як приїхав на місце. Пропав мій намір, пропав темат для повісті, і з розпуки я написав лише «У грішний світ», маленьку новелку на підставі матеріалу, зібраного за короткий час нашого пробування в монастирі з жінкою. Звідти я поїхав на студії до Бахчисарая («Під мінаретами»).

Посилаючи Вам разом з сим свої дрібнички «З глибини», сердечно стискаю Вашу руку.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

56. До Володимира Гнатюка

3 березня 1906 р. Чернігів. 18 лютого 1906.

Дорогий пане Володимире!

Ви мене засоромили: бо я тільки збирався, а Ви таки написали. Сердечне спасибі. Не тому мовчав так довго, щоб щось там будував. Нам не дають тепер нічого будувати, коли се пе в'язниця. Темні сили будують нові в'язниці, бо старі переповнені. Ми ж, певно, замало ще зруйнували, аби можна було щось творити. Та й здоров'я моє таке лихе, що мушу сидіти в хаті; найчастіше ж лежу. Сим, правда, Вас не здивуєш, сього добра і в Вас чимало.

Правда, Ви не снились мені; зате я так часто Вас згадую, аж мені часом здається, що вчора бачився з Вами, а Ваш голос, сміх, вираз очей і рухи бачу яскраво, до ілюзії. Знаєте, мені дуже хотілось би залучити Вас хоч на деякий час до себе в Чернігів. От і зараз уявляю собі, що Ви, без сурдута, заложивши руки за голову, лежите на

канапці у мому кабінеті і ми балакаємо. Ви таки мусите колись приїхати до мене: за Вами довжок, добродію.

Дуже Вам дякую за прислане; прийшло саме в час, хоч у таких людей, як ми з Вами, завжди, здається, відповідний час на гріш. Обидві книжки «Вісника» (I й II), спасибі Вам, дістав. Я, мабуть, з недавнього часу став любимчиком цензурних комітетів — усе з-за кордону доходить до мене вільно, посилок навіть не роздивляються, бо доходять не розпаковані. Спасибі добрим людям: мало не щотижня хтось щось пришле: то книжку, то брошурку, то газету. Висилайте, як Ваша ласка, і надалі «Вісник»; даю Вам слово, що не в довгім часі пришлю Вам своє оповідання і тим хоч трохи оддячу редакції за її пам'ять про мене. Зрештою, розумію, що то, властиво, не редакція пам'ятає про мене, а Ви, дорогий добродію, і моя вдячність належиться Вам. Щоб покінчити з усякого роду проханнями, пригадаю обіцянку Вашу вислати мені ті книжечки, що я лишив у канцелярії товариства, виїздячи зі Львова. Там були, здається, «Казки» Кобринської, «Осінь» Лепкого і ще щось. Може б, теж вислали мені кілька примірників моїх оповідань. А щоб Вас до кінця розсердити, то попрохаю ще вислати 1 пр[имірник] «Кобзаря» Шевченка вид[ання] «Просвіти» (Романчука). Гроші, скільки буде належатися, вишлю зараз, як дістану книжку. Як Вам подобаються наші періодичні видання: «Громадська думка», «Рідний край», «Шершень»? На мій смак, все воно сіре, малоцікаве, без ширшого світогляду, без темпераменту. Якісь мертві тіла. Може, я зависокі вимоги ставлю, але що ж вдію, коли ті видання мене не вдовольняють? Чи читають їх у вас у Галичині? Може, тільки Ви, з обов'язку, переглядаєте. Мене дуже цікавить Ваша думка. Напишіть. Звістіть також, як Ви себе почуваєте тепер — чи хоч трохи краще? Може, що пишете тепер цікавого? Як там дорогий д-р Франко? Перекажіть йому мій сердечний привіт. Моє поважання в[исоко]п[оважаній] пані Вашій. Діточок цілую. А Вас цілую і обіймаю сердечно. Простіть, що пишу так мало на сей раз. Незабаром знов напишу.

Ваш *М. Коцюбинський.*

57. До Володимира Гнатюка

12 квітня 1906 р. 30 ст. ст. III 903. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий
пане Володимире!

Зумисне припізнився трохи з сим листом, чекаючи на обіцяні книжки. Аж тільки вчора дістав я №№ 97 і 121, а 122 не дістав. Не знаю, чи забули вкласти, чи пропала книжечка десь у дорозі В кожному разі я дуже радий, дістався такий цінний подарунок, і сердечно дякую за пам'ять.

Книжки, як бачите, навіть таких авторів, як Драгоманов, доходять теперь вільно, хоч, може, дещо й пропадає. Наприклад, III книжки «Вісника» я не дістав і не бачив навіть.

Рівночасно з листом сим посилаю Вам альманах «З потоку життя». Я не задоволений альманахом, але що ж вдієте, коли цензура повикидала з нього усе найбільш цінне, найбільш варте? Напишіть, яке він робить на Вас враження, мене се дуже інтересує.

Минає рік, як ми разом проводили великодні святки. І я згадую тепер, як мені тоді було добре в такому любому товаристві. Добре було б і тепер побачитись, та ба! А може б, Ви тепер ревізитували мене? Що? Годило б ся, прецінь.

Як ся там маєте, що з Вашим горлом? Чи грієтесь на сонечку? Щось давно мав звістку од Вас.

А я все хорую. Позавчора повернув з Києва, їздив до лікаря. Найгірше, що не можу нічого робити, нерви перевтомлені, треба спочити, а тут бюрова робота не дає навіть дихнути вільно. Дуже погано. Маю стільки цікавих тем, розпочав дещо — і мусив покинути. Мало не плачу, така досада. Коли б хоч святками трохи спочити, може б, весною прибули нові сили.

Що там у вас тепер діється? Як там виборча реформа? У нас доволі песимістичний настрій. На Думу надій мало, її, певно, розженуть, коли буде урядові проти шерсті. А все показує, що Дума складається з елементів опозиційних.

Чекатиму од Вас хоч пару слів. а поки що бажаю Вам і в[исоко]п[оважаній] пані Вашій веселих свят. Бувайте здорові. Д-рові Франкові сердечний привіт.

Ваш *М. Коцюбинський.*

58. До Івана Нечуя-Левицького

13 квітня 1906 р.

Високоповажаний і дорогий
Іване Семеновичу!

Не знаю, як і прохати у Вас пробачення за те, що сталося. В усьому винен я, бо коли б я був не заслаб та не виїхав за кордон — через що не міг друкувати книжки в Чернігові, а одіслав у Херсон,— я був би надрукував Вашу повість іота в іоту так, як стоїть в рукописі. Бо, хоч, звісно, літературний альманах — не науковий філологічний збірник, в якому можна друкувати статті ріжними правописами та видавати щось перісто (а кожний автор пише у нас по-своєму, а деякі й безграмотно), але я ніколи не зважив би ся знехтувати волю такого відомого, заслуженого перед Україною і любимого письменника, як Ви. Так наче чула душа моя, що буду мати клопіт та неприємності, бо, одсилаючи д. Чернявському альманах, прохав його особливу увагу звернути на Вашу повість і надрукувати її так, як Ви бажаєте, зробивши навіть примітку до неї, що друкується не так, як інший матеріал, через те, що так бажає автор. Д[обродій] Чернявський, певно, забув моє прохання — і вийшла неприємність. Всю вину прохаю приписати мені і на мене гніватися, хоч покірно прошу пробачення.

Питання про правопис та всякі діалектні форми, на мою думку, дуже важно було б зняти в пресі — і було б добре, коли б це зробили іменно Ви. Пошкодити альманахові це не може, бо ми вже звикли до всякого каліцтва у правописі (наприклад, романівка),— і люди будуть читати альманах, коли він цікавий змістом. Таких занадто

первових та нетерплячих людей, що кинуть книжку тільки через те, що деякі слова написані не так, як би треба було, знайдеться, певно. два-три, але вони самі ж себе покарають, бо не прочитають такої, наприклад, гарної повісті, як «Гастролі».

Дуже мені неприємно, що так сталося, і почуваю себе винним. Пишу до Чернявського і подаю Вам його адресу: г. Херсон, губернская земская управа.

Од щирого серця бажаю Вам, високоповажаний Іване Семеновичу, здоров'я та веселих свят!

З високим поважанням

Ваш *М. Коцюбинський.*

31.III 906.
Чернігів.

59. До Олекси Коваленка

2 травня 1906 р.

Високоповажаний добродію!

Дуже трудно сказати мені, які зміни потрібні в декламаторі «Розвага», щоб задовольнити читачів. Коли Ви маєте на меті не широкий загал, а читача інтелігентного, то я гадав би, що не зайвим було б ось що:

1) Старанно просіяти збірник і викинути ту масу шаблонових і сірих п'єс, яка заповнює перше видання.

2) Викинути усі малюнки (за винятком портретів) або замінити їх віньєтками справжніх художників-малярів.

3) Друкувати не романівкою, а кулішівкою.

Ось в головних рисах мої уваги.

Посилаю Вам свою дрібницю «Утома». Якщо знайдете відповідною — візьміть. Коли будете передруковувати мої «Хмари», то прохав би помістити їх в повній редакції (яку посилаю), без скорочень.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

19/IV 906.
Чернігів.
Сіверянська, вл[асний]
дім, № 3.

60. До Володимира Гнатюка

26 травня 1906 р. Чернігів. 31.IV ст. ст. 1906.

Любий пане Володимире!

Ваш милий, повний гумору лист справив мені велику приємність, і я навіть позаздрив Вам, що можете «хоч біда — та гоц!». Забираюся аж тепер до відповіді з причин доволі важних — яких, не описую, але вірте, що важних.

Разом з приємністю завдав Ваш лист й чимало жалю мені, бо до останньої хвилі я справді гадав їхати з Вами в гори, а тепер гидка проза розбила усі мої надії: у сьому місяці несподівано, передчасно, мусив заплатити 400 руб. довгу — і тепер голий, як турецький святий. Мабуть, нікуди сього літа не поїду — і се гнітить мене, бо коли не спочину, не наберусь сили за літо на зиму, то не годен буду взимі працювати. Отаке-то наше!

Коли б яким чудом змінилися до червня мої матеріальні обставини, то я таки приїду до Вас, хату можна, гадаю, знайти й потому, яку-будь, розкошів не потребую, особливо вліті, коли в хаті тільки почуєш. А зараз такий мене жаль бере, що аж!

Дуже велику приємність зробила мені редакція «Л[ітературно]-н[аукового] в[існика]» своєю постановою, і то не тому, щоб я був такий ласий на гроші. І коли напишу щось до «Вісника», то знов-таки через те, що почуваюся до обов'язку виконати свою обіцянку. Коли б мені хоч трохи спокою, трошки волі — і я тоді весь упірну в любу для мене роботу. Писати ж тоді, коли чоловік перевтомлений і має обтяжену клопотами голову, дуже трудно, сливе неможливо для мене. А для «Вісн[ика]» я хотів би дати не будь-що, а таку річ, яка справді оправдала б постанову редакції.

Відозва у № 55 «Гром[адської] думки» вразила мене дуже не мило: більшого браку такту і навіть несправедливості трудно допуститися.

[...]. «Громадську думку» не через те не читають, що там так погано (на думку «Гр[омадської] д[умки]») пишуть галичани, а тому, що вона взагалі не цікава, без сталого напрямку, а до того ще й гермафродитна: хоче заразом задовольнити і інтелігента, і селянина. А се неможливо.

Дуже довго кажете ждати себе в Чернігові. Проте беру Вас за слово — і коли б Ви не приїхали на археологічний з'їзд або, боронь боже, заїхали не до мене, гнівав би ся на Вас цілий вік. І коли буду просити господонька, то лиш про те, щоб любий гість пробув у мене якнайдовше.

Своєю довгою мовчанкою я заслужився перед Вами так, що не маю права сподіватися на швидку одповідь. Але коли б Ви написали про себе хоч словечко, дякував би дуже.

Бувайте ж здорові. Цілую і обіймаю Вас щиро.

Ваш *М. Коцюбинський.*

В[исоко]п[оважаній] пані Вашій низенький уклін. Діточок цілую. Поздоровіть од мене д-ра Франка.

61. До Олекси Коваленка

28 травня 1906 р. 15/V 906. Чернігів. (Сіверянська, 3).

Простіть, шановний добродію, що турбую Вас. Річ ось у чому. З першого квітня с[ього] г[оду] перестали висилати мені «Шершень», бо скінчився термін моєї передплати. Три тижні перед сим вислав я в редакцію «Шершня» (через книгарню «Киев[ской] стар[ины]») 1 карб. 20 к. з проханням вислати мені часопись з 1-го квітня, але досі нічого не дістаю, хоч уже звертався після того до редакц[ії] з листом. Будьте ласкаві, виясніть справу і зробіть наказ, щоб висилали мені часопись. З висок[им] поваж[анням] *М. Коцюбинський.*

62. До Остапа Луцького

2 червня 1906 р. Чернігів, 20 ст. ст. V 906.

Високоповажаний добродію!

Очевидячки, я нічого не маю проти передруку в «Світі» моїх нарисів. Навпаки, я дуже радий, що мої дрібнички подобались Вам. Прохав би тільки, коли Ваша ласка, ви-

слати мені те число «Світу», де вони будуть видруковані. Вашої часописі, хоч вона і дуже цікава, я не дістаю, бо не маю спроможності передплачувати усе цікаве. Прохав би також звернути увагу на друкарські помилки в моїх нарисах, зазначені на окремій картці при альманахові. Сердечно стискаю Вашу руку. З високим поважанням

М. Коцюбинський.

63. До Івана Бєлоусова

9 червня 1906 р.

Чернігів. 27.V 906.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Високоповажаний добродію!

В «Дзвінку» я надрукував небагато своїх оповідань для дітей. Вони були видані окремою книжечкою в Чернігові. Посилаю Вам разом з сим листом ті оповідання.

В «Дзвінку», особливо в перші роки видання його — 1900—1904,— вибрати для перекладу дещо можна. Дещо можна знайти в читанці «Вінок», виданій петербурзьким товариством «Просвіта». Взагалі ж дитяча література у нас не багата. Незабаром в Києві має виходити дитячий журнал «Віночок». Він, певно, дасть Вам чимало матеріалу для перекладів.

Бажаючи Вам повного успіху в задуманому ділі, остаюсь з високим поважанням до Вас

М. Коцюбинський.

64. До Івана Бєлоусова

20 червня 1906 р.

7.VI 906. Чернігів.

Сердечно спочуваю Вам, високоповажаний Іване Олексійовичу, у Вашому горі. Бажаю, щоб Ви твердо і можливо спокійно перенесли його.

В справі «Віночка» найкраще обернутися до д. Івана Стешенка (Київ, Маловладимирская, 52). Наскільки мені

відомо, він (журнал) досі не виходив у світ. Знаю тільки, що дозвіл є і що лагодяться видавати «Віночок».

Бажаю Вам усього найкращого!

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

65. До Віталія Боровика

22 червня 1906 р. 9/VI 906. Чернігів.

Любий брате!

Ще першого с[ього] м[ісяця] писав я до Вас, питаючись, чи можу зараз приїхати до Вас на кілька день, а також прохав сповістити, як їхати до Вас і що коштує дорога. Не маючи досі одповіді, гадаю, що Ви не дістали того листа. Отож, коли можу приїхати, телеграфуйте мені зараз хоч одно слово. Поки що цілую Вас і Вашу родину сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

66. До Віталія Боровика

27 червня 1906 р. 14.VI 906. Чернігів.

Дорогий брате! Я вже докучив Вам своїми листами, та мені дуже хочеться побачитись з Вами. Завтра, 15-го, виїду в м. Острог, до брата, а звідти за пару днів прибуду до Вас. Це, значить, буде 20 чи 21-го.

Чи не буду Вам заважати?

Подаю адресу свою: г. Острог, Межирочский винок[урный] завод, Фоме Мих[айловичу] Коцюб[инскому], для мене. Цілую Вас і Ваших.

Ваш *М. Коцюбинський.*

67. До Остапа Луцького

5 серпня 1906 р. 23 ст. ст. VII 906. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Тільки що повернувши з своєї літньої мандрівки, я застав Вашу ласкаву картку і книжку «В такі хвилі». Дуже Вам дякую за пам'ять та за подарунок. Як що

матиму нового з своїх праць, постараюся оддячити. Тільки біда мені, що стан здоров'я не дозволяє мені віддатися літературі. Тому й досі нічого не послав для симпатичного мені «Світу». Чи виходить він тепер? Я дістав лише 8 перших чисел і дуже дякую Вам та в[исоко]п[оважаним] товаришам Вашим за надіслане.

Здоровлю Вас сердечно.

З високим поважанпям *М. Коцюбинський.*

68. До Володимира Гнатюка

6 вересня 1906 р. 24 ст. ст. VIII 906. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Фе, як се прийшло Вам до голови, що я не хотів написати до Вас під час вакацій? Рада б душа до раю — та загубив Вашу адресу і ніяк не міг згадати, яка пошта до Криворівні. Тепер, як тільки дізнався, що Ви повертаєте до Львова,— пишу, як бачите, і серджуся на Вас, що ні словом не зазначили, як на Вас вплинула Криворівня, чи Ви там співали під бандуру Хоткевича та як тепер з Вашим здоров'ям. Так, наче се не обходить мене. Та доволі гніву. Сподіваюся на Вашу поправу.

А я на вакації кис, як кисну і тепер. Усе ледаче здоров'я. Їздив на два тижні на Волинь, об'їхав три повіти, зробив кіньми більш як 400 кілометрів, любувався красною природою, але все те мало дало мені спочинку, небагато тривких вражень. Все те робилося наскоком, і через те поверхове. Жадного матеріалу не зібрав. Уважаю, що вакації змарновані для мене. Нічого не писав; сими днями почав невелику новелку, швидко скінчу і вишлю Вам. Мені вже сором їсть очі перед Вами та «Л[ітературно]-н[ауковим] вісником». Може, на кінці того тижня дістанете новелку.

Взагалі треба сказати, що теперішній час у нас не сприяє літературній роботі. Вже поминаючи те, що я день біжу, а три дні лежу,— вічно почуваєшся знервованим, напруженим, ціла увага звернена на щось інше, цілком у другий бік. Нема спокою, нема рівноваги.

Розважали мене під час вакацій Ваші «Коломийки». Що за хороша книжка! Просто подивляєш багатство на-

родної творчості, багатство, колоритність мови. «Буду красти»,— певно, скаже кожен письменник, читаючи сю книжку, і в тому переступі винні будете Ви. Дуже Вам дякував, читаючи коломийки, дякую й досі.

Згадав за книжки і при тій нагоді хочу у Вас щось вициганити. Здається, коли не помиляюсь, Спілка дає авторам по 15 прим[ірників] видань їхніх творів. Чи не могли б Ви сказати, щоб мені вислали хоч кілька примірників моїх книжечок такими посилками: 1 кн. + 2 + 3 + 4 кн. на кожну посилку. Тепер же все це доходить вільно. От би дякував!

Напишіть до мене хоч кілька слів. Я вже скучив за Вашим словом.

Низенький уклін в[исоко]п[оважаній] пані Вашій.

Сердечно вітаю д-ра Франка.

Цілую Вас і обіймаю.

Ваш *М. Коцюбинський.*

69. До Володимира Гнатюка

12 вересня 1906 р. 30 ст. ст. VIII 906. Чернігів.

Любий пане Володимире!

Посилаю Вам (рекомендованим) свій образок «Він йде!». Якщо знайдете його можливим — помістіть у «Л[ітературно]-н[ауковому] віснику». Не гнівайтесь, що даю Вам таку дрібницю. Може, колись пришлю більш вдатну річ.

Разом з своїм образком засилаю рукопис д. Жука «Мені казали: «Ще молодий...» і прохаю Вас, коли зможете, видрукуйте сю річ. Правда, се ще проба молодого пера, але, на мою гадку, пера талановитого. Варто б заохотити починаючого автора, бо я сподіваюся, що він зможе зробити дещо для нашої літератури. Коли б Ви уважали цілком неможливим помістити у «Вісн[ику]» працю Жука, звістіть мене про се, а тоді я буду прохати Вас про щось інше. Чи дістали лист, посланий перед тижнем до Вас, до Львова? Сподіваюся одповіді. Цілую Вас сердечно.

Чекаю одповіді.

Ваш *М. Коцюбинський.*

70. До Володимира Гнатюка

1 жовтня 1906 р. 18 ст. ст. IX 906. Чернігів.

Любий пане Володимире!

Мене починає турбувати Ваша мовчанка. Чи здорові Ви? Чи не сталось Вам чого-небудь лихого? На мій лист, посланий перед місяцем ще, та на картку, разом з рукописом образка «Він йде!», яку подав я Вам, ось три тижні минуло вже,— нема ні словечка. Обізвіться. Посилаючи образок свій для «Л[ітературно]-н[аукового] в[існика]», я забув попрохати Вас прислати мені коректу, бо маю зробити хоч невеликі, а важні поправки. Розуміється, коли не забракуєте мого оповідання. Коректу пришліть у 2-х примірниках — один залишу собі, бо мені потрібний, а другий вишлю того самого дня, щоб не затримувати Вас. Напишіть же до мене хоч пару слів, а то я в турботі — чи все гаразд коло Вас.

Щиро вітаю.

Ваш *М. Коцюбинський.*

71. До редакції «Літературно-наукового вісника»

11 жовтня 1906 р. 28 ст. ст. вересня 1906. Чернігів. (Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3). Редакція «Л[ітературно]-н[аукового]о в[існик]а»

Прошу вибачити, що турбую, але річ у тому, що я ніяк не можу довідатись, чи д. Володимир Гнатюк у Львові тепер, а коли у Львові, чи не хорий часом. На три листи мої він не одповідає. Перед місяцем послав я на його адресу новелку «Він йде!» для «Вісника» — і теж не відаю, чи дійшла посилка до нього. Був би вельми вдячний, коли б хто з шановних добродіїв повідомив мене, що діється з д. Гнатюком та де його шукати. Ще раз прохаю вибачити за клопіт.

З високим поважанням

Михайло Коцюбинський.

72. До Володимира Гнатюка

12 жовтня 1906 р. 29 ст. ст. IX 906. Чернігів.

Дуже зрадів я, що дістав нарешті од Вас листа, дорогий пане Володимире! А то моя затривожена фантазія малювала мені Вас у ліжку або де-небудь в шпиталі поза Львовом! Ну, та хвалити аллаха, не так воно ще погано. Та знов засмутили Ви мене звісткою про справи «Вісника» та Видавничої спілки. Щодо останньої, то я беру під оборону нашу суспільність. Ви кажете, не купують книжок. А я поспитаю Вас, де вони мають їх купувати? Передплачувати з-за кордону не звикли, багатьом незручно писати німецькі адреси та клопітно посилати за границю гроші. Коли б книжки Спілки були по книгарнях — я певний, що їх купували б. Через те думка друкувати книжки в Росії мені незвичайно подобається, і я певний, що тоді справи підуть зовсім добре. Що ж до «Вісника», то зповтаки ви мало зробили, щоб його тут розповсюднити. Коли б ви завели своїх агентів (наших місцевих людей) та опублікували, що контора «Вісника» має свої філії по таких і таких городах, опублікували широко, не тільки по українських, а і російських часописях,— передплата пішла б далеко ліпше. Сподіватися на нашу українську пресу не можна. Вона якась така чудна, така вузька, так не вміє чи не хоче стати всеукраїнською, захопити всі сфери нашого життя, що просто дивуєшся. Про се можна б багато дечого сказати, та чи поможе що?

Дуже Вам дякую, що швидко друкуєте оповідання д. Михайла Жука. Це мені приємно.

Щодо мого оповідання, то з Вашого вислову «буде надруковане в котрійсь з дальших книжок» я бачу, що воно Вам не сподобалося і Ви не маєте охоти пустити його, хоч місце є. Щиро Вам кажу, що я не маю такої пустої амбіції, аби уважати все, що напишу, гарним та вартим друку. Отож не робіть собі церемонії зі мною, і якщо мій образок не подобається Вам, зверніть його мені назад. Тільки не одкладайте, а зробіть се з а р а з. Се ж нетрудно: опаска, марка — і готове. Може, з часом напишу для «Вісника» щось більш цікаве. В кожному разі черкніть до мене пару слів — картку, бо на лист треба багато часу. Чекаю.

Книжки мої можете присилати і в оправі. Я дістаю часом оправлені книжки з Галичини — дарунок

земляків — і мита не плачу. Тільки посилайте не посилкою, а під опаскою, і не по багато, а по 2—3.

Бувайте ж здорові та людям милі. Цілую Вас сердечно. Чекаю одповіді.

Ваш *М. Коцюбинський.*

73. До Володимира Гнатюка

2 листопада 1906 р. 20 ст. ст. X 906. Чернігів.

Високоповажаний пане Володимире! Ви, певне, в свій час дістали коректу. Я дістав її тут 12 ст. ст. X у 3 години, а вже в 7 год. того ж самого дня одніс на пошту. Пам'ятаючи свою обіцянку, я не затримав її, як бачите, й одного дня. Затяглася ж справа, певно, через те, що Ви послали коректу не листом, а під опаскою — і вона довго лежала в цензурі. Дві посилки (по 4 книж[ки] в кожній) теж дістав тільки сьогодні, хоч вони, як бачу, послані давно. Дуже Вам дякую за прислане і перепрашаю за клопіт. Не знаю, коли й чим оддячу Вам за все те, що робите мені. Якщо трапиться нагода, буду дуже щасливий. Простіть, що пишу Вам лише картку, вже тиждень, як лежу в ліжку, застулився дуже і ледве дихаю. Коли Вам до вподоби прийшовся мій проект — заснувати агентуру для розповсюдження передплати на «Вісник», то звістіть мене, а я допоможу Вам по деяких городах. Чом не прислали X кн. «Вісника» Жукові? Годилось би. Щиро вітаю Вас і цілую. Ваш *М. Коцюбинський.*

74. До Остапа Луцького

2 листопада 1906 р. Чернігів. 20 ст. ст. X 906.

Високоповажаний добродію!

Незвичайно вдячний Вам за Ваш ласкавий лист та приємні для мене інформації. Я сам й досі не можу оджалувати, що не застав Вас у Кракові й через те не мав приємності особисто пізнати Вас, шановний добродію! Проте не втрачаю надії, що колись-таки доля зведе нас до

М. Коцюбинський, І. Франко, В. Гнатюк. *Фото 1905 р.*

гурту [...]. Бо коли достойні всякої хвали критики з «Нової громади» вправляють Вас у добрий гумор у Кракові, а мене в Чернігові, то наш гумор став би ще кращим, коли б ми були разом. І сміх і досада! Бо як собі хочете, а та безпросвітна тупість, яку виявляють панове «критики» з того місячника вкупі з редакцією, таки дратує чоловіка. Посмієшся раз, вдруге, а втретє вже скажеш: «Йдіть собі під три чорти!» Просто не маєш охоти що-небудь послати до «Нов[ої] громади» — так звідти несе чимсь запліснілим, могильним, так тхне льохом звідти.

Потреба в свіжім, європейськім органі дуже відчувається у нас: є у нас кілька визначних талантів, з'являються нові сили, починає потрохи пахнути весною в нашій літературі, та ба, нема у нас в і л ь н и х людей, нема коштів. Може, часом таки спроможемося на щось.

Дуже Ви зацікавили мене своєю заміткою в журналі «Krytyka», та, на жаль, того журналу у нас ніхто не передплачує. Може б, Ви були ласкаві прислати мені ту книжку «Kryt[yki]», де вона була поміщена. Всі кошта з подякою поверну Вам або вишлю наперед, коли звістите, скільки на се треба. Був би дуже вдячний Вам за сю прислугу.

До «Молодої музи» радий би щось дати, та не знаю, коли спроможуся. Все залежить у мене од здоров'я, а воно дуже лихе. Ось і зараз лежу і насилу звівся з ліжка, щоб написати до Вас та до д. Лепкого кілька слів.

Якось мені покращало було на кілька день, то я зараз взявся за перо і написав маленький образок для XI кн. «Вісника», бо вже од кількох літ все обіцяв написати, та й досі не спромігся. Отож боюся обіцяти, хоч хочу.

Ще раз сердечно дякую, що згадали мене та обізвалися.

Бувайте ж здорові!

Стискаю Вашу руку.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Чи не можна б прислати Вам для «Молодої музи» деякі вірші та оповідання д. Жука? У нього є гарні речі.

P. S. Посилаю сей лист в листі до п. Б. Лепкого, бо гадаю, що Ви живете разом в одному помешканні.

75. До Володимира Гнатюка

10 листопада 1906 р. 28 ст. ст. X 906. Чернігів.

Любий пане Володимире!

Усе так трапляється, що наші листи розминаються в дорозі. Ви, певно, дістали вже мою картку, в якій я писав, що дістав од Вас 2 посилки з моїми книжечками. Сьогодні дістав третю — з «Вісником» для д. Жука. Дуже Вам дякую, сердечно дякую за се. Певне, дістану і четверту, що вислали. Чи коректа прийшла на час? Це мене дуже цікавить. Я не затримав її і одного дня. Самійленка нема в Чернігові, він в Києві при «Раді». Вороного адреса така: Чернігів, Статистическое бюро губернского земства. Я почуваю себе погано. Не служить здоров'я, та й годі. Бажаю, щоб колесо життя Вашого скрипіло якнайменше та якнайдовше служило.

Цілую Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

76. До Богдана Лепкого

11 грудня 1906 р. 28 ст. ст. XI 906. Чернігів.

Дорогий пане товаришу!

Велике спасибі Вам за звістку й за обіцянку вислати книжку польських перекладів. Нетерпляче чекатиму. Особливо цікавлять мене Ваші переклади. Я знаю, що вони будуть артистично виконані.

Про видання Ваших оповідань на Україні я думав далеко раніше, ніж Ви написали про се. Отож літом с[ього] р[оку], бувши у Києві, звернувся я до видавництва «Вік» — єдиного у нас більшого видавничого товариства, бажаючи дізнатися, що воно думає про мій план видання Ваших творів. З розмов я виніс таке враження, що трудно сподіватися, аби те товариство не тільки видало Вас, але, принаймні, зрозуміло Ваші писання. Через те я дав спокій і, хоч як мені було прикро, перепинив з ними розмову. Проте гадка познайомити нашу Україну з її кращим письменником (як се чудно звучить те «познайомити»!) не покидала мене, і Ваш лист тільки додав мені енергії. Отож буду шукати, спишуся де з ким і тоді сповіщу Вас.

Думаю насамперед звернутися до д. Маркевича в Полтаві. Він має свої видання й свою книгарню. Коли не в Полтаві, може, удасться мені знайти накладчика у Петербурзі. Справу сю я беру близько до серця. Гадаю, що й читачі не будуть на мене в претензії, а якраз навпаки.

Нащо Вам здалася моя життєпись? Про се нічого не пишете — і я не знаю, в якому об'ємі давати Вам її. В кожному разі думаю, що я не така значна особа, аби моїм життям цікавилися люди, через те подаю Вам, на Ваше жадання, тільки деякі дати.

Родився я 5 вересня ст. ст. 1864 р. на Поділлі, в м. Вінниці, в родині урядовця. Батько мій походив з давнього боярського українського роду — і симпатії до всього українського були доволі тривкими в нашій родині. Перші дитячі роки пройшли для мене під впливом моєї матері, до якої я був подібний своєю психічною організацією. Ще на 8—9 році життя почав я складати українські вірші, подібні до народних пісень, а на 12—13 році, під впливом творів Марка Вовчка і Шевченка, зробився цілком свідомим українцем. Сей період життя найбільш для мене важний, бо взагалі тоді відбувся найбільший перелом у моїм світогляді. З занадто релігійної дитини я став а т е ї с т о м (начитавшись Фейєрбаха), а відтак с о ц і а л і с т о м.

Визвольний рух в Росії захопив мене у 80-х роках минулого століття цілком — і я ходив «у народ», займався пропагандою на селі. Вже з того часу почала переслідувати мене поліція, і, скільки себе пам'ятаю, усе був під ласкавим доглядом її, а часто-густо мав великі неприємності, ревізії, причіпки і заборону служити і навіть приватно заробляти на хліб. А тут ще сталося так, що батько, лишившись без посади, заслаб і скоро помер і у мене, на руках 19-літнього хлопця, лишилась велика родина. Мати осліпла. Настала біда. Я став невільником обов'язків, чорним волом своєї родини, при дуже поганому стані здоров'я. Мусив заробляти лекціями, бо служити невільно було, і то потай, щоб не довідалась поліція. На 26 році життя, р. 1890 надрукував першу пробу пера у «Дзвінку». Що писав далі — самі знаєте. Року 1892 удалось мені якимсь чудом попасти на службу в Бессарабію, де я служив у науковій філоксерній комісії в міністерстві рільничому. Р[оку] 1895 перевівся на таку ж службу на південь Криму. 1896 року застудився і тяжко заслаб, через що мусив

покинути посаду і переїхав на службу в чернігівське земство, але урядова адміністрація не пустила мене в земство, через що переїхав до м. Житомира, де якийсь час видавав газету «Волынь». 1898 року повернув до Чернігова на земську службу, де й досі служу. Керую сільськогосподар[ською] статистикою.

Пишу мало, рідко коли буваю задоволений з того, що написав. Поки обдумую — все таке гарне, яскраве, прозоре і повне життя, а коли берусь за перо — все виходить таке мізерне, бліде, неінтересне. Самокритика у мене дуже гостра. Коли б можна було процес творчості обмежити лише уявою, я був би самою щасливою людиною. Читаю багато і добре знаю європейську літературу.

Ото Вам і усе, може, занадто багато, більш ніж варто сказати про себе.

Напишіть, нащо се Вам.

Д[обродієві] Луцькому не одповідаю на сей раз, прошу вибачення: дуже занятий. Передайте йому уклін і скажіть, що стаття д. Старицької-Черняхівської про мене в «Киев-[ской] старине» ще не закінчена Се доволі важка робота — 80—100 сторін. Гадаю, що незабаром вийде окремою відбиткою, і тоді вишлю її д. Луцькому.

Посилаю на Ваші руки (опаскою) деякі вірші д. Жука. Був би дуже вдячний, коли б де-небудь пристроїли їх для заохоти молодого автора. Може, в «Молодій музі» або деінде. Чекатиму одповіді, а поки що сердечно цілую Вас.

Ваш *М. Коцюбинський.*

77. До Володимира Гнатюка

21 грудня 1906 р. 8 ст. ст. XII 906. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий пане Володимире!

Пишу до Вас кілька слів ось у якій справі: 27 с[ього] м[ісяця] (ст. ст.) має відкритися у Чернігові товариство «Просвіта». Хотіло б ся, щоб відкриття було найкраще обставлене, а для того дуже було б добре, коли б ваші просвітні товариства у Львові прислали чернігівській «Просвіті» хоч би коротке привітання. Се мало б вагу для нашої публічності, підняло б духа, додало б охоти до праці.

Будьте ласкаві, не одмовтесь подати сю думку вашим товариствам.

Привітання треба подавати з а р а з, п а м о ю а д р е с у, а я вже прочитаю їх на перших загальних зборах 27 с[ього] м[ісяця].

Посилаю Вам 2 пр[имірники] книжечки «Шляхта» — 1 для Вас, а другий — для бібліографії «Л[ітературно]-н[аукового] в[існика]». Чи не можна б прислати кілька примірників (скільки, на Вашу думку?) до книгарні Товариства ім. Шевченка, коли не за готові гроші, то на коміс? Рабату 30%. Сповістіть.

Як там з «Л[ітературно]-н[ауковим] в[ісником]»? Чи переносите з нового року до Києва, чи залишили сю думку?

Напишіть мені про своє здоров'я, тільки щось гарного, щоб мені стало весело. Я скриплю.

Цілую й обіймаю Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

78. До Володимира Гнатюка

4 січня 1907 р. Чернігів. 22 ст. ст. XII 906.

Високоповажаний і дорогий пане Володимире!

Перед двома тижнями я послав до Вас листа, в якому прохав постаратися, щоб львівські просвітні товариства прислали на мою адресу привітання чернігівській «Просвіті», яку одкриваємо 27 с[ього] м[ісяця]. Се мало б, як я Вам писав, велике значення моральне для молодого товариства. На жаль, нічого досі не дістав, а значить, і не дістану. Ну, що ж робити? Тепер дозволю собі турбувати Вас ось з якого приводу. Чую, що XII книжка «Літ[ературно]-наук[ового] вісника» вже вийшла і давно вже є в Києві, а я не дістав. Може б, Ви були ласкаві, сказали вислати її мені. Може, де пропала в дорозі, хоч досі я все діставав з-за кордону без пригод. Як Ваше здоров'я? Веселих свят Вам і всього найкращого!

Ваш *М. Коцюбинський.*

79. До Андрія Чайковського

6 січня 1907 р. 24 XII ст. ст. 1906. Чернігів.

Любий земляче!

Якось усе так трапляється, що на початку листів своїх до Вас мушу прохати вибачення за пізню одповідь. І знов так сталося. Останній місяць я остільки був занятий, що за справами й світу не бачив; залишив листування з найближчими людьми, не читав навіть нічого, а се для мене велика вже кривда. Багато клопоту мав я останніми часами з організацією «Просвіти» в Чернігові, вся справа звалилася якось на мої плечі, мусив бігати в поліцію, вести розмови з людьми, писати, друкувати, розсилати і т. ін. А тут ще наспіла судова сесія, і я попав в число присяжних суддів і зопсував украй свої нерви. Перший більшменш вільний день у мене лише сьогодні — і ось пишу до Вас, дорогий земляче. А я такий радий буваю, коли дістаю од Вас кілька слів. Ви умієте так цікаво писати, що Ваші листи роблять приємність не тільки мені, а й людям, яким я їх читаю, бо завжди вони (листи) мають ширший інтерес. Той хаос, про який пишете, на жаль, панує і у нас. Щодо впливу благодійного тої залізної руки, яка так довго гнітила нас, то Ви почасти помиляєтесь. Не завжди вона витворювала сильні, залізні характери. Навпаки, в масі вона забила самостійність, самодіяльність, ініціативу, ослабила волю — і тепер, коли можлива хоч яка-така робота, наші земляки мляво блукають, безсильні і безпорадні, немов осінні мухи Коли ж оживляються, то лиш інстинктами людожерства. У сірому присмерку безбарвної буденщини не в міру виросли, як рослина без сонця, особисті амбіції — і доволі людині взятись за якесь діло, за якусь роботу — на нього зараз повіє з усіх боків нездорове повітря льоху і отрує його енергію. Ну, та дарма. Складати рук не годиться. Час і робота внесуть свіжу течію у наше життя.

Переходжу до особистих справ.

Чи пишете Ви що тепер? На жаль, я щось не стрічаю тепер Ваших праць на шпальтах наших періодичних видань. А може, вони до мене не доходять? Я все цікавий на Ваші оповідання й повісті. Щоб не забути. Маю до Вас прохання. Наша «Просвіта» ще така молода і бідна, що, заводячи свою бібліотеку, не має змоги купувати книжки.

Я був б[и] Вам особисто незвичайно вдячний, коли б Ви прислали, що можна, з своїх творів до бібліотеки «Просвіти». Книжки можна прислати на мою адресу. Та й взагалі, коли б у Вас знайшлись якісь дублікати галицьких видань і Ви згодились пожертвувати їх нашій «Просвіті»,— зробили б добре діло.

Коли ми Вас побачимо? Я не втрачаю надії, пам'ятаючи ласкаву обіцянку вибратись колись на Україну. Поки що бувайте здорові! Веселих свят і всього найкращого сердечно бажає Вам повік Ваш *М. Коцюбинський.*

80. До Володимира Гнатюка

12 січня 1907 р. 30 ст. ст. XII 906. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий пане Володимире!

Спасибі Вам, що обізвалися. Не маю жодної претензії до Вас за пізню одповідь, бо добре розумію причини того. Велике спасибі теж за заходи у львівській «Просвіті». Ми таки одібрали привіти (всього 12), хоч не од львівської, але од філій. Не можу зараз перечислити, од яких, бо привіти тепер не в мене. Коли читаєте «Раду», стрінете там усі відомості. Педагогічне товариство у Львові прислало теж привіт. Усім їм посилаю сердечну подяку, бо не можете собі уявити, яке гарне враження зробили ті привіти на малосвідому публіку. «Просвіту» одкрили, але я де з чого не вдоволений. Хоч як зрікався, хоч як прохав, щоб мене увільнили од постійних обов'язків у «Просвіті», проте не послухали і вибрали головою. А се справді тяжко, бо ні здоров'я не служить, ні часу не маю. Не знаю навіть, як буду викручуватись з трудного становища.

Гроші, що мені належаться за новелку, будьте ласкаві, коли Вам не дуже трудно, пришліть зараз, бо сиджу без копійки, голий, як турецький святий. А голодному псові бодай муха, як каже приказка. Тій новелці повелося у німців. Німецький переклад її прийняли аж 3 часописі: «Berliner Tageblatt», «Welt» та ще якась віденська часопись.

Стаття д. Черняхівської все-таки доволі цікава. Одно мені не подобається — дуже хвалить. А я більше люблю літературу, ніж власну амбіцію.

Будьте ласкаві, дорогий пане Володимире, зробіть мені послугу: вишліть на адресу: Wien, IX, Sobyeskigasse, II, III/10, д. Wilhelm Horoschowski — три перші томики моїх оповідань (опріч книжки «У гріховний світ»). Буду дуже вдячний за се.

Польських перекладів і я не дістав, хоч знаю, що книжка вийшла перед місяцем. Се мене трохи дивує. У нас трохи інші літературні звичаї.

Святкував — я не скажу, щоб добре. Перевтомився за сі дні, так багато мав всякої роботи. Так, знаєте, досадно. Стільки гарних книжок повиходило, стільки їх лежить у мене на бюрку, а читати нема коли. Чогось чоловік вічно, як муха на окропі.

Не тішить мене звістка про Ваше здоров'я та клопоти. Кому-кому, а Вам здоров'я здалося б. Будемо сподіватися, що в новому році краще буде. Хоч кожен новий рік — ошуканець, але бажаю од щирого серця, щоб для Вас 1907 таким не був. Прийміть од мене щирий привіт і поздоровлення. Передайте їх і Вашій в[исоко]п[оважаній] пані.

Не забувайте

Вашого *М. Коцюбинського.*

Автор «Шляхти» військовий, полковник у Москві, дуже славна людина. Називається Єремієв.

1907

81. До Івана Кревецького

15 січня 1907 р. 2.I 907. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Коли Вам залежить що на тому, аби під рец[ензією] на книжку Філянського стояв мій повний підпис,— то зробіть се. Не маю важних причин уникати сього.

Як скоро вийде 1-а книжка «Вісника»? Дуже тішуся, що Ви переїхали до Києва і мені легше буде побачитись з Вами та ближче пізнати Вас.

Усього найкращого!

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

82. До Володимира Гнатюка

11 лютого 1907 р. 29 ст. ст. 907. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий пане Володимире!

Зараз нічого готового для II книжки не маю. Саме пишу оповідання для збірника, що думають видати укр[аїнські] засланці у Вологді на свою користь. Обіцяв і мушу послати їм, хоч мені не дуже віриться, щоб той збірник побачив світ. Запитаю — і, коли справа непевна, пришлю оповідання до «Вісника». І кн. дуже і дуже вподобалась мені. Але чую сьогодні, що «Вісн[ик]» заборонено у Києві видавати. Що ж тоді буде? Та й чи правдива звістка? Усе може бути.

Я вже «віднісся» до Лепкого, але чи поможе що?

Дякую, що послали книжки Горошовському. Цілую і обіймаю Вас сердечно. Ваш *М. Коцюбинський.*

83. До Андрія Чайковського

3 березня 1907 р. 18 ст. ст. II 907. Чернігів.

Дорогий земляче!

Ви таки, бачу, дуже добра людина і завдаєте мені сорому тією добрістю. А де ж! Я й досі не зібрався одписати Вам, а Ви знов, спасибі велике, обізвалися.

Однак, вірте, не з іншої причини так довго мовчав — тільки через всякі клопоти і неприємності, що довелось зазнати од нашого милого уряду. Отож уявіть собі, попросту не дають жити «Просвіті». Хочемо скликати збори — заборона; хочемо зробити театральну виставу — забороняють. Навіть концерт Лисенка на користь «Просвіти» заборонили. Їздиш, гризешся, поясняєш — нічого не помагає. Кажуть: існуйте собі на папері, а жити не дамо. Жалітися нікому, хіба до Думи, коли збереться.

Мене все те турбує і дуже впливає на здоров'я; через те часто лежу в постелі і не можу нічого робити. Як бачите, наша конституція гірша, ніж навіть Ваша «свинська».

Тепер постараюся хоч коротко одповісти на Ваші запити. Привітання од філії «Просвіти» з Бережан ми дістали і послали їй сердечну подяку. Невже не дістали?

Книжки для «Просвіти», вислані Вами, теж я дістав і не маю слів, щоб висловити Вам од себе і од «Просвіти», як ми вдячні Вам за поміч і за ту щирість, якої, на жаль, так часто бракує нашим землякам-українцям! Ще раз спасибі. Подякуйте і д. Томашівському, якому при сій нагоді низенько кланяюсь.

Ваш останній лист і витинок з «Свободи» теж дійшов до мене. Стаття цікава, написана не чорнилом, а кров'ю серця. Взагалі ваша преса часом буває дуже цікава. Біда лиш в тому, що я не маю змоги її читати, бо передплачувати всього не годен, а дістати нема де. Через те не читав «Діла», хоч дуже заінтригований новим оповіданням Вашим. Ви ж знаєте, що я поклонник Вашої музи, і мене

сильно обурювала несправедлива і сліпа критика. Властиво, у нас поважної критики майже нема, і щодо мене, то я цілком на холодно беру, коли мене хвалять або лають. Пишеш через те, що маєш потребу писати, хочеш, щоб вийшло найкраще,— і в тому і своя радість і своє горе. Ваш замір дати ширший образ галицького попівства, у нас цілком не відомого, тішить мене дуже, і я вже шукаю накладчика. Боюсь тільки, що коли повість буде велика, трудніше буде знайти видавця, бо всі видавці наші захоплені тепер політикою і дуже скупо дають гроші на видання белетристичні. Проте не втрачаю надії. Очевидячки, з великою радістю прочитаю перед друком Вашу повість, хоч думаю, що поправок, відповідно вимогам українського читача, або не треба буде робити, або їх буде дуже мало, бо Вашу мову у нас розуміють добре.

Знаєте, я часом заздрю Вам, Вашій енергії і плодовитості. Мене просто дивує, як і коли Ви встигаєте працювати на різних теренах праці, і дуже хотів би на власні очі побачити чоловіка, який усе те робить.

Може, коли доведеться таки. Я був би дуже щасливий. А до того часу обіцяю поправитися і бути більш акуратним кореспондентом. Бувайте ж здорові і не забувайте щиро відданого Вам *М. Коцюбинського.*

Сердечно цілую і обіймаю дорогого земляка.

84. До редактора газети «Буковина»

4 березня 1907 р. 19 ст. ст. II 907. Чернігів.

Високоповажаний добродію пане редакторе!

Я переслав через д. Б. Лепкого вірші д. М. Жука, які надруковані в різдвяному числі «Буковини». На мою думку, годило б ся вислати д. Жукові те число «Буковини», де ті вірші уміщено. Коли Ви годитесь з такою думкою, уклінно прохав би переслати різдвяне число Вашої часописі на мою адресу, а я вже передам його д. Жукові.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

Адреса: Чернигов, Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3, Михаилу Михайловичу Коцюбинскому.

85. До Володимира Гнатюка

14 березня 1907 р.

Дорогий пане Володимире!

Посилаю Вам вдруге відозву виділу нашої «Просвіти», яка вже раз побувала у Львові і знов повернула до нас з незрозумілим для мене написом. Те «адресат не приймає» для мене настільки загадкове, що я нічого не розумію. Бо не можу ж я думати, що Ви хотіли зневажити наше товариство і зрікаєтесь всяких зносин з ним. Не могла ж образити Вас наша просьба (якої, врешті, Ви і не читали ще); найбільше — Ви могли б викинути її у кошик під столом і нічого не прислати нам з Ваших праць, які ми так високо цінимо; але свідомо одкинути наш лист — се було б щось неможливе. Так само назад повернув лист і до д. Франка з таким самим написом. Що се значить? Чи се непорозуміння?

Будьте ласкаві, розв'яжіть нам сю загадку, якої ми самі не годні розв'язати.

Як ваша ласка, повідоміть, чи Товариство ім. Шевченка пришле що для бібліотеки «Просвіти» з своїх видань («Записки», «Збірники» і т. і.).

Як ся маєте? Весна повинна б принести Вам здоров'я. [...].

Кланяюсь також в[исоко]п[оважаній] пані Вашій і д. Франкові.

Чекатиму одповіді.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Не пишу більше, бо дуже змучений упорядкуванням концерту для «Просвіти». Тільки що від'їхали від нас д. Лисенко, Мишуга і співачки. Концерт випав дуже світло — народу було так багато, що у великій залі не було чим дихати.

Ще раз обіймаю і цілую сердечно.

Ваш *М. К.*

1 ст. ст. III 907. Чернігів.

86. До Остапа Луцького

13 березня 1907 р. 5 ст. ст. III 907. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Виділ товариства «Просвіта» в Чернігові складає Вам велику подяку за згоду висилати до нашої читальні «Буковину» безплатно. Посилаючи 2 руб. на кошти порта, долучаю сердечну подяку і од себе особисто.

Дуже радий, що Ви тепер на редакторському місці; сподіваюся, що «Буковина» буде тепер справжнім літературним органом.

Якось я послав зо 2 тижні перед сим листа в редакцію «Буковини» з проханням вислати на мою адресу (Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3) різдвяне число Вашої часописі, де уміщено вірш д. Жука, однак досі нічого не дістав. Д[обродій] Жук не дістав ремунерації за свій твір, то йому годилось би безплатно вислати принаймні число часописі, де надруковано його твір. У нас так роблять усі редакції. Сподіваюся, що й Ви не одмовитеся зробити се.

Чи не були б Ви ласкаві прислати для бібліотеки «Просвіти» свої вірші і видання? Ми дуже були б вдячні за се, бо товариство наше поки що дуже бідне і [не] може витрачати коштів на книжки. В разі Вашої згоди, прохав би посилку адресувати мені, зазначивши, що се жертва для «Просвіти».

Усього найкращого.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

Адреса «Просвіти»: г. Чернигов, Николаевская, д[ом] Богдановой. Товариству «Просвіта».

87. До Івана Кревецького

1 квітня 1907 р. 19.III 907. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

[...] Моє оповідання «Невідомий» піде до 4-ї кн. «Вісника». Отож, певно, воно вже складається. Я дуже прохав би Вас вислати мені другу коректу оповід[ання] в трьох

примірниках. Один пр[имірник] я зараз вишлю Вам, а 2 залишу собі, бо вони мені дуже потрібні.

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

88. До Івана Кревецького

15 квітня 1907 р. 2 ст. ст. IV 907. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Я незвичайно вдячний Вам за присилку вирізки з газети, а ще більше — за пам'ять про мене.

На жаль, у нас не дуже часто трапляється, коли люди, навіть ті, що працюють на одному полі, згадують один про одного,— і тому я ще більше ціню Вашу ласкавість.

Був би дуже щасливий оддячити Вам чим-небудь.

Спасибі ще раз!

З високим поважанням

Ваш *М. Коцюбинський.*

89. До Володимира Гнатюка

19 квітня 1907 р. 6 ст. ст. IV 907. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Хоч Ви тепер і лічитеся і, може, скучаєте за домом та за роботою, а я все-таки радий, що Ви попали до німців, бо маю надію, що вони Вас трохи направлять. І якось, читаючи Ваш лист, не жаль було мені шкіри на Ваших руках, нехай тріскається зверху, аби всередині було здоровше!

Хотілось би мені чим-небудь розвеселити Вас, та біда, що навкруги у нас саме невесело, навіть весна не радує, така холодна, сіра, сумна. Найкращі хвилі — коли можеш забути про своє існування, залізши з головою в роботу,— але щодо мене, то й сього не можу собі позволити, бо все нездужаю.

От і недавно поховзнувся якось, розтяг щось усередині, коло серця, і мало не вмер, а тепер все болить, і не можу довго сидіти за столом. А тим часом так хочеться писати, і навіть маю що писати. В голові повно, а на папері пусто.

Жаліюсь Вам через те, що й Ви тепер не в кращому стані і Вам зрозумілі муки Тантала.

Про історію з відозвою нашої «Просвіти» забудьмо. Тепер все вияснилось, і я наперед дякую за обіцянку прислати книжок. Мусите конче прислати нам і свої коломийки і етнографічні збірники, бо се незвичайно цінний матеріал, якого ніде у нас, на жаль, не можна дістати.

Галичани до нас дуже ласкаві. Ми дістаємо дурно мало не всі галицькі часописі.

Тільки тепер, переглядаючи ті часописі, я зрозумів, яка це, за малими винятками, мізерія! Сподіваюся, що Ви не будете гніватися на мене за це слово, бо, наскільки Вас знаю, специфічно галицький патріотизм настільки ж Вам чудний, наскільки й мені специфічно український.

Робота в нашій «Просвіті» йде мляво поки що. Поминаючи загальнополітичні умови нашого життя, не сприяючі розвоєві подібних товариств, мусимо признатися: у нас нема людей. Нема тривкої свідомості, нема уміння й охоти працювати. Ще поговорити — хоч погано — ми можемо, але взятись до реальної роботи трудно. Через те дуже ненормальне і сумне з'явище: працюють два-три чоловіки, а решта холодні, як мерці. Скільки ще треба енергії і часу, щоб виховати робітників. Ви вже пережили цю кризу; у вас тепер не бракує ні сил, ні досвіду — і наша Україна, здалеку така красна, зблизька видалась би Вам мертвим островом. Не думайте, що се говорить в мені песимізм. Ні, я не песиміст, може, був досі занадто великим оптимістом і через те, пустившись з кабінету у ширший світ, наскакую на підводні каміння, яких перше не помічав. Але се не знеохочує мене, і не раз гірко мені буває, що маю так мало сил і здоров'я.

Ну, та доволі про се. Не хотів би, щоб мої нарікання псували Вам гумор. Якось-то буде.

Дуже Вам дякую за звістку про Ваше здоров'я. Мені так хочеться знати завжди, як і що з Вами.

Не треба мені робити Вам освідчин — Ви й самі знаєте, що я Вас дуже люблю й поважаю. Буду радий і вдячний, коли напишете до мене хоч пару слів.

А поки що цілую і обіймаю Вас сердечно.

Бувайте здорові.

Ваш *М. Коцюбинський.*

90. До Костя Зленка

18 травня 1907 р. 5 травня 1907 року.

Високоповажаний добродію!

На сей раз мушу прохати вибачення, що так спізнився з одповіддю на Ваш лист од 18/IV.

Дуже Вам вдячний за Ваші заходи придбати нам членів.

Тих 5 добродіїв, про яких писали, прийнято вже членами чернігівської «Просвіти», і посилаються їм повідомлення про се, а 3-м ще й квитки на вкладки.

А як там далі стоїть справа? Коли б знайшлося хоч 10 чоловік, ми одкрили б філію в Глухові. Звісно, на чорносотенні елементи рахувати нічого, нам таких не треба, бо вони запаскудили б нам «Просвіту». У нас надія тільки на демократичні і поступові сфери — звідти ми хотіли б мати членів.

Ви радите, щоб ми зав'язали переписку з деким з нових глухівських членів, розворушили їх. Та таким шляхом трудно чогось досягти, краще було б приїхати до Глухова кому-небудь з членів ради товариства, зібратись разом, обговорити справу. Коли б була надія на яких 10—15 чоловік, що можуть заснувати філію, то варто б було приїхати. Напишіть, будьте ласкаві, свою думку про се: чи добре було б приїхати, коли саме і яким способом найкраще, по місцевих умовах, обладнати се діло. Нетерпляче чекатиму одповіді і рекомендації пових членів.

Діяльність нашої «Просвіти» поки що не велика, бо товариство ще молоде (всього 4 місяці йому), але дещо зроблено вже, дещо робиться. За цей час ми одкрили при «Просвіті» читальню-бібліотеку для членів (яких маємо більше 200 чоловік); в бібліотеці зібрано уже коло 400 книжок, маємо звиш 20 українських часописів — з Галичини, Буковини, Америки. Спорядили 2 концерти — Лисенка і в пам'ять Шевченка; маємо будувати кіоск в українському стилі для продажу книжок і часописів. Лекційна комісія працює над тим, щоб читалися в «Просвіті» лекції з українознавства, а для народу — популярні недільні читання. Одкрили філію в Ніжині, де вже є коло 40 членів. От все, над чим працюємо зараз.

Хоч небагато, але робота йде.

Друкованих адресів «Просвіти» не маємо. Адреса її така: Чернигов, Николаевская ул., д[ом] Богдановой, товариство «Просвіта».

Бувайте здорові і не гнівайтесь за пізню одповідь: дуже був зайнятий, дихнути ніколи було.

Чекаю од Вас звісток.

Ваш *М. Коцюбинський.*

91. До Віталія Боровика

11 липня 1907 р. 28/VI 907. Славута.

Дорогий брате! Приїхавши на кілька день до Славути, я хотів би заскочити до Вас на день-два. Не знаю, чи Ви тепер у Кременці і чи можна мені приїхати до Вас. Напишіть зараз, як дістанете цю одкритку, бо часу в мене мало, і коли пізно дістану одповідь, не матиму спромоги уділити часу на подорож до Кременця. Чи ваша родина не поїхала часом у Ляхівці? Коли діти дома, я міг би взяти до Вас з собою Юрка, бо вся наша дітвора, мама і сестра гостюють в Славуті у брата. Напишіть же зараз, а поки що сердечно цілую Вас.

Ваш *Михайло.*

Адреса: Славута, Фоме Мих[айловичу] Коцюбинскому, для мене.

92. До Олекси Коваленка

16 жовтня 1907 р. 3.X 907. Чернігів. Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3.

Високоповажаний добродію!

На жаль, не маю зараз нічого нового для другого видання «Розваги». Коли Ви конче хочете мати мене у тому виданні, то виберіть самі щось з друкованого уже, адже Ваш збірник переважно складається з передруків, та інакше і не могло б бути. Був би вдячний, коли б сповістили, що саме вибрали. З великою повагою

М. Коцюбинський.

93. До Христини Алчевської

12 листопада 1907 р.

Чернігів.
Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3.
30.X 907.

Високоповажана добродійко, дуже Вам вдячний, що Ви не забуваєте нас.

Очевидячки, ми з охотою приймаємо малюнки дд. Головаша та Харченка, але поки що не присилайте їх; я сповіщу Вас окремо, коли зовсім поладнаємо справу з виставкою картин. Так трудно робити якусь справу при байдужності й апатії людей!

Чимало з тих художників, до яких я звертався, не одповідають навіть на листи Написав удруге — і знов мовчанка. От і до д. Васильківського послав аж три листи, та й ні на один з них нема й досі одповіді. Коли б Ви були ласкаві і захтіли помогти нам, нагадавши д. Васильківському наше прохання чи особисто (коли стрічаєтесь з ним), чи через когось з спільних знайомих,— ми були б Вам дуже вдячні. Хай би швидше одписував. А може, в Харкові живуть ще деякі українські художники, до яких варто звернутися? Порадьте, будь ласка. Виставку думаємо улаштувати в кінці ноября. Хотілось би, щоб вона була якнайкраще обставлена,— і я роблю усі можливі заходи, щоб досягти сього.

Бажаю Вам якнайбільше здоров'я та сили для громадської і артистичної роботи!

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

94. До Бориса Грінченка

20 листопада 1907 р.

7/XI 907. Чернігів.

Високоповажаний Борисе Дмитровичу!

Члени нашої «Просвіти» С. С. Перебийніс і Г. А. Миронович, що живуть тепер у Києві, прохали мене рекомендувати їх Вам, бо вони хотіли б ближче стати до київської «Просвіти». З особливою приємністю роблю се, бо знаю

обох панночок тих як серйозних і свідомих українок,— і Ви напевно можете сподіватися од них помочі у всякій просвітній роботі.

Вітаємо Вас і в[исоко]п[оважану] Марію Миколаївну.

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

95. До Івана Стешенка

23 листопада 1907 р. 10.XI 1907 року

Високоповажаний добродію
Іване Матвійовичу!

Листа од Наукового товариства, спасибі Вам, дістав, і звернемось за подробицями до рекомендованих лекторів.

Нас особливо зацікавила Ваша перша ласкава пропозиція — демонструвати лекцію про вертеп вертепом, і на Ваш лист з 9/X с[ього] р[оку] я зараз же (15-го X) одписав Вам, а тим часом минає місяць, як од Вас ні словечка.

Я тоді запитував Вас, чи для вертепу потрібна театральна сцена, чи доволі зали; прохав прислати (за наш кошт, звісно) ноти для хорів і повідомити, який саме мусить бути хор — мужеський, жіночий чи мішаний. До вертепу треба готуватись, часу не так багато, а без Ваших вказівок і рад, без Вашої помочі що ж ми зробимо?

Ще раз прохаю од себе і од ради нашої «Просвіти» можливо швидше дати нам одповідь на ті питання; нам дуже хочеться, щоб Ви виставили в Чернігові вертеп.

Коли ж Ви передумали вже і замість вертепу та лекції про нього гадаєте прочитати лекцію на якусь іншу тему, то прохав би Вас написати заздалегідь, яку тему Ви вибрали і на які дні визначаєте лекцію, щоб можна було випустити анонс.

Нетерпляче ждатиму одповіді.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

96. До Василя Андрієвського

9 січня 1908 р. 27.XII 907. Чернігів.

Високоповажаний Василю Трохимовичу!

Дуже Вам дякую за лист. Не міг раніше написати до Вас, бо дуже був занятий. «Просвіта» бере од мене так багато часу і здоров'я, що я мусив скоротити приватну переписку. Коли глянеш навкруги (при р о б о т і, звичайно), то стає дуже гірко — і єдина потіха (теж гірка), що скрізь тепер виявилась непідготовленість навіть свідомих елементів до реальної роботи, і наша «Просвіта» — не виняток.

Українці так довго і уперто деморалізувалися, виявляючи свій патріотизм підписуванням адресів та копійковими жертвами на вінки і панахиди, що втратили здатність до справжньої роботи. Ще на проекти ми багаті і можемо подавати прекрасні, а як доведеться перевести в життя хоч би найлегший з них, виявляється, що нема кому. Той занятий, той не вміє, той не хоче, той ухиляється,— і фактично робота звалюється на одного чи двох, які через віщось все повинні могти, вміти, хотіти і мати вільний час. Од цього величезна шкода справі, бо ті один чи двоє не можуть зробити всього, та ще й добре.

Опріч того, тиснуть нас, скільки можуть. Характерну одповідь дістало петерб[урзьке] «Благотворит[ельное] об[щест]во», яке разом з нами прохало губернатора дозволити при «Про[сві]ті» склад його видань. Подаю Вам копію, яку прислали мені з Петербурга.

«1 дек[абря], № 17155 Секретно.

В Правление Благотв[орительного] о[бщест]ва издания общеполезных и деш[евых] книг.

Ходатайство Правления о[бщест]ва «Просвіта» в Чернигове о разрешении открыть книжный склад мною признано не подлежащим удовлетворению ввиду особых вредных украинофильских целей, преследуемых этим о[бщест]вом.

Губернатор камергер *Радионов.*
Правитель канцелярии *Ярыгин».*

Це маєте теорію, а практика не розходиться з нею. Недавно губерн[атор] заборонив нам «устройство к а к и х - л и б о л е к ц и й», коли ми звертались до поліцмайстра

з заявою про вертеп і публ[ічні] лекції Стешенка. Я зробив поліцмайстрові такий бешкет, такий підняв галас, що він, незважаючи на заборону губернатора, дав свою згоду — і хоч вертепу не буде, бо ми вже не знайшли вільної зали, проте лекція Стешенка («Народність в новій укр[аїнській] літературі») одбудеться 4 січня в городській думі, і вже наліплюємо афіші. Я дуже радий, що буде лекція, бо цим ми проломлюємо (почасти) мур перешкод у цьому напрямку. Так було і з вечорами «Просвіти». Зате я так розхвилювався тою сценою, що два дні лежав у ліжку. По правді признаюсь Вам, що цей рік, взагалі важкий для нашого т[оварист]ва, дуже дався [взнаки мені] особисто. Я так перевтомився (погане моє здоров'я до того), що нетерпляче чекаю загального зібрання, щоб мати спромогу вийти з ради. Жаль мені кидати роботу, а як не кину, то згину, почуваю це. Опріч того, у мене є й друга українська робота, яку я занедбав, хоч цього не слід робити,— а з усім справитись не стає сил і часу. Як там Вам живеться? Через що пишете про ворожі відносини? Як там у Вас стоїть українська справа? Чи не можна б закласти в Кролевці філію?

Обидва рекомендовані Вами хлопці приняті у «Просвіту» і дістануть про це звістку.

Ну, бувайте здорові. Бажаємо Вам — я і Віра Устиновна — веселих свят і всього найкращого.

Ваш *М. Коцюбинський.*

1908

97. До Євгена Чикаленка

20 січня 1908 р. 7.I 908. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий
Євгене Харламповичу!

Ваш лист зворушив мене, бо я ще раз побачив і зрозумів, як трудно живій людині працювати, з одного боку, серед байдужності, а з другого — серед розцвіту егоїзму, який готов все завадити, аби хоч з руїни збудувати собі пам'ятник. Ставши в останній рік ближче до реальної роботи серед інертного, здеморалізованого бездіяльністю українського суспільства, я теж зазнав чимало гірких хвилин і добре зрозумів, як тяжко тепер робити і як легко було колись говорити.

Сумно і соромно признатися, що вся робота, наприклад, у нашій «Просвіті» лежить на моїй жінці та на мені, але це факт. Я так запрацювався, так утомився, що не витримую далі і мушу вийти з ради т[оварист]ва. За два місяці я буду вільний — і тоді зможу щось робити для літератури. Останні оповідання свої я писав при дуже важких умовах: хорий, утомлений, прихапцем, не сплючи по ночах. І це мене мучить не тільки фізично, а й морально. До мене обертаються з ріжних сторін (навіть німці — «Berliner Tageblatt» і др.), прохаючи щось написати, а я боюсь обіцяти, бо знаю, що не зможу. Перед «Л[ітературно]-н[ауковим] в[ісником]» остався брехуном: обіцяв до 1 книжки оповідання, а тим часом замість оповідання писав справоздання ради «Просвіти» за минулий рік, бо не було з ким поділити роботи! Тепер ледве волочу ноги, нерви зопсовані вкрай (одна війна з адміністрацією чого коштує!),

а життя не питає: іди, роби, будь не тільки головою, секретарем, членом, а й сторожем. І не можна зрікатися, бо робота стане і не піде.

Тепер Вам буде зрозуміло, через що я так рідко пишу взагалі, через що не міг нічого дати до Вашої «Ради». Тим більш досадно, що газета мені все більше і більше подобається: справді, вона стає солідним і цікавим органом, всеукраїнським і можливо повним. Мене дуже боліло б, коли б у Вас була хоч тінь сумніву щодо моїх відносин до «Ради», а особливо особисто до Вас, якого я так глибоко шаную і так сердечно люблю. Це вже давня і стала симпатія, про яку всі знають. Мені навіть чудно якось писати про це, але мені здалось, що у Вашому листі осталось відкритим питанням, через що я не пишу до «Ради», і толкувати це можна різно. Заждіть ще трохи, дайте мені очуматись.

Маю до Вас прохання. «Рада» з нового року не висилається до нашої «Просвіти». Грошей ми, правда, не послали Вам, бо дуже поганий стан нашої каси (через всякі заборони). Отже, я прошу Вас, скажіть висилати часопись з 1-го числа і напишіть до мене; коли вже не можете висилати дурно, якось стягнемось на передплату і вишлемо, але поки що мусимо дістати «Раду» в читальні.

Весь Ваш *М. Коцюбинський.*

98. До Бориса Грінченка

3 лютого 1908 р. 21 січня 1908 року.

Високоповажаний добродію
Борисе Дмитровичу!

Я подавав на розгляд ради нашого т[оварист]ва Вашу пропозицію звернутися од чернігівської «Просвіти» з заявкою до Державної думи про потребу української народної школи, але рада не визнала можливим подати таку заяву, мотивуючи це тим, що при теперішньому складі Державної думи нема жадної надії на задоволення демократичних вимог українського народу і що таким поступовим інституціям, як «Просвіти», навіть не слід звертатися з якими-небудь заявами до 3-ї Державної думи.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

99. До Володимира Гнатюка

27 лютого 1908 р. 14 ст. ст. II 908. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

А я вже думав, що Ви зовсім забули про мене! Коли ж ні! Пошта принесла мені Вашу книжечку (сердечно дякую!) — значить, Ви ще пам'ятаєте, що десь далеко в Чернігові живе прихильна до Вас душа. Правда, та душа ледве держиться в тілі, а проте ще не прохолола.

На мій лист до Криворівні з Славути (де я сидів літом) Ви не одписали. Я й подумав собі — певно, чоловікові нездужається або ніколи, напише пізніше, а тим часом прийшли на мою голову всякі лиха, слабості, клопоти — і я мусив забути не тільки про листи, а й про світ божий! Погано, знаєте, зо мною.

Треба рятуватися, спочити, полежать в шпиталі або в санаторії, а нема за що. Доведеться пропадати. Служба ледве-ледве дає шматок хліба, а література!.. Соромно навіть признатися представникові культурної нації. Єдиний спосіб — писати по-російськи, але коли я досі сього не робив, то вже тепер не зроблю. А тим часом факт, що мої російські перекладачі дістають в кілька раз більше за переклади, ніж я за оригінал. Доведеться пропасти. Як кажуть, «не тратьте, куме, сили, пускайтеся на дно». Ну, та годі про себе. Додам тільки, що робота в «Просвіті» цілком мене знесилила, бо звалилась усім тягарем на мене та на мою жінку. Нікому працювати!

Поговоримо тепер про Вас, бо те мене більше цікавить. Та ж то цілі віки, як я що чув про Вас! Чи хоч трохи покращало Ваше здоров'я? Як себе почуваєте? Так би хотілось побачити Вас, мати од Вас безпосередні враження! Хоч напишіть. Є в мене надія, що Вас потягне на археологічний з'їзд до Чернігова літом с[ього] р[оку] і що тоді я не тільки побачу Вас, але буду мати Вас своїм гостем, бо Ви ж мені обіцяли і зрікатися вже не маєте права. Чи пишете тепер що нового? Як там «Коломийки»? Взагалі я хотів би щось знати про Вас — як Ви і що коло Вас.

Чи читали мої останні речі — «Persona grata» і «В дорозі», уміщені в збірниках «З неволі» та «Дзвін»? Коли читали, то, певно, лаяли (та й є за що!), а проте я хотів би знати, чи дуже. На жаль, не можу послати Вам тих

речей на власність, бо не маю. Така наша бідність. Може, десь видеру для Вас з часом.

Що з д-ром Франком? Хтось мені переказував, що він хорий. Я так стривожився цею звісткою! Не пишу до нього, бо боюсь його клопотати, але Вас прошу написати мені, як тепер його здоров'я.

Тим часом привітайте його од мене і побажайте швидко одужати. [...]. Вашій пані прошу уклін передати.

Сердечно обіймаю і цілую.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Чекатиму одповіді.

100. До Андрія Дуляка

27 квітня 1908 р.

Всього найкращого! Як живете, що робите? Уклін усім, хто пам'ятає ще мене. Напишіть.

Ваш щирий

М. Коцюбинський.

14/IV 908 р.
Чернігів

101. До Володимира Гнатюка

3 травня 1908 р. 20 ст. ст. IV 908. Чернігів.

Дорогий пане Володимире! Ваша звістка зовсім прибила мене, ходжу сам не свій, не знайду місця собі. Тепер, коли встала перед очі можливість катастрофи,— тепер ще яскравіше зарисувалась могутня постать Франка і всі його заслуги, ще дорожчим став нам той чоловік. Звісно, постараюся, що тільки зможу, зробити для грошової запомоги, але в цьому мала потіха — ні за які гроші Франка не купиш. Сьогодні прочитав у «Раді» звістку, що Франкові трохи легше. Чи правда сьому, і наскільки легше?

Дуже прохав би звістити мене, в якому стані його здоров'я тепер, які зовнішні ознаки мозкових терпінь, чи він притомний, говорить, пізнає людей, чи починає володіти руками? Виберіть хвилинку часу і напишіть до мене хоч коротенько. Мене дивує наша преса: здається, Франко заслужив на те, щоб ним більше цікавились,— можна б

щодня подавати звістки про стан його здоров'я. Адже Франків у нас не густо! Боже, які ми ще некультурні!

Так мене вразила ота сумна звістка, що я й сам занедужав і два дні лежав. Та й тепер ні про що інше не можу думати. Все згадую нашу останню стрічу, нашу подорож на село, розмови — і просто серце болить, і жаль обгортає невимовний.

Коли Ви бачитесь з Франком і з ним можна розмовляти, перекажіть йому мій щирий привіт і найсердечніші бажання швидше одужати.

Ні, Ви таки зовсім засмутили мене своїм листом: такі собі малював плани рожеві на літо, думав, як буду водити Вас по найкращих чернігівських закутках, як будемо вигріватися на сонечку хоч би і у нас в садку, як буде мило вітати у себе дорогого земляка,— і всі мої мрії розвіялись, як цвіт кульбаби. Хіба поїхати до Криворівні? Чому б ні? Рада б душа до раю, та гріхи не пускають: зовсім не маю гроша. А проте... побачимо. Простіть за короткий та безладний лист. На сей раз не можу і думок зібрати докупи. Буду чекати звісток про Франка нетерпляче.

Сердечний привіт в[исоко]п[оважаній] пані Вашій. Діточок цілую.

Вас теж цілую і обіймаю од щирого серця.

М. Коцюбинський.

Гроші почав збирати сьогодні. Може, зберу яку сотню карбованців. Понаписував до своїх знайомих в провінції і сподіваюся, що й там дещо зберуть.

102. До Мамерта Вікшемського

21 травня 1908 р.

8.V 908. Чернігів.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Високоповажаний пане Мамерте!

Хоч я й частенько згадував Вас після нашої стрічі в Клепачах, але тепер, весною, мої згадки стали більш яскравими, свіжими, бо весна завжди приносить мені і волю, хоч би на місяць, і свої бажання побачитись з кимнебудь я можу реалізувати.

Попросту кажучи, я дуже хотів би, користуючись Вашими торішніми запросинами, спочити деякий час у Клепачах (буду вільний з кінця цього місяця). Тільки — слово: коли Вам незручно через що-небудь пустити мене до себе в хату на сей раз, мусите сказати мені одверто. Думаю, що я маю право на таку щирість.

Я дуже втомлений, і так хочеться мені спочити серед природи! Заважати Вам не міг би, бо і сам потребую мінімум вражень та спокою.

Може б, вдалося мені щось написати серед сільської тиші.

Напишіть, як Ваше здоров'я та що з Вами.

Не пишу Вам багато, бо або побачимося, або напишу, як дістану од Вас одповідь на сей лист, якої нетерпляче чекатиму.

А поки що сердечно обіймаю Вас.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Моє поважання Вашій мамі. Жінка вітає Вас.
Жду одповіді.

103. До Віри Коцюбинської

19 червня 1908 р. 6.V (п'ятниця) 908, с. Кононівка.

Дорога моя Вірунечко! Тільки вчора під вечір приїхали ми вдвох з Є[вгеном] Х[арлампович]ем у Кононівку. День я пробув у Києві, сонний і втомлений: цілу ніч на пароході не спав. Ходив у твоїй справі до Лисенка, але не застав його вдома. Вчора ми вибрались на село і приїхали сюди надвечір. Не можна сказати, щоб тут було особливо гарно; степ, низьке місце, часто з болотами, лісу нема, купатися не можна, хоч малесенькі ставки є. При домі великий запущений парк, в якому стільки ворон, як у Святому, і так само по цілих днях кричать і все загиджують в полі. З обідом тут не так погано, як думалось. Живе тут економка, яка старається догодити. Достає десь м'яса, варить каву, а сьогодні зробила на солодке морожене і навіть добре. Молока багато, і я п'ю його замість чаю. Євгеній Харлампійович дбає про мене, водить мене, показує своє хазяйство, але все ж буде краще, коли він поїде,

бо йому менше буде клопоту, а я зможу взятися до роботи і до спочинку — все більше почуваю утому од людей. З 15-го сюди приїде, здається, Степаненко.

Пошта близько, всього $1^1/_2$ верстви, і ти пиши мені на адресу: ст. Кононовка Киево-Полтавской ж[елезной] дор[оги], им[ение] Е. Х. Чикаленко, мені. Газет мені не присилай, бо тут дістається «Рада» і «Киев[ская] мысль». Не знаю, як мені тут буде, а хотілось би поправитись, одужати і дещо зробити. Поки що роздивлюся і скоро напишу тобі більш детально про своє життя і його умови. Пиши частіше, бо буде мені скучно за тобою і за всіма.

Я поки що здоров, хоч почуваю себе утомленим, бо й сю ніч не спав.

Як там ви всі, чи здорові, що робите? От зараз дуже хотілось би бути вдома, забрати всіх і піти в Тройцю.

Напиши мені швидше. Мушу кінчати листа, бо треба одсилати на пошту. Скоро знов напишу.

Рома лишив на пароході свій плащ. Що мені робити з ним?

Цілую тебе міцно і щиро.

Поцілуй всіх наших

Ще раз цілую тебе, Вірунечко.

Твій *Муся.*

Що нового?

104. До Віри Коцюбинської

23 червня 1908 р. 10 червня. Кононівка.

Дорога моя Вірунечко, тільки що дістав од тебе листа і дуже вдячний за нього. Тепер я спокійніший, а то чого не передумаєш здалеку?

Історія з Оксанкою дуже мене засмутила. Чи не можна б запомогти справі яким-небудь способом, щоб їй не довелося наново складати іспити? От бідна дитина!

Заздрю вам, що ви купаєтесь, так хочеться влізти у воду, бо спека страшенна.

В неділю Чикаленко поїхав до Києва, а я лишився сам і тільки тоді почав спочивати, бо він мене замучив своїми розмовами. Я аж схуд був за той час. Вчора цілий день був сам, гуляв од 6 години ранку і почував себе дуже

добре, бо свіже повітря і самота заспокоюють нерви. А сьогодні несподівано занедужав на шлунок, болить голова, не спав, в роті гірко, і нема апетиту. З обідом тут все-таки не дуже добре, бо м'яса нема, кури слабують в селі, і небезпечно їх їсти, а на обід мусять давати все тісто — варене, печене й смажене, що для мене не дуже здорово. Треба якось оберігатися і більше жити на молоці та яйцях. 16-го приїде Чикаленко з своєю небогою сюди на літо, і я подумую вже, щоб так коло 20-го поїхати до Леонтовича. Думаю, що умови там кращі будуть. Завтра напишу до Леонтовича, поспитаю, коли можу приїхати. Ти ж все-таки пиши сюди, коли б який лист не застав вже мене, то його дошлють.

Погано, що й досі не можу сісти за роботу. Чи то сільське повітря, чи втома, але не хочу писати, думки не йдуть до голови, хоч це мене мучить. Може, таки переможу себе. А й мені скучно за вами. Я таки, певно, не витримаю і раніше, ніж думав, приїду додому. Побачу. Бо як буду обідами псувати собі шлунок, то не поправлюся.

11-го (середа). Сьогодні почуваю себе краще. Зате гуляти не можна. Цілий день дощ, вітер, холод. Трохи погуляв у саду та й змерз. Настрій неважний — і знов не хочеться писати. Барометр показує на дощ, певно, буде така погода кілька днів. Одно тут добре — повна самота. По цілих днях ні з ким слова не говорю — і так мені краще, нерви спочивають. Позавчора тільки зважився — важу 4 п[уди] 16 1/2 ф[унтів].

Напиши мені, Вірунечко, про Шрага, що знаєш. Чи можна йому написати? Я дуже хотів би написати до нього, та не знаю, чи пустять лист. Розпитай. Не забудь написати і про те, як там лотерея на Франка. Коли нічого не робиться (а я боюсь цього), то пригадай обіцянку Мих[айлу] Іваповичеві. Скажи йому теж мою адресу. Як там з гусінню, чи будуть у нас які фрукти? Тут нічого нема, ні суниць, ні вишень, ні черешень. Степ, і більше нічого.

Цілую тебе, серденько, міцно-міцно. Не забувай мене, пиши частіше, хоч потрохи, коли не можна побагато. Як твоє здоров'я? Як почуває себе мама, чи Лідя здорова? Дітей всіх поцілуй од мене; я сам теж вас усіх цілую.

105. До Віри Коцюбинської

26 червня 1908 р. 13, п'ятниця. 1908. Кононівка.

Дорога дитино! Як бачиш, пишу до тебе, не чекаючи одповіді на мій останній лист. Коли б і ти так робила, було б дуже добре. Почуваю себе непогано з боку фізичного. Зате, лишившись на самоті, тільки тоді почув я, як сильно втомлений я душею. Людей просто не переношу, а коли, гуляючи, десь бачу людину, то тікаю, щоб не стрітись. Читати теж не можу. Писати почав та й кинув. Не хочу. Якась така мрачна тема, важка, а тут і так невесело. Лучче буду гуляти, спочивати, читати книгу природи, збирати матеріал. Як зберу, то щось напишу. Тепер перенесли мене до великого дому серед парку. На 10 кімнат я один, тиша повна. Та в хаті я не сиджу. Встаю о 6 або $6^1/_2$, гуляю до 8, у 8 їм яйця, яєшню, печену картоплю, молоко, каву або чай, що сам загадаю. По сніданку гуляю серед поля до 1-ї, коли обід. Розкопав собі спаржу і салату. Видумую сам страви. О 4-й полуденок — кисле молоко або що інше, знов гуляння до 8, коли дають вечерю, а по вечері, о 10, спати. Їм доволі багато, більше, ніж удома. Сьогодні було навіть м'ясо, десь роздобули. Коли б стояла погода, а то 2 дні у нас йшли дощі і було холодно, повіяв і сьогодні холодний вітер.

Поки що я задоволений одпуском. Смутився трохи, що не можу писати, а тепер примирився, лучче зберу матеріали та поправлюсь, а потому зможу писати і вдома.

Так полюбив зелені простори, сонце, що мені жалко години, проведеної у хаті.

Вірунечко! Чи ти напевно будеш у Києві? Як будеш — телеграфуй мені, я приїду до тебе, бо звідси до Києва тільки 4 години їзди. Дуже хотів би побачитись з тобою.

Як там ви всі? Чи здорові, чи веселі, чи гуляєте? Як мама, чи сидить на сонці, а не в холодку? Попрохай її, щоб більше була на сонці, тоді поправиться.

А Лідя як там, чи здорова?

Од Леонтовича не маю ніякої одповіді. Сподіваюся, що таки напише. Чогось звідси довго йдуть листи. На пошту посилають щодня, але певно тоді, коли поштовий поїзд пішов вже,— і лист лежить до другого дня. Од тебе я дістав теж тільки на третій день.

Що там нового з пошти? Що чувати в Чернігові? Я тільки з газет знаю новини та ті, що ти напишеш. Пиши

до мене, Вірунечко, частіше, хоч небагато, хоч відкриточку, аби я був спокійний, що вам нічого лихого не сталося. Тоді я буду поправлятися, бо не буду турбуватися нічим. Цілую вас всіх. Може, діти напишуть?

Твій *Муся*.

Певно, у нас в садку гарно, цвіте все.
Напиши. Цілую.

106. До Віри Коцюбинської

29 червня 1908 р. 16/VI 908. Кононівка.

Дорога Вірунечко! Сьогодні дістав твій другий лист (я пишу четвертий) — і аж веселіше стало. Добре, що ви всі здорові. Я теж починаю поправлятися, їм дуже багато і з апетитом. Думаю, що як приїду додому, ви мене не пізнаєте, такий буду широкий. Стіл тепер покращав, бо приїхав Чикаленко з небогою і навезли продуктів.

Опріч цих двох, гостює тут ще гімназистка Волошина, дочка товариша Чикаленкового і мого знакомого. Панни хоровиті і кислі, по цілих днях сидять в своїй хаті, бояться сонця, дощу і роси і мені не заважають. З Чикаленком я теж умовився, щоб ми не заважали один одному,— і я ходжу гуляти сам. Тут степ, лісів нема, як я вже писав тобі,— і от я придивляюсь до степу та записую. Завтра збираємось їхати з Чикаленком до його знайомого, верстов за 20, коли буде погода, бо сьогодні $^1/_2$ дня — дощ і холод. Але я все-таки був сьогодні у полі 8 годин, хоч і мок.

До Леонтовича, певно, не поїду, бо він казав Чикаленкові, що виїде на село не раніш як після Петра і Павла, себто тоді, як я маю їхати вже додому. Ну, що ж робити? Трохи жалко, та обійдуся. Додому хочу приїхати так, щоб ще захопити трохи твого отпуску і погуляти разом. Значить, властиво, скоро побачимось, тижнів за 2. Тепер моя думка направлена на те, щоб поправитися. На новому місці (в великому домі) я дві ночі не спав, і це дуже стурбувало мене; тепер уже сплю годин 8—9, бо лягаю часом в половині десятого. Словом, так змінив своє життя, що не знаю, як знов дома буду привикати до нових порядків. Молока випиваю не менше як 5 склянок на день і взагалі їм часто і багато. Шлунок такий добрий, як ніколи.

Нічого не читаю, газети тільки переглядаю. Взагалі стараюся нічим не турбувати своїх нервів, а тиша на полі або на сінокосі заспокоює їх дуже добре. Через те я і тікаю туди од всіх, про це знають, і ніхто не в претензії на мене.

Спасибі тобі, що ти подрібно пишеш мені про все. Хотів би частіше мати листи од тебе, та знаю, що це не так легко зробити. Пиши хоч відкритки, коли не зберешся на лист. Я живу, як рослина, нікого і нічого не бачу та не чую, то й не маю жодних новин. Цілую тебе, Вірунечко, і всіх наших. Будьте здорові, веселіться, спочивайте і мене не забувайте. Ще раз цілую і обнімаю.

Твій *Муся.*

107. До Віри Коцюбинської

4 липня 1908 р. 21.VI. Кононівка.

Дорога моя Вірунечко, одповідаю тобі на три твоїх листи, які я дістав сьогодні разом. Дуже-дуже тобі дякую, що, невважаючи на клопоти всякі, ти не забуваєш мене і пишеш часто. Не писав я до тебе в останні два дні через те, що був у дорозі: їздив в Лубенський повіт на ярмарок, а потому в Лубни, а в дорозі трудно було писати. З подорожі дуже задоволений. Ярмарок не в селі, а в долині серед високих гір, коло якоїсь святої криниці. Місцевість надзвичайно гарна, а ярмарок особливий, якого я ніколи не бачив. Наїздить туди маса народу з різних сіл, навіть здалеку, і все для того, щоб цілу ніч не спати. Кожне село стоїть своїм табором, палять вогонь, і ц і л у н і ч співає хорами. Співають всі гори, співає долина, горять вогні на землі і свічки на рогах волів. Щось дуже оригінальне і гарне. Як побачимось, розкажу. З Лубен дуже задоволений, місцевість чудесна, гуляв і катався по Сулі, яка, може, краща за Тетерів.

Завтра їду з Чикаленком до його приятеля, а 27 або 28-го — до Леонтовича, який дуже прохає, щоб до нього приїхали. Там пробуду днів 2 — і додому, бо дуже скучив за вами і хочу кінець одпуску провести разом. Я здоров, Вірунечко, засмалився, погладшав і шлупок маю добрий. Найкраще впливає на мене гуляння (годин 8 на повітрі,

М. Коцюбинський з перекладачем його творів німецькою мовою В. Горошовським. *Фото 900-х років.*

найменше) і те, що я часто їм та бережу свої нерви, підтримую спокій і рівновагу. Словом, стараюся поправитись. Думаю, що будеш задоволена з мене.

Пришли мені грошей, рублів 10[1], бо моя подорож трохи коштувала, опріч того, мусив у Лубнах купити калоші, бо старі розлізлися, текли і набирали болота, а без калош тут не можна, мало не щодня дощ і таки холодно.

Уявляю собі, скільки ти маєш клопоту; і як це досадно, що він випав якраз на твої вакації. Як покінчиш «козині» справи, мусиш спочити. Це просто обурює, що одна людина робить за всіх.

До Шрага я напишу сими днями. Про його писав мені Мих[айло] Ів[анович], якому я теж одпишу, а поки що кланяюсь.

Пиши мені, Вірунечко, з таким розрахунком, щоб я дістав лист ще 27, бо вже 28 можу виїхати до Леонтовича, а туди не варто писати, бо там буду не більше 2 днів. Словом, тепер мені доведеться частіше писати до тебе, ніж тобі до мене. Завтра або післязавтра напишу більше, а зараз хочу спати, бо втомився в дорозі, а треба рано вставати — їхати. Цілую ж тебе сердечно, Вірунечко моя дорога, поцілуй од мене всіх наших.

Твій *Муся.*

108. До Віри Коцюбинської

6 липня 1908 р. 23 червня, Кононівка.

Дорога моя Вірунечко! Вчора послав тобі листа, а сьогодні пишу вдруге.

Весь вчорашній день провів дуже гарно: удвох з Євг[еном] Хар[ламповичем] їздили ми в с. Нечипорівку, верстов 20 звідси, до одного сліпого і дуже цікавого пана. Місця там надзвичайно гарні, весь час я гуляв серед гречок та лісів цвітучої липи і аж в Кононівку привіз той запах. По дорозі якось розговорилися з Чик[аленком], і він каже, що висилать гроші через Теплівку незручно, бо

[1] Почт[овая] ст[анция] Тепловка Пирятинского уезда Полтавск[ой] губ[ернии], с. Кононовка — Є. Х. Чикаленкові, для передачі мені.

йому доведеться тоді їхати за ними; краще вишли на адресу: Киев, Б[ольшая] Подвальная, 6, редакція газети «Рада», для передачи Е. Х. Чик[аленко], а я візьму гроші од нього, коли буду виїздити до Леонтовича.

Почуваю себе добре, хоч вчорашній обід був для мене незвичайний: сардини, балик, мариновані карасі, раковий холодець, мед (такий, що п'ють). Сьогодні од 8 години до самого обіду, себто до 5 годин, пробув у полі, любувався, записував, смалив лице на сонці. Зараз дощ. Пишу листа і, може, сам одвезу на вокзал, коли дощ перестане. Дістав листа од Єремієва, пише, що лічиться на Кавказі од нічниць, але йому все ж погано.

Як там з вами? Чи здорові всі, чи удасться тобі «Коза»? Дуже жалкую, що не можу бути на той день в казьоннім саду. Коли б було ближче — поїхав би. Чи наші діти співають в хорі? Опиши мені, як все пройде у вас. Чи тепліше в Чернігові? Тут уже 2 дні тепліше, хоч перепадають дощі.

Що нового з пошти? У мене таке одноманітне життя, що нічого нового немає. Набираюсь сил од природи, од сільського повітря. Стараюся нічим не турбувати себе. Нічого не читаю (хоч тут є гарна бібліотека), ледве переглядаю газети. Мені жалко кожної хвилини, яка марнується в хаті. Люди мені так обридли, що ще й досі з трудом переношу їх, і тільки безлюддя дає мені спокій.

Зараз такий йде дощ, як з відра. Гримить. Невже пропало гуляння? Ні, надіну плащ, візьму зонтик — і в поле.

Спасибі діточкам, що написали до мене. Так мені приємно було прочитати ваші листи. Не одповідаю кожному, а всіх разом цілую і дякую. Тато тепер став таким ліниви м, що нічого не хоче робити, тільки спить, їсть і гуляє. Зате приїде такий грубий, що вчотирьох не обнімете, як перевіз.

Як ти себе почуваєш, Вірунечко? Скоро вже побачимось. Приїду, певно, 1-го, найпізніше 2-го, а це вже близько, тиждень. Як здоров'я мамине, чи Лідя поправилась? Цілую тебе і всіх наших. До скорого побачення. Ще цілую.

Твій *Муся*.

109. До Віри Коцюбинської

9 липня 1908 р. 26.VI 908. Кононівка.

Дорога Вірунечко, ти, певне, дістала разом 2 моїх листи, бо так сталося, що один з них (перший) довелося кинути не на нашій станції, а в Яготині, куди ми їздили з Чикаленком.

Як же там ви — чи здорові всі, чи ти вже вільна од клопіт, чи добре удалась гулянка? (Афішу дістав, спасибі, дуже добре складено).

А я оце трохи застудився — така погана тут, холодна і вогка погода. Трохи кашляв і стогнав, але, невважаючи на те, по цілих днях гуляв у полі. Вчора приїхав сюди Степаненко (кланяється тобі). Ледве лазить. Він дуже задоволений з мене, каже, що я поправився. Трохи страшно мені було, що я застудився,— думав: от-от схудну і приїду додому знову такий, як виїхав. Аж нічого, почуваю себе сьогодні добре, цілий ранок сидів на човні у болоті, серед комишів, робив студію. Взагалі мені тепер жалко кожної хвилини, проведеної в хаті. Не знаю, як знов буду звикати вдома, на службі. Дуже тяжко буде. Я задоволений з своїх канікул. Їм багато (навчився), шлунок добрий, голова боліла тільки учора, всього один раз, та й те через застуду. Вдома почну купатись, а ти повинна годувати мене добре, то, може, підправлюся за літо і якось перезимую.

Що нового у нас, чи є що з пошти? Вчора дістав твою одкритку, не знаю, чи дістану сьогодні листа. А хотілось би. Я тобі дуже вдячний, що ти не забуваєш мене і часто пишеш, бо я таки скучаю за вами, а особливо за тобою, Вірунечко. Та скоро вже побачимося. В Кононівці побуду ще день-два, поїду до Леонтовича і так 1-го або, скоріше, 2-го буду вдома. Так швидко минулись канікули, що й не встиг отямитись. Хоч не мав ніяких особливих приємностей, зате близько був до природи, а безлюддя заспокоїло мої нерви.

Чоловік зараз їде на пошту, через те швидко мушу дописувати лист. Чи буде що сьогодні од тебе?

Бувай же здорова. Я ще напишу тобі.

Цілую тебе і всіх наших.

Твій *Муся.*

110. До Гната Хоткевича

19 серпня 1908 р. 6 ст. ст. VIII 908. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Ваш проект (розуміється, дуже хороший) на українському грунті навряд чи зміг би прищепитися. Ще коли б у нас було чимало грошей — можна б зробити пробу. У нас, бачите, нема читача. Найкраща книжка лежить роками по книгарнях. Часописи дають дефіцити. Мало не всі видавництва мають не комерційні, а філантропічні підвалини. Навіть того гонорару, що нам платять, видавці не мають надії вернути. А Ви хочете, щоб при всіх оцих несприяючих умовах ми всі «безгрішні», сидячи по одному в ріжних державах, вели це складне, не тільки літературне, а й комерційне діло. Боюсь, щоб не було з нами так, як кажуть: «Oleum et operam perdidi». Принаймні мій видавничий досвід (видавав власні оповідання) дуже нещасливий. Ледве-ледве, за кілька років, після багатьох клопотів та турбот вдавалося мені вернути витрачені гроші. Щодо мене, то я зарікся бути видавцем. Хай краще мій «ближній» видає, а я волію брати навіть ті злиденні гонорари, які дають нам часописи. Бо хоч ті гонорари до смішного мікроскопічні, але вони м о ї, це раз. Друге, я знаю, що моя річ дійде до якоїсь бодай тисячки читачів-передплатників, а третє — я не маю клопоту, цілком зайвого і безрезультатного.

Коли б ми з Вами не мали нещастя належати до української нації, я залюбки пристав би до Вашого проекту. Доволі згадати збірники «Знания», «Шиповника» та їх тираж, щоб зрозуміти, що проект Ваш практичний. Але то не у нас!

Мене, правду кажучи, навіть здивувала Ваша пропозиція, така оптимістична, після статті Вашої у «Віснику», де висловлено стільки сумних, а проте правдивих думок.

Кажучи коротко, моя думка щодо Вашого проекту така: «страшно» (це не брак одваги). Зберіть навіть найкращі імена, це для широкої нашої публіки — згук пустий. А для горсточки... не можу ж я не тільки писати, а ще й платити, щоб мене читали.

Що Ви тепер пишете? На жаль, Ви рідкий гість у «Віснику».

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

111. До Володимира Гнатюка

23 вересня 1908 р. 10 ст. ст. IX 908. Чернігів.

Любий пане Володимире!

Хоч Ви й не одписали на мій останній лист, але я дещо знаю про Вас з листа до д. Вовка. Та це було давненько, щось з місяць, коли Ви ще сиділи у Криворівні. Гадаю, що тепер повернули до Львова і, певно, поправились, спочивши. Дуже був би Вам вдячний, коли б написали хоч пару слів про себе й про Франка.

Літом я спочивав на протязі місяця на селі у Чикаленка, поправився був, придбав щось 6 фунтів і деяку душевну рівновагу. А як тільки повернув додому, зараз впала на мою голову біда, велика неприємність,— і я не тільки втратив усе те, що придбав, а й занедужав. Тепер ледве волочу ноги, а треба ж якось перебути зиму! Ну, та дарма.

Сьогодні скінчив невелику річ для «Вісника», назвав її «Intermezzo» і сими днями пошлю [...] до Києва. Маю замір писати щось більше, та чи стане здоров'я?

От ще про що я хотів написати Вам: не сьогодні-завтра виїздить до Львова панна Ольга Андрієвська, яка вже була колись у Львові на курсах. Вона довгенько просиділа у тюрмі, і замість заслання на північ дозволено їй виїхати за кордон. Ті знайомі, яких вона мала у Львові, пороз'їздились, а їй треба спочатку запомогти, поопікуватися нею. Вам самим це трудно було б зробити, але Ви могли б поручити її яким-небудь молодим людям — студентам, чи що. Отже, прошу Вас, не забудьте на неї і зробіть, що можете.

Сподіваюся, що Ви таки напишете до мене.

Сердечно обіймаю і цілую Вас.

М. Коцюбинський.

112. До Євгена Чикаленка

9 жовтня 1908 р. 26.IX 908. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий
Євгене Харлампович!

Скільки раз я збирався написати до Вас — і не міг, перо випадало з рук. Як тільки приїхав я з Конопівки додому, впали на мене всякі неприємності, клопоти, біда

і скрутили мене так, що я ще гірший став, ніж до своїх вакацій. Найголовніше, що я втратив душевну рівновагу і ще більше слабий душею, ніж тілом. Багато довелось би писати — та й чи напишеш усе в листі,— то нехай краще на пізніше.

Коли потребую спокою — починаю думати про Кононівку, як мені там добре було, просто, спокійно; наші розмови згадую, наші мандрівки з Вами й те особливе душевне задоволення від того, що ось коло тебе людина, яку можеш любити і поважати. Знаєте, Ви й Кононівка дали мені багато гарних хвилин. Спасибі.

Трошки (далеко не повно) зачеплена Кононівка у моїй дрібничці «Intermezzo», яку я послав [...] для «Вісника». Не знаю, чи він дістав її, бо нічого не пише. Може, Ви чули?

Як тільки хоч трохи підправлю своє здоров'я (день і ніч болить голова і не перестає ось уже другий місяць) — почну писати другу частину «Fata morgana». До цеї роботи мушу готуватися, бо се річ дуже серйозна і трудна. Я, здається, розказував Вам свої плани.

Все я пишу про себе, а тим часом цікавлюсь я Вами. Як здоров'я? Невже і досі сода і боржом? і ночі безсонні? Напишіть! Напишіть мені і про «Раду», чи є надія на те, що буде жити і в 909 році, які у Вас плани? Так хотілось би особисто побачитись з Вами, освіжитися, спочити душею, бо почуваю себе дуже одиноким.

Чи не приходив до вас молодий хлопець Борис Чернявський з Чернігова? Йому треба б хоч трохи запомогти, щоб не пропав з голоду та міг учитись. Поїхав без копійки в школу Лисенка, бо давно марить про українську сцену. Ці мрії, здається, не дали йому скінчити гімназію (скінчив тільки 7 класів), і от добре було б, коли б хто дав йому де ночувати або за якусь роботу обід, щоб тільки хлопець не пропав з голоду. Я направив його до Василя Пилиповича, але він, здається, нічого не може зробити. Будьте ласкаві, запоможіть хоч чим-небудь.

Сподіваюся, що Ви напишете кілька слів до мене, і наперед дякую. Коли побачите Вашу родину (певно, ще в Кононівці?), прошу переказати моє щире поважання і привіт.

Сердечно цілую і обіймаю Вас.

М. Коцюбинський.

113. До Бориса Чернявського

12 жовтня 1908 р. 29.IX 908. Чернігів.

Дуже радий я, пане Борисе, що Вам удалось вступити до школи. До Є. Х. Чикаленка я вже написав (ще до Вашого другого листа), і Ви можете піти до нього і познайомитись. Маю надію, що він щось зробить для Вас. Бажаю Вам як можна більше куражу, праці, праці і ще раз праці.

Ваш *М. Коцюбинський.*

114. До Андрія Дуляка

2 грудня 1908 р. 19.XI 908. Чернігів.

Спасибі Вам, шановний добродію, за одкритку, яку я дістав у тяжкій слабості і через те не зараз одписав Вам. Хоч і тепер рука не дуже слухається, а все ж можу сяк-так писати.

Біда мені, усе слабую та й слабую, а тут треба заробляти на хліб, бо як не потрудиш своєї голови та рук, то дітям нічого їсти буде. Ну, та Ви це самі добре знаєте, бо теж живете не з капіталів, а з праці рук своїх.

Був я трохи спочив на селі літом, та як вернувся додому та вскочив одразу у всякий клопіт та працю, так все здоров'я й пропало.

Спасибі Вам за Вашу щирість, що хотіли запросити мене до себе спочити літом. Не знаю тільки, чи це можна б було зробити, бо тепер на селі до кожного стороннього, не розбираючи, чіпляються.

Ви про щось хотіли написати до мене; пишіть, я нікуди зараз не збираюся, буду сидіти вдома.

Напишіть, чим тепер займаєтесь,— чи хазяйством, чи, може, де служите? Як би мені хотілося побачити Лопатинці і лопатинських людей, тож я 16 літ нікого не бачив. Чи ще пам'ятають мене? Кланяйтесь.

Пишіть, а поки що бувайте здорові. Ваш щирий

М. Коцюбинський.

115. До Костя Паньківського

15 грудня 1908 р. 2 ст. ст. XII 908. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Гроші, 200 корон, спасибі Вам, дістав. Не міг звістити про се зараз, бо був тяжко хорий та й нині ледве пишу до Вас сих кілька слів. Д[обродій] Шраг здоров, займається практикою адвокатською, бо право йому, нарешті, повернено. Кланяється Вам і дякує за пам'ять. Сердечно дякую й я за добрі бажання і, з свого боку, бажаю Вам здоров'я та всього найкращого!

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

«Економіста» «Просвіта», спасибі Вам, дістає. Прошу не забути її і в р. 1909.

116. До Євгена Чикаленка

15 грудня 1908 р. 2.XII 908. Чернігів.

Дорогий Євгене Харламповичу!

Не везе мені: от уже більше місяця дуже слабую, мало не згинув, бо хороба моя почалась таким сильним нервовим припадком, що я 40 годин кричав, як божевільний, і ніякі ліки не могли нічого зробити, навіть морфій і хлороформ. Потому як пішло одно за другим, то й досі не можу опам'ятатись і ще не знаю, чи скоро вийду з хати. Так мені досадно було, що не можу навіть одписати Вам. Я, правда, не хотів одписувати зараз, бо хотілось мені послати Вам разом з листом і фейлетон для «Ради». Згадав собі Ваше бажання мати якусь мою роботу в «Раді» і сів за неї. Написав, та слабість цілий місяць не давала мені можливості переписати та й одіслати його Вам. Тепер посилаю. Взяв я нашу поїздку з Кононівки до Криниці. Не знаю, наскільки робота вдалася мені, бо голова у мене зараз така, що нічого не розбираю, але щире бажання було чим зможу поповнити Ваш редакційний матеріал.

З свята у Криниці я зумисне не робив етнографічної картини, бо такий спосіб оброблювання сюжетів мені не подобається. Я дав кілька суб'єктивних записів, старався

бути щирим — от і все. Коли вважатимете роботу годящою, то скажіть прислати мені другу коректу, я зараз, у той же день або на другий, одішлю її назад. Може, в коректі щось поправлю. Опріч того, прохав би зробити з десяток відбиток для мене.

Сподіваюся, що Ви напишете до мене хоч кілька слів. Дуже хотів би знати щось про Вас, про здоров'я Ваше, що з Вами і коло Вас.

Не можу більше писати — останніх кілька ночей не спав і навіть цей коротенький лист утомив мене.

Бувайте здорові. Щиро і міцно обіймаю і цілую Вас.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Не забувайте мене.

Вашим сердечний привіт і поважання од мене і од Віри Іустиновни.

117. До редакції антології «Українська муза»

19 грудня 1908 р. 6.XII 908. Чернігів.

Високоповажані добродії!

Особисто взяти участь у вечорі «української штуки» не можу. Коли Ви уважаєте потрібним, щоб на вечорі було щось прочитано з моїх оповіданнів, то нехай той, хто читатиме, сам вибере, що йому до вподоби.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

118. До Євгена Чикаленка

19 грудня 1908 р. 6.XII 908. Чернігів.

Дорогий Євгене Харламповичу!

Спасибі Вам за лист. Ви і уявити собі не можете, як сильно урадували мене звісткою про своє здоров'я! Значить, тепер спокійний сон, а сода і боржом лишились, як неприємні згадки. Чудесно! А все-таки бережіться й додержуйте дієту — ну, хоч би в дозі громадського яду.

Нічого не маю проти того, щоб фейлетон мій прочитали 10-го, тільки чи буде воно цікаве? Поміркуйте самі.

Чи будете Ви на святки у Києві? [...] Хотілось би і мені завітать до Києва хоч на пару днів, побачитись з Вами, бо до весни ще далеко. Цілую Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

119. До Володимира Гнатюка

19 грудня 1908 р. 6 ст. ст. XII 908. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий
пане Володимире!

Було б мені дуже соромно, що аж тепер одповідаю на Ваш такий милий і повний лист, коли б не стала мені до помочі тяжка хороба, з якої ледве видряпався, і не увільнила од сорому. Бо коли не можеш, то годі!

Останні звістки про Вас позавчора дістав [...], що Гнатюк держиться. А оце зараз дістаю Ваші книжечки (сердечне спасибі за пам'ять і дарунок!) — і бачу, що справді держиться та ще й працює. Переглянув я ті книжечки і подивляю Вашу роботу. Адже, опріч знання ріжних діалектів, треба мати дуже музикальне вухо, щоб зловити усі одтінки говорів. Це надзвичайно цінний матеріал, як етнографічний, так і діалектологічний. А що ж «Коломийки»? Згадав про коломийки — і зараз, як живий, встав перед очима Ваш образ: нахиляєтесь до вуха і тихим голосом виспівуєте якусь коломийку (а їх на всякий випадок є кілька!), і очі сміються. Як би мені хотілось побачитись з Вами! Я серйозно починаю думати про Криворівню, але ще мені страшно: ану ж знову не буде там сонця і тепла, тоді цілком пропадуть вакації, бо без сонця я не можу. Тоді починаю думати про Неапіль, але це потребує знову гроша. В кожному разі, маю надію побачити Вас у 1909 р., якщо буду до того часу живий, бо лікар каже, що щось мені там з серцем недобре. Ну, та я цілком байдужий до успіхів мого серця, аби воно тільки не стало мені на перешкоді тоді, як зберуся в дорогу.

Дуже мені жалко, що Ви не могли приїхати до Чернігова на з'їзд, але, з другого боку, для ваших нервів, може,

й добре, що Ви не були свідком усього того свинства, усього того брудного патріотичного шумовиння, яке замість науки викинув з себе той наполовину хуліганський з'їзд. Попросту було гидко, противно і для людини, хоч трохи етично розвиненої, нестерпуче. Про участь «славнозвісних учених» українців наших не буду писати, бо, певно, з газет вияснили собі їхню непоказну ролю. Я прилюдно і в очі назвав учинки тих добродіїв некультурністю, чим викликав на себе великий гнів і громи. Так з тими громами на устах одеські «учені» й поїхали додому. Тепер мені небезпечно показатись в Одесі — ще поб'ють.

Прошумів з'їзд і свята — і ми лишились при прозі. А проза дуже нудна і чорна. Губернатор беззаконно викинув мене, мою жінку, Шрага і ще кількох з «Просвіти» (з цього поводу, правдоподібно, зроблено буде інтерпеляцію в думі), справи товариства підупали цілком; одні полякались та поховались так, що про їх й не чути, другі «працюють» язиками або по чужих товариствах. Виявились ще кращі речі. Член виділу «Просвіти» Шульга (тепер він голова ніжинської філії), як показалось, шпиг і донощик формальний: засідав з нами в «Просвіті», а, повернувши додому, писав доноси на «Просвіту», і то найподлішого гатунку. Тепер все виявилось, і автентичні документи в руках у нас.

У вас, певно, такого не бувало. Взагалі переживаємо подлі часи. Суспільність, забита, залякана, втомлена, сидить над розбитим коритом і апатично, без мрій, дивиться на мур, що стоїть перед нею. І жалко дивитись, й досадно, і хотів би, коли нічого зробити не можеш, залізти хоч би в літературу, хоч би в праці знайти розраду, але й тут чигають на тебе всякі хороби та валять з ніг (навіть сей лист пишу у ліжку, хорий). А Ви не беріть з мене прикладу і будьте здорові. Як видасте «Коломийки» — не забудьте прислати мені, бо дуже цікавлюся ними. Коли матимете охоту і вільний час — напишіть до мене і взагалі не забувайте мене. Цілую й обіймаю Вас середечно. В[исоко]п[оважаній] пані Вашій моє поважання і привіт. Діточок поцілуйте од мене.

Ваш *М. Коцюбинський.*

120. До Володимира Гнатюка

25 грудня 1908 р. 12 ст. ст. XII 908.
Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Ви, певно, дістали вже мого листа, посланого сими днями. В додаток пишу сю картку, бо забув попрохати Вас ось що: українці з Праги, бажаючи робити переклади на чеське моїх оповідань, прохали мене прислати їм щось з своїх книжок, але я такий звичайно бідний на се, що нічого не маю. Дуже Вас прохаю, пошліть, коли се можливо, один примірник кн[ижки] «У грішний світ» на адресу: Praha, Kral. Vinohrady, Havličkova tř. č. 62 (u domovnika), Olha Andrievska. Коли не зможете послати — звістіть мене. Ще дуже прошу, подайте мені адресу Стефаника. Простіть за турботу. Сердечно бажаю Вам з родиною веселих свят! Будьте здорові!

Цілує Вас *М. Коцюбинський.*

121. До редакції «Літературного річника українських і польських авторів»

Кінець 1908 — початок 1909 р.

Дуже дякую за честь, яку Ви зробили мені своїми запросинами до участі в збірнику на пам'ятник Шевченкові та Словацькому. На жаль, нічого готового зараз не маю, а написати щось нове за такий короткий час попросту не зможу. І це мені дуже прикро, бо цілим серцем симпатизую Вашій ідеї. Прошу прийняти мої найщиріші бажання повного успіху Вашому збірникові.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

122. До Віри Коцюбинської

8 січня 1909 р. 26.XII 908. Київ. «Англія».

Дорога Вірунечко! Думаю, що ти ще дістанеш до мого приїзду оцю картку, і через те пишу. Сама дорога дуже не вдалася мені, цілу ніч не спав, болів дуже флюс, і шлунок

був зовсім слабий. Вчора цілий день зуби боліли ще гірше, так що цілий день курив, сьогодні перестали боліти, і почуваюся краще. Як пішов учора вранці до Євг[ена] Харл[амповича], так з ним цілий день ходили колядувати, масу народу бачили. Сьогодні ще будемо колядувати, а увечері — на ялинку. Як то там ти і всі наші? Чи здорові? Тобі усі дуже кланяються. Цілую тебе сердечно. Поцілуй наших.

Твій *Муся*.

1909

123. До Василя Стефаника

12 лютого 1909 р. 30 ст. ст. І 909. Чернігів.

Високоповажаний добродію!

Не знаю, чи пригадуєте собі нашу стрічу в Полтаві, а я її згадую завжди з великою приємністю. Не забуваю, що Ви перше часом писали до мене, а потому перестали озиватися на мої листи (може, адреса була недобра). Тим часом мене не раз дуже кортіло написати до Вас, бо я ніяк не міг помиритися з таким довгим антрактом у Вашій літературній роботі. Не може бути, щоб Стефаник — наш, а особливо мій, любимий письменник, краса нашої анемічної літератури, щаслива оаза — замовк назавжди.

Роздобув собі Вашу віденську адресу і збирався писати. Коли се читаю, що Ви лагодите до друку цілий томик нових оповідань.

І уявити собі не можете, як я зрадів.

А потому вчепилася думка: чи правда, чи не газетна поголоска?

Пишу до Вас і питаю. Буду дуже вдячний Вам, коли порадуєте мене добрими звістками.

Напишіть, що з Вами і коло Вас, що саме написали, коли вийде книжка.

Все це дуже цікавить мене. Як тепер здоров'я?

А я дуже хорий, маю слабе серце. Байдуже мені на фізичні страждання, а от лихо, що не можу писати. Дратує се мене несказанно.

Нетерпляче чекатиму одповіді на свій лист.

Щиро й сердечно стискаю Вашу руку

Ваш *М. Коцюбинський.*

Адреса: Россия, г. Черниговъ, Северянская, соб[ственный] домъ, № 3, Михаилу Михайловичу Коцюбинскому.

124. До Володимира Гнатюка

2 квітня 1909 р. 20 ст. ст. III 909. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий
пане Володимире!

Пригадуюсь, бо я ще живий, хоч ледве дихаю. Та в тому є дещо й добре, бо маю надію скоро побачитись з Вами, і тоді вже спокутую всі гріхи свої перед Вами за довге мовчання. Мушу спочити, а для спочинку мені конче треба сонця. У нас же сонце щось зопсувалось (а може, ніколи не було добрим), і вже три літа під час свого одпочинку я мерзну і мокну. Тепер поклав у половині мая податися кудись у теплий край. Гадаю оселитись в Італії, на Капрі, і переїздом спинюсь на день-два у Львові. Думав я про Криворівню, та лякає мене, що й там буде холодно й вогко, як торік. Ні, таки краще вигрітись на сонці як слід!

Та знову біда — нема грошей. Хорий, ледве дихаючи, я мусив сісти за стіл і написав до «Вісника» оповідання (аркушів на 2) під з[аголовком] «Дебют». Не знаю, чи воно вдалося мені і чи заплатить мені «Вісник» авансом за нього, бо се усе ж була б деяка поміч. Якраз тепер переглядаю його, на святки перепишу і одішлю [...].

Питаєте мене, за що любить мене «Молода муза». А хіба я знаю? Я сам був би радий, коли б мені пояснили. А що любить, се видко бодай з того, що купила у мене право на видання останніх оповідань моїх і друкує у Львові п[ід] з[аголовком] «З глибини». Звісно, краще було б, коли б і ся книжка вийшла в виданні Видавнич[ої] спілки, як 5-й томик оповідань, та, певно, спілка не знає, що робити з виданими вже книжками, бо слабо йдуть.

Дуже мені було приємно читати, що, невважаючи на свою слабість, Ви налагодили стільки робот! Мені аж соромно стало за свою нікчемність та малу продуктивність, коли порівняв, що робите Ви і що я. Проте щиро бажаю Вам ще більшого успіху в роботі, бо це єдина наша потіха: в праці забуваєш про себе.

Напишіть часом пару словечок. Як переносите холодну весну? Не дуже шкодить Вам? Чи Вам хоч трохи ліпше тепер?

А як там д-р Франко? Коли згадую про нього, стискається серце. Коли він у Львові тепер, привітайте його од мене. [...].

Дуже втомлений, голова болить, через те, здається, і написав до Вас безладного листа.

Бувайте ж здорові. Сердечно цілую і обіймаю Вас. Поклоніться од мене в[исоко]п[оважаній] дружині Вашій.

Ваш *М. Коцюбинський.*

125. До Євгена Чикаленка

11 квітня 1909 р. 29.III 909. Чернігів.

Високоповажаний та дорогий
Євгене Харлампповичу!

Аж сьогодні можу одписати на Вашого листа, бо тільки сьогодні встав на короткий час з ліжка по інфлуенці. Значить, про мріяну подорож до Перешор нічого й думати. Пізніше ж служба не пустить. Не везе мені. Одна потіха, що все одно я не міг би ходити у Перешорах так, як ходив у Кононівці. Перше, пам'ятаєте, я не дуже погано ходив, а тепер вже не те: пройду з десять ступнів та й мушу ставати, бо задихуюсь зовсім. Погане у мене серце, кажуть лікарі, а все на нервовому грунті. Отак я став ні до чого. Треба спочити і підлічитись, вигрітись літом на сонці. Тільки українське сонце холодне — і я надумав поїхати з половини мая до Італії, на о. Капрі. Доволі смілива думка у того, хто не має для сього гроші. Роблю деякі заходи, щоб зібрати. Написав навіть для «Вісника» нове оповідання п[ід] з[аголовком] «Дебют», аркушів на 2. Тема цікава. Це перший виступ на життєвій сцені, перша гра і разом з тим свідомість гри і якась сила, що штовхає людину по похилості вниз, що не дає покинуть ролю, спинити гру, що каже розсівать наше «я» з повним завзяттям і всякими способами, як смітникові бур'яни своє насіння. Не знаю, чи вдалося мені зробити те, що я хотів. Нашим (домашнім) подобається, але то, може, «по-родственному». Хочу одіслати [...] одкриткою зараз, і прохати заплатити мені авансом [...].

Дуже і дуже потішила мене звістка, що Ви одужали. Аж мені паче полегшало. Яка ж причина? Шкода, що не скоро дізнаюся, може б, і мені помоглося. Тільки навряд —

М. Коцюбинський з родиною. *Фото 1906 р.*

у кожного своє. До поїздки за кордон дуже хочу побачитись з Вами. Де Ви будете в половині мая?

Простіть, що не пишу більше,— голова крутиться. Цілую Вас сердечно і обіймаю. Всього Вам найкращого. В[исоко]п[оважаній] родині Вашій — уклони й привіт.

Ваш *М. Коцюбинський.*

Чи одповів Вам Стефаник? Мені — ні. [...].

126. До Володимира Короленка

22 квітня 1909 р.

9.IV 909. Чернигов.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Многоуважаемый и дорогой Владимир Галактионович!

Не знаю, помните ли Вы меня; мои воспоминания о встрече с Вами в Полтаве — одни из самых ярких и незабываемых.

Во всяком случае, решаюсь напомнить Вам о себе и сразу же обращаюсь с просьбой.

Здоровье мое настолько плохо, что врачи посылают меня отдохнуть в Италию. Думаю поселиться на о. Капри. Тяжело было бы чувствовать себя там совершенно одиноким. Между тем, на Капри живет М. Горький, значит, в некотором роде земляк, как славянин.

Я был бы очень благодарен Вам, если бы Вы нашли возможным прислать мне несколько рекомендательных строк к Горькому. Думаю выехать за границу в конце апреля или в начале мая, не позже.

Как здоровье Николая Федоровича? Надеюсь, ему лучше. Мой привет ему и пожелания скорее оправиться.

Супруге Вашей прошу передать мое почтение.

Всего хорошего.

Простите, что беспокою Вас своею просьбой.

С совершенным почтением

Ваш *М. Коцюбинский.*

В непродолжительном времени выйдет новая книга моих рассказов; не откажу себе в удовольствии прислать ее Вам, своему любимому писателю и maestro.

127. До Євгена Чикаленка

28 квітня 1909 р. 15.IV 909. Чернігів.

Дорогий Євгене Харлампович!

Хочеться мені признатися Вам, як я був (сказати по щирості) прибитий звісткою, що, опріч авансу під оповідання, можу рахувати на 300 руб. запомоги. Так, знаєте, торкнула мене за серце ця увага до мене, незаслужена, я знаю; увага, у якій брали участь і Ви. Щиро Вас цілую за це.

[...] Не можу уважати тої запомоги за безповоротну, а тільки за довг, бо в такому прикрому становищі, як зараз я, можуть опинитися люди, вартніші за мене, і треба буде їм запомогти. А все ж я дуже і дуже дякував, бо ся сума, разом з авансом, уже дасть мені змогу поїхати за кордон та підлатати своє здоров'я.

От вже й весна, а я почуваю себе все гірше та гірше, нервові болі не дають спати. Жду не діждуся, коли зможу вже взяти одпуск.

Напишіть мені пару слів, се моя єдина потіха тепер. [...].

Чи таки їдете на пороги? Як би я хотів поїхати з Вами, та вже мої ноги не можуть товаришувати з Вашими, тепер вони пристають що 5 хвилин. А жаль. Це мене б підбадьорило.

Ну, бувайте здорові, не забувайте Вашого

М. Коцюбинського.

Ще раз цілую і дякую од щирого серця.

128. До Альфреда Єнсена

12 травня 1909 р. 29 ст. ст. IV 909. Чернигов, Северянская, № 3.

Дорогой профессор!

Сердечно благодарю Вас за память обо мне. Знакомство с Вами доставило мне большое удовольствие и будет одним из приятнейших воспоминаний. Очень рад, что мои рассказы понравились Вам, и охотно даю Вам свое полное согласие на перевод их на шведский язык. Мне только

что прислали том моих рассказов, вышедших в Вене на немецком языке под заглавием «Pro bono publico». Имеете ли эту книжку или прислать Вам ее? С нетерпением ожидаю обещанных Вами Ваших произведений и переводов. Через 1/2 месяца еду в Италию, на Капри, и оттуда напишу Вам. Про Мезин я помню, и, кажется, мне удастся достать фотографии. Я и моя жена посылаем высокоуважаемой супруге Вашей и Вам пожелания всего лучшего и привет. Поцелуйте от нас Анну и Иво. Жму руку. Ваш *М. Коцюбинский.*

129. До Альфреда Єнсена

18 травня 1909 р. 5 ст. ст. V 909. Чернигов.

Дорогой профессор!

Ваш подарок — перевод поэмы Мицкевича «Pan Tadeusz» — я получил и очень благодарен Вам за память и внимание. Книга так красиво издана, что делает честь вашим издательским фирмам. Но самое главное, самое интересное — Ваш перевод — для меня, к сожалению, недоступен. Делал попытки параллельно читать польский и шведский текст, но это не так легко, тем более, что я не умею читать по-шведски, не знаю условных знаков и не умею произносить слова. Есть ли у Вас словари — шведо-русский или шведо-французский, которые облегчили бы ознакомление с языком?

Получили ли Вы мою открытку в ответ на Ваши, а также милые Анна и Иво, которых целуем за их привет. Как Ваша работа о Мазепе — подвигается ли?

Я теперь ничего не делаю, все время занят приготовлением к поездке в Италию да, кроме того, имею законное основание лениться: весна.

15 мая стар[ого] стиля еду на Капри. Тем не менее, надеюсь фотографию Мезина получить и отослать Вам еще до своего выезда. Если же не удастся сделать это мне, то моя жена вышлет Вам ее в Стокгольм.

Если появится Ваш перевод моих рассказов, надеюсь, Вы не откажетесь прислать мне в Чернигов или в Италию. Адрес свой я сообщу Вам по приезде на место.

Могу ли я писать Вам на своем родном языке?

Всего Вам хорошего. Мы все время вспоминаем милое знакомство.

Я и моя жена свидетельствуем почтение Вашей супруге, а Анну и Иво целуем.

Глубоко уважающий Вас

М. Коцюбинский.

130. До Івана Нечуя-Левицького

18 травня 1909 р. 5.V 909. Чернігів.

Високоповажаний і дорогий Іване Семеновичу!

Книжечки Ваші — дорогий подарунок — дістав і прочитав. Яка прекрасна мова! Читав — наче погожу воду у спеку пив. Яке знаття народних звичаїв, народного життя! Спасибі Вам ще раз сердечне. Не пишу до Вас довшого листа, бо слабий, цими днями їду за кордон, до Італії. Як Ваше здоров'я?

З високою повагою до Вас щирий *М. Коцюбинський.*

131. До Володимира Гнатюка

20 травня 1909 р. 7 ст. ст. V 909. Чернігів.

Любий пане Володимире!

Щиро дякую Вам за запросини до себе, але на сей раз не можу [...]. У Львові буду 18—19 ст. ст. сього місяця, пробуду, певно, не більше як один день, бо поспішатиму на Капрі на одпочинок. Дуже тішуся, що знов побачу Вас. Поки що бувайте здорові.

Моє поважання в[исоко]п[оважаній] пані Вашій.

Цілую Вас.

М. Коцюбинський.

132. До Федора Вовка

23 травня 1909 р.

10.V 09. Чернігів.
(Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Високоповажаний добродію Федоре Кіндратовичу!

Маю до Вас велике прохання. Недавно гостював у мене професор Нобелівського інституту в Стокгольмі d-r Alfred Jensen, який кінчає свою монографію про Мазепу. Йому конче потрібна фотографія високого берега коло с. Мезин Новгород-Сіверського повіту, бо біля Мезина переправлявся з шведським військом через Десну Карл XII. Я знаю, що минулого літа Ви робили розкопки в Мезині і, як мені казали, їздили туди з фотографом. Отож, чи нема у Вас часом фотографії високого берега Десни, або, може, той фотограф, що був із Вами, має її та ласкаво згодив би ся прислати мені примірник?

Всі видатки на се я, розуміється, з великою охотою взяв би на себе.

Якщо, на жаль, нічого відповідного не знайдеться у Вас, то, може б, Ви були ласкаві, знаючи там місцеві умови, порадити мені, як роздобути потрібну фотографію (по можливості, більшого формату), а я був би Вам особливо вдячний за пораду та поміч.

Хоч я сими днями їду до Італії, на Капрі, на літо, проте прошу одповісти мені на чернігівську адресу, а вже жінка перешле мені листа.

Простіть, що турбую Вас своїм проханням. З свого боку, радий був би чим-небудь прислужитись Вам.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

133. До Віри Коцюбинської

29 травня 1909 р.

16/V 909. В поїзді коло Фастова.

Дорога Вірунечко! Доїхали ми добре, Юрка одвіз до Васі, хоч сам не заходив. [...]. Бачився з Чикаленком, посидів трохи у Яблоновського, а увечері був у Черняхівських. Всі тобі кланялись. Переночувавши, сьогодні о 9 год. ранку виїхав до Чернівець. Почуваю себе не дуже погано, тільки 2 ночі не спав, а ще доведеться третю не спати. Сьогодні ще напишу. Цілую тебе і всіх. *Муся.*

134. До Віри Коцюбинської

29 травня 1909 р. № 2. 16/V. Коло Жмеринки.

Їду далі — і скрізь слухаю твоїх рад, беру носіїв і обідав. Хочу спати, але надії ніякої, бо маса пересадок. В Чернівцях буду тільки завтра вранці, а таможня і границя — все це вночі. Не рад, що вибрав таку дорогу, бо через Львів було ближче. Як там вдома? Чи всі здорові? Як екзамени Ірчині? Все це цікавить мене, але дістану одповідь не швидко. Цілую. Напишу сьогодні ще.

Муся.

135. До Віри Коцюбинської

1 червня 1909 р. Львів. 19.V 909. Вівторок.

Дорога Вірунечко!

Два дні не міг до тебе написати, бо ні хвилини не було вільної. Як тільки приїхав до Чернівець в неділю вранці, дізнався, що вже два дні приходили до мене всякі українські депутації, все хотіли бачити мене. [...]. Чернівці дуже гарні, в гарному місці. Потому я обідав [...], і було приємно, що весь час тебе згадували, бо вони тебе добре пам'ятають. По обіді їздили в ліс, навкруги Чернівець, потому знов на вечерю до них, а потому в Народний дім на танці українців. Так носилися зо мною, так дбали всі про мене, такий мені робили «почот», що мені аж недобре було. Переночувавши, поїхав уранці до Львова, а що треба їхати через Коломию, де вчора було січове свято, то я і ще чоловік 300 січовиків (селяни і інтелігенція) опинилися в Коломиї (де я пробув до потяга 4 години). Це щось таке гарне і величне, що трудно описати. Це ціле військо, кілька тисяч, і Трильовський за генерала. По дорозі сів до вагона Стефаник, і це дуже добре, бо у Відні я заїду до нього.

«Січ» вітала гостей, межи іншим і мене. О 7 годині вечора я був у Львові, [...] мусив заїхати до Гнатюка. Тут застав листи од Кушніра, який стріне мене у Відні на вокзалі. Почуваю себе так собі. Не застудився, сплю не

дуже добре, але на людях забуваю свої слабості. Хочу швидше на Капрі і або сьогодні вночі, або завтра уранці виїду далі. Хоч наче все ніколи, але все думаю, як там вдома. Чи всі здорові? Чи Ірочка добре скінчила екзамени? Буду мати од тебе звістку аж у Відні, значить, не раніше, як в четвер або у п'ятницю. Чекаю. Мною не турбуйся. Тут так про мене дбають, як про щось справді добре. Цілую тебе, Вірунечко, маму, Лідю і всіх дітей.

Ще цілую. *Муся.*

136. До Віри Коцюбинської

5 червня 1909 р. 23.V, субота. Відень.

Дорога Вірунечко! Вчора увечері доїхав до Відня, але листів од тебе не застав. Дуже засмутився. Але, може, завтра буде щось. У Львові був один день, бачився з людьми, гарно мене приймали, але Франко розстроїв мене дуже. Він зовсім хорий психічно. В Кракові був теж один день і дві ночі, бо я поклав їздити тільки вдень. Проте вночі не сплю, і це для мене найгірше. Хоч почуваю себе непогано і навіть лучче ходжу. У Відні заїхав до Стефаника. Стрівся теж тут з Маковеєм. Спочатку думав їхати звідси завтра вранці, а тепер поклав перебути тут ще 1 день, бо знов не спав, і поїду до Італії у понеділок. Ходив у парламент і був свідком дуже бурхливої сцени. Взагалі маю тобі багато чого розказати, та тепер не можу, а вже з Капрі напишу. Тут багато людей розпитувало про тебе, і кланяються. Зо мною скрізь возяться так, наче я справді щось варт. Так що я тут persona grata. Але все-таки хочу швидше вирватися звідси і спочити як слід, без вражень і людей. Як там вдома? Чи всі здорові? Бо це найголовніше. Нетерпляче чекаю звістки. Що з пошти? Ти пиши до мене про все, дорога Вірунечко, я теж часто писатиму, як вже приїду, бо у дорозі, та ще в Австрії, де маю стільки знайомих, трудно зібратись. Був у мене Горошовський. Каже, що моя книжка добре йде, німецькі часописі дуже хвалять її. Бувай здорова. Цілую тебе, маму, Лідю і дітей. Пиши. *Муся.*

137. До Віри Коцюбинської

6 червня 1909 р. 24 мая (неділя) 909. Відень.

Вчора дістав од тебе листа, дорога Вірунечко, і дуже дякую, бо трохи заспокоївся, що нічого поганого з вами не сталося. Сьогодні можу похвалитися, що перший раз виспався, та й шлунок поправився. Почуваю себе добре, трохи змучений, але то нічого. Сьогодні буду спочивати, мало ходити і берегти свої нерви. Завтра їду далі, а на Капрі приїду не раніше 1-го. Зараз прийде до мене Горошовський, мій перекладач, і підемо до нього на обід. Вечір вчора провів на Пратері, серед всяких народних забав, катався на американських горах, аж дух захоплювало, підіймався високо над Віднем на колесі, був на танцях (бал прислуги) і т. ін. Сьогодні зате день спокою перед дорогою.

Смутить мене, що не скоро дістану од тебе листа і знов буду турбуватися. Прошу тебе, бережися ти і бережи всіх, щоб не слабували. Хай Оксанка піде до дантиста. Погода тут була гарна, а це вже третій день хмарно і холоднувато.

Як що буде з пошти, складай, щоб не розгубилося. Ну, цілую тебе сердечно, поцілуй од мене всіх. Чи Юрко писав? Як йому там? Ще раз цілую. Скажи Жукові, що в VII кн. «Вісника» буде його опов[ідання] «Вона».

138. До Віри Коцюбинської

8 червня 1909 р. Венеція. 26.V 909.

Дорога Вірунечко! Пишу тобі з Венеції. Вчора уранці виїхав з Відня і цілий день їхав новою, чудовою дорогою через Земерінг. Приїхав в $11^1/_2$ ночі, виспався і сьогодні любуюся, бо гарна погода. Почував себе непогано, бо бережусь дуже, не перевтомлююсь, по ночах не їжджу, ходжу обережно. То коли тепла погода, то мені краще. Здоров. Завтра вранці їду до Флоренції. У Відні не мав од тебе другого листа. Значить, скоро не дістану. В неділю обідав у Горошовського, там мене так приймали, та-

кий обід для мене зробили, що аж соромно. В серветку загорнули навіть подарунок — ланцюжок.

Як там ви, чи здорові? Все думаю. Не пишу більше, бо мало часу. Завтра напишу.

Цілую тебе і всіх.

Муся.

139. До Віри Коцюбинської

9 червня 1909 р. 27.V 909. Болонья.

Дорога Вірунечко! По дорозі з Венеції до Флоренції мушу чекати годину на вокзалі в Болоньї і можу написати тобі кілька слів. Насамперед — не турбуйся, я здоров, хоч трохи втомлений, бо хоч сплю і бережусь, а все-таки дорога томить. Вчора увечері був на серенаді. Це щось таке гарне, шо думаю колись навіть описати. Так добре заспокоїв нерви цею серенадою, так було спокійно і добре, що навіть маленька пригода в готелі не пошкодила мені. Я не знав, що треба казати господареві, що ще переночую одну ніч, і як вийшов уранці, то вернувся аж уночі ($11^1/_2$). Приходжу, а він каже, що думав, що я десь пропав, мою хату оддав другому, а речі хотів нести в поліцію і заявляти про мене. Другої вільної хати не було, але я накричав, і він мусив роздобути десь хату. А все-таки я виспався. Сьогодні о 12 вночі приїду до Флоренції, перебуду одинь день, і далі до Рима. Коли б вже швидше на місце. Ночі тут доволі холодні, тепла доброго нема. Чи здорові наші? Цілую всіх. *Муся.*

140. До Віри Коцюбинської

9 червня 1909 р. 27.V 909. Флоренція.

Як бачиш, дорога Вірунечко, пишу тобі хоч небагато, але часто. Як-то ти будеш мені писати на Капрі? Я чекаю од тебе листів як можна частіше. Знов виспався, та сьогодні не дуже щасливий день, бо якесь місцеве свято

і всі музеї зачинені. Броджу по вулицях і любуюсь чудесним городом. Зараз їду з візитом до Данте, в його хату. Здоров, почуваю себе непогано. Як ходжу — менша одишка, ніж була в Чернігові. Хоч це залежить і тут од погоди: в теплі дні задишка менша. Ще пересплю ніч, а завтра буду в Римі, так о годині 5 пополудні. Вже ближче до Капрі. Як там удома? Скучаю, хочу швидше мати листи од тебе, знати, чи всі здорові, чи чого не сталося. Чи Іра переведена? Чи приїхав Юрко? Поцілуй од мене маму (як її здоров'я?), Лідю і дітей. Я їм напишу з Капрі. Чи ти одіслала Леонтовичеві закладну? Конче треба. Що нового? Цілую тебе сердечно. Твій *Муся*.

Пиши мені часто і про все. Що з пошти?

141. До Віри Коцюбинської

12 червня 1909 р. 30.V 909. Рим (Roma).

Вчора, дорога Вірунечко, не встиг написати тобі, бо приїхав до Рима о 5 год. пополудні і зараз побіг оглядати старовину; знов зробила вона на мене сильне враження, але не дратувала. Я був спокійний і тільки любувався. Зо всіх городів, які я знаю, Рим подобається мені найбільше. Може, ще тому, що я добре знаю його топографію, ходжу скрізь, не розпитуючись, навіть карти (плану) не треба. Сьогодні встиг оббігти Ватіканський і Капітолійський музеї, тепер обідаю (знайшов дуже гарні і дешеві), причому без всякої шкоди п'ю вино, і побагато, мало не цілу пляшку. До обіду йду до крамниць, хочу купити собі панаму, а по обіді — на Monte Pincio, звідки чудесні краєвиди. Чую, що грішно заїздити до Рима на такий короткий час, а мушу завтра вранці виїздити до Неаполя і о 12 буду там. Я здоров, дуже бережусь, сплю доволі, не менше 8 годин. Через те вдень менше нервуюсь. Серце працює добре, ходжу краще. Курю 3—4 папіроси на день, але це тільки до Капрі. Там покину. Найгірше, що не маю звісток з дому. Бувай здорова. Цілую тебе і всіх.

Твій *Муся*.

142. До Віри Коцюбинської

13 червня 1909 р. 31 мая 909. Неаполь. (Неділя).

Дорога Вірунечко! Моє пробування в Римі закінчилось тим, що я змок. Тільки що купив собі панаму, надів і пішов на Монте Пінчіо — чудесний сад з краєвидами на Рим. Показалося, що там festa, значить, треба заплатити ліру за вхід. Погода чудесна, ілюмінація готується грандіозна і з таким смаком, який мають тільки італійці. Повний сад жандармів (і я питаюсь, чи не для них часом ся festa). Ще рано, любуюсь краєвидами, коли раптом наскочила хмара і упав такий дощ, що трудно й описати. Все пливло. Я змок, бо не було куди сховатись. Врешті бачу, що можу застудитися, біжу туди, куди біжать жандарми, і попадаю у їхню казарму. Вони прийняли мене до себе дуже ласкаво, і, хай небо (таке неласкаве до людей без плаща й парасоля) простить мені сей гріх, сушився в казармі. Навіть через день не висох. Сьогодні кур'єр примчав мене до Неаполя. Обідаю. Знайшов ресторан, в якому колись обідав. Ти не можеш уявити собі, скільки я тепер випиваю вина. Ставлять цілу пляшку. Я лякаюсь: нащо стільки? Тоді cameriere зажмурює одно око і каже лукаво: скільки схочете. А приймаючи порожню пляшку, зажмурює друге око і ще лукавіше питає: може, ще дати? Я здоровший. Все їм. Обідаю що варили, а не по карті, бо по карті дорого і довго чекати. Не шкодить. На сніданок, в дорозі, їм навіть ковбаси з салом — і нічого. Неаполь стрів мене непривітно: вітер і бруд, та ще який бруд. Тільки око художника може примиритись з ним. Завтра о 3 чи 4 їду на Капрі — такий радий, що врешті буду на місці, по 10 городах, де спинявся. Цілую всіх наших і особливо тебе. Ще цілую. Твій.

143. До Віри Коцюбинської

15 червня 1909 р. 2.VI 909. Капрі.

Дорога Вірунечко! Вчора увечері приплив на Капрі, і так мені пощастило: на пароході познайомився з одним молодим поляком, що живе на Капрі, і він завіз мене до

готелю, де я й спинився. Насамперед подаю тобі адресу свою, і аж на серці легше, що тепер буду мати од тебе листа: Italia, Napoli. Capri, Hôtel Royal, N 23, M. Kociubinski. Це чудесний готель, в центрі острова, абсолютна чистота і комфорт. Маю велику хату, гарно умебльовану, з балконом на гори і море, і повний пансіон. Годують 3 рази в день: вранці 2 чашки какао, або кави, або чаю, масло, мед. В $12^1/_2$ сніданок з 2 страв (одна м'ясна), сиру і фруктів. В $7^1/_2$ обід з 5 чи 6 страв. Все смачно і дуже по-панськи. За це все я плачу 6 лір на добу, себто 37 к.$\times$6=2 р. 22 к. Так дешево — трудно і уявити собі. Хазяїн — чех, що говорить по-руськи. Є одна покоївка, що теж говорить російською мовою, хоч вже 15 літ замужем за італьянцем. Словом, устроївся я добре. Щодо самого острова, то це земний рай. Кращого місця для спочинку знайти не можна. Незвичайно гарна природа, велика культура, ніде нема пороху, скрізь така ідеальна чистота, навіть на вулицях, що аж дивуєшся. Повітря таке запашне од гірських трав, що аж п'янить. А що найголовніше, тихо. Наче нема людей. Зранку до снідання я гуляв — і стрів щось 2 чи 3 чоловік. Тепер я певний, що зможу заспокоїти нерви і поправитися, а може, навчуся ходити, лазячи по горах.

Властиво, почну спочивати через 2—3 дні, коли звикну до цеї незвичайної краси і вона вже не буде мене так вражати, як зараз.

А найбільше хочу мати листи од тебе. Пиши, Вірунечко, щодня, ти ж тепер вільніша, а поки дійде той лист! Пришли мені «Раду» за весь час, коли я не читав її, «Киевск[ой] мысли» не присилай, хіба б який особливо цікавий №. Як там живете, чи здорові, що нового? Поцілуй од мене маму, Лідю і дітей; завтра знов напишу, сьогодні хапаюсь, йду до Горького. Чи послала закладну Леонтовичеві? Що нового вдома і поза домом? Чи було що з пошти? Цілую тебе, моя дитино, пиши, не забувай, що я дуже скучаю. Я здоров. Ще цілую, твій *Муся.*

144. До Віри Коцюбинської

16 червня 1909 р. 3.VI 909.

Дорога Вірунечко! Вчора писав до тебе, сьогодні пишу знов. Все мені здається, що як я частіше буду писати до тебе, то частіше буду мати одповідь. Отож починаю з того, чим скінчив учора. Горький прийняв мене дуже добре, може, занадто, бо аж утомив. Як я пішов до нього о 2 год., то не пустили мене до 11 ночі, там я й обідав, чай пив і газети читав. Горький на мене робить таке враження: це Пилип Салко, тільки у кращому виданні. Очі має хороші, сині. Багато говорить. Правда, ми все говорили на теми літературні, які обох нас цікавлять, але я все-таки так напружив свої нерви, що сьогодні почуваю себе недобре. На моє щастя, сьогодні сіра погода і йде дощ безперестанку, т[ак] що я не гуляю, ніяких вражень не маю і тим заспокоюю свої нерви.

У Горького величезна сім'я, себто у його жінки, яка має навіть вже внучку. Все це з'їхалось на літо, і вся villa, яку вони займають, 13 кімнат, набита людьми. Як сіли обідать, то наче в готелі. Живуть вони розкішно, по-панськи, видно, мають достатки. Закликають до себе часто приходить, кататься на човні, але я цього не буду робити часто, мені краще бути самотнім. Та ще приїздять на Капрі Амфітеатров, Бунін, Луначарський і Єлпатьєвський. Значить, ще буде чимало знайомих, дуже цікавих [...].

Знаєш, Вірунечко, що коли так багато зразу збереться всяких вражень, то в результаті — хаос. Я, наприклад, не можу тобі написати такого листа, як хотілось би, щоб все по порядку і до ладу описати, бо не знаю, з чого почати, так всього багато. Може, потому, як звикну та заспокоюся, листи будуть більше систематичні. А ти тим часом поможи мені. Питай, що тобі цікаво, а я буду одповідати, бо інакше якраз можу пропустити щось.

У мене до тебе велике прохання: розшукай поміж неоправленими книжками Грінченкові етнографічні матеріали (дублікати); пісні, казки, «З уст народу» — повинно бути всіх щось 3 чи 4 книжки, і всі або ті, що є, вишли бандероллю по такій адресі: Italia. Napoli, Capri, Villa Spinola, Maxime Gorki. Він дуже цікавиться. Тільки не одкладай. Що нового? Чи всі здорові? Що з пошти

цікавого? Висилай «Раду» і ще що, коли цікаве. Цілую тебе, серце, поцілуй од мене всіх. Разом посилаю дітям одкритки. Твій *Муся*.

145. До Володимира Гнатюка

16 червня 1909 р. 16/VI 909.

Дорогий пане Володимире!

Я досі під враженням Вашої гостинності і теплих відносин до мене. Сердечно дякую Вам і в[исоко]п[оважаній] пані Вашій за все і вітаю Вас з Капрі, сього земного раю. Тут мені добре, вигодно, тихо, гарно і недорого. А все-таки Криворівня надить. Пишу тепер коротко, аби подати свою адресу: Napoli, Caprі. Hôtel Royal, N 23. Пишу до Луцького, щоб вислав сюди мені мою книжку (5—6 пр[имірників]).

Прошу, нагадайте йому. Ще прохання: М. Горький дуже цікавиться нашими піснями та казками. Прошу Вас, вишліть йому (Caprі, Villa Spinola, Maxime Gorki) Ваші етнографічні видання, хоч би за мій кошт, коли інакше не можна. Цілую Вас і кланяюсь пані!

Пишіть!

М. Коцюбинський.

146. До Остапа Луцького

16 червня 1909 р. 16.VI 909. Caprі.

Високоповажаний добродію!

Нарешті я добрався до Капрі і можу подати Вам свою адресу: Napoli, Caprі, Hôtel Royal, N 23. M. Kociubinski. Маю надію, що книжка моя вже вийшла (коректу я одіслав з Відня) і що Ви будете ласкаві і пришлете мені сюди кілька примірників — 5—6. Я був би особливо вдячний Вам за се. Сподіваюся побачитись ще з Вами у Львові і пізнати Вас ближче. Спасибі Вам за пісні, яких досі слухаю. З поважанням

М. Коцюбинський.

147. До Альфреда Єнсена

17 червня 1909 р. Адрес: Napoli. Capri. Hôtel Royal, 23. Capri, 4/17. VI 909.

Дорогой профессор!

Наконец я на Капри, в этом земном раю, который своей красотой, воздухом, напоенным ароматами горьких трав и тишиной, просто чарует меня. Кроме того, милое общество М. Горького. Но красивая природа пробуждает и красивые воспоминания, а мое знакомство с Вами я считаю таким. Поэтому мне захотелось послать Вам привет отсюда и благодарность, что Вы меня не забываете. Привет Вашему семейству. Ваш *М. Коцюбинский.*

148. До Михайла Жука

17 червня 1909 р. Capri. 4/17.VI 909.

Дорогий Михайле Івановичу!

Не писав Вам з дороги, бо був дуже втомлений. Тільки сьогодні почуваю себе краще і обзиваюся. [...]. Лукіяновича не бачив, бо у нього були саме іспити і не міг приїхати до Чернівець. Тут мені живеться дуже гарно, починаю спочивати і чекаю Вас. Подробиці мого життя спитайте у Віри Іустин[івни].

Як Вам живеться? Коли і куди їдете? Моя адреса: Napoli, Capri, Hôtel Royal, N 23.

Цілую Вас сердечно. Ваш *М. Коцюбинський.*

Вашим уклін. Як напишете, одпишу більше.

149. До Віри Коцюбинської

18 червня 1909 р. 5/VI 909. Capri.

Дорога Вірунечко! Вибачай, що сьогодні пишу тільки одкритку, аби не лишити тебе без звістки про мене. Увечері або завтра напишу листа. Сьогодні їздив обдивлятися гроти — блакитний і срібний. Перший у нас є на одкритці, а срібний — це таке чудо, що аж не віриться. Коли бризнеш водою, то вона грає синіми, рожевими і зеленими

кольорами. Зараз їду в дику частину острова, де цілі поля кактусів і де дике село Анакапрі. В листі опишу. Я здоров, почуваю себе дуже добре, бадьоро, добре сплю, добре і багато їм і краще ходжу. Сумую тільки, що не маю листів. Цілую тебе і всіх. Пиши. Твій *Муся*.

150. До Віри Коцюбинської

18 червня 1909 р.

5.VI 909. Capri (Italia. Napoli. Capri. Hôtel Royal, N 23).

Дорога Вірунечко! Сьогодні послав тобі одкритку, а оце пишу знов. Капрі все більше і більше чарує мене. Се чудо, а не остров. Сьогодні, наприклад, я цілий день пробув в екскурсіях, а не втомився. Зрання поїхали (я і поляк) на човні обдивлятися гроти. Море надзвичайно гарного кольору, далеко краще тут, ніж в Криму. Під'їхали до такої маленької дірки в кам'яній стіні острова, що, здавалося, навіть 1 людина не влізе туди. Проте, лігши в човен на саме дно, якось пропхалися в грот, що називається «срібний». Там вода ясно-зелена, аж світиться, але коли бризнути нею веслом, то слід стає ярко-блакитним, а вершки хвилі рожевими, як троянда. Всі кольори такі яскраві і виразні, що просто дивуєшся. Коли ж що-небудь — весло чи руку — опустиш в воду, то вони стають срібними. Щось надзвичайне. Блакитний грот робить надзвичайне враження — це величезна блакитна зала, в якій неможливо блакитна вода, як скло самого чистого блакитного кольору, до того бризки світяться вогнем. По обіді поїхали ми в Анакапрі, село на вершечку гори. Тут ростуть цілі ліси кактусів, що вищі од чоловіка разів у 3, а грубі, як старі дерева. Природа дика, повітря страшно запашне, прозоре, сонце дуже світить, але не пече. Тут почуваєш себе не в Європі, а в Африці, таке все одмітне. Краєвиди звідси, з височезної гори, чудесні. Взагалі я все більше і більше радію, що вибрав для спочинку Капрі, а не щось друге. Вже і тепер нерви у мене заспокоїлись, сплю, їм дуже добре (годують гарно і смачно, подають розкішно, як я ніколи перше не годувався), шлунок зовсім добрий. Ні кави, ні вина не п'ю. Каву замінив 2 чашками какао з маслом, докторським хлібом, медом, а вино — водою.

Завтра вранці збираюся обдивлятися гроти, зелений і ще якийсь, а по обіді до Горького рибу ловити. Я здоров. Чекаю нетерпляче листів. Що там вдома? Чи ти вже вільна? Чи всі здорові? Що нового? Поцілуй од мене всіх наших. Цілую тебе міцно. Пиши. Твій *Муся.*

Ще не купаюсь, але скоро почну. До купальні далеко. Нехай діти напишуть, що їм купити.

151. До Євгена Чикаленка

19 червня 1909 р.

Capri. 6.VI 909.
(Адреса: Италия.
Napoli. Capri. Hôtel Royal, N 23).

Дорогий Євгене Харлампович!

По довгій дорозі (вночі не міг їздити, їхав тільки вдень) і по тисячі всяких стріч спочиваю нарешті на Капрі, цьому острові чудес, де маю якраз все те, що мені потрібне для спочинку: сонце, чудесне, чисте і запашне од моря та ароматів гірських трав повітря. Маю нарешті спокій, бо тут доволі безлюдно і всякі життьові вигоди. В отелі мене дуже добре годують. Отож я надзвичайно радий, що вибрав іменно Капрі, сей земний рай, наче навмисне створений для перевтомлених, і потішаюсь надією, що поверну додому оновлений і здоровший.

Не бракує мені і товариства. Горький прийняв мене надзвичайно добре, сердечно, може, дякуючи листові Короленка.

Коли б Ви коли потребували спочити і упитись красою, то раджу тільки Капрі. Ще поки сюди приїхав, я не міг без одпочинку пройти й 3 хвилин, а тепер лажу по скелях, по цілих днях роблю екскурсії — і нічого, аж дивуюся часом.

Я тут нічого не читаю, ні про що не відаю, живу, як дика людина, хіба що вбираю в себе красу, багато записую в пам'яті і трошки в записну книжку. Моя любов до природи сприяє тому, що я, хоч не довго тут — всього шостий день,— бачив далеко більше, ніж звичайні форестьєри, які ходять тільки по утоптаних стежках, в залежності од ласки провідників. Описати всіх чудес (а це острів чудес, інакше не можу назвати) не маю спромоги, нехай розкажу, як побачимось.

Напишіть мені пару слів, буду дуже дякувати. Пишіть про себе і про справи; мені тепер, спочивши, ще цікавіше знати про все.

Кланяйтесь Вашим і спільним знайомим.

Цілую і обіймаю Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

152. До Іллі Шрага

22 червня 1909 р.

9.VI 909. Capri.
(Адреса: Napoli.
Capri. Hôtel Royal, N 23).

Дорогий Ілля Людвіговичу!

Нарешті я зібрався написати до Вас. Я страшенно довго їхав сюди, бо заїздив до Чернівець, Львова, Коломиї (на січове свято), Кракова, Відня, Флоренції, Венеції, Рима і Неаполя. Скрізь, де були наші люди, мене так добре приймали, що мені аж соромно було. Стріч — часом цілком несподіваних — без числа. Втомило це мене дуже, але на Капрі, де я сиджу вже з 1-го с[ього] м[ісяця], я вже спочиваю. Ви і уявити собі не можете, дорогий Ілля Людвіговичу, як я задоволений, що вибрав для спочинку іменно Капрі, цей острів чудес, краси і спокою. Тут так добре, як, здається, ніде на світі. Устроївся я чудесно, недорого і [з] повним комфортом. Живу в первокласному готелі, де все не тільки гарне, але й розкішне, абсолютна чистота, годують 3 рази в день (вранці кава, какао або чай, з маслом і медом, в $12^1/_2$ снідання з 4 страв і в $7^1/_2$ обід з 6 страв). Все дуже смачне, гарно сервіроване і свіже. За хату і повний пансіон плачу всього 6 лір на добу (6×37 к. = 2 р. 22 к.). Подаю ці подробиці для Ваших, коли б вони схотіли поїхати на Капрі, що я дуже раджу. Можна, звичайно, прожити дешевше, але буде не так добре.

Почуваю себе чудесно, засмалився, добре сплю, їм і т. п. По цілих днях на морі, де всякі такі чудеса, що можна тільки розказати. Маю чудове товариство. Горький і його родина, може, дякуючи Короленкові, прийняли мене як рідного, і я з ними часто катаюсь по морю та пересиджую. Учора увечері ми повернули з Tore del Greco,

міста під самим Везувієм, куди їздили дивитись народне свято. Їздили Горький з жінкою, відомий скульптор Гінцбург, що приїхав сюди ліпити Горького, і я. Тут я познайомився з Алексінським, депутатом до другої Думи, та іншими. Скоро приїдуть сюди Амфітеатров, Бунін, Єлпатьєвський, Луначарський, а тоді ми збираємося на яхті до Сіцілії. Взагалі я дуже, дуже задоволений, що поїхав сюди, бо Капрі гарно впливає на мої нерви і здоров'я.

Я все розписую про себе, а хотів би розпитати більше про Вас та про Ваших. Як Ваше здоров'я? Чи Єлисавета Ісаківна вже за кордоном? Як її здоров'я? Буду дуже вдячний, коли напишете до мене сюди. Бувайте здорові, сердечно цілує Вас Ваш *М. Коцюбинський.*

Всім Вашим — уклін.

153. До Осипа Маковея

22 червня 1909 р.

22.VI 909. Capri.
(Адреса: Napoli.
Capri. Hôtel Royal, N 23).

Дорогий товаришу!

Я й досі під враженням нашої стрічі у Відні і часто згадую Вас тут, па цьому острові чудес, краси і спокою. Тут мені дуже добре, спочиваю і поправляюся. Маю дуже гарне і цікаве товариство. Буду дуже радий, коли напишете до мене кілька слів, обізветесь на сей сердечний привіт Вам і в[исоко]п[оважаній] пані Вашій. Не забувайте Вашого

М. Коцюбинського.

154. До Віри Коцюбинської

22 червня 1909 р.

9.VI 909. Capri.
(Hôtel Royal, 23).

Дорога Вірунечко, вибачай, що 2 дні не писав тобі, але це сталося через те, що я виїздив з Капрі. Горький запросив мене поїхати на чудесній яхті в Tore del Greco,

город під самим Везувієм, на народне свято, і от ми, а також найбільш відомий в Росії скульптор І. Я. Гінцбург, що приїхав сюди ліпити Горького, виїхали в неділю вранці яхтою. 6 годин ми їхали морем — дуже гарна подорож,— а ввечері з яхти дивилися на свято. І що це було за чудо! Фейєрверки коштували 2000 лір — це було щось таке, чого я в своєму житті не бачив. Випустили 200 воздушних шарів різних форм: кораблі, чаші, медузи і т. ін. В повітрі, з вогнів, надзвичайних кольорів, літали пальми, букети, Везувій метав вогні і т[аке] інше. Щось чарівне. На човнах цілі пальмові дерева, завішані ліхтарями різнокольорними, махали вітами, кілька серенад плавало, оркестри гриміли на воді, човни були перероблені в формі акул, пишна ілюмінація і тисячі народу. На морі ціла флотилія човнів, яхт — і все це з берега освічувалось прожекторами. Все співало, кричало, а гори двадцятиголосною луною одбивали тріскотню ракет і бомб. В городі скрізь вінки, вибудовані були башти, обвішані з вершечка до самого споду коралами (бо це город коралів). Словом, чудеса. До пізньої ночі любувались ми — все було, як сон; переночувавши, поїхали в Сорренто, дуже гарний городок, де пообідали, а звідти — на Капрі і на обід до Горького. Так що на лист не було і хвилинки. Ще перед тим я знов провів день у Горького. Він, Гінцбург, Алексінський (депутат до другої Думи) їздили по гротах і ловили рибу, яка тут така, як квітки, а увечері Горький приймав екскурсію народних учителів (50 чоловіка), і я бачив таку тарантелу, яку вміють танцювати тільки 2 чоловіка на світі — і вони живуть на Капрі. Збираємося ще поїхати на яхті в Сіцілію — це чудова сторона, ще лучча за Капрі. Я засмалився, почуваю себе добре, шлунок поправився. Коли б ще листи од тебе, то все було б добре. А їх нема. Може, завтра будуть. Чи всі здорові вдома? Я вже турбуюсь і часом не можу любуватися через думки про вас. Пиши мені, Вірунечко, згадай, що я одрізаний од всього світу на острові і хоч тут дуже дбають про мене, а все скучаю за вами. Цілую тебе сердечно. Поцілуй всіх од мене. Твій *Муся.*

155. До Віри Коцюбинської

24 червня 1909 р. 11.VI 909. Capri.

Дорога Вірунечко! Вже 11 день, як я тут, а листів од тебе нема, і це мене мучить. Все думкою дома, як там, чи всі здорові. За три дні минає місяць, як я з дому, а мав тільки одного листа од тебе. Як бачиш, я пишу тобі часто, не лінуюся, і тільки тоді ти не маєш од мене листа, як я буваю в дорозі і не можу писати. Післязавтра, в суботу, я не зможу тобі написати, бо удосвіта їду з Гінцбургом до Помпеї. Це треба їхати пароходом до Сорренто, звідти електричним трамваєм до Кастельамаре (чудова дорога), а тоді поїздом до Неаполя, а звідти поверну пароходом на Капрі. Буде гарна прогулка, і добре, що я зроблю її не сам, а вкупі з таким тямущим чоловіком, як Гінцбург. Це дуже весела людина, і він нас потішає. Вчора провели ми вечір у Горького і сміялися весь час, як Гінцбург представляв нам цирк, жида-кравця, говорив цілі англійські промови, в яких не було ні одного англійського слова. Живеться мені тут добре. Сьогодні трохи душно — подув африканський вітер — сироко, але то нічого. Я лежав над морем на пісочку, і було добре. По обіді їду купатися, це доволі далеко і тим невигідно, бо доведеться підніматися на острів фунікулером, що коштує 17 коп. Таким робом, купання тут річ доволі дорога, бо за № купальні теж треба платити 17 коп.

Починаються місячні ночі — час безумства природи на Капрі. Кажуть, що це чарівна картина. Сьогодні по обіді, в $8^1/_2$ годин, іду дивитися місяць до скелі, що називається арка натуралє.

Я тепер перебрався у другий №, кращий, де сплю при одкритих дверях, щоб було більше повітря. На постіль надівають од москитів велику сітку, і добре спиться, бо не душно і ніщо не кусає. Мій № 21, так і виставляй на листах. Проте ті листи, що адресовані на № 23, дійдуть. Правда, я плачу за зміну № ще одну ліру в день, але так мені краще, бо лучче сплю.

Які новинки з пошти? Чи одіслала закладну Леонтовичеві? Що там «Просвіта», чи жива ще? Чи бачилась з Касперовичем? Пиши про все. Як ви проводите час, чи купаєтесь, гуляєте, чи ходила Оксанка до лікаря? Я все хочу знати, а така досада, що нічого не знаю. Я здоров, почуваю себе добре. Шлунок весь час чудовий, як давно

вже, до слабості, був. Може, не погладшаю, але зміцнюся і одпочинуть нерви. І то добре. Як мама? Лідя? Пиши про все. Цілую тебе міцно і всіх. *Муся.*

156. До Віри Коцюбинської

26 червня 1909 р. 13.VI 909. Capri.

Дорога Вірунечко! Сьогодні для мене свято, бо дістав першого листа від тебе і від 3 дітей (чому Рома не написав?) Спасибі тобі велике, дорога дитино. Тепер мені спокійніше, а то я за турботами не міг часом спочивати як слід, все мучила думка про вас всіх.

Ти не турбуйся мною. Хоч у Відні я й не був у лікаря, проте знав, що буду почувати себе добре на Капрі,— і справді так воно вийшло. Каву і вино я покинув пити. П'ю часом трошки вина, що називається «Вермут Торіно»,— се солодке, смачне вино, настояне на ароматичних гірських травах і таке корисне для шлунку, як «Сан-Рафаель», тільки дешеве. Замість кави п'ю какао, дві великі чашки щоранку, з маслом, медом і докторським хлібом. Молока не п'ю, бо не треба. Тут так добре годують, що більше їсти не можу. Сплю добре, рано лягаю, у 8 встаю, сплю, значить, не менше 9 годин на добу. Цілу ніч двері одкриті на балкон, цілу ніч свіже повітря. Ходжу значно краще, задишка менша, хоч ще не зовсім пройшла. Перевтомлюватись не хочу, через те ходжу обережно. Звикаю лазити по горах. Шлунок маю такий добрий, як, здається, ніколи не мав. Важився, як приїхав, зважусь, як буду виїздити, тоді напишу. Чи погладшав, не знаю, може, й ні, але став міцнішим. Голова ніколи не болить, встаю вранці бадьорим, свіжим, чого ніколи вдома не було. Дорога мене втомила дуже, і не стільки дорога, як люди, бо їх було занадто багато. Але тепер спочиваю після дороги і людей. Сьогодні мав їхати в Помпею з Гінцбургом, але відклали на завтра, бо статуетка Горького ще не скінчена. Листа до Горького Винниченко читав мені сам, він дуже не сподобався мені. Коли Горький прочитав листа в «Раді», був дуже засмучений, схвильований, все ходив по хаті і казав: «Так мне и надо, так и надо, пока я издатель. Откажусь от дела («Знание») — тогда не буду иметь подобных неприятностей». Родина Горького все більше і

більше мені подобається. Приймають мене сердечно — вчора був у них, а сьогодні обідаю. Багато цікавих розмов, але я стараюсь тікати од цього, щоб більше бути з природою.

Дуже дякую діточок, що написали до мене. Пишіть ще. Коректи «В дорозі» не присилай, я вже прочитав її тут. Кланяйся знайомим. До Жука я писав, чи дістав? Цілую вас всіх.

Муся.

Ще раз цілую тебе, Вірунечко, і дякую за листа. Сюди пиши до 20, а потому — на адресу: Австрія, Österreich, Lemberg, ул. св[ятої] Софії, 22. Володимир Гнатюк, для мене.

157. До Віри Коцюбинської

27 червня 1909 р. 14.VI 1909. Помпея.

Дорога Вірунечко, засилаю тобі привіт з Помпеї, яку ми обдивлялись сьогодні з д. Гінцбургом. Чудесні враження! Хоч я сю ніч не спав, але почуваю себе добре. Зараз їду до Неаполя, а звідти пароходом на Капрі. Приїду о 7 годині вечора, якраз на обід, і вже тут тішуся, що застану од тебе листа. Поцілуй од мене маму, Лідю і діточок. Цілую тебе сердечно. Знайомим, яким варто, уклін.

Твій *Муся.*

Пиши.

158. До Володимира Гнатюка

28 червня 1909 р. Capri. 15/28. VI 909.
Hôtel Royal, N 21.

Дорогий пане Володимире!

Спасибі Вам за картку і за Ваші добрі бажання. Живеться мені тут цілком добре, спочиваю, тішусь красою і добрими людьми. Родина Горького і він сам все більше подобаються мені. Вони так мене приймають, мов рідного, і навіть часом перетомляють. Робимо екскурсії по морю на яхті, де перебуваємо часом зо 2 дні. Був тут ще

відомий в Росії скульптор Гінцбург, дуже мила людина, автономіст, прихильний нам чоловік.

Горький дуже Вам вдячний за книжки, каже, що така чемність хапає його за серце. Я теж дякую Вам сердечно. Справа з Винниченком зовсім приголомшила його. Коли він прочитав у «Раді» листа (хтось прислав йому), то все хапався за голову, хвилювався й повторяв: «Так мені й треба, так і треба, поки я рахуюсь видавцем». Бачачи, що ця справа така болюча для нього, я дав спокій і не розпитував подробиць.

Маю Вас ось про що прохати: писав я Луцькому, щоб мені вислав сюди 5—6 примірників моєї книжки «З глибини», тим часом ні слуху ні духу. А мені дуже треба. Може б, Ви були ласкаві нагадати йому моє прохання, а коли не сподіваєтесь скоро побачитися з ним, то перебалакайте по телефону з друкарнею Айхельбергера, що в домі «Просвіти» (там друкувалась книжка), хай вона з а р а з вишле мені 5—6 пр[имірників] книжки. Ще з Відня послав я останню коректу, тож не може бути, щоб за 3 тижні не встигли випустити готової книжки.

Щодо Криворівні, то я вже й не знаю, як буде. Звідси я гадаю виїхати 27 ст. ст., день одкладаю на Венецію і два дні — на Відень. Як стане мені доволі часу, щоб не гнати, як пес шляхом, то заїду до Криворівні. Смутить мене, що мушу їхати сам, без Вас. Поки що скажу, що дуже хочу бути в Криворівні і досі не передумав. Бувайте здоровенькі, не забувайте на мене. В[исоко]п[оважаній] пані Вашій низенький уклін і привіт, а також в[исоко]п[оважаній] сестрі Вашої пані. Діток вітаю. Роздольським, Мочульському, Франкові теж кланяйтесь.

Ваш *М. Коцюбинський.*

159. До Богдана Лепкого

29 червня 1909 р. 16.VI 1909. Капрі.

Дорогий пане Богдане!

Стріча з Вами так мене освіжила, війнула на мене чимсь таким гарним, що я й досі під її враженням. Сердечне спасибі Вам за все і за Вашу гостинність! Дякую й в[исоко]п[оважану] пані Вашу.

Нарешті я на Капрі. Се земний рай, так гарно тут, тихо, вигодно. От було б добре, коли б Ви теж приїхали спочити. А тут можна. Як Ваші справи? Чи скоро будете вільні? Чи вийшла вже Ваша книга І «Іст[орії] літератури»? Пришліть. Подаю адресу, може, дістану від Вас пару слів.

Цілую сердечно.

М. Коцюбинський.

П[анам] Голубінці і Гаврилкові уклін.

160. До Віри Коцюбинської

29 червня 1909 р. 16.VI 909. Capri.

Вчора тобі не писав, дорога Вірунечко, але ти прохаєш, щоб я писав щодня, то я буду писати по можливості щодня, часом одкритку. Хоч і гарно мені було в Помпеї і цікаво, а все ж це втомило мене. Вчора провів день краще, бо спокійніше. Тут, у моєму готелі, є один поляк, про якого я писав уже тобі, от я з ним і ходжу. Вчора ходили ми на руїни вілли Тіберія, звідки такий чарівний краєвид на море, Везувій, Калабрію, острови і навіть Неаполь в бінокль видко. Увечері сиділи над морем і любувались місячною ніччю. Тут місячні ночі чарівні, ще кращі, як в Криму. Згадував, як ми з тобою сиділи в Алушті, і сумно стало, що ти не зо мною. Сьогодні йдемо (спочатку їдемо звожчиком) на Монте-Соляро — найвищу гору на Капрі, звідки навкруги бачиш море і почуваєш себе на острові. Горький все намовляв мене іти туди на ніч, щоб стріти там схід сонця, але я зрікаюсь, бо не спати ніч уважаю шкідливим. Взагалі я поклав не утомлятися дуже, тоді краще спочити можна. Зараз Горький в Неаполі. Причепились вони до мене, щоб я з Гінцбургом почекав на них в Неаполі і разом оглянув музеї, але я радий, що не згодився, бо мусив би сидіти в Неаполі 3 дні і знов утомився [б]. Сподіваюся, що ти мене похвалиш.

Почуваю себе дуже добре, навіть настрій у мене кращий, я веселіший. Голова ні разу не боліла, груди трохи щемлять, як утомлюся, а коли не втомляюсь — нічого. Апетит здоровий, все з'їдаю, що дають, і другий раз прошу. Годують нас дуже добре, смачне все і свіже і гарно подане. На п'ятницю мене запрохали до одного відомого в літературі німця (Майєра, який склав енциклопедію, що

є у нас, і твори якого видає фірма «Просвещение»), там будуть співати і показувати фокуси. Може, ще не піду, бо там, здається, буде занадто багато людей. Маю ще візит до Прахова, художника дуже цікавого. Взагалі тут людей більше ніж треба.

Од тебе дістав 1 лист і 2 одкритки, а також «Раду». Спасибі тобі, серце. Тепер я спокійніший. Цілую тебе міцно, поцілуй маму, Лідю і дітей. Знайомим уклін. Ще і ще раз цілую.

Твій *Муся.*

З 21 числа пиши мені на адресу не ту, що я подав, бо Гнатюк виїде зі Львова, а на таку: Австрія, Lemberg, ул. Супинського, 17. Наукове товар[иство] ім. Шевченка, мені.

161. До Василя Стефаника

29 червня 1909 р.

Capri. 29.VI 909.
(Italia. Napoli,
Capri. Hôtel Royal, N 21).

Спасибі Вам, дорогий товаришу, за Вашу милу картку. Ми тут з Горьким дуже часто згадуємо Вас, бо і він (Горький) великий Ваш поклонник.

Його роздратувало, що в якійсь статті Вас зрівняли з П. Альтенбергом. Він каже, що як читав Ваші оповідання, то мало не плакав. Дуже мені приємно, що ми так сходимося з ним на сьому пункті.

Хотілось би мені ще раз побачити Вас — я таки гадаю заїхати хоч на день до Відня. Тільки буду безцеремонним і запрошуся до Вас, але з тою умовою, що коли Вам незручно переночувати мене, то Ви щиро скажете мені про се, а тоді я якось примощуся у когось з своїх знайомих віденських, бо проклятуще незнаття мови німецької стоїть на перешкоді, і я не хотів би заїздити до готелю. Сподіваюся, що Ви сповістите мене, чи можна, чи ні. Гадаю приїхати так коло 14—15 липня, не пізніше. Я почуваю себе добре, спочиваю, учуся ходити і навіть лажу по горах. Поки що бувайте здорові і поздоровіть од мене д. Бачинського і других спільних знайомих.

Цілую Вас сердечно.

Ваш *М. Коцюбинський.*

162. До Віри Коцюбинської

30 червня 1909 р. Capri. 17.909.

Дорога дитино! Сьогодні пишу тобі одкритку, а завтра знов пошлю листа і опишу флору Капрі. Почуваю себе сьогодні добре, хоч трохи втомлений. Вчора я лазив на найвищий пункт на Капрі. Спочатку їхали ми кіньми, а потому 2 години лізли наверх. Хоч я трохи і задихавсь, але все ж це геройство, і в Чернігові мені й не снилось, що я можу так високо лізти. З Монте-Соляро видко кругом море, бачиш себе на острові одрізаним од цілого світу. Видко весь Неаполітанський залив, Калабрію, острови, Везувій і Неаполь. Краєвид дуже чудесний. Але це остання така велика прогулка. Тепер буду менше ходити. Погода у нас кілька днів холодна, холодний вітер. В повітрі градусів 17—18, а вітер приносить холод. Було тільки кілька днів теплих, градусів 35, а то вже спеки нема. Вечорами ходжу в плащі, а вночі сплю часом під теплою ковдрою. От тобі і Італія. Аж заздрісно, що у вас так душно. Кажуть, що це особливе літо.

Бувай здорова. Цілую сердечно тебе і всіх наших.

Ще цілую. Твій *Муся*.

163. До Віри Коцюбинської

1 липня 1909 р. Capri. 18.VI 909.

Дорога Вірунечко! А вчора не було од тебе листа, десь, певно, задержався в дорозі. Жаль. Погода у нас погана, вітер, не тепло, а сьогодні вночі така буря, що не давала спати. Через холодний вітер не можу купатись.

Ти хотіла знати, яка флора на Капрі. Насамперед — виноград. Густо, на високих тичках, так що сад виноградний — дуже тінистий сад. Рядом з ним садки, повні помаранчових і цитринових дерев, обвішаних тепер стиглими фруктами. Тут же ростуть фігові, ріжкові і черешневі дерева. Цілі ліси маслин, солодких каштанів і тих дерев, на яких ростуть фрукти, що ми їли в Криму (мушмула, чи, як тут вони називаються, nespola). Опріч того, мигдалі. З деяких дерев найбільше евкаліптів, пальм, піній, дубів, лаврів і італійських тополь. Кипарисів не бага-

то. Великі оцтові дерева. Дико ростуть і в садках цілі ліси кактусів — опунцій, які бувають ростом у 2 чоловіки і більше. Цвітуть жовтими квітками. Скрізь маса агав, американських і сірих, таких великих, що кожний листок мало не вдвоє більший за мене. В садах так багато червоної герані, що вони аж горять на сонці. Гліцінії і всякі цвітучі ліани оплітають стіни, сила троянд, гранатів і всяких квіток, яких я перше не бачив і не можу назвати. Скелі покриті срібними величезними полинами, що дуже пахнуть, дикими великими і маленькими трояндами, білим і рожевим ломиносом. Страшно закрашають сірі скелі кущі величезного жовтого дроку, що горить на сонці, як золото і евфорбій, які ростуть тут деревцями. На самій скелі цілі букети великих блакитних квіток (найкраща квітка на Капрі), капорців, міртів у цвіту, портулаку, великих цибуль і всяких інших, яких я не знаю. І все це засипане червоним маком. На високих місцях ліс папоротників. Боюсь, що я не перелічив і четвертої частини того, що тут росте. Все тут розкішне і сильно пахне. Взагалі повітря на Капрі незвичайно чисте і запашне, аж п'янить. Пилу зовсім немає, бо, наприклад, у тій частині острова, де я живу, заборонено їздити і всі дороги вибруковані плитками і чисті, як паркет. Взагалі чистота тут ідеальна, народ скромний, трохи суворий у звичаях (на цілому острові нема ні одної проститутки), чесний. Такого приставання всяких торговців, звожчиків і ін., як в Неаполі і др[угих] італ[ійських] городах, зовсім нема. Скрізь спокій, увічливість (незнайомі здороваються), чесність. Тут почуваєш себе скрізь, як у власному садку. Бувай здорова, Вірунечко. Я сьогодні трохи втомлений чогось, але здоров. Цілую тебе міцно. Поцілуй наших. Чи всі здорові? Ще цілує тебе *Муся.*

164. До Віри Коцюбинської

2 липня 1909 р.

Capri. 19.VI 909.
Hôtel Royal, 21.

Дорога Вірунечко, вже два дні не маю од тебе ні словечка, а ти обіцяла писати щодня. Я так стривожився, що аж схуд. Що сталося? Невже трудно написати кілька

слів? Певно, не ще причина мовчанки. А я тобі пишу тепер щодня, і так досадно, що лишилось кілька днів, коли я можу мати звістку од тебе, а проте не маю. Не можу сьогодні писати більше. Цілую сердечно тебе і всіх. Не забувай мене, пиши щодня. Ще цілую. Твій *Муся.*

165. До Віри Коцюбинської

3 липня 1909 р. 20.VI 909. Capri.

Дорога Вірунечко! Нарешті дістав од тебе одкритку і заспокоївся, а то дуже сумував і од того перший раз на Капрі боліла мене голова і груди. Вчора був у мене день не з дуже вдатних. Пішов я по обіді гуляти і прийшов уже $7^1/_2$ на вечерю, коли застаю листа, яким мене прохають до Горького слухати його повість. Хоч я зараз пішов, та спізнився і застав на кінець. А така досада, бо кажуть, що річ удалась йому (назив[ається] «Лето», з життя селян в останні часи). Горький потішав мене тим, що пришле мені повість, але все ж досадно. Потому ми цілим гуртом пішли на вечір до відомого астронома Мейєра, де нам співали якась співачка і художник Рудінов (німець), але співали препогано, скучно було так, що гинули мухи, до того давали щось таке пити, від чого розболілася голова. Ми швидше втекли звідти і решту вечора провели у Горького, але засиділись, і я вернувся по 1-й вночі, а сьогодні почуваю себе не так добре, як завжди. [...].

Погода у нас ось уже тиждень як не дуже добра, вітер і хмарно, вночі був маленький дощ. Правда, все це не заважає гуляти, бо все ж таки тепло, але жаль, що нема такого гарячого сонця, яке я люблю. Тільки тиждень буду ще жити на Капрі, і дуже прикро виїздити звідси — я хоч і поправився трохи, але ще не настільки, щоб зібрати сил на цілий рік.

Чи ти послала, Вірунечко, книжки Горькому, про які я прохав тебе? Чи Віхман одіслав документи Леонтовичеві? Щось мене забули Шраг і Шрамченко, я до них писав (до Шрага навіть листа), а вони не одповідають. Дуже радий, що всі у нас здорові. Цілую тебе і обіймаю. Поцілуй маму, Лідю і дітей.

Твій *Муся.*

166. До Віри Коцюбинської

4 липня 1909 р. 21.VI 909. Capri.

Дорога Вірунечко!

Пишу тобі хоч одкритку, аби ти мала звістку од мене щодня. Я здоров, гуляю, хоч трохи незадоволений погодою: весь час вітер і не можу купатися. Сьогодні все-таки попробую, коли не поїду рибу ловити. Лишилось мені так мало часу — всього до суботи на Капрі, що мені аж сумно. Боюсь також дороги: треба буде їхати і вдень і вночі, і можу розгубити все, що тут придбав. Чи дістану сьогодні од тебе листа, бо вчора не було.

Цілую тебе і всіх.

Твій *Муся.*

167. До Віри Коцюбинської

5 липня 1909 р. Capri. 22.VI 909.

Вибачай, дорога Вірунечко, що сьогодні замість листа пишу тобі одкритку, бо трапилось так, що зранку їду на море і не встигну написати довшого листа. Напишу завтра. Я здоров, хоч уже 2 дні трохи болять груди, хоч я не перевтомляюсь зовсім. Катання на морі заспокоїть мене, певно, це я вже помічав. Од тебе 2 дні ні словечка. Може, сьогодні дістану що. Трохи мене тривожить, коли не дістаю од тебе листів, бо тобі я пишу щодня. Чи всі здорові? Поцілуй од мене всіх наших. Цілую тебе міцно. Твій *Муся.*

168. До Альфреда Єнсена

5 липня 1909 р. Capri. 5.VII 909.

Дорогой профессор!

Спасибо Вам за привет: Вашу картку я получил. Здесь мне так хорошо живется, море и теплый климат настолько хорошо действуют на мои нервы, что мне совсем не хочется уезжать отсюда. А между тем мои каникулы оканчиваются, и через недельку я покидаю Капри. Пишу Вам

эти несколько строк, т. к. мне хочется еще раз послать Вам привет с этого прекрасного острова. Горький благодарит Вас за внимание и тоже приветствует Вас.

Надеюсь получить от Вас несколько слов уже в Чернигове. Если Вы переводите теперь что-нибудь из моих рассказов и встречаете затруднения — прошу обращаться ко мне, я очень рад буду помочь Вам, чем и как смогу.

Фотографический снимок Мезина Вы будете иметь не раньше августа. Ф. К. Волков писал мне, что сейчас уезжает на время в Париж, а потом едет в Мезин на раскопки и оттуда пришлет мне снимок, а я уже вышлю его Вам. Как подвигается Ваша работа о Мазепе?

Прошу передать мой привет многоуважаемой супруге Вашей и деткам.

Будьте здоровы.

Уважающий Вас

М. Коцюбинский.

Я очень хотел бы иметь Вашу фотографию.

169. До Віри Коцюбинської

6 липня 1909 р. 23.VI 909.

Дорога Вірунечко! Вчора дістав твого листа і дуже дякую. Все-таки ти рідко пишеш, я не щодня дістаю твої листи, а сам пишу тобі щодня, хоч часом, признаюся, досадно сидіти в хаті, коли подумаєш, що вся ця краса скоро стане тільки приємною згадкою. Я часто писав тобі, як я себе почуваю. Напишу знов. Вранці (коли тільки вечір провів не в гостях) встаю зовсім бадьорий, в гарному настрої, голова не болить. Маю добрий апетит і слухаю твоєї ради: вина не п'ю, їм багато, не стісняючись. Цілий день гуляю і через те маю ідеальний шлунок, так, наче ніколи не слабував. По обіді почав купатись, погода поправилась, тепло, гарно (але не душно), вода чудова. Взагалі весь день я здоров і сплю. Як же побуваю в гостях, то нервове напруження одбивається часом на тому, що голова вранці несвіжа і груди щемлять, їм гірше. Через те я рідше став бувати у Горького, за що вони в претензії на мене. Здається, я не потовщав, але зміцнився, ходжу краще, лажу навіть по горах і хоч задихаюся часом, але вже не так.

Вчора увечері був у Горького, бо сьогодні він виїздить кудись з Капрі і ми вже не побачимось. Через те вони запрохали мене сьогодні на обід. Це вже буде останній візит, хіба зайду попрощатися з панею. Ще хочу зайти до художника Прахова, подивитись, що вони роблять. От і всі мої візити. Амфітеатров і ін[ші] приїдуть пізніше, значить, моя подорож до Сіцілії пропала, але це, може, й краще, бо менше буде втоми. Як згадаю дорогу додому, то аж страх бере, скільки вона забере у мене сил, бо треба поспішати і їхати по ночах. А дорога далека. Затримаюсь в Венеції, Відні і Львові, щоб переспати та купити собі пальто. Гнатюк дуже кличе мене до себе в село. Побачу, коли не дуже втомлюся, то, може, заїду, але тоді спізнюся додому днів на три. Побачу ще і напишу зі Львова (а ти після 21 пиши мені до Львова, ул. Супинського, 17, Наукове тов[ариств]во ім. Шевченка, мені). Взагалі я помічаю, що мені найбільше шкодять люди і нервове напруження. Природа, як і гуляння, навпаки, заспокоюють мене і дають здоров'я. Вчора вранці почував себе не дуже добре, а як поїхав о 9 годині на море та пробув там до 2-ї, а потому виліз на високий берег (це доволі трудно, робота велика) — то зараз стало мені зовсім добре.

Вчора прислали мені зі Львова мою книжку «З глибини». Нічого собі виглядає. Посилаю тобі примірник. Діточкам спасибі за листи, дуже мене втішили. Посилаю їм разом з сим листом одкритку з Капрі. Маму подякуй за добрі бажання і поцілуй од мене. Як її здоров'я? Ти не пишеш мені про здоров'я мами і Ліді. Цілую тебе міцноміцно. Чи дістану сьогодні од тебе листа? Ну, бувай здорова. Ще цілую тебе і всіх наших. Знайомим уклін. А Шраг так і не одписав мені на мого листа.

Вчора ми у Горького пили за твоє здоров'я.

170. До Юрія, Оксани, Ірини та Романа Коцюбинських

6 липня 1909 р. Капрі. 23.VI 909.

Дорогі Юрочку, Оксанко, Ірочко і Ромочко!

Цілую вас і дуже дякую за ваші хороші листи. Скоро вже побачимось, і я радий сьому, бо дуже скучаю за ва-

Альфред Єнсен. *Фото 900-х років.*

ми! Посилаю вам частину острова Капрі. Пошукайте хрестик чорнилом і побачите дім, в якому я живу. Друга частина острова, якої тут не видно, ще вища і ще краща, там є височезна гора Монте-Соляро, на яку я лазив. Потому розкажу. Цілую вас міцно. Будьте здорові. Постараюсь привезти, про що писали. Ваш тато.

171. До Віри Коцюбинської

7 липня 1909 р. Capri. 24.VI 909.

Дорога Вірунечко!

Всі мої знайомі роз'їхались, я лишився сам. Це навіть лучче для мене, ти знаєш, я люблю самотність. Лишилось три дні мого пробування на Капрі — і так досадно, що я не можу пробути тут ще місяць. Та що зробиш? Я сьогодні заспав, так добре спиться при одкритих дверях, і пишу тобі тільки о 10 год. вранці. Ти все хочеш, щоб я потовщав, але за такий короткий час це неможливо, добре, що я спочив і зміцнився трохи, навчився ходити. Вчора послав тобі свою книжку. Напиши мені до Львова, чи дістала. Чи всі здорові? Цілую тебе сердечно і всіх наших. До швидкого побачення.

Твій *Муся.*

172. До Володимира Короленка

7 липня 1909 р. Capri. 24.VI 909.

Многоуважаемый
Владимир Галактионович!

Я так всецело отдался отдыху на Капри после страшного переутомления, что не решался взять перо в руки, хотя мне все время хотелось поблагодарить Вас за письмо к А. М. Пешкову, благодаря которому он так сердечно принял меня. Спасибо.

Алексей Максимович чувствует себя сейчас недурно, поскольку, конечно, могут чувствовать себя хорошо подобные люди вне родной обстановки. Он просил меня передать Вам большой поклон.

На меня Капри подействовал очень хорошо: я окреп и научился ходить (до поездки я едва ползал), сделал запас сил на целый трудовой год.

Одновременно с этим письмом посылаю Вам книжку моих рассказов «З глибини», только что вышедшую из печати.

Еще раз благодарю Вас. Прошу передать мое почтение и привет Вашей супруге.

Преданный Вам

М. Коцюбинский.

Илья Яковлевич Гинцбург, который прожил на Капри несколько дней, кланяется Вам.

173. До Віри Коцюбинської

8 липня 1909 р. Capri. 25.VI 909.

Дорога Вірунечко! Вчора дістав твою одкритку, в якій пишеш, що 20 поїдете до Василевських. Значить, більше листів од тебе на Капрі не буде. Дуже жаль. Я міг би дістати ще 2, сьогодні і завтра, бо післязавтра, 27 вранці, їду до Неаполя, де пробуду день, а потому — до Відня. Як буду дуже втомлений, то задержусь в Венеції на день, коли ж ні — то поїду просто на Відень, а там перебуду зо 2 дні, щоб спочити. Потому заїду до Львова, щоб забрати твої листи [...]. А коли буду мати охоту і сили, то на три дні поїду до Гнатюка, в Карпати. Тоді спізнюся додому на 2—3 дні і приїду 8 або 9-го. Але навряд, бо ця подорож займе чимало часу, сил і грошей, яких у мене вже мало. В кожному разі, ти будеш знати, з дороги писатиму тобі, хоч не листи, то одкритки. Коли дуже часто не будеш мати листів — не турбуйся, в дорозі трудніше писати.

Як я тобі писав, Горький позавчора виїхав кудись на тиждень, і ми вже попрощались. Я в них обідав і потому одпровадив його на пароход. По дорозі знімалися (різні моменти), але не знаю, чи вдадуться фотографії, бо любительські. Тепер я блукаю сам, прощаюсь з Капрі. Погода знов не дуже добра. Вітри. Всі радіють і хваляться, що не душно, а мені досадно, що сонце не пече так, як я хочу. Проте купаюсь. Купання тут розкішне.

Не пам'ятаю, чи я писав тобі, що ми з Горьким попали в сінематограф і нас будуть показувати. Може, колись і в Чернігові покажуть. Кумедна історія. Ну, я вже так скучив за тобою і за домом, що радію швидкій стрічі. Тоді розкажу про Капрі докладніше, а в листах всього не скажеш. Почуваю себе добре, та боюсь, що далека дорога, безсонні ночі і нерегулярне життя заберуть у мене багато сил, і я приїду додому не таким, як зараз. А все-таки спочив. Нічого не читав, багато ходив, грівся на сонці, шлунок поправив. Ну, бувай здорова, до швидкого побачення. Цілую тебе міцно-міцно. Поцілуй всіх наших.

Твій *Муся.*

174. До Віри Коцюбинської

13 липня 1909 р. 30.VI 909. Відень.

Дорога Вірунечко! Вчора приїхав до Відня, а сьогодні їду до Львова. Певно, приїду додому 4—5-го, значить, раніше, ніж сподівався. Я здоров, по двох безсонних ночах трохи змарнів, але тепер вже виспався. Їхалось мені спочатку, в Італії, дуже добре, але на першій австрійській станції вночі сів у вагон, де було двоє русских, і дуже зрадів, що буду мати компанію до Відня. Але вийшло не так добре. Насамперед, я сів не на ту дорогу, на яку мав білет, і, щоб не блукати і не возитись з 3-ма пересадками вночі, мусив доплатити 5 рублів. На другій станції, де потяг стоїть 12 хвилин, злізли ми на вокзал, щоб напитися води, бо дуже хотілось, а тим часом з-перед самого носа утік наш поїзд зо всіма моїми речами і з одним з русских, якого фамілії я не знав навіть. Що тут робити? Мусили ми чекати 3 години другого поїзда і вже десь з другої станції послали телеграму на наш поїзд, щоб той русский почекав на нас на віденському вокзалі. Тим часом начальник станції теж дав телеграму, щоб наші речі скинули на одній станції по дорозі. Ми дуже перехвилювались, проте речі на станції тій знайшли, та не всі. Частина поїхала до Відня. По довгих пересадках і тривожній ночі приїхали до Відня і почали питати, чи нема тут наших речей. Кажуть, що той поїзд, яким ми мали

їхати, прибув на другий вокзал. Довелось туди їхати, а це далеко. Врешті наші речі таки знайшлись. Кондуктор, побачивши, що в вагоні лишились чиїсь речі, забрав їх. Мій компаньйон погано знав німецьку мову і добре упрів, поки ми покінчили наші справи. Нарешті він каже, що йому не стає грошей, щоб заїхати додому, і я мусив позичити йому 3 рублі. Це якийсь земський лікар Баталін з-під Москви. Заїхав я до Горошовського, бо Стефаника нема у Відні. Тут такий дощ і холод, що погано на вулицю вийти. Вітер аж реве. Ні з ким ще не бачився та й не міг, бо змучився. Сьогодні почуваю себе краще і тішуся, що скоро буду вдома і побачу тебе і всіх наших. А поки що цілую.

Поки я їздив сам, не мав ніяких пригод, все йшло добре, а компанія доводить ось до чого. Ну, то пусте. Добре, що так добре скінчилося, тільки дорожче коштувало, так що у мене мало грошей, ледве-ледве заїду я додому. Ну, до швидкого побачення. Може, ще з дороги напишу одну одкритку. Цілую тебе, Вірунечко. Поцілуй маму, Лідю і дітей. Чи будуть листи у Львові? Ще цілую.

Твій *Муся.*

175. До Володимира Гнатюка

4 серпня 1909 р. 4 н. ст. VIII 909. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Не писав до Вас зі Львова з досади. А де ж! Виїхав я з Капрі раніше, ніж міг би виїхати (27 ст. ст.), а все через те, що поспішав до Криворівні. Отже, як напав мене ще з Флоренції дощ, то не давав спочити цілу дорогу до Львова та ще прав і у Львові. До того було дуже зимно. Міркував я, міркував та й сказав собі годі, бо залізницею до Криворівні не доїдеш, довелось би їхати кіньми, нічого теплого з собою не мав, отже, була передо мною немила перспектива мокнути і застудитися, а це було б зовсім непрактично, коли я їздив за кордон поправити своє здоров'я. Отак я мусив зрезигнувати і швидше податися додому. А Ви пишете, що в Криворівні була чудова погода, і тільки жалю мені завдаєте. Так мені досадно,

що перо не хотіло до рук лізти, через те і не писав. З досади не ходив до Вашого дому і не брав своїх японців. Візьму їх на той рік, бо знов збираюся на Капрі і таки до Криворівні. Не хитайте скептично головою, говорю цілком серйозно. [...]. Напишіть (хоч коротко), як себе почуваєте, бо Вас як не попросиш, то самі не догадаєтесь звістити.

Я себе почуваю (як рівняти з тим, що було перед Капрі) чудово, краще ходжу, настрій бадьорий, хочеться писати. Навіть тяжка і неприємна службова робота не змогла ще прибити того настрою і бадьорості. До того, признаюся Вам щиро, мене дуже освіжила стріча з людьми і добрі, дорогі для мене заходи щодо підтримання мого здоров'я. Тепліше стає на серці, коли бачиш, що ти не цілком одинокий на світі, що є добрі, сердечні люди, які без всякого власного інтересу дбають про тебе.

Зате стріча з Франком була дуже болюча. За цей короткий час, як я бачив його переїздом у Львові, він значно змінився на гірше: якийсь він став жовтий, прозорий, аж світиться, і вже зовсім заговорюється. [...]. У мене ж серце боліло, коли я дивився, як тане, як догоряє Франко. Я й досі під тяжким впливом тої стрічі і не можу її забути.

Як мені жалко, що я не міг побачитись з Вами на своїй подорожі, не міг поділитися враженнями од місця й людей, яких бачив. А бачив я чимало цікавого люду. Кілька разів ми розмовляли про Вас з Горьким, і він дуже зацікавився Вашими працями. Йому, межи іншим, дуже потрібна книжка Клоустона в перекладі Кримського, але я не можу дістати її. Чи нема у Вас зайвого примірника?

Ну, бувайте здорові, не забувайте Вашого найприхильнішого

М. Коцюбинського.

В[исоко]п[оважаній] пані Вашій поцілуйте од мене руці і подякуйте од мене і од жінки моєї за гостину у Львові. Моя жінка вітає Вас. Пишіть хоч коротко, не забувайте. [...]. Поклоніться Хоткевичеві, хоч він, здається, чогось сердиться.

176. До Альфреда Єнсена

5 серпня 1909 р. 23 ст. ст. VII 909. Чернигов.

Большое, сердечное спасибо Вам, дорогой доктор, что не забываете меня: Вашу фотографию, такую превосходную, и статью о Полтаве я получил. Фотография Ваша будет напоминать мне нашу встречу в Чернигове, доставившую мне большое удовольствие. Очень хотелось бы мне навестить Вас в Стокгольме, но это может случиться не раньше весны будущего года, когда я опять собираюсь за границу. Поездка на Капри очень оживила меня, я теперь хорошо себя чувствую, бодрее, мне хочется работать, и, как только окончится лето, сейчас же сажусь за стол.

Очень меня радует, что Ваша книга о Мазепе уже закончена. Но еще более утешает меня, что наша нация в лице Вашем приобрела себе друга, благородное сердце которого бьется симпатией к многострадальному и возрождающемуся народу. Вы знаете, как мне приятно было, когда я проездом через Львов был на заседании Наук[ового] товарищества ім. Шевченка, где докладывали содержание Вашей статьи о семействе Войнаровских в Швеции. Я живо вспомнил нашу встречу, Ваш молодой, бодрый интерес к науке и литературе. Правда, 50 лет ничего не значат, когда молодо сердце, когда дух юн.

Охотно посылаю Вам объяснение непонятных слов из моего рассказа «На віру». Некоторых фраз и выражений я не мог перевести на русский или другой какой-либо язык, так как они непереводимы. Их лучше совсем выбросить при переводе. Впрочем, Вы можете пользоваться немецким переводом этого рассказа, это может помочь Вам. Если рассказ будет где-нибудь напечатан, надеюсь, Вы пришлете мне экземпляр.

Недавно вышла новая книжка моих рассказов, и, как только получу ее, сейчас вышлю Вам. До какого времени Вы пробудете в Utö? Писать ли Вам в Стокгольм по прежнему адресу?

Сердечно приветствую Вас, дорогой доктор, и посылаю Вам свои наилучшие пожелания. Вся наша семья вспоминает Вас и посылает Вам и всему уважаемому семейству Вашему привет.

Как Ваши деточки?

Сердцем Ваш

М. Коцюбинский.

177. До Максима Горького

19 серпня 1909 р.

6/19 августа 909. Чернигов. (Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Я виноват пред Вами, многоуважаемый Алексей Максимыч: только теперь посылаю обещанные книги, т. к. жена не могла их разыскать. Да и я не все достал, не удалось. Обратите внимание на книгу: «Литература украинского фольклора 1777—1900 гг.», она может пригодиться для Вашей работы в качестве указателя этнографических материалов. Прилагаю также для образца 3 экз[емпляра] открытых писем с узорами старинных вышивок на полотенцах. Если они заинтересуют Вас, напишите мне, я вышлю Вам целую серию. Не думайте, пожалуйста, что Вы стесните меня, наоборот, Вы доставите мне этим только удовольствие.

А я все время вспоминаю Вас, всю семью Вашу и сердечно благодарю за доброе отношение ко мне. Вообще у меня столько хороших воспоминаний о Капри, что я до сих пор живу ними. Меня так и тянет назад, на остров чудес, на виллу Spinola.

Вздорные слухи о выселении Вас с Капри всполошили нашу легковерную публику и вызвали гревожное настроение. Признаюсь, я и сам не был спокоен, хотя скептически отнесся к газетным сообщениям. Кому охота или надобность распускать подобные слухи?

Как Вы себя чувствуете, дорогой Алексей Максимыч? От души желаю Вам хорошо использовать лето, побольше впитать в себя солнца, гулять, почаще ловить рыбу, чтобы на зиму запастись силами для уловления людских душ.

Прошу передать мой привет и искреннюю благодарность доброй, хорошей Марии Федоровне. Как здоровье Евгении Федоровны?

Если Мария Сергеевна еще гостит на Капри, пожелайте ей от меня успеха в работе и всего наилучшего. Всем Вашим привет и поклон.

Преданный Вам Ваш

М. Коцюбинский.

P. S. Получили ли Вы мою книжку в немецком переводе, посланную из Вены?

D-r Jensen из Стокгольма писал мне, что осенью он отправляется в поездку по Швеции читать лекции о Вашем творчестве.

178. До Альфреда Єнсена

21 серпня 1909 р. 8/VIII 909. Чернигов.

Многоуважаемый и дорогой доктор!

Получили ли Вы мое последнее письмо, к которому я приложил объяснение слов из рассказа «На віру»? Посылаю Вам теперь перевод слов из расск[аза] «Дорогою ціною», полученный мною вчера. Если Вам встретится необходимость в моей помощи, пожалуйста, обращайтесь ко мне, я готов служить Вам с величайшим удовольствием. Картинку для cliché постараюсь прислать в скором времени — я попрошу кого-нибудь из знакомых художников сделать ее. Что же касается до биографических сведений, то Вы можете взять их из предисловия (Vorwort) к моей немецкой книге «Pro bono publico», которая, как Вы писали, есть у Вас. Если же Вам понадобятся какие-либо известия, которых там нет, то сообщите, я сейчас вышлю Вам их.

Еще раз благодарю Вас от души за Ваше внимание и доброе отношение ко мне.

Всего Вам наилучшего!

Уважающий и преданный Вам

М. Коцюбинский.

179. До Іллі Гінцбурга

21 серпня 1909 р. 8/VIII 909. Чернигов.
(Северянская ул., соб[ственный] д[ом], № 3).

Многоуважаемый Илья Яковлевич!

Надеюсь, что это письмо (и книжка, которую посылаю отдельно) застанет Вас в Петербурге. Раньше я не мог ответить на Ваше милое приветствие из Флоренции, т. к. не знал Вашего адреса. Сердечно благодарю за добрую

память. Встреча с Вами оставила во мне наилучшие воспоминания. Признаюсь, меня очаровала Ваша простота, непосредственность, душевная свежесть, свойственная только юности. Я лично очень ценю эти качества особенно в художнике.

Как Вам жилось в Швейцарии? Правда, М. С. Боткина в день моего отъезда из Капри мельком упомянула, что получила от Вас письмо, но мало могла сообщить о Вас.

Хорошо ли довезли статуэтку Алексея Максимовича? Очень хотелось бы иметь снимок с нее, и если он у Вас будет, то я был бы бесконечно благодарен за присылку его мне.

Надеюсь, что наша встреча на Капри не была последней и что мне еще удастся увидеться с Вами, многоуважаемый Илья Яковлевич.

А пока прошу не забывать поклонника Вашего таланта и искренне расположенного к Вам

М. Коцюбинского.

180. До Федора Вовка

2 вересня 1909 р.

Високоповажаний добродію
Федоре Кіндратовичу!

Сподіваюся, що Ви вже повернулись з своєї мандрівки і мій лист застане Вас у Петербурзі. Позволяю собі нагадати Вам Вашу ласкаву обіцянку прислати фотографії Мезина для d-ra Jensena, який саме тепер друкує свою монографію про Мазепу.

Дуже прохаю вибачити, що я турбую Вас своїм проханням.

Чи Ви дістали мої картки, одну з Капрі, а другу з Помпеї?

Користуюсь нагодою, щоб передати Вам уклін од Марії Сергіївни Боткіної, яка гостювала у Горького на Капрі. Ми з нею і д. І. Гінцбургом усе згадували Вас.

Нетерпляче чекатиму обіцяної фотографії.

З високим поважанням

М. Коцюбинський.

Чернігів, Северянская, д[ом], 3.

20.VIII 09.

181. До Осипа Маковея

4 вересня 1909 р. 22 ст. ст. VIII 909. Чернігів.

Любий добродію!

Така досада: в листі своєму на Капрі (який я разом з книжками дістав і дуже дякую за все) Ви пишете, що виїздите кудись з Бережан на літо, а адреси не подаєте, і я не знаю, куди писати до Вас. Посилаю сю картку в Бережани,— може, яка добра душа перешле її Вам, а Ви вже подасте свою адресу. Тоді напишу до Вас. Поки що бувайте здорові і не забувайте Вашого

М. Коцюбинського.

182. До Альфреда Єнсена

16 вересня 1909 р. Чернигов. 3/16. IX 09.

Дорогой профессор!

Вместе с этим посылаю Вам картинку для обложки моей книжки. Если она Вам не понравится, прошу сейчас сообщить мне, я пришлю тогда Вам другую, но не раньше как через 2 недели. Не поздно ли будет? Печатается ли уже книжка? Скоро я напишу Вам подробнее, а теперь прошу извинить за короткое письмо. Фотографии Мезина ожидаю каждый день и сейчас вышлю, как получу. Мой сердечный привет Вам и Вашему семейству. Ваш *М. Коцюбинский.*

183. До Федора Вовка

21 вересня 1909 р. 8.IX 909. Чернігів. (Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3).

Високоповажаний Федоре Кіндратовичу!

Певно, мої листи до Вас не доходять, бо я не можу собі пояснити іншою причиною Вашої мовчанки. Писав я досі на таку адресу: Петербургская сторона, Александ-

ровский проспект, д[ом] 19, кв[артира] 4. Тепер попробую ще послати сю картку на Музей Олександра III. Пригадую Вам Вашу ласкаву обіцянку вислати фотографію берега Десни коло Мізина; втішений тою обіцянкою d-r Jensen нетерпляче чекає фотографії. Він вже друкує свою монографію про Мазепу, а йому ще треба зробити кліше з фотографії. Отож будьте ласкаві, не одмовтесь прислати мені ту фотограф[ію] як можна швидше. Буду дуже і дуже дякувати.

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

184. До Ганни Барвінок

23 вересня 1909 р.

Високоповажана добродійко
Олександро Михайлівно!

Оце недавно, бувши у Римі, бачив я таку сцену: на вулиці, переповненій народом, появляється якась людина. І ось, наче змовившись, усі скидають брилі та уклоняються їй. І там, куди йде та людина, я бачу цілі хвилі брилів; вони хвилюють, як море.

— Це король? — питаю.

— Який король? Це наш письменник Габрієль д'Аннунціо.

— Хто ж це вітається з ним, його знайомі?

— Ні, це все його читачі, його почитателі.

Тоді мені ясно стало, що то таке культура. В Італії народ вміє шанувати своїх великих людей, а у нас?

Тим приємніше було читати мені, як молоде покоління поправляє гріхи старшого в оцінці заслуг П. Куліша.

Добре він казав: «Усе минеться, одна правда зостанеться».

На цім місці хочу зробити одну маленьку поправку. Ви жалкуєте, що я, моя дружина і Шраг покинули «Просвіту». Отоді не ми її покинули, а адміністрація викинула нас з неї, заборонивши навіть бути членами.

Як тепер Ваше здоров'я, що пишете нового?

З високим поважанням до Вас *М. Коцюбинський.*

Моя жінка засилає Вам своє поважання і привіт.

10/IX 1909. Чернігів.

185. До Федора Вовка

25 вересня 1909 р. 12.IX 909. Чернігів.

Високоповажаний Федоре Кіндратовичу!

Велике й сердечне спасибі Вам за фотографії Мізина, які я дістав і зараз же одіслав д. А. Jensen'ові. Вони настільки виразні і цікаві, що, певно, д. Jensen буде дуже задоволений з них. Ще раз дякую і прошу вибачити, що я так часто докучав Вам своїми листами.

Прийміть мої найщиріші привітання і високу повагу до Вас.

Моя дружина вітає Вас.

М. Коцюбинський.

186. До Альфреда Єнсена

26 вересня 1909 р.

Високоповажаний і дорогий пане!

Сьогодні, в день Ваших родин, я серцем з Вами. Проживши 50 літ і озирнувшись назад, Ви можете мати потіху, що літа Ваші не марно минули, що життя пройшло в праці не тільки для любої Швеції, а й для цілого культурного світу. І, як член тої великої культурної сім'ї, я з щирою подякою вітаю Вас сьогодні. Прийміть же од мене і од цілої моєї сім'ї гарячі бажання Вам ще довгих, щасливих літ, здоров'я та всього найкращого в світі. В день Ваших родин ми вип'ємо за Ваше здоров'я.

Поздоровляємо з святом також високоповажану пані Вашу і любих діточок.

Посилаю Вам нарешті 4 фотографії Мезина. Простіть, що вони невеликі, бо не було кращого апарата. Коли треба, Ви можете збільшити їх у фотографа.

Буду дуже радий, коли напишете до мене.

З високою повагою до Вас *М. Коцюбинський.*

13/26 IX 909.
Чернігів.

187. До Максима Горького

5 листопада 1909 р. 23.X 909. Чернигов. (Северянская, 3).

Большое спасибо Вам, дорогой Алексей Максимович, за Ваше хорошее письмо и за все то доброе, что я видел в Вас и от Вас. Право, при одном воспоминании о Капри, а в особенности о нашем знакомстве, как-то теплее и светлее становится на сердце. Думаю, что могу прямо, без страха быть ложно понятым, признаться, что крепко полюбил Вас и чувствую благодарность к случаю, который нас свел.

Не отвечал Вам сейчас же по получении письма, т. к. был болен. Теперь настолько лучше чувствую себя, что могу писать, и первое мое письмо — к Вам. Лежа в постели, я с упорством больного все думал, что Вы вспомните свое обещание и пришлете мне «Лето». Статья Амфитеатрова обострила мое желание, т. к. из нее я узнал, что повесть уже напечатана. Если это не особенно затруднительно для Вас, я очень и очень просил бы Вас, дорогой Алексей Максимович, прислать мне «Лето» в конвертах или иным путем, какой найдете удобным. Так хочется отдохнуть после раздражающих, с нездоровым запахом, недоносков Андреева.

Как Ваш «Уездный город»? Чем больше думаю над Вашею темою, тем более она кажется мне интересной, стоящей самого серьезного внимания и труда.

В последнее время я чувствовал себя очень плохо и ничего не писал.

Посылаю Вам одновременно с этим письмом книгу Клоустона. Очень буду рад, если она пригодится Вам. Надеюсь, что Вы не забудете искренне преданного Вам

М. Коцюбинского.

Многоуважаемой Марии Федоровне мой сердечный привет.

Вся семья наша от души желает Вам быть здоровым.

188. До Альфреда Єнсена

12 листопада 1909 р. 30 ст. ст. X 909. Чернигов. (Северянская, № 3).

Дорогой профессор!

Вы так добры ко мне, что каждое письмо мне приходится начинать со слова «благодарю». И теперь сердечное спасибо Вам за Вашу любезность и за доброе слово обо мне в предисловии к моим рассказам. Я не знаю, чем и когда смогу отблагодарить Вас. Книга, судя по тем страницам, которые Вы прислали, выглядит очень красивой. Шрифт и бумага мне понравились. Конечно, жаль, что пришлось выбросить страницу, но что же делать, раз это необходимо по Вашим условиям? Очень интересно, как отнесется шведская критика к моим скромным работам. Надеюсь, что Вы не откажетесь сообщить мне и, если можно будет, прислать рецензии.

Вы сделали бы мне большую приятность, если бы прислали оттиски Ваших работ, помещенных в «Записках Науков[ого] товариства ім. Шевченка», так как я неаккуратно получаю «Записки» вследствие наших цензурных условий и как раз не имею тех книг, в которых помещены Ваши статьи.

Скоро Вы получите из Львова новую книжку моих рассказов, которую я просил послать Вам. Книжку эту русская цензура запретила для России, и я лишен возможности послать ее Вам из Чернигова.

Чувствую себя очень плохо, все время болею и не могу ничего делать, ничего не пишу, а это меня угнетает. Зато много читаю.

Радуюсь, что Вы так бодры, энергичны, работоспособны. От всей души желаю Вам здоровья и всего лучшего.

А как Ваша монография о Мазепе? Готова ли? С нетерпением ожидаю присылки обещанных экземпляров перевода моих повестей.

Крепко жму Вашу руку. От меня и от моей семьи привет Вам и Вашим.

Уважающий Вас

М. Коцюбинский.

189. До Володимира Гнатюка

17 листопада 1909 р. 4 ст. ст. XI 909. Чернігів.

Дорогий пане Володимире!

Чекав обіцяного листа та й гадав собі: одповім уже разом і на листа і на картку. Але листа нема, а мені хочеться писати до Вас.

Перечитав удруге Вашу картку, і тішить мене Ваш добрий гумор. Як Ви тепер чуєтеся? Не завадило б Вам поїхати кудись на осінь в теплі краї, чи збираєтеся? Якби я міг, я б силоміць витяг Вас куди-небудь зі Львова аж до весни. Поборовся б з Вашою слабістю, щоб Ви мені і кахикнуть не сміли. Та ба! Я сам ледве дихаю. Соромно признаватися, а правда. Найгірше болить мене, що не міг нічого писати, такий поганий настрій. Попробую перемогти себе і сими днями сяду за роботу, але чи добре се вийде для моїх читачів, не знаю. Тішить мене тільки те, що тих читачів як кіт наплакав. Та й для них наша цензура старається. Недавно київський цензор зробив мені ласку і дуже чемно повідомив, що моя збірка «З глибини» заборонена для Росії, і прохав прислати гроші на пересилку примірників книжки, висланих мені, назад до Львова. Не помогли мої пояснення, що всі оповідання з тої збірки друкувались в Росії і заборонені в свій час не були,— «музаки» назад дістали своє видання. Друга новина: Jensen вже видав книжку моїх оповід[ань] у шведському перекладі, з передмовою про укр[аїнський] народ та про мене. Бажалось би, щоб се видання потягло за собою переклади інших авторів наших, нехай і нас широкий світ знає.

Чи не чули чого про Стефаника? Хвалився мені, що восени видасть нову збірку своїх оповід[ань], а тим часом щось нічого не чути. А жаль. Бо на чорта нам здалася його політика — нам потрібніші його оповідання. Як здоров'я Франка? Писали, що він поїхав до Одеси, але не віриться мені, бо потому вже звісток про нього не було жадних.

Над чим Ви працюєте тепер? Все мені хочеться знати. З наших часописів (властиво, з «Ради») нічого такого не довідаєшся. Напишіть хоч Ви. Не маючи змоги працювати, я підбадьорююсь тим, що інші щось роблять. Потіште ж мене новинами.

Дуже мені було приємно дістати привіт од цілої громади гарних людей: Вашої пані та дочки, од п. Роздольської та Михайла Михайловича. Всім їм прошу переказати мою найсердечнішу подяку і привіт.

Бувайте здорові і не забувайте Вашого *М. Коцюбинського.*

190. До Альфреда Єнсена

28 листопада 1909 р. 28.XI 909. Чернигов.

Дорогой профессор!

Все Ваши, дорогие для меня, подарки получил: «Mazepa», статья про Шевченка и 4 экз[empляра] моей книжки пришли в исправности, хотя шли долго, так как всякая иностранная книжка заходит по пути в цензуру и там лежит несколько дней. Очень-очень, от всего сердца благодарю Вас, дорогой друг, за память обо мне и Ваше внимание. Издания великолепны, и я думаю, что Вы, шведы, умеете хорошо издавать книги и, значит, любите их. Культуру видно во всем. Ваша, например, монография издана так хорошо, как у нас редко встречается. К сожалению, она для меня недоступна по языку, но из того, что я мог разобрать, скорее догадаться,— труд очень интересный. Я уже послал сообщения в газеты о выходе в свет Вашей книжки.

Хорошо, даже необходимо было бы перевести ее на украинский язык и сделать доступной нашим читателям.

Моя книжка выглядит тоже очень красиво. Если будут писать о ней в шведских газетах — надеюсь, что Вы не откажетесь прислать мне рецензии.

Я теперь занят большой работой. Пишу повесть под заглавием «Fata morgana», в которой будет изображена жизнь нашей деревни во время последней революции, а также подавление революции и одичание наших крестьян, потерявших надежды. Первая часть этой повести (дореволюционный период) напечатана еще в 1904 г., две последние части будут обширнее.

Теперь в Праге печатается том моих рассказов на чешском языке. Для этого издания меня просят сняться, и я воспользуюсь случаем, чтобы своей фотографией отблагодарить Вас за Вашу.

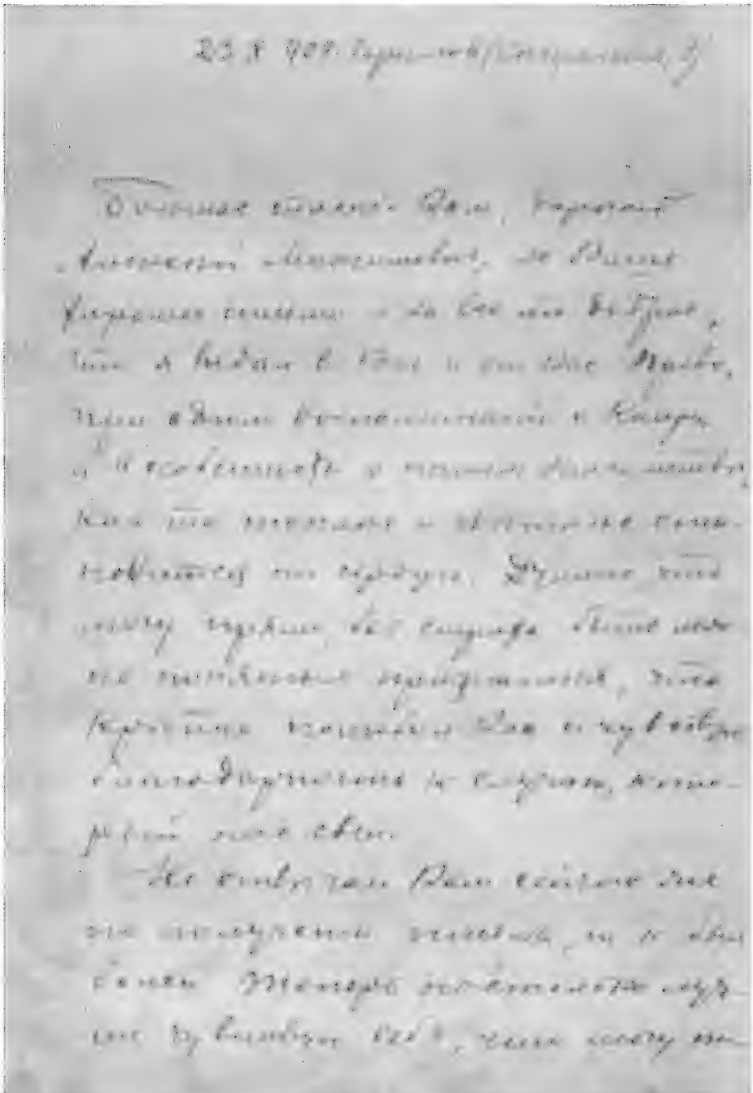

М. Коцюбинський. Лист до Максима Горького від 23 (ст. ст.) жовтня 1909 р. *Сторінка автографа.*

Надеюсь, что мое письмо застанет Вас уже в Стокгольме.

Еще раз сердечно благодарю Вас за книги. Примите мои лучшие пожелания. Всего хорошего Вам и Вашему семейству. Наша семья приветствует Вас и Ваше многоуважаемое семейство.

Прошу не забывать искренне уважающего Вас и преданного

М. Коцюбинского.

191. До Євгена Чикаленка

2 січня 1910 р. 20/XII 09. Чернігів.

Дорогий Євгене Харламповичу!

Не повірите, з якою приємністю берусь за перо, щоб написати до Вас хоч кілька слів. Приємно писати не в справі, а так, з доброї волі, бо хочеш поговорити з людиною, яку так любиш (Ви вже простіть за сантименти).

Все розпитував людей, які Вас бачили: ну, що, як — здоров? Кажуть, здоров, а коли так, то все, значить, добре. Бо аби було здоров'я, а клопіт знайдеться. [...].

А зі Львова пишуть мені про Франка. Два місяці просидів в Одесі та все шукав в домі генерала Федоровського замурованих Ол. Грушевським рукописів, які мають вернути йому здоров'я. Сумне це все.

Все це турбує нерви, а вони у мене знов дуже погані. Знов сильні болі в грудях і нема чим дихать.

Однак перемагаю себе і сів писати. Пишу продовження «Fata morgana». Це буде частина друга. Хочеться змалювати село за часів революції і аграрних рухів. Є думка написати і третю частину — «заспокоєння» та здичіння села в останні часи. Не знаю, чи вдасться мені щось зробити з своєї теми, але працюю. Як вийде цілком недоладно — подеру, значить, шкоди нікому не буде.

З Стокгольма сповіщають мене, що мою книжку у шведському перекладі шведська критика прийняла дуже добре, з великою симпатією. Досі помістили прихильні рецензії такі шведські газети: «Norrköpings Tidningas», «Dagens Nyheter», «Skånska Aftenbladet», «Gottlands

Allehanda». В рецензіях тих пишуть не тільки про мене, а і про Україну (і в тому вага їх). Коли вважаєте потрібним, подайте до «Ради» звістку про це.

Так мені сердечно хотілось побачитись з Вами на різдво, та тепер вияснилось, що здійснити моє бажання нелегко, через те мушу одкласти його до кращих часів. А тим часом сподіваюся дістати од Вас хоч пару слів про Вас, Ваше життя та справи. Напишіть.

Сердечно цілую Вас та бажаю веселих свят. Жінка моя засилає Вам привіт, а ми обоє разом уклоняємося Юлії Миколаївні.

Ваш *М. Коцюбинський*,

ДОДАТКИ

1. До чернігівського міського голови

Березень 1905 р.

Господину черниговскому городскому голове

Высочайшим указом 16-го сего февраля частным лицам дается право довести до сведения правительства свои виды об усовершенствовании государственного строя и об улучшении народного благосостояния. Желая сообща обсудить свои предположения по указанным вопросам в открытом народном собрании, мы, нижеподписавшиеся жители гор[ода] Чернигова, покорнейше просим Вас, господин голова, представить в наше распоряжение для указанной цели зал думского собрания в один из ближайших вечеров по Вашему усмотрению.

2. До редакції двотижневика «Ruthenishce Revue»

Грудень 1905 р.

Tschernigow. Wir emfinden tief den grossen Verlust. Die Erde sei ihm leicht! Im Namen der Ukrainer aus Tschernigow: *Kociubyńskyj. Woronyj, Schrah.*

3. До кам'янецької «Просвіти»

9 лютого 1907 р. 27 січня 1907 року.
№ 74

До хвальної філії товариства
«Просвіта» в Кам'янці

Перші загальні збори товариства «Просвіта» в Чернігові, що відбулися 27 ст. ст. XII р[оку] 1906, висловили щиру подяку філії «Просвіта» в Кам'янці за її братній привіт і добрі бажання.

Хай же ясніше сяє світло просвіти, хай серце жвавіше б'ється у наших грудях для спільної справи, для добра цілої України!

Михайло Коцюбинський, голова. *Є. Шульга,* секретар.

4. До редакції газети «Десна»

Березень 1906 р.

Мы, нижеподписавшиеся, выражаем свое глубокое негодование студенту В. Завадскому за его гнусный поступок. Вместе с тем, мы не можем оставить без самого сильного протеста отношение к этому поступку студенческого товарищеского суда. Не признавая решения последнего, мы аппелируем к общественному мнению и к центральным студенческим организациям всех университетов, т. к. уверены, что они, верные своим лучшим традициям, не потерпят в студенческой среде В. Завадского и выразят свое отношение к местному «студенческому суду».

5. До Наукового товариства імені Шевченка

Товариство «Просвіта»
в Чернігові.

В Чернігові недавно заснувалось товариство «Просвіта». На першу чергу воно поставило організацію безплатної бібліотеки-читальні для своїх членів, і рада това-

риства вважає своїм обов'язком подбати, аби бібліотека «Просвіти» поповнена була українськими книжками, а читальня — нашими періодичними виданнями. На жаль, молоде товариство не має зараз спромоги витратити на ту мету відповідних коштів і змушено обернутися до в[исоко]п[оважаних] авторів, видавців, а також редакцій, просвітних та наукових товариств з проханням запомогти йому присилкою книжок або періодичних видань безплатно.

З таким проханням рада чернігівської «Просвіти» обертається і до в[исоко]п[оважаного] Наукового товариства ім. Шевченка в надії, що їй не буде одмовлено в присилці «Записок» на 1907 р., а також інших видань товариства.

Адреса для посилок: г. Чернигов, Николаевская ул[ица], д[ом] Богдановой. Товариству «Просвіта».

Михайло Коцюбинський, голова. *Є. Шульга*, секретар.

10 ст. ст. II 907 р.

6. До редакції газети «Рада»

Березень 1907 р.

Рада товариства «Просвіта» в Чернігові уклінно прохає високоповажану редакцію умістити на сторінках вашої часописі оцей лист:

28 лютого с[ього] р[оку] в Чернігові одбувся концерт М. В. Лисенка і О. П. Мишуги при участі д-ок Потоцької, Сагуцької, Файбиш і Ясновської, а також хору аматорів.

Весь чистий дохід з концерту, в сумі 229 карб. 50 коп., учасники концерту пожертвували чернігівській «Просвіті». Рада товариства «Просвіта» висловлює на сьому місці свою щиру подяку М. В. Лисенкові і О. П. Мишузі, а також д-кам Потоцькій, Сагуцькій, Файбиш, Ясновській і хорові аматорів за ласкаво зроблену їми жертву чернігівській «Просвіті».

Голова *Михайло Коцюбинський.*
Секретар *Є. Шульга.*

7. До редакції газети «Рада»

Травень 1907 р.

Рада товариства «Просвіта» в Чернігові складає глибоку подяку д-кам Князевій, М. Старицькій, Удовенко і д. Іржавському, Пахаревському, Руденко і Яцкевичу за їх ласкаву участь в літературно-музичному вечорі в пам'ять 46-х роковин смерті Т. Шевченка, який відбувся заходами чернігівської «Просвіти» 26 квітня с[ього] р[оку].

Не менш щиру подяку рада висловлює художникам д. Бутникові, Жукові, Тирловському і Циганкові, а також д. Зборовському і всім тим, хто своєю працею причинився до улаштування вечора.

Голова *М. Коцюбинський.*
Секретар *Є. Шульга.*

8. До Миколи Сумцова

11 вересня 1907 р.

В[и с о к о]п[о в а ж а н о м у] д о б р[о д і є в і]
п р о ф. Н. Ф. С у м ц о в у

Серпня 28 д[ня] 1907 року.
№ 136.

Високоповажаний добродію!

Рада товариства «Просвіта» в Чернігові, дбаючи, з одного боку, про те, щоб розбудити самосвідомість серед місцевої інтелігенції, а з другого,— щоб збільшити матеріальні засоби товариства, поклала організувати ще сього року ряд публічних лекцій, які відповідали б показаній вище меті. Через те рада дозволяє собі звернутись до Вас, високоповажаний добродію, з проханням не відмовитись прочитати в Чернігові на користь товариства публічну лекцію на тему по Вашому вибору.

Рада має надію, що Ваша лекція пройде в нас з великим моральним і матеріальним успіхом.

В разі Вашої згоди рада прохає повідомити її про се, а також і про час, коли Ви зможете прибути до Чернігова. Бажано, щоб програму Вашої лекції (коли є, то дру-

кованну) Ви прислали заздалегідь, найкраще рівночасно з відповіддю на сей лист.

Кошта подорожі з великою подякою будуть звернені товариством.

З великою пошаною

М. Коцюбинський, голова.

За секретаря *Андр. Лихнякевич.*

Адреса для відповіді: г. Чернигов, Северянская ул[ица], соб[ственный] д[ом], № 3. Михаилу Михайловичу Коцюбинскому.

9. До редакції газети «Рада»

Вересень 1907 р.

Високоповажаний добродію
пане редакторе!

Рада чернігівської «Просвіти» прохає Вас надрукувати оцього листа, яким вона висловлює щиру подяку артистам п. Юркевичеві та В. Е. Грицаєві за пожертвувану їми чернігівській «Просвіті» частину збору з спектаклю в сумі 22 карб. 28 к.

Голова *М. Коцюбинський.*

За секретаря *Андр. Лихнякевич.*

10. До Українського наукового товариства

30 жовтня 1907 р. 17 жовтня 1907 р. № 159.

Загальні збори товариства «Просвіта» в Чернігові ухвалили спорудити в Чернігові ряд українських публічних лекцій на користь «Просвіти». Довідавшись, що Київське наукове товариство поставило собі метою, межи іншим, організацію публічних лекцій з сфери українознавства в широкому розумінні сього слова, рада чернігівської «Просвіти» щиро вітає той замір і разом з тим сподівається, що центральний науковий орган, коло якого гуртуються українські наукові сили, поставить сей бік своєї діяльності якнайширше, взявши до уваги також по-

треби провінціальних просвітних товариств щодо популяризації науки серед нашого громадянства.

Через те рада чернігівської «Просвіти» дозволяє собі звернутися до Київського наукового товариства з проханням прийти їй до помочі, повідомивши, хто з лекторів і коли саме міг би прочитати в Чернігові публічну лекцію і на яку тему.

Кошта подорожі лекторів «Просвіта» з великою подякою прийме на себе.

Адреса для одповіді: г. Чернигов, Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3, Михаилу Михайловичу Коцюбинскому.

11. До Георгія Тессена

6 листопада 1907 р.

В[и с о к о]ц[о в а ж а н и й] д о б р[о д і й]
Г. В. Т е с с е н

24 жовтня 1907 року
№ 168

Високоповажаний добродію
Георгіє Васильовичу!

Рада товариства «Просвіта» має честь повідомити Вас, що в зібранні своєму 21 жовтня с[ього] р[оку] вона постановила висловити Вам щиру подяку за Вашу поміч по організації народних читань, яка виявилась в тому, що Ви прочитали першу лекцію українською мовою про холеру на Лісковиці 14 сього жовтня.

Голова ради *М. Коцюбинський.*
За секретаря *Андр. Лихнякевич.*

12. До Марії Заньковецької

Кінець 1907 — початок 1908 р.

Вельмишановна Маріє Костянтинівно!

Кожний, хто тільки знає українську сцену, хто знає її діячів, той ніколи не забуде Вашого імені, не забуде його і історія України. Тепер ми дочекалися часу, дочекалися свята Вашої праці і поспішаємо на те свято! Незабутній

Кобзар українського горя поставив слово на сторожі, а Ви понесли те слово, щоб палити серце, щоб будити ним чуйність до світла і рідної мови. Тільки палка душа, тонке вухо і добрий зір поведуть народ на шлях сонця, на шлях переможниці Весни!

Ми не маємо змоги перечислити тут усі Ваші заслуги для рідного краю; ми не маємо змоги змалювати тут силу Вашого таланту — та й це, певне, краще зроблять ті, котрі присвятять свій час розгляду нашої штуки,— ми тільки щиро бажаємо Вам довгого віку, сили, енергії, так як Україні бажаємо найбільше таких людей, як Ви!

13. До Українського наукового товариства

18 березня 1908 р. 5.III 1908. № 13.

Рада чернігівської «Просвіти» уже зверталася до в[исоко]п[оважаного] товариства з проханням допомогти їй в улаштуванню публічних лекцій по українознавству, наслідком чого було те, що д. І. М. Стешенко прочитав с[ього] р[оку] у Чернігові 2 публічні лекції, а д. О. І. Левицький ласкаво згодився прочитати дві лекції на першому тижні посту.

Та сталося так, що д. Левицький заслаб на очі і не міг здійснити своєї обіцянки. Тим часом улаштування лекцій становить одну з головніших цілей «Просвіти», і потреба в них велика.

Через те рада «Просвіти» позволяє собі знову звернутися до в[исоко]п[оважаного] Наукового товариства з великим проханням допомогти їй у сій важній справі і, умовившись з своїми членами, сповістити, хто іменно з в[исоко]п[оважаних] д. лекторів, коли саме і на яку тему міг би прочитати в Чернігові публічну лекцію.

Дуже було б добре скористуватись великим постом як найбільш відповідним часом для лекцій, і через те рада «Просвіти» прохає не одмовитись сповістити про результати заходів товариства можливо швидше.

Голова *М. Коцюбинський.*
За секретаря *В. Коцюбинська.*

Адреса для одповіді: Чернігів, Северянская ул[ица], соб[ственный] д[ом], № 3. М. М. Коцюбинскому.

14. До Українського наукового товариства

2 квітня 1908 р. 20 березня 1908 року.
№ 25.

У Петербурзі склався комітет, який має на меті упорядкувати святкування 80-х роковин Л. Толстого. Комітет сподівається, що се святкування матиме майже всесвітній характер, що в ньому візьмуть участь представники усіх культурних народів і країн. Єсть відомості, які стверджують таку думку комітету, бо вже в Англії, Америці та по інших країнах почали лагодитись до вшанування великого письменника; безперечно, що в справі вшанування Толстого візьмуть активну участь й усі слов'янські народи. Оскільки відомо, комітет, який виробляє програму святкування, висловив думку, що у кожній країні повинні зорганізуватися окремі комітети, що складуть свої адреси ювілярові, які найбільше відповідали б національним ознакам кожного народу.

В якій би формі не перевів до життя свої заміри петербурзький комітет, не може бути сумніву, що в святкуванні ювілею Толстого візьмуть участь усі культурні народи; нема чого спинятися на тому, що і українці не можуть стануги осторонь великого культурного свята, яким мають вшанувати письменника, що придбав собі всесвітню славу; тому треба заздалегідь подбати, щоб поміж представників інших народів у святі взяли участь і представники народу українського; на думку ради, настав час подбати про те, щоб упорядкувати представництво на ювілеї усього українського народу, і для сього треба зараз, не гаючись, зорганізувати комітет, в якому взяли б участь представники української преси, наукових, просвітних і інших товариств з України російської, з Галичини, Буковини, Угорщини й Америки.

Заснувати такий комітет найкраще було б у Києві, сьому історичному національному осередкові України, або, коли трапляться які зовнішні перешкоди, що залежать від умов і обставин сучасного російського життя,— у Львові.

В кожному разі, на думку ради, розпочати справу бажано у Києві, і рада чернігівської «Просвіти» звертається до ради київської «Просвіти», до Українського наукового товариства, до редакції «Літературно-наукового вісника», «Ради», «Рідного краю», «Слова», прохаючи їх порозумі-

тися в справі участі українців у ювілеї Л. Толстого. Коли вони пристануть до участі у святкуванні, то, на думку ради, треба буде скликати нараду представників товариств і українських часописів, що існують у Києві, і скласти зараз тимчасовий комітет, якиій би взяв на себе широку організацію справи. Сей комітет, на думку ради, мусив би увійти у зносини з редакціями українських часописів, з науковими, просвітними і інш[ими] т[оварист]вами і далі, за участю їх представників, обговорити способи з'єднання для спільної участі у ювілеї представників преси і товариств — і взагалі українського громадянства.

15. До Віталія Боровика

Кінець 1908 р.

З Новим, 1909 роком! Цілуємо і бажаємо усього найкращого!

Віра і Михайло Коцюбинські.

16. До Альфреда Єнсена

5 червня 1909 р. 5/6 1909.

Schönsten Gruss von dr. *Josef Makowej.*

Сердечно вітаю з дороги до Капрі і дякую за подарунки.

М. Коцюбинський.

Schliesse mich den Grüssen. *Wladimir Kuschnir.*

ПРИМІТКИ

1905

1. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 69. Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

Листування М. Коцюбинського і В. М. Гнатюка (1871—1926), видатного ученого-фольклориста, етнографа і мовознавця, охоплює 1898—1913 рр. і стосується широкого кола літературно-творчих питань, зокрема видання творів письменника в Галичині. Почалося воно з ініціативи В. Гнатюка, який від імені Українсько-руської видавничої спілки звернувся до М. Коцюбинського з пропозицією видати у Львові збірку його творів.

Листи М. Коцюбинського опубліковані 1914 р. у Львові окремим виданням: М. Коцюбинський, Листи до Володимира Гнатюка. З передмовою і поясненнями Володимира Гнатюка. Один лист (від 23 березня 1899 р.) опубліковано у журналі «Радянське літературознавство», 1960, № 3, стор. 124. Листи В. Гнатюка опубліковано: Збірник II, стор 89—137. Уривки з деяких листів друкувалися: Твори, т. VII, 1930; т. VIII, 1931.

Автографи листів М. Коцюбинського розпорошені по різних сховищах: ІЛ, ЦДІАЛ, ЛНБ, ЧМК. Частина автографів поки що невідома. Автографи листів В. Гнатюка зберігаються у ЧМК.

...так сталося...— Українсько-руська видавнича спілка, секретарем якої був В. Гнатюк, планувала випустити в лютому 1905 р. збірку творів М. Коцюбинського. До неї письменник включив оповідання, раніше подані до альманаху «За красою» («У грішний світ») та до журналу «Киевская старина» («Під мінаретами»). Альманах «За красою», упорядкований і виданий О. Луцьким на честь Ольги Кобилянської (Чернівці, 1905), затримався друком (мав вийти в грудні 1904 р.). До його появи М. Коцюбинський не хотів публікувати оповідання «Під мінаретами» і тому змушений був на деякий час відкласти роботу над збіркою.

Луцький Остап (1883—1939) — український поет-декадент, буржуазно-націоналістичний діяч; один із засновників літературного об'єднання і видавництва «Молода муза» (1906—1909).

...появитися у «Київ[ській] стар[ині]».— Оповідання М. Коцюбинського «Під мінаретами» надруковано в журналі «Киевская старина» (1905, кн. 3, стор. 373—422).

«Киевская старина» — щомісячний історико-етнографічний і белетристичний журнал ліберально-буржуазного напряму. Виходив у Києві в 1882—1906 рр. Як продовження його 1907 р. виходив журнал «Україна».

Воронний Микола Кіндратович (1871—1942) — український поет, театрознавець і перекладач, один із представників українського модернізму. Деякі твори позначені буржуазно-націоналістичними та декадентськими мотивами. У 1920—1925 рр. перебував в еміграції.

Коваленко Григорій Олексійович (1868—1937) — український письменник, літературознавець буржуазно-ліберального напряму і художник. В той час жив у Чернігові, працював у міській управі.

2. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 70—71.

Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

...друк книжки...— йдеться про видання: «У грішний світ. Оповідання Михайла Коцюбинського», Львів, Накладом Українсько-руської видавничої спілки, 1905. Зміст: «Цвіт яблуні», «Дорогою ціною», «Fata morgana», «У грішний світ», «Під мінаретами».

До «Вісника»... —тут і далі йдеться про «Літературно-науковий вісник», щомісячний журнал, заснований 1898 р. Науковим товариством імені Шевченка. До 1906 р. мав демократичний напрям. З 1907 р. напрям журналу почав змінюватись від ліберально-буржуазного до буржуазно-націоналістичного (з 1922 р.— профашистського).

...портрет і передмову...— В. М. Гнатюк зауважив: «Передмови не поміщено, бо її мав писати д-р Іван Франко, але не зібрався» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 70).

Сембратович Роман Сильвестрович (1876—1905) — український ліберальний журналіст, засновник і один із редакторів журналів «X-Strahlen» («X-промені», 1903) та «Ruthenische Revue» («Український огляд», 1903—1905), що виходили німецькою мовою у Відні. Особисто був знайомий і листувався з М. Коцюбинським. 1898 р. разом з Д. Лукіяновичем як делегат студентів-українців Австро-Угорщини приїздив на київський з'їзд українських студентів і відвідав Чернігів. На смерть Р. Сембратовича М. Коцюбинський написав «Згадки про Романа Сембратовича» (опубліковано у журналі «Нова громада», 1906, № 3, стор. 170—178).

Шраг Ілля Людвігович (1847—1919) — чернігівський адвокат, активний діяч українських правих буржуазних партій, депутат I Державної думи. Встановити, яку вирізку надіслав Р. Сембратович І. Шрагові, не пощастило.

3. До Хоми Коцюбинського

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 192.

Подається за автографом: ЧМК, А-1005.

Коцюбинський Хома Михайлович (1870—1956) — брат письменника. Листування письменника з братом повністю не збереглося. Відомо 6 листів Михайла Коцюбинського до Хоми 1898—1913 рр., опублікованих С. Козубом (Твори, т. VII, 1930; т. VIII, 1931). Автографи зберігаються в ЧМК.

Коцюбинський Роман Михайлович (1901—1938) — молодший син письменника.

4. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 71. Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...4-ої моєї книжки...— йдеться про згадуване вище видання: «У грішний світ. Оповідання Михайла Коцюбинського» (Львів, 1905). До цього Українсько-руська видавнича спілка випустила три книжки творів М. Коцюбинського: «В путах шайтана і інші оповідання» (Львів, 1899), «По-людському. Оповідання з бессарабського життя» (Львів, 1900), «Поєдинок і інші оповідання» (Львів, 1903).

5. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 71—73.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Листа Вашого з 4/4...— лист невідомий.

В III кн...— тобто у виданні: «Поєдинок і інші оповідання» (Львів, 1903).

...спілка навряд згодила б ся...— йдеться про Українсько-руську видавничу спілку, громадську видавничу організацію, засновану у Львові 1898 р. Головними працівниками і редакторами її були І. Франко та В. Гнатюк.

...інституції, що в домі па ул. Чарнецького...— На вулиці Чарнецького (нині Радянська), № 24 та 26, у Львові містилося Наукове товариство імені Шевченка, редакція «Літературно-наукового вісника» та інших видань товариства, редакція газети «Новий громадський голос».

6. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 231—232.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 386.

Відомі 12 листів М. Коцюбинського до М. Чернявського, писані 1905 р. у справах видання альманаху «З потоку життя» (Херсон, 1905), упорядкованого М. Коцюбинським та М. Чернявським. Опубліковані М. Чернявським у журналі «Червоний шлях». Автографи зберігаються в ІЛ.

Чернявський Микола Федорович (1868—1946) — український письменник. Окремі твори опублікував у радянський час.

Чикаленко Євген Харлампович (1861—1929) — поміщик,

автор кількох брошур на сільськогосподарські теми, меценат; фінансував «Киевскую старину», «Раду» та інші видання. Пізніше, під час революції 1917 р., активний діяч буржуазно-націоналістичного руху, з 1919 р.— емігрант.

«Правда» — український літературно-науковий і політичний журнал буржуазно-ліберального напряму. Виходив у Львові 1867—1898 рр. З кінця 80-х років став політичною трибуною групи українських буржуазних націоналістів.

Вічани — тобто видавці антології української літератури у трьох томах «Вік» (К., 1901—1902), редактори видавничого товариства «Вік».

...І. С. Левицький застерігає...— М. Чернявський не виконав прохання І. С. Нечуя-Левицького і пізніше писав з цього приводу:

«...І. С. Нечуй-Левицький ще намагався, щоб його довжелезний, написаний цілком старою манерою твір був видрукований його власним правописом... Цебто альманах, що не задовольняв нас з ідейного боку, зіпсувати ще й з технічного.

Я з цим не погодився і на власний риск, без відома Коцюбинського, видрукував «Гастролі» звичайним правописом. За це дісталось нашому альманахові від добродушного дідуся-причепи в його знаменитому начеркові «Сьогочасна часописна мова на Україні» (журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 230).

«Vae victis!» — оповідання Миколи Чернявського, надруковане в журналі «Киевская старина» (1905, кн. 4, стор. 36—89) і відзначене премією на щорічному конкурсі журналу за 1904 рік (див. «Киевская старина», 1905, кн. 1).

7. До Володимира Науменка

Вперше надруковано: Твори, т. 5, 1961, стор. 396—397.

Подається за автографом: ЧМК, А-1032.

Науменко Володимир Павлович (1852—1919) — педагог, редактор «Киевской старины», автор кількох розвідок на філологічні теми, активний діяч Старої громади в Києві, людина консервативних, а потім буржуазно-націоналістичних поглядів. Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до В. Науменка.

...2-х відбиток.— Йдеться про відбитки оповідання М. Коцюбинського «Під мінаретами», надрукованого в журналі «Киевская старина» (1905, кн. 3, стор. 373—422) і окремим відбитком.

...поспішитися з висилкою мені грошей (премії)...— оповідання «Під мінаретами» відзначене премією на конкурсі журналу «Киевская старина» за 1904 р. (див. «Киевская старина», 1905, кн. 1).

Степаненко Василь Пилипович — завідуючий книгарнею «Киевской старины» в Києві.

Віра Іустиновна — Коцюбинська (уроджена Дейша, 1863—1921), дружина письменника. Закінчила у Петербурзі вищі жіночі курси. Виступала в пресі з науково-популярними статтями з природничих питань. За розповсюдження політичної літератури, зокрема творів К. Маркса, зазнала переслідувань з боку жандармерії. В кінці 1893 р. була ув'язнена у Варшавській цитаделі, де відбула сім місяців.

8. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 232.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 387.

Лист писано на відрізному купоні грошового переказу. На звороті купону вказано суму переказу (300 крб.) і адресу відправника.

...мені прислано.— 300 карбованців на видання альманаху «З потоку життя» дав Є. Х. Чикаленко. М. Ф. Чернявський свідчив: «...Ті 300 карбованців, що ними підкріпив наше видання Є. Х. Чикаленко, залишились, наскільки мені відомо, назавжди боргом на видавцях. Я, затримавши половину видання в Херсоні, ледве розплатився з друкарнею й передплатниками. Коцюбинський, котрому була переслана друга половина видання (600 пр.), за життя свого не мав змоги реалізувати її» (журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 231).

9. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 73.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...Вашого листа...— Лист невідомий.

...сумну звістку...— У Гнатюка тоді померла дитина.

10. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 293—294. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 163—164.

Подається за автографом: ЧМК, А-788.

11. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 294. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 164.

Подається за автографом: ЧМК, А-789.

Лист писано на двох поштових картках. Збереглася лише перша з них.

Poste restante *(франц.)* — до запитання.

...галерея образів...— відома Дрезденська картинна галерея.

12. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 294. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 164—165.

Подається за автографом: ЧМК, А-790.

13. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 294. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 165.

Подається за автографом: ЧМК, А-791.

14. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 197.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
Боровик Віталій Гаврилович (1864— ?) — знайомий М. Коцюбинського, працював разом з ним на філоксерних роботах; один з організаторів «Братства тарасівців» (див. т. 4, стор. 370).

15. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 196.
Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 388.

16. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 294. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 165—166.
Подається за автографом: ЧМК, А-792.
Foro Romano *(італ.)* — римський форум.
«Ruthenische Revue» («Український огляд») — ліберальний громадсько-політичний і літературно-художній двотижневик з українознавства, що виходив у Відні (1903—1905) німецькою мовою. 1906 р. перейменований на «Ukrainische Rundschau» («Українська панорама»). Редактором журналу у 1903—1905 рр. був Р. Сембратович. Пізніше журнал зійшов на проавстрійські позиції.

17. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 294—295. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 166.
Подається за автографом: ЧМК, А-793.
...більше, ніж торік з тобою в Криму...— Під час літньої відпустки 1904 р. М. Коцюбинський здійснив з дружиною поїздку вздовж Південного узбережжя Криму, відвідав Севастополь, а також Кузьмо-Дем'янівський монастир.

18. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 73—75.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
...повернy до Львова так коло 20—22 серпня.— С. Козуб зауважив: «У виданні В. Гнатюка тут певна помилка, треба «червня». М. Коцюбинський повернувся з закордонної подорожі наприкінці червня 1905 р.» (Твори, т. VII, 1930, стор. 279).
Не знаю, чи побачу Вас...— В. Гнатюк зауважив: «При повороті ми не побачилися, бо я пробував тоді у Криворівні, куди небіжчик не міг уже заїхати задля браку часу» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 75).
Лепкий Богдан Сильвестрович (1872—1941) — український письменник буржуазно-націоналістичного напряму.
Горошовський Вільгельм — австрійський публіцист і пе-

рекладач, видав у перекладі німецькою мовою збірку оповідань М. Коцюбинського «Pro bono publico. Novellen. Autorisierte Übersetzung aus dem ukrainischen von Vilhelm Horoschowski» («Для загального добра. Новели. Авторизований переклад з української Вільгельма Горошовського», Wien, 1909), а також збірник творів українських письменників (Франка, Бордуляка та ін.) під назвою «Ukrainische Erzähler» («Українські оповідачі», Відень, 1909). В ЧМК зберігається 39 листів В. Горошовського до М. Коцюбинського.

19. До Івана Франка

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 197.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 305.

...с и л ь н і, п о в н і в о г н ю п р о м о в и...— В. Гнатюк згадував: «Іван Франко писав якраз «Мойсея» під той час, як М. Коцюбинський над'їхав до Львова. В часи відвідин у нього зі мною читав автор деякі уступи зі своєї поеми, які зробили на М. Коцюбинського сильне враження» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 81).

20. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 295. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 169.

Подається за автографом: ЧМК, А-801.

У першодруку (ЛНВ) помилкова дата: 20.V н. с., вівторок, 1905.

П о ц і л у й м а м у, Л і д ю і д і т о ч о к.— Мати М. Коцюбинського — Гликерія Максимівна Коцюбинська, уроджена Абаза (1837—1917). Лідя — Лідія Михайлівна Коцюбинська (1869—1916), сестра письменника. Дітей у Коцюбинського було четверо: Юрій (1896—1938), Оксана (1898—1919), Ірина (народилася 1899 р.) і Роман (див. прим. до листа 3).

21. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 166.

Подається за автографом: ЧМК, А-794.

Датується за поштовим штемпелем. Писано на поштовій картці з краєвидом Везувія.

22. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 198, з такою приміткою упорядника С. Козуба: «Картка. На картці Везувій, нижче смуга міста (очевидно, Неаполя), внизу море.

Над Везувієм на фоні неба напис:

«Вашим сердечний привіт. М. Коцюбинський».

Адреса: Russia. Россия (Via Volocziska). Kremenietz, г. Кременец, Волынской губ. Члену земской управы».

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

23. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 295. Повністю опубліковано: Твори, т. 5, 1961, стор. 406.

Подається за автографом: ЧМК, А-795.

«К и е в с к и е о т к л и к и» — щоденна літературно-політична, економічна та громадська газета буржуазно-ліберального спрямування; виходила в Києві у 1903—1907 рр.

«П о л т [а в щ и н а]» — щоденна літературно-політична, економічна і громадська газета буржуазно-ліберального напряму. Виходила 1904—1906 рр. в Полтаві російською мовою.

24. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 295—296. Повністю опубліковано: Твори, т. 5, 1961, стор. 407.

Подається за автографом: ЧМК, А-796.

25. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 296. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 166—167.

Подається за автографом: ЧМК, А-797.

26. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 296. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 167.

Подається за автографом: ЧМК, А-798.

27. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 296—297. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 168.

Подається за автографом: ЧМК, А-799.

28. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 297. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 168.

Подається за автографом: ЧМК, А-800.

29. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 297. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 169—170.

У публікації М. Жука помилкова дата: 28.V, Берн.

Подається за автографом: ЧМК, А-802.

Б о д а й т о г о С а ш к а...— йдеться про О. О. Гортинського, брата у перших Віри Коцюбинської, який працював міським архітектором у Чернігові.

...щ о б з а с т а т и Ю л ю...— йдеться про Ю. О. Дебагорій-Мокрієвич, дружину відомого російського народника-емігранта.

Шільйонський замок — замок на скелі в східній частині Женевського озера.

30. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 3, стор. 297. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 170.

Подається за автографом: ЧМК, А-803.

31. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 75—76.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...як ми їздили на село.— В. Гнатюк зауважив: «М. Коцюбинський приїхав до Львова в дорозі до Берліна перед самим великоднем. Бажаючи показати йому наше село, виїхав я з ним і д-ром І. Франком на самі свята до Яйковець, до тамошнього пароха, о. Сев. Борачка, де провели ми час дуже приємно. При повороті до Львова чекали ми довший час у Кохавині на поїзд, під час чого др. І. Франко написав своїх «Конкістадорів» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 75).

32. До Ольги Кобилянської

Вперше надруковано: журнал «Українська література», 1942, № 7-8, стор. 212—213.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 14, № 781.

...рукопис Вашого оповідання.— Очевидно, йдеться про рукопис новели О. Кобилянської «Ідеї», надрукованої в альманасі «З потоку життя».

33. До Бориса Грінченка

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 198—199.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

«Вік» — видавництво художньої та науково-популярної літератури у Києві (1895—1918).

«Досвітні вогні» — декламатор, упорядкував і видав Борис Грінченко. Перше видання вийшло в світ 1906 р., друге — 1908 р.

Марія Миколаївна — Грінченко (Загірня, 1863—1928), дружина Б. Грінченка.

34. До Андрія Дуляка

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 202—203.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Дуляк Андрій Андрійович (1878—1933) — селянин села Лопатинці Шаргородського району Вінницької області; записував фольклор (деякі записи опубліковані). В період колективізації був

одним із засновників колгоспу в рідному селі. М. Коцюбинський познайомився з А. Дуляком десь у 1891 р., коли був репетитором дітей К. Мельникова у Лопатинцях, і підтримував дружні зв'язки до кінця життя (листувався, надсилав книжки, допомагав порадами).

...їздив коло 3-х місяців...— М. Коцюбинський пробув за кордоном близько двох місяців (див. лист 32).

«Из уст народа» — Б. Гринченко, Из уст народа. Этнографические материалы, Чернигов, 1900.

...запись про Кармалюка.— Фольклорний запис А. Дуляка про Кармалюка вміщено у виданні Б. Грінченка «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Том 3. Песни» (Чернігів, 1899, стор. 619) з такою приміткою: «Записав А. Дуляк в 1892 р. в с. Лопатинцях Ямпол. пов. Под. губ., подав М. М. Коцюбинський». С. Козуб зауважив: «Ця остання книжка Грінченкова, надіслана Коцюбинським, збереглась і дотепер у Дуляка» (Твори, т. VII, 1930, стор. 280).

2-й том ще не вийшов...— завершити видання кількатомного зібрання своїх творів, розпочате 1903 р. («Оповідання», т. 1, К., «Вік»), М. Коцюбинському не пощастило.

35. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 76—79.

Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

...оригінальну коломийку...— В. Гнатюк зауважив: «Я друкував тоді частину коломийок і в часі побуту М. Коцюбинського цитував йому їх багато, особливо коли ми виїздили на село. Вони подобалися йому дуже, про що буде ще далі згадка» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 76).

...не одкараскаєтесь од мене...— В. Гнатюк зауважив: «До сповнення сього наміру не дійшло; аж у п'ять літ пізніше, 1910 р., приїхав М. Коцюбинський перший раз до Криворівні» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 76).

...стояти кілька хвилин перед рушницями козаків...— Під час однієї вистави в чернігівському міському театрі в червні 1905 р. серед глядачів поширювалися революційні прокламації. Викликані поліцмейстером козаки обшукували публіку і перевіряли документи (з усних спогадів О. Аплаксіної.— Твори, т. III, 1956, стор. 482). В пресу відомості про цей інцидент не потрапили з цензурних міркувань (див., напр.: «Киевская газета», 1905, № 175).

...після вулкану...— В. Гнатюк зауважив: «Під час побуту в Неаполю М. Коцюбинський вибрався побачити Везувій. Через необережність і дуже велику цікавість підсунувся занадто близько до одної розколини, на щастя, невеликої, і упав до неї та трохи попікся. Завдяки швидкій помочі провідника вдалося уникнути більшої небезпеки» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 77).

...подій в Одесі...— мається на увазі загальний страйк і барикадні бої одеського пролетаріату проти самодержавства у червні 1905 р., а також повстання матросів на броненосці «Князь Потьомкін-Таврійський».

Губчак Михайло (1866—1926) — співробітник газети «Діло», в 1901—1905 рр. директор театру «Руської бесіди» у Львові.

Шухевич Володимир Осипович (1850—1915) — український етнограф буржуазно-ліберального напряму. Редактор журналу «Дзвінок».

...замітки на рецензію його твору...— йдеться про статтю В. О. Шухевича «Київській старині» (надруковану окремим додатком до № 125 газети «Діло» за 17(4) червня 1905 р.), яка є відповіддю авторові рецензії на працю В. Шухевича «Гуцульщина» (вип. 1—4, Львів, 1899—1904), що заховався за криптонімом «М. Р.» («Киевская старина», 1905, кн. 2, стор. 73—122). Дослідники вважають автором рецензії В. М. Гнатюка (див.: М. Т. Яценко, Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність, К., «Наукова думка», 1964, стор. 282—283).

Василенко Віктор Іванович (1839—1914) — український етнограф і статистик. М. Коцюбинський, очевидно, має на увазі його працю «Очерки кустарных промыслов Полтавской губернии», перший випуск якої надруковано у Полтаві 1900 р.

Наукове товариство імені Шевченка — наукове товариство у Львові, створене групою українських діячів ліберально-буржуазного напряму 1873 р. Видавало твори українських письменників, наукові праці та матеріали («Записки Наукового товариства імені Шевченка», «Літературно-науковий вісник» та ін.). На ряді видань позначився шкідливий вплив антинаукових буржуазно-націоналістичних концепцій.

...напишіть до Львова...— В. Гнатюк у цей час перебував у селі Криворівні (нині Верховинського району Івано-Франківської області).

...ще й досі самі...— В. Гнатюк зауважив: «Я виїхав був тоді до Криворівні лише з сином, а решта родини приїхала аж пізніше, коли настали шкільні ферії» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 79).

36. До Богдана Лепкого

Друкується вперше за машинописною копією: ЧМК, А-1018. Дата копії «2 лютня», очевидно, неправильно відчитане «2 липня», що підтверджується і текстом листа.

У ЧМК зберігаються машинописні копії трьох листів М. Коцюбинського до Б. Лепкого, одержані з Славістичного інституту Мілуокського університету у США (штат Вісконсін). Ці листи пов'язані з роботою Б. Лепкого над перекладами творів М. Коцюбинського польською мовою у 1905—1909 рр. Один лист — від 11 грудня (28 листопада) 1906 р.— публікувався в журналі «Радянське літературознавство», 1964, № 4, стор. 104—105. Інші два публікуються вперше. Автографи чотирьох листів Б. Лепкого до М. Коцюбинського зберігаються в ЧМК.

Певно, у Вас тепер вакації...—канікули. Б. Лепкий був викладачем краківської гімназії і професором Ягеллонського університету.

...з'їзду письменників у Чернівцях.— До організації з'їзду справа не дійшла.

...з'їзду письменників, доволі численного, що

одбувся у нас...— 1903 р. багато східно- і західноукраїнських письменників взяло участь у святі відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві. Під час урочистостей відбулися творчі зустрічі, знайомства, обмін думками про долю української літератури. Помітного впливу па літературне життя ці події не справили.

...томик польських перекладів...— слід гадати, що Б. Лепкий мав на увазі збірку «Młoda Ukraina» (1908). До збірки мало увійти (але не увійшло) кілька оповідань М. Коцюбинського.

37. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 232—233.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 389.

...наш альманах...— тобто альманах «З потоку життя», що друкувався в Херсоні.

...Ваша «Ластівка»...— йдеться про збірник «Перша ластівка. Альманах молодих українських письменників. Упорядкував Микола Чернявський» (Херсон, 1905).

Коваленко — Григорій Андрійович Коваленко-Коломацький (1867— ?) — український ліберальний письменник, критик і перекладач (псевдонім — Гетьманець, Сьогобочний). Друкувався в «Літературно-науковому віснику» і окремими виданнями. До 1901 р. служив на Кавказі в царській армії, а згодом — у Херсонському та Полтавському земстві.

38. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 233.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 390.

39. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 233—234.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 391.

«Киевская газета» — щоденна літературна і суспільно-політична газета буржуазно-ліберального напряму; виходила в 1899—1905 рр. Газета мала ілюстрований додаток. 20(7) серпня 1905 р. у ній було вміщено замітку «По поводу новых украинских изданий», де йшлося про альманахи «Багаття» та «Перша ластівка». Автор замітки, що підписався криптонімом «Гр. Эр.», поставився до альманаху «Перша ластівка» неприхильно. Зокрема він писав: «...Появление «Першої ластівки» — этого чистенького с внешней стороны издания, не вызывает в нас того интереса, который оно несомненно вызвало бы год-два тому назад, когда перед нами не стояла еще альтернатива «быть или не быть». В настоящее же время и «Перша ластівка», и «Багаття», и все подобные им издания заслуживают разве того только, чтобы их перелистать

и положить на полку до более подходящего момента. А если так, то зачем же их теперь издавать?»

А propos *(франц.)* — до речі.

Кулішиха — Олександра Михайлівна Білозерська-Куліш (1828—1911) — українська письменниця, відома під псевдонімом Ганна Барвінок. Авторка оповідань, присвячених родинно-побутовим взаєминам, особистій трагедії жінки-селянки. У кращих творах переконливо показала тягар жіночої долі, хисткість родинного щастя, страждання жінки. Соціальні питання в її творчості займали другорядне місце; значна частина творів позначена релігійними мотивами, сентиментальністю.

40. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 79—81.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Стаття Франка...— очевидно, йдеться про статтю «Двоязичність і дволичність», надруковану в ЛНВ (1905, кн. 6, стор. 231—244).

Ремунерація (*польськ.*: remuneracja) — винагорода, компенсація. На пропозицію В. Гнатюка, дирекція Українсько-руської видавничої спілки ухвалила сплачувати М. Коцюбинському авторський гонорар за випущені нею твори письменника.

Указ 76 року...— горезвісний Емський акт, який обмежував розвиток української мови й літератури.

Кобеко Дмитро Хомич (1837 — пом. після 1914) — директор Імператорської публічної бібліотеки у Петербурзі; сенатор, член Державної ради. В лютому 1905 р. був призначений головою комісії для перегляду встановлених Емським актом і пізнішими розпорядженнями правил цензури друку та вироблення нового цензурного статуту.

Євангеліє укр[аїнською] мовою...— йдеться, очевидно, про переклад «Біблії», здійснений П. С. Морачевським [1]; частину його надруковано 1906 р.

Левицький Орест Іванович (1848—1922) — український історик буржуазно-ліберального напряму, з 1919 р.— академік АН УРСР.

41. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 234—235.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, 392.

Чи послали що на конкурс? — Йдеться про конкурс, оголошений журналом «Киевская старина» на 1905 рік. Терміном подання творів було встановлено 1 жовтня 1905 р. М. Чернявський за повість «Весняна повідь» одержав другу премію (див. «Киевская старина», 1906, кн. 1). Першу премію не присуджено нікому.

[1] Морачевський Пилип Семенович (1806—1879) — автор низки маловідомих віршів українською та російською мовами.

42. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 235—236.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 393.

...обох петербурзьких товариств...— Йдеться про «Благотворительное общество издания общеполезных и дешевых книг для малорусского народа» і про так зване «Общество им. Т. Г. Шевченко для вспомоществования нуждающимся уроженцам России, учащимся в высших учебных заведениях С.-Петербурга».

«Наука и жизнь» — щомісячний науково-популярний, художній і літературний журнал; виходив у Петербурзі в 1904—1906 рр. У п'ятій книжці журналу за 1905 р. надрукована стаття Б. Фусса про М. Чернявського. У цій же книжці вміщено початок перекладу повісті М. Коцюбинського «Fata morgana» (перекладач — О. Новодворський).

43. До Хоми Коцюбинського

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 211.

Подається за автографом: ЧМК, А-809.

Гріпа — Агрипина Коцюбинська (1864—1958), перша дружина Х. М. Коцюбинського.

44. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 81—83.

Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

«Збірник математ[ично]-природописно-лікарський» — йдеться про «Збірник секції математично-природничо-лікарської Товариства імені Шевченка».

Верхратський Іван Григорович (1846—1919) — український письменник, філолог, природознавець і громадський діяч.

...II вип. «Приповідок» Франка.— Йдеться про видання: «Етнографічний збірник, т. XVI. Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко», вип. 2, Львів, 1905.

...з ласки д. Губчака.— В. Гнатюк зауважив: «В одній з книжок ЛНВісника надруковано статтю Ст. Чарнецького про відносини в укр. народнім театрі, що стояв тоді під управою М. Губчака. Тої статті не тілько я не писав, але й не замовляв, ані не впливав на її поміщення, а, навпаки, читаючи її в коректі, старався злагіднити деякі занадто сильні місця. Коли по появі статті М. Губчак зажадав поміщення спростування, не тільки старався, щоб воно в цілості було надруковане, але ще давав йому поради, що належить у спростуванню змінити, щоб воно випало корисніше для нього. Невважаючи на те все, М. Губчак обжалував мене ще в суді, поминувши автора й головного редактора. Я перевів тоді доказ правди, і присяглі судії увільнили мене одноголосно, а М. Губчак мусив заплатити доволі високі судові кошти. Крім того, постарався, щоб мене ще вилаяно в «Ділі» за сей процес, хоч я тут, властиво, ні до чого не був причасний, а боронитися мусив» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 82).

...чи має мене рятувати...— В. Гнатюк зауважив: «Я не знав матеріальних обставин М. Коцюбинського і не розпитував про них, а він також нічого не згадував, аж доки ми особисто не побачилися, тому й не ставляв я ніяких внесень на засіданнях дирекції Вид. спілки, щоб йому признавано який гонорар за видруковані книжки. Коли ж розвідався про них, поставив внесення, щоб йому признано такий гонорар, що виносив би приблизно 20 кор[он] за друкований аркуш. За се внесення мусив я звести дуже неприємну — мені особисто — баталію, а скінчилося на тім, що гонорар сей знижено, коли не помиляюся, наполовину і виплачено ще пізніше, про що далі буде згадка. І хоч як недавні ті часи, то яка ріжниця між ними й нинішніми, коли й не таким письменникам, як Коцюбинський, платиться більші гонорари та не вимагається від них безплатної праці» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 83).

45. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 236.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 394.

46. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 236—237.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 395.

«Отчет» я дістав...— так жартома М. Коцюбинський називає зведення витрат на альманах «З потоку життя», надіслане йому М. Чернявським.

Ми тепер бастуємо...— 27 лютого (ст. ст.) 1906 р. в рапорті на ім'я міністра внутрішніх справ чернігівський губернатор писав: «...Революційний напрямок земських статистиків досить вияснився в останні роки, і ця категорія земських агентів являє собою цілий кадр неблагонадійних осіб, що займаються пропагандою і ворожі урядові. В жовтні 1905 р. внаслідок усунення, за розпорядженням губернатора, з бюро якогось єврея Альтшуллера, який тимчасово займався там і брав участь у вуличних заворушеннях у Чернігові, а потім був затриманий поліцією в м. Седневі під чужим ім'ям, службовці бюро оголосили страйк, вимагаючи спочатку повернення Альтшуллера, а потім винагороди його на випадок звільнення.

Із подання управи видно, що на службу кілька днів не ходили з 48 осіб 31 службовець» (Чернігівський обласний архів, таємний стіл канцелярії чернігівського губернатора, 1906 р., спр. 75).

47. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 237.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 396.

48. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 84. Подається за першодруком.
Автограф невідомий.

49. До Миколи Чернявського

Вперше надруковано: журнал «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 237—238.
Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 397.
На конверті олівцем невідомою рукою написано: «Черлюнчукевич — статистик черниговского статистического бюро, где работал и Чернявский и Коцюбинский».
До листа додано «Царський маніфест, даний у Петергофі падолиста у 17 день» — видання Української громади у Лубнах.
«Д у б [о в е] л и с т я» — альманах на згадку про П. О. Куліша, упорядкований М. Чернявським, М. Коцюбинським, Б. Грінченком (К., 1903).
Ч е р л ю н ч а к е в и ч Микола Олександрович (1876—1944) — керівник чернігівської організації РСДРП, працював, як і М. Коцюбинський, у статистичному бюро чернігівського земства. Після Великої Жовтневої соціалістичної революції займав відповідальні посади в республіканських планових органах.

50. До Михайла Мочульського

Вперше надруковано: журнал «Украинская жизнь», 1916, № 10-11, стор. 90—92.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
«У к р а и н с к а я ж и з н ь» — місячник українознавства. Виходив у Москві (1911—1916) російською мовою. Ідейна платформа журналу була суперечливою, в ній переплітались ліберальні й буржуазно-націоналістичні тенденції.
М о ч у л ь с ь к и й Михайло Михайлович (1886—1940) — український літературознавець, критик і перекладач ліберально-буржуазного напряму. Один час був секретарем І. Франка. Познайомився з Коцюбинським 1905 р. у Львові. Збирався написати наукову («есто-психологічну») працю про письменника і звертався до нього за необхідними матеріалами. Пізніше вони зустрічалися у Львові (під час поїздки М. Коцюбинського на Капрі) та у Києві. М. Мочульський опублікував три листи М. Коцюбинського до нього. Автографи їх невідомі. За свідченням М. Мочульського, листи писано на поштовому папері з портретом М. Драгоманова, випущеному на користь фонду допомоги «Академічній громаді» (журнал «Украинская жизнь», 1916, кн. 10-11, стор. 87).
...б а т ь к о в т р а т и в п о с а д у...— Батько письменника Михайло Матвійович Коцюбинський (18(6) вересня 1826 р.— 1886 чи 1888 р.) працював секретарем вінницького повітового суду (1866—1872), поліційним наглядачем м. Бара (1874—1877), а після звільнення з цієї посади перебував на писарській роботі в різних селах і містечках Вінниччини.
...м а в п о л і т и ч н и й п р о ц е с...— очевидно, йдеться про

слідство у справі молодіжних народовольських організацій «Подільська дружина» та «Подільська група партії «Народна воля» (1883). М. Коцюбинському в цей час ішов дев'ятнадцятий рік.

...прив'язуючи мене на довгий час до певного місця та забороняючи всяку працю...— 1883 р. за М. Коцюбинським було встановлено таємний нагляд поліції, який з незначними перервами (від липня 1895 р. до 7 червня ст. ст. 1896 р.) тривав до смерті письменника.

...видавав і редагував (неофіціально) щоденну часопись...— Йдеться про роботу М. Коцюбинського у житомирській газеті «Волынь».

...перша моя українська робота...— вірш «Наша хатка», надрукований у журналі «Дзвінок» 13(27) квітня 1890 р.

«Дзвінок» — ілюстрований журнал для дітей та юнацтва. Виходив у Львові (1890—1904) двічі на місяць.

«Зоря» — літературно-громадський журнал, виходив двічі на місяць (1880—1897), спочатку як орган народовців, а з 1884 р.— як орган Наукового товариства імені Шевченка у Львові. На змісті журналу позитивно позначалась участь І. Франка.

«Житє і слово» — щомісячний громадсько-політичний і літературно-науковий журнал, що виходив у Львові за редакцією І. Франка (1894—1897).

Гарборг Арне (1851—1924) — норвезький письменник. У 80—90-і роки виступав з творами, в яких викривав міщанство, розтлінний вплив капіталізму на патріархальний лад норвезького села, космополітизм норвезьких підприємців. У 900-і роки перейшов на позиції крайнього індивідуалізму, декадентства й реакції.

Від Густав-Йоганнес (1858—1914) — датський письменник. У більшості творів дотримувався реалізму, у 900-і роки зазнав впливу модернізму.

Роденбах Жорж (1855—1898) — бельгійський письменник-декадент. Твори його відзначаються складними тропами, витончено-вишуканим стилем, який тяжів до чіткості і прозорості.

«Русское богатство» — місячник, що виходив у Петербурзі у 1876—1918 рр. під різними назвами: «Современные записки», «Современность», «Русские записки». Орган ліберальних народників на чолі з М. К. Михайловським (90-і роки), згодом (з 1906 р.) — енесів (Трудової народно-соціалістичної партії). В журналі друкувалися твори В. Вересаєва, М. Гаріна-Михайловського, В. Гаршина, Максима Горького, В. Короленка, М. Коцюбинського, О. Купріна, Д. Маміна-Сибіряка та ін.

«Жизнь» — літературно-політичний журнал. Виходив 1897—1901 рр. в Петербурзі; 6 номерів вийшло 1902 р. у Женеві і Лондоні. З 1899 р. орган «легальних марксистів».

«Русские ведомости» — громадсько-політична газета ліберального напряму; виходила в Москві з 1863 до 1918 р., з 1868 р.— щоденна. У 80-і роки в газеті брали участь письменники демократичного табору — М. Є. Салтиков-Щедрін, Г. І. Успенський.

«Южные записки» — ліберально-народницький тижневик, виходив в Одесі в 1903—1905 рр.

51. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 84—86.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

«Записки» — тобто «Записки Наукового товариства імені Шевченка».

«Д. Ц.» — дозволено цензурою.

...змінити свою теперішню працю... — В. Гнатюк зауважив: «Се сталося, на жаль, аж у другій половині 1911 р.» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 85).

«Хлібороб» — перша українська газета в Російській імперії, що виходила в Лубнах 1905 р. За ліберальний напрям закрита після виходу п'яти номерів.

«Громадське слово» — під такою назвою планувалося 1905 р видання щоденної газети у Києві. Цензурний комітет заборонив вихід газети ще до появи першого номера. Замість «Громадського слова» 31 грудня 1905 р. почала виходити «Громадська думка».

«Праця» — ця щоденна газета, видання якої планувалося у Києві, не виходила. В. Гнатюк у своїй публікації (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 85) припустився помилки, твердячи, ніби газета «Праця» виходила у Києві «поверх два роки як популярна часопись», очевидно, сплутавши її із львівською «Працею» (1904—1906). Помилку повторив С. Козуб (Твори, т. VII, 1930, стор. 281).

Оппоков Іван — редактор-видавець журналу «Зоря», що виходив 1906 р. у Москві. Газета «Україна» і місячник «Хата» у Москві не виходили.

«Зоря» — В. Гнатюк зауважив: «Вийшло лише кілька чисел «Зорі» без ніяких додатків. Часопись упала сама, а не була заборонена» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 86).

«Вільна Україна» — місячник, який видавав у Петербурзі А. Я. Шабленко; вийшло лише шість номерів, після чого його «заборонено, а редакторові виточено процес» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 86).

...завтра одпишу... — Із змісту листа виходить, що його писано раніше, ніж попередній (до Мочульського). Зокрема в листі до М. Мочульського про поштовий страйк говориться як про докопаний факт. Очевидно, в публікаціях М. Мочульського чи В. Гнатюка допущено помилку в датуванні.

О [тця] Борачка попрохайте, щоб не гнівався на мене... — В. Гнатюк зауважив: «В часі побуту в Яйківцях обіцяв М. Коцюбинський прислати о. С. Борачкові японської фасолі, якої управу ширено якраз тоді по Росії а якої порода мала бути ліпша від нашої. З причини морозу, як пише, не міг обіцянки сповнити» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 86).

52. До Івана Франка

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 197—198.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 307—309.

53. До Івана Франка

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 202.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 3, № 1631, арк. 311—312.

Автограф не датований. Першу спробу датування зроблено у виданні: Твори, т. 6, 1962, стор. 435. Тут лист віднесено до кінця 1912 р.

Датуємо його кінцем 1905 — початком 1906 р., оскільки в листі згадується В. Ю. Скалон.

Скалон Василь Юрійович (1846—1907) — російський публіцист і громадський діяч, співробітник і один із редакторів газети «Русские ведомости». Праці з питань народної освіти друкував у журналах «Вестник Европы», «Русская мысль». Познайомився з М. Коцюбинським, очевидно, в січні 1901 р. під час перебування останнього в Москві. На початку 1906 р. виїхав з Москви у свій маєток в Ярославській губернії, де прожив безвиїзно майже до самої смерті. Отже, поїздку за кордон здійснив не пізніше початку 1906 р.

Листування В. Скалона і М. Коцюбинського не відоме.

1906

54. До Михайла Мочульського

Вперше надруковано: журнал «Украинская жизнь», 1916, № 10-11, стор. 93—95.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

«Homo homini deus» *(лат.)* — людина людині — бог.

Самійленко Володимир Іванович (1864—1925) — відомий український поет-сатирик і перекладач. Протягом 1920—1924 рр. перебував в еміграції.

...З опов[ідань] для дітей...— у першодруці — 4.

«Розвага» — збірник поезій, оповідань у прозі, монологів, жартів і гуморесок найвидатніших українських поетів і письменників. Упорядкував Олекса Коваленко. Вийшов у Києві 1905 р. 1906 р. вийшло друге, доповнене видання, а 1908 р.— другий том.

«Южное обозрение» — політична, наукова, літературна, торгово-промислова і фінансова газета ліберально-буржуазного напряму; виходила в Одесі у 1896—1906 рр. 26—27 серпня (ст. ст.) 1903 р. в ній надруковано в перекладі російською мовою оповідання М. Коцюбинського «На камне».

«Одесский листок» — щоденна суспільно-політична і літературно-наукова газета ліберально-буржуазного напряму; виходила в Одесі у 1880—1917 рр.

«По морю и суше» — природничо-географічний журнал, який видавала одеська ліберально-буржуазна громада наприкінці 90-х років. Редакторами журналу були П. Погибка, П. Климович-Білий та ін.

«Казбек» — ліберально-буржуазна громадсько-політична і літературна газета; виходила у Владикавказі в 1895—1906 рр.

«Нива» — популярний ілюстрований тижневик, виходив у Петербурзі 1870—1917 рр.

«Детский отдых» — журнал для дітей; виходив у Петербурзі в 1881—1907 рр.

«Волынь» — ліберально-буржуазна громадсько-політична і літературна газета; виходила в Житомирі у 1882—1917 рр. (з 1879 до 1882 р. під назвою «Житомирский листок»).

55. До Михайла Мочульського

Вперше надруковано: журнал «Украинская жизнь», 1916, № 10-11, стор. 95.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

У попередніх виданнях (Твори, т. VII, 1930, стор. 227; Твори, т. III, 1956, стор. 292; Твори, т. 6, 1962, стор. 17—18; Твори, т. 3, 1965, стор. 317—318) лист датовано 25 квітня (ст. ст.) 1906 р. В публікації М. Мочульського назву місяця пропущено. Проте немає підстав вважати, що цей лист хронологічно віддалений від попереднього майже на три місяці. Виходячи із змісту обох листів (зокрема згадки про політичний процес), ми датуємо останній лист 7 лютого (25 січня) 1906 р.

...свої дрібнички «З глибини»...— Очевидно, М. Коцюбинський надіслав М. Мочульському відбитки етюдів «Хмари», «Утома», «Самотній», надрукованих в альманасі «З потоку життя» під загальною назвою «З глибини». М. Мочульський відгукнувся на них рецензією (див. ЛНВ, 1906, кн. 10, стор. 163—164).

56. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 87—88.

Подається за автографом: ЛНБ, ф. Гнат., 285, арк. 4—5 зв.

...дякую за присланє...— йдеться про гонорар від Українсько-руської видавничої спілки.

...у канцелярії товариства...— тобто Наукового товариства імені Шевченка.

Кобринська Наталія Іванівна (1855—1920) — українська письменниця і громадська діячка демократичного напряму. Деякий час (90-і роки) перебувала під впливом модернізму.

Романчук Юліан (1842—1932) — один із лідерів галицьких народовців, депутат галицького сейму та австро-угорського парламенту, один з найреакційніших провідників так званої «нової ери» — союзу української націоналістичної буржуазії, польських магнатів та австрійського уряду. Брав участь у виданні «Поезій Тараса Шевченка» (Львів, видання товариства «Просвіта», з друкарні Наукового товариства імені Шевченка, 1902).

«Громадська думка» — щоденна політична, економічна і літературна газета буржуазно-ліберального спрямування, виходила в Києві з 31 грудня 1905 р. до 18 серпня 1906 р. Редакторами були В. Леонтович та Ф. Матушевський. Всього вийшло 190 номерів. Продовженням «Громадської думки» була газета «Рада» (виходила від 15 вересня 1906 до липня 1914 р.).

«Рідний край» — український громадський і літературно-науковий тижневик буржуазно-ліберального напряму. Виходив у Полтаві (1905—1907), Києві (1908—1914) і Гадячі (1915—1916).

«Шершень» — український сатиричний журнал революційного напряму. Виходив у Києві в січні — липні 1906 р.

57. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 88—90.

Подається за автографом: ЧМК, А-484.

...дістав я №№ 97 і 121, а 122 не дістав.— Йдеться про видання Українсько-руської видавничої спілки: О. Вейсмайєр, Про туберкульозу, охорону перед нею і її лічення, переклав др. Е. Бурачинський, Львів, 1905; М. Драгоманов, Козаки, Львів, 1906; П. Куліш, Листи з хутора, Львів, 1906.

...цензура повикидала з нього усе найбільш цінне...— в автографі «з неї».

...яке він робить на Вас враження...— в автографі «вона».

...що з Вашим горлом? — В. Гнатюк зауважив: «Мене боліло тоді горло, і я ходив довший час зовсім охриплий» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 89).

Як там виборча реформа? — 1905—1906 рр. в Галичині провадилася масова агітація за загальне виборче право.

58. До Івана Нечуя-Левицького

Вперше надруковано: журнал «Життя й революція», 1926, № 1, стор. 74.

Подається за автографом: ЧМК, А-1038.

...пробачення за те, що сталося.— В листі до М. Коцюбинського від 10 квітня (28 березня) 1906 р. І. С. Нечуй-Левицький висловив невдоволення з приводу того, що в надрукованій в альманасі «З потоку життя» його повісті «Гастролі» не дотримано авторського правопису (див.: І. С. Нечуй-Левицький, Зібрання творів у десяти томах, т. 10, К., «Наукова думка», 1968, стор. 463—465).

...діалектні форми...— в автографі «діалектичні».

Романівка — офіційно дозволений для українських видань правопис, за яким літери українського алфавіту *і*, *и* передавалися на письмі літерами *и*, *ы*. Через це правопис був прозваний іще ярижкою.

59. До Олекси Коваленка

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 226.

Подається за автографом: ЧМК, А-682.

Коваленко Олекса Кузьмич (1887—1927) — український ліберально-буржуазний поет і перекладач, видавець декламатора «Розвага», антології «Українська муза» та ін. Відомі три листи М. Коцюбинського до О. Коваленка з приводу другого видання декламатора «Розвага».

...які зміни потрібні в декламаторі...— висловлені М. Коцюбинським на прохання О. Коваленка зауваження з приводу декламатора «Розвага» враховані в другому виданні збірника.

...просіяти збірник...— в автографі закреслено «альманах».

К у л і ш і в к а — фонетичний правопис, запроваджений П. О. Кулішем, що ліг в основу українського правопису кінця XIX — початку XX ст.

П о с и л а ю В а м с в о ю д р і б н и ц ю... — образок «Утома» надруковано у другому виданні «Розваги» (стор. 492).

...п о м і с т и т и ї х в п о в н і й р е д а к ц і ї... — це побажання М. Коцюбинського О. Коваленко не взяв до уваги, передрукувавши оповідання «Хмари» з першого видання «Розваги» без змін.

60. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 90—91.

Подається за першодруком.

У першодруці та пізніших виданнях творів М. Коцюбинського лист датується 31 квітня (ст. ст.) 1906 р. Але це очевидна помилка. Лист слід датувати не раніше 13 травня (ст. ст.) 1906 р.

Автограф невідомий.

...р е д а к ц і я «Л [і т е р а т у р н о] - н [а у к о в о г о] в [і с н и к а]» с в о є ю п о с т а н о в о ю... — В. Гнатюк зауважив: «Тоді постановлено платити М. Коцюбинському за нові праці, чого давніше не було» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 90). У листі до М. Коцюбинського від 23 квітня 1906 р. В. Гнатюк повідомляв: «...Редакція постановила визначити Вам надзвичайний гонорар — якого ніхто не дістає більш — і поручила Вас про се оповістити. Очевидно, сей гонорар не буде рівнятися російським, але все це буде щось» (Збірник III, стор. 23).

В і д о з в а у № 55 «Г р о м [а д с ь к о ї] д у м к и»... — йдеться про редакційну статтю газети «Громадська думка» від 9 березня (ст. ст.) 1906 р. під назвою «До наших галицьких товаришів». В ній, зокрема, сказано: «Галицькі письменники часто обвинувачують нас, що ми або не друкуємо їх дописів, або подаємо їх, значно перемінивши і часом запізнившися. Щоб не пояснятися справи кожному зокрема, скажемо тут кілька слів друком.

«Громадську думку» ми видаємо найбільше для наших сільських читачів і мусимо писати її так, щоб вони нас розуміли.

Обставини, серед яких розвивалася наша література, привели до того, що мова галицьких письменників-публіцистів не зрозуміла нашому селянинові. Се показала нам практика: селяни цих статей просто не читають. Не хоче їх читати і інтелігенція — і задля неї ця мова тяжка».

Стаття спричинилася до нападок на прогресивних українських письменників з Галичини з боку реакційної преси: «москвофільської» газети «Галичанин» (1906, ч. 52), шовіністичної польської газети «Dziennik polski» (1906, № 135) та ін.

Публікуючи цей лист М. Коцюбинського, В. Гнатюк зауважив: «Коли почала виходити «Гром [адська] думка», запрошено до співробітництва кількох галичан, у тім [числі] і мене. По появі згаданої відозви, що була наскрізь пройнята антигаличанським духом, усі галичани зреклися співробітництва» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 91). Від імені запрошених до участі в «Громадській думці» галицьких письменників (у тому числі й В. Гнатюка) із статтею «Нашим київським товаришам низький поклін і гречна відповідь» виступила газета «Діло» (1906, № 65, 67, 68).

61. До Олекси Коваленка

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 230.
Подається за автографом: ЧМК, А-683.

62. До Остапа Луцького

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 230.
Подається за першодруком.

«Світ» — літературно-науковий журнал, заснований декадентським угрупованням «Молода муза». Виходив 1906—1907 рр. у Львові двічі на місяць. 1907 р. відмовився від декадентських настанов, почав друкувати реалістичні твори. 9 травня 1906 р. журнал «Світ» передрукував три етюди М. Коцюбинського — «Хмари», «Утома», «Самотній», вміщені в альманасі «З потоку життя».

63. До Івана Бєлоусова

Вперше надруковано: «Літературна газета», 17 липня 1952 р.
Подається за фотокопією автографа: ІЛ, ф. 7, № 458.

Листування двох письменників почалося 1904 р. із ініціативи І. Бєлоусова, який мав намір перекласти російською мовою твори М. Коцюбинського та інших українських письменників для дітей. Відомі три листи М. Коцюбинського до І. Бєлоусова 1906—1911 рр. Автографи їх зберігаються: ЦДАЛМ, ф. 66, од. зб. 719.

Бєлоусов Іван Олексійович (1863—1930) — російський письменник і перекладач. Перекладав твори Т. Шевченка та М. Коцюбинського російською мовою.

...окремою книжечкою в Чернігові.— Йдеться про збірку оповідань М. Коцюбинського «Харитя. Ялинка. Маленький грішник» (Чернігів, 1895).

«Вінок» — йдеться про видання: «Вінок. Читанка. З 120 малюнками. Уложив О. Білоусенко» (СПб., 1905).

«Просвіта» — культурно-освітня громадська організація на Україні, заснована 1868 р. у Львові. Організовувала філії в повітових містах. На початку XX ст. товариства засновувались буржуазно-ліберальною інтелігенцією в Петербурзі, Києві, Одесі, Чернігові та інших містах. Більшість товариств була під впливом українських буржуазних націоналістів.

«Віночок» — журнал не вийшов через цензурні перешкоди.

64. До Івана Бєлоусова

Вперше надруковано: «Літературна газета», 17 липня 1952 р.
Подається за фотокопією автографа: ІЛ, ф. 7, № 454.
Автограф зберігається: ЦДАЛМ, ф. 66, од. зб. 719.

...у Вашому горі.— У І. Бєлоусова тоді помер син.

65. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 230, з такою приміткою С. Козуба: «Лист адресовано до Кременця, де В. Г. Бо-

ровик був тоді «непременным членом земской управы». Над адресою стоїть: Трофим Гуляр» (стор. 282).

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...п и с а в я д о В а с...— цей лист невідомий.

66. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 231, з такою приміткою: «Брат Хома Коцюбинський пригадує, що письменник був тоді в Межирічах (передмістя Острога) днів 4—5, не більше як тиждень. Розмовляв з гуральником польською мовою, і цей останній дивувався, що М. Коцюбинський так добре розмовляє, як варшав'яка. Найбільше часу письменник проводив у квітнику. Сходив також на гору (відноги Карпат) і милувався звідти околицями. Один раз ходив на хутір. Чи був тоді М. Коцюбинський у Кременці, напевне невідомо, бо Хомі Коцюбинському здається, що М. Коцюбинський збирався їхати до Почаєва, проте щось пошкодило, і він швидко виїхав додому» (стор. 282).

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

67. До Остапа Луцького

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 231.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба, лист писано на аркуші паперу у вісімку.

«В т а к і х в и л і» — збірка поезій О. Луцького, що вийшла у Львові 1906 р.

68. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 92—93.

Подається за автографом: ЧМК, А-487.

Х о т к е в и ч Гнат Маргинович (1877—1938) — український радянський письменник-прозаїк і драматург. В. Гнатюк зауважив: «Гнат Хоткевич, живучи в Галичині, пробував літом (1906—1911) усе в Криворівні» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 92).

...н а д в а т и ж н і н а В о л и н ь...— В тодішній Волинській губернії, в місті Славуті (нині Хмельницької області) та Острозі (нині Ровенської області) жив і працював акцизним контролером брат письменника Х. М. Коцюбинський.

...п о ч а в н е в е л и к у п о в е л к у...— образок «Він іде!». Надрукований у ЛНВ (1906, кн. 10, стор. 170—178).

...В а ш і «К о л о м и й к и».— Зібрані В. Гнатюком народні коломийки опубліковані Науковим товариством імені Шевченка у Львові 1905—1907 рр. («Етнографічний збірник», т. 17—19).

69. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 93.

Подається за автографом: ЧМК, А-488.

Жук Михайло Іванович (1883—1964) — український радянський художник і письменник. Надіслане М. Коцюбинським оповідання М. Жука «Мені казали: «Ще молодий!» надруковано в ЛНВ (1906, кн. 10, стор. 62—65).

70. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 94.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
За свідченням В. Гнатюка, писано на поштовій картці.

71. До редакції «Літературно-наукового вісника»

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 94.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
За свідченням В. Гнатюка, писано на поштовій картці.

72. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 95—96.

Подається за автографом: ЧМК, А-489.

...звісткою про справи «Вісника» та Видавничої спілки.— 9 жовтня 1906 р. В. Гнатюк повідомляв М. Коцюбинському: «Видавнича спілка хоче уриватися: друкує-друкує, а книжок не купує ніхто. Видатки ростуть, а приходів нема. Які були гроші, видано вже, і тепер, як не вдасться ще один проект, доведеться зліквідувати її діла. Давніше, друкуючи книжки, ми все мали надію на українських читачів у Росії, тепер показується, що то була ілюзія, бо українські читачі не хотять купувати українських книжок, видаваних нами. Давніше пояснювано се звісними заборонами, а тепер книжки йдуть (хоч, правда, не всі), а покупців таки нема. А ваша преса, яка не є вона мізерна, все могла би більше звернути на те уваги і заохотити своїх читачів до купна, але, очевидно, не хоче. «Л[ітературно]-н[аукового] вісника» тепер не завертають зовсім, а передплатників у Росії має, може, з 20. Як на соборну Україну, то рішуче замало, а не можу знов сказати, шоб він для українських читачів у Росії був уже такий неінтересний, що їм не варто його читати. Через те, що передплатники в Росії не ростуть, ми мусили зменшити його об'єм, що Ви завважили, певно, а що далі буде — не знаю ще; може, дійде до того, що треба буде його завісити. Бо і для кого його видавати? Хочемо ще спробувати друкувати деякі свої книжки в Києві, може, тоді будуть мати у вас більший відбут, а коли се не поведеться, то чорт бери, видно буде, що нема для кого працювати» (Збірник III, стор. 28—29).

...передплата пішла б далеко ліпше.— В. Гнатюк зауважив: «Се була лише благородна ілюзія» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 95).

...оповідання д. Михайла Жука.—Йдеться про оповідання «Мені казали: «Ще молодий!».

...і м и т а н е п л а ч у́.— В. Гнатюк зауважив: «Мито раз оплачувано, раз — ні, залежно від місця посилки і часу» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 96).

73. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 96—97.

Подається за автографом: ЧМК, А-490.

...д і с т а л и к о р е к т у.— Йдеться про коректуру оповідання «Він іде!».

Д в і п о с и л к и...— В. Гнатюк надіслав М. Коцюбинському збірки його творів «Поєдинок і інші оповідання» (Львів, 1903) та «У грішний світ» (Львів, 1905), випущені Українсько-руською видавничою спілкою.

74. До Остапа Луцького

Вперше надруковано: Твори, т. VII, 1930, стор. 235—236.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба, писано на аркуші паперу у вісімку.

...з а В а ш л а с к а в и й л и с т...— М. Коцюбинський відповідає на лист О. Луцького від 26 жовтня 1906 р. (див. Твори, т. VII, 1930, стор. 283—284).

«Н о в а г р о м а д а» — київський літературно-мистецький журчал ліберально-буржуазного напряму. Вийшло 12 номерів (1906). У цьому виданні надруковано оповідання Коцюбинського «Сміх» (1906, № 2) та «Згадки про Романа Сембратовича» (1906, № 3).

«К р и т ы к а» — суспільно-політичний і науковий місячник; виходив 1896—1897 і 1899—1914 рр. у Кракові (від січня до червня 1901 р.— у Львові).

«М о л о д а м у з а» — видавництво в Галичині (1906—1909), навколо якого об'єднувались поети-декаденти (Б. Лепкий, О. Луцький, С. Чарнецький, С. Твердохліб, В. Пачовський, П. Карманський). Випустило збірку оповідань М. Коцюбинського «З глибини» (Львів, 1909).

75. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 97.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням В. Гнатюка, писано на поштовій картці.

«Р а д а» — українська щоденна газета ліберально буржуазного напряму, виходила в Києві 1906—1914 рр. Події суспільно-політичного життя висвітлювала в кадетському та буржуазно-націоналістичному дусі.

76. До Богдана Лепкого

Вперше надруковано: журнал «Радянське літературознавство», 1964, № 4, стор. 104—105

Подається за машинописною копією: ЧМК, А-1020.

...к н и ж к у п о л ь с ь к и х п е р е к л а д і в.— У цей час друкувалася збірка творів М. Коцюбинського польською мовою в пе-

рекладі Б. Лепкого «W pętach szatana» (Tłumaczył N. M., Brody, Nakładem i drukiem F. Westa, 1906).

...познайомити нашу Україну з її кращим письменником...— Таке враження склалось у М. Коцюбинського на підставі ранньої, додекадентської творчості Б. Лепкого, який у перших своїх збірках («З села», «З життя») реалістично змальовував тяжке становище поневоленого села. Пізніше Б. Лепкий став на шлях ідеалізації українських панівних верств, перейшов на позиції буржуазного націоналізму.

Маркевич Григорій Іпатійович (1849—1923) — літератор, фольклорист і громадський діяч; жив у Полтаві, викладав у Інституті шляхетних дівчат. З 1900-х років займався виданням і продажем книжок.

Нащо Вам здалася моя життєпись? — Б. Лепкий, очевидно, мав намір використати ці дані у передмові до збірки перекладів польською мовою творів українських письменників «Młoda Ukraina», над якою він тоді працював. Збірка вийшла 1908 р.

Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна (1868—1941) — українська письменниця буржуазно-націоналістичного напряму. 1906 р. у журналі «Киевская старина» (кн. 9, стор. 83—123, кн. 10, стор. 269—330) виступила з оглядом творчості М. Коцюбинського під назвою «М. М. Коцюбинский. Опыт критического очерка».

77. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 98.

Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

«Шляхта» — п'єса Г. Єремієва, видана 1906 р. у Чернігові під криптонімом «Г. Є-в».

Чи переносите з нового року...— з січня 1907 р. ЛНВ почав виходити у Києві.

78. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 98—99.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням В. Гнатюка, писано на поштовій картці.

79. До Андрія Чайковського

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 198—199.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 536.

Чайковський Андрій Якович (1857—1935) — український письменник. Деякі твори його на історичні теми позначені впливом українського буржуазного націоналізму.

...хаос, про який пишете...— у листі від 7 грудня 1906 р. А. Чайковський писав М. Коцюбинському про чвари між різними суспільно-політичними угрупованнями в Галичині.

80. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 99—100.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Педагогічне товариство у Львові — українське освітньо-видавниче товариство, засноване 1881 р. Займалось виданням книжок для дітей. Мало кілька назв: до 1912 р.— Руське педагогічне товариство, потім — Українське педагогічне товариство, а з 1926 р.— «Рідна школа. Українське педагогічне товариство». Очолювалось переважно буржуазно-націоналістичними діячами.

Гроші, що мені належаться...— гонорар за оповідання «Він іде!».

«Berliner Tageblatt» («Берлінська щоденна газета») — буржуазно-ліберальна газета, заснована 1872 р. Виходила в Берліні двічі на день. Мала гумористичний додаток «Ulk» («Жарт»).

...три перші томики моїх оповідань...— йдеться про видання Українсько-руської видавничої спілки: «В путах шайтана і інші оповідання», «По-людському. Оповідання з бессарабського життя», «Поєдинок і інші оповідання».

...книжка вийшла перед місяцем.— 1906 р. в перекладі польською мовою вийшла збірка оповідань М. Коцюбинського: «W pętach szatana. Tłumaczył N. M., Brody, Nakładem i drukiem F. Westa».

1907

81. До Івана Кревецького

Друкується вперше за автографом: ЧМК, А-1015.

Кревецький Іван (1883—1940) — український історик і бібліограф. Був директором бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка, працював у редакції ЛНВ. Листувався з М. Коцюбинським з приводу друкування його творів. Відомі 3 листи М. Коцюбинського до І. Кревецького 1907 р. Один з них (від 15 (2) квітня 1907 р) публікувався: Твори, т. 6, 1962, стор. 46. Інші два друкуються вперше.

...під рец[ензією] на книжку Філянського...— рецензію і примітку до неї див. у т. 4 нашого видання.

82. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 101.

Подається за автографом: ЧМК, А-491.

В автографі в даті пропущено місяць. Невідомою рукою, очевидно, В. Гнатюка, дописано: «Мих. Коцюбинський. 29/I (ст. ст.) 1907». Зміст листа підтверджує цю дату.

...оповідання для збірника...— йдеться про літературний збірник «З неволі» (Пб., 1908), в якому надруковано оповідання М. Коцюбинського «Persona grata» (стор. 38—54).

Я вже «відніссся» до Лепкого...— У листі до М. Коцюбинського 7 лютого 1907 р. В. Гнатюк писав: «Переклад Ваших оповідань по-польськи, як я довідався, зладив Лепкий. Здається,

що з великої прихильності до Вас забув Вам написати про се, підписатися на перекладах, подати, що вони з української мови (бо того не зазначено) та вислати Вам 1 прим. Може, віднесетеся до нього?» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 236). Незадовго до цього (23 січня 1907 р.) Б. Лепкий повідомив М. Коцюбинського про вихід збірки творів М. Коцюбинського «W pętach szatana» польською мовою. Поскаржившись на матеріальний збиток, якого він зазнав як видавець книжки, Б. Лепкий зауважував: «...Та морально успіх великий. Оповідання подобалися загально і як підуть у книгарському торгу, то за другу збірку можна буде відбити недобір першої». Тут же йшлося про те, що «була також прихильна критика в «Slovanskim prehledi» і що Б. Лепкий особисто переклав польською мовою «W pętach szatana» («В путах шайтана»), «Poczwarka» («Лялечка»), «W grzeszny świat» («У грішний світ»), «Śmiech («Сміх») і «Pojedynek» («Поєдинок») (Твори, т. VIII, 1931, стор. 236).

...п о с л а л и к н и ж к и Г о р о ш о в с ь к о м у.— Йдеться про збірки творів М. Коцюбинського, які В. Гнатюк мав надіслати до Відня перекладачеві В. Горошовському (див. лист 80 та прим. до нього).

83. До Андрія Чайковського

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 199—200.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 537.

...п а ш а к о н с т и т у ц і я г і р ш а, н і ж н а в і т ь В а ш а «с в и н с ь к а».— «Свинською» назвав конституцію Австро-Угорської імперії І. Франко (оповідання «Свинська конституція»).

К н и ж к и д л я «П р о с в і т и»...— твори А. Чайковського, надіслані до бібліотеки чернігівської «Просвіти» на прохання М. Коцюбинського.

Т о м а ш і в с ь к и й Степан (1875—1930) — український історик буржуазно-націоналістичного напряму.

«С в о б о д а» — політична, просвітна і господарська газета ліберально-буржуазного напряму; виходила у Львові в 1897—1916 рр. А. Чайковський надрукував у ній низку статей. Про яку з них ідеться, невідомо.

«Д і л о» — українська буржуазно-націоналістична газета, орган партії народовців. Виходила у Львові 1880—1939 рр.

...з а і н т р и г о в а н и й н о в и м о п о в і д а н н я м В а ш и м.— Йдеться про твір А. Чайковського «За сестрою. Оповідання з козацької старини», надруковане у лютому 1907 р. в газеті «Діло».

84. До редактора газети «Буковина»

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 49—50.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба, писано на поштовій картці, адресованій редакції «Буковини» (Чернівці, вул. Петровича, ч. 3). В попередніх виданнях друкувався як лист до О. Луцького.

«Буковина» — українська громадсько-політична і літературно-наукова газета (1885—1918), що виходила у Чернівцях, а згодом — у Відні. З початку XX ст. зійшла на проавстрійські позиції.

85. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 101—102.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...відозву виділу нашої «Просвіти»...— див. «Додатки», № 5.

...загадку, якої ми самі не годні розв'язати.— В. Гнатюк зауважив: «Відозву вислано як лист, а оплачено як друк. Наслідком того треба було її оплачувати подвійно. Се зроблено з одним примірником, аби знати, про що розходиться, а інші позвертано. Мене не було тоді зовсім у Львові, бо я пробував в Аланді в санаторії» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 101).

«Збірники» — крім «Записок», Наукове товариство імені Шевченка випускало «Етнографічний збірник», «Збірник секції математично-природничо-лікарської», а також серійні видання: «Матеріали до української етнології та антропології», «Пам'ятки української мови і літератури», «Матеріали до української бібліографії».

Мишуга Олександр Пилипович (1853—1922) — видатний український оперний співак та педагог.

Концерт випав дуже світло...— Концерт М. В. Лисенка і О. П. Мишуги відбувся в Чернігові 28 лютого (ст. ст.) 1907 р.

86. До Остапа Луцького

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 51—52.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Кошти порта — поштові витрати.

...листа в редакцію «Буковини»...— див. лист 84 та прим. до нього.

Богданова — чернігівська домовласниця.

87. До Івана Кревецького

Друкується вперше за автографом: ЧМК, А-1014.

88. До Івана Кревецького

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 46.

Подається за автографом: ЧМК, А-1015.

...за присилку вирізки з газети...— йдеться про вирізку з газети «Słowo Polskie» (1907, № 168), де було надруковано рецензію О Свідерського на збірку творів М. Коцюбинського польською мовою «W pętach szatana». 12 квітня 1907 р. І. Кревецький повідомляв М. Коцюбинського: «Посилаю Вам маленьку рецензійку

на Ваші оповідання, друковану у львівській польській газеті «Słovo Polskie». Може, буде для Вас цікава. Автора рецензії не знаю» (ЧМК, А-1834).

89. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 103—105.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...шкіри на Ваших руках...— 22 березня 1907 р. В. Гнатюк писав М. Коцюбинському з санаторію в Аланді за Віднем (Wienerwald), розташованого на альпійському хребті: «Відколи я приїхав, тут така погана погода (перед трьома роками була далеко краща) і так зимно, що читати можна мінімально. Я лише переглядав часописи, і то в рукавичках, а вже шкіра на руках у мене потріскала від морозу і починає лущитися» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 236).

Про історію з відозвою нашої «Просвіти»...— див. «Додатки», № 5.

90. До Костя Зленка

Вперше надруковано: газета «Українське слово» (Канада), 21 жовтня 1959 р.

Подається за фотокопією: ЧМК, А-669.

Автограф невідомий.

Зленко Кость Прохорович (нар. 1888 р.) — педагог, тоді — студент Глухівського учительського інституту. Належав до революційно настроєної молоді. За дорученням земляцтва звернувся до М. Коцюбинського з проханням прийняти його і ще кількох студентів до «Просвіти» і відкрити філію «Просвіти» у Глухові. Особисто познайомився з М. Коцюбинським влітку 1908 р. під час роботи XIV археологічного з'їзду в Чернігові. Мав кілька листів від письменника, з яких зберігся лише один (див. «Спогади К. П. Зленка про Михайла Коцюбинського» в журналі «Архіви України», 1965, № 5).

91. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 54.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

92. До Олекси Коваленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 55.

Подається за автографом: ЧМК, А-684.

...що саме вибрали.— У другому виданні «Розваги» передруковано поезії в прозі М. Коцюбинського «Утома» та «Хмари», вміщені в першому виданні альманаху.

93. До Христини Алчевської

Вперше надруковано: журнал «Радянське літературознавство», 1964, № 4, стор. 105—106.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 36, № 1673.

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до Х. Алчевської.

Алчевська Христина Олексіївна (1882—1931) — українська поетеса і педагог, працювала вчителькою гімназії у Харкові.

Головаш, Харченко — маловідомі харківські художники.

94. До Бориса Грінченка

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 49.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 334.

С. С. Перебийніс, Г. А. Миронович — особи не встановлені.

95. До Івана Стешенка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 55—56.

Подається за автографом: ЦНБ, III, 63687.

Писано на друкованому бланку з написом зліва вгорі: «Товариство «Просвіта» в Чернігові».

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до І. Стешенка. Згадуваний лист від 15 жовтня (ст. ст.), очевидно, втрачений.

Стешенко Іван Матвійович (1873—1918) — український буржуазно-ліберальний письменник і літературознавець. Після Великої Жовтневої соціалістичної революції перейшов у табір буржуазних націоналістів.

Листа од Наукового товариства...— тобто від Українського наукового товариства, заснованого в Києві навесні 1907 р. І. Стешенко, очевидно, відповідав на лист М. Коцюбинського до Українського наукового товариства (див. «Додатки», № 10).

96. До Василя Андрієвського

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 56—58.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Андрієвський Василь Трохимович — близький знайомий М. Коцюбинського, один із засновників чернігівської Громади. Працював разом з М. Коцюбинським у філоксерній комісії в Бессарабії. Відомий один лист М. Коцюбинського до В. Андрієвського.

Українці так довго і уперто деморалізувалися...— тут М. Коцюбинський має на увазі українських буржуазних ліберапів, яких він висміяв у своїх творах.

Петербурзьке «Благотворительное общество» — тобто «Благотворительное общество издания общеполезных и дешевых книг для малорусского народа» (1898—1917), буржуазно-ліберальне товариство. Головою його в перші роки після заснування був український письменник Д. Л. Мордовець. Це було перше легальне видавництво української книжки, дозволене міністерством внутрішніх справ. За час існування товариство видало 80 різних книжок загальним тиражем понад 1 млн. примірників.

...дуже дався [взнаки мені] особисто.— Реконструкція тексту. За свідченням С. Козуба, автограф у цьому місці пошкоджено.

...закласти в Кролевці філію...— Мається на увазі філія товариства «Просвіта».

1908

97. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 59—60.

Подається за автографом: ЧМК, А-1085.

Це хронологічно перший з 34 відомих листів М. Коцюбинського до Є. Чикаленка, хоча листування їх почалося 1900 р. (деякі дослідники датують початок листування М. Коцюбинського з Є. Чикаленком 1901 роком — див. Твори, т. VIII, 1931, стор. 238).

Ваш лист зворушив мене...— письменник відповідає на лист Є. Чикаленка від 30 грудня 1907 р., в якому останній писав:

«Прочитавши оце зараз Ваше чудове оповідання в збірникові «З неволі» (Persona grata), скортіло мене написати до Вас скілька слів, поскаржитися Вам на Вас же самих та на багатьох земляків-приятелів, з якими гадалось колись вкупі працювати...

Я знаю, що не пишете Ви до «Ради» не через те, що щось маєте проти газети або проти людей, які її ведуть, а все-таки якось муляє, що за два роки Ви не дали й жадного, хоч малесенького нарису. Ви простіть мене, Михайле Михайловичу, що осмілююсь писати Вам наче якийсь докір, але мною керує не особистий інтерес, Ви се знаєте.

Для нас дуже, дуже важно, щоб люди бачили, що Ви приймаєте участь у газеті, що Ви нічого не маєте проти нашої газети і проти людей, які її ведуть. Ви, людина з чистою, незаплямованою репутацією (я вже й не кажу про репутацію Вашу як найкращого нашого художника), своєю участю в газеті піддержали б нас морально...» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 238—239).

98. До Бориса Грінченка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 60—61.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба, писано на друкованому бланку із написом зліва вгорі: «Товариство «Просвіта» в Чернігові».

99. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 105—106.

Автограф невідомий.

Подається за першодруком.

...лист до Криворівні з Славути...— В. Гнатюк зауважив: «Той лист не дійшов до мене» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 105).

...д е я с и д і в л і т о м...— І. М. Коцюбинська згадує: «Коли ми їздили в 1907 р. до Славути, тато водив нас на виробництво — до сукняної фабрики графа Сангушко» (І р и н а К о ц ю б и н с ь к а, Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського, К., «Дніпро», 1965, стор. 29).

...п р и й ш л и н а м о ю г о л о в у в с я к і л и х а...— 26 жовтня ст. ст. 1907 р. ухвалою харківської судової палати за революційну діяльність було засуджено до двох років ув'язнення сестру письменника Ольгу (28 (16) липня 1877 р.— 1922 р., в одруженні Шинкаренко). Випущена на поруки під грошову заставу в сумі 1000 крб. (див.: І р и н а К о ц ю б и н с ь к а, Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського, стор. 88).

..н а а р х е о л о г і ч н и й з'ї з д д о Ч е р н і г о в а...— мається на увазі XIV археологічний з'їзд, що відбувся в Чернігові влітку 1908 р.

«Д з в і н» (К., 1907) — літературно-громадський збірник видавництва «Дзвін», навколо якого групувалися українські соціал-шовіністи. У збірнику на стор. 157—176 надруковано оповідання М. Коцюбинського «В дорозі».

100. До Андрія Дуляка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 62.
Подається за першодруком.
Автограф невідомий.
За свідченням С. Козуба, писано на візитній картці.

101. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 107—108.

Подається за автографом: ЛНБ, ф. Барв., № 4800.

В а ш а з в і с т к а...— В. Гнатюк зауважив: «Відповідно до бажання М. Коцюбинського в попередньому листі я написав йому про хоробу І. Франка, що недавно перед тим захорував був тяжко» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 107). Наводимо цей лист В. Гнатюка:

Львів, 25/IV 1908.

Високоповажаний добродію!

Пригадуєте собі ті свята, як їздили до Яйковець разом із Франком, як там весело зійшов нам час? Отже, більше таких свят не будемо мати, не лиш тому, що мені трудно їздити — а ще трудніше ходити,— а як зачуваю, і Ви не дуже моцно тримаєтеся, але що третій тодішній наш товариш, др. Франко, не буде вже нам ніколи товаришити. Він лежить тепер у санаторії для нервових хорих, а лікарі не роблять ніякої надії удержати його при життю. Коли ж би навіть сталося чудо і його дотепер така сильна хлопська натура поборола хоробу, то й тоді він для нас стрaчений як письменник, як першорядна духова сила, бо лишив би ся на все калікою, нездатним уже до ніякої праці! Він хорий загалом на цілий ряд хоріб: на очах сильна застаріла трахома, якої він не лічив ніколи порядно, так що лікар дивується, що він досі не осліп; з нирок сходить якась ропа, а може вив'язатися ще щось

гірше; обі руки спаралізовані, що не може ними рушати, його годує служка; є ще й інші дрібниці, але найважніше — се великі зміни мозкові, які можуть дуже швидко викликати смерть! Ось до чого ми дочекалися!

Не здивуєтеся певно, коли Вам скажу, що наслідком сеї події, як і атентату Січинського, я ходжу вже поверх дві неділі страшно зденервований; вночі не можу спати, а вдень робити; щонайбільше — прочитую купу газет, що, очевидно, здасться хіба мишам на снідання. Тепер трохи успокоююся, але чи надовго, не знаю, бо евентуальна катастрофа виведе знов мене з рівноваги. Посилаю в залученню лісту для збирання складок; прошу займитися ними; може, вдало би ся зібрати кілька тисяч та бодай родину забезпечити, коли сам Франко мусив усе життя провести в злиднях:

«Така доля моя,
Гірка доля моя».

(Твори, т. VIII, 1931, стор. 239—240).

...для грошової запомоги...— В. Гнатюк зауважив: «Окремий комітет, що заснувався тоді, видав відозву до публіки, щоби складала гроші на дар для І. Франка, який перестав був тоді працювати, а родину мав велику і вона лишилася без засобів удержання» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 107). Наводимо цю відозву:

Наукове товариство імені Шевченка у Львові
Довірочно.

Львів, дня 25.IV н. ст. 1908.

Високоповажаний добродію!

Один з найвизначніших наших письменників останнього покоління — Іван Франко — попав у тяжку безвихідну недугу. Як відомо, жив він сам і удержував сім'ю виключно тільки літературними заробітками. Тепер і на будуще вже нема мови про них. Він сам і йому близькі полишаються без ніяких засобів до життя, без змоги мати лікарську поміч і відповідну опіку. Українська громада має, отже, обов'язок прийти тут з підмогою. Обов'язок сей святий; тут мусить замовкнути всяка особиста, партійна і конфесійна неохота до чоловіка, який вже сьогодні належить до історії, який сам єсть визначною частиною історії нашого національно-культурного відродження; чоловіка, який увесь величавий талант, усе своє велике знання поклав на услуги українському народові... Своєю 35-літньою невсипущою літературно-науковою працею серед найтяжчих обставин заслужив він того, щоб сей народ не допустив до культурної ганьби — не дав помирати в нужді своєму великому письменникові і не лишив його сім'ї на поталу злиднів.

Наукове товариство ім. Шевченка почуває себе в обов'язку обернутися до всеї української громади — на разі довірочно — з зазивом допомогти нещасним жертвам нашого лихоліття. Просимо Вас займитися посеред Ваших знайомих збиранням грошових складок, по змозі постійно, евентуально дати початок до зав'язання окремого комітету для такої цілі.

Зібрані складки просимо відсилати періодично, разом із списком жертводавців, на адресу: Контора «Літературно-наукового вісника» у Києві, Прорізна, 20.

Імена жертводавців будуть оголошувані в «Раді» («для хорого письменника»).

Просимо повідомити нас негайно про Вашу ласкаву згоду в сій справі.

За виділ:

Вс. Козловський *Володимир Гнатюк*

За неприсут[нього] голову секретар

Для вп. Михайла Коцюбинського в Чернігові

З а м і т к а: Сей лист єсть одночасно і повновластю для збирача складок; коли збирання скінчиться, треба його відослати назад. (Твори, т. VIII, 1931, стор. 240—241).

...н а ш у п о д о р о ж н а с е л о...— В. Гнатюк зробив таку примітку: «До Яйковець, 1905 р.» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 107).

...з о в с і м з а с м у т и л и м е н е...— 25 квітня 1908 р. В. Гнатюк повідомив М. Коцюбинському про відмову від наміру взяти участь у XIV археологічному з'їзді, оскільки чорносотенний підготовчий комітет з'їзду попередив Наукове товариство імені Шевченка у Львові, щоб воно «не пробувало робити на з'їзді ніякої політики, бо до сього комітет рішуче не допустить...».

Г р о ш і п о ч а в з б и р а т и...— На прохання В. Гнатюка взяти участь в організації матеріальної допомоги Франкові М. Коцюбинський організував збирання грошей у земстві серед співробітників та в різних містах. В Чернігові, наприклад, було влаштовано лотерею з картин С. Бутника, М. Жука, П. Циганка; разом зібрано було біля 85 крб. (див.: Збірник II, стор. 22, а також газету «Рада» від 18 січня 1909 р., № 14).

102. До Мамерта Вікшемського

Вперше надруковано в скороченому вигляді: журнал «Україна», 1925, № 7-8, стор. 133—134. Повністю опубліковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 64.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба, адресовано: «М. Аннополь Волынской губ. с. Клепачи». Лист до адресата не дістався в зв'язку зі смертю останнього.

В і к ш е м с ь к и й Мамерт Станіславович (? —1908) — маловідомий польський поет. Зустрічався з М. Коцюбинським 1907 р., познайомилися вони, очевидно, раніше. Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до М. Вікшемського.

103. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 170—171.

Подається за автографом: ЧМК, А-810.

У листах до дружини з Кононівки М. Коцюбинський не завжди вказував місяць і рік. Оскільки всі вони писані в червні — липні 1908 р., в редакційній даті зазначено і місяць, і рік.

К о н о н і в к а — село, тепер Драбівського району Черкаської області.

...з Є[в г е н о м] Х[а р л а м п о в и ч е м]...— Чикаленком.

Ходив у твоїй справі...— За дорученням чернігівської «Просвіти», В. та Л. Коцюбинські готували дитячий ранок з постановкою опери М. Лисенка «Коза-дереза». Очевидно, В. Коцюбинська доручала письменникові проконсультуватися з цього приводу у композитора.

Святе — урочище на околиці Чернігова, сучасна назва — Пролетарський гай.

«Киевская мысль» — ліберально-буржуазна газета; виходила російською мовою в Києві з 30 грудня 1906 до грудня 1918 р. (щоденно).

...піти в Тройцю.— Тобто до Троїцького монастиря, розташованого на Болдиній горі на околиці Чернігова. Це було улюблене місце прогулянок М. Коцюбинського.

104. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 171—173.

Подається за автографом. ЧМК, А-811.

Історія з Оксанкою...— За свідченням І. М. Коцюбинської, дочка письменника Оксана мала переекзаменовку з географії (див.: Ірина Коцюбинська, Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського, стор. 27).

Леонтович Володимир Миколайович (1866—1933) — український письменник, відомий під псевдонімом «В. Левенко». Політичний діяч буржуазно-націоналістичного напряму. Після Великої Жовтневої соціалістичної революції — емігрант.

Чи можна йому написати? — За підписання в числі 180 депутатів Державної думи антиурядової «Виборзької відозви» (1906) І. Шраг був засуджений до тримісячного тюремного ув'язнення і позбавлений адвокатських і виборчих прав.

...лотерея на Франка.— Йдеться про лотерею, в якій були розіграні картини І. і С. Бутників, М. Жука та П. Циганка. Виручені гроші (73 крб. 20 коп). були передані І. Франкові.

Михайло Іванович — Жук.

105. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 66—67.

Подається за автографом: ЧМК, А-812.

Якась така мрачна тема...— очевидно, йдеться про початок роботи над повелою «Intermezzo».

106. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 67—68.

Подається за автографом: ЧМК, А-813.

...товариша Чикаленкового і мого знакомого.— Йдеться, очевидно, про українського етнографа О. Ф. Волошина.

...після Петра і Павла...— тобто після 29 червня (12 липня).

107. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 173—174.

Подається за автографом: ЧМК, А-814.

...їздив в Лубенський повіт на ярмарок...— ця поїздка описана в оповіданні «Як ми їздили до Криниці».

Теплівка — нині село Пирятинського району Полтавської області.

...«козині» справи...— так М. Коцюбинський називає підготовку дитячого ранку з постановкою опери М. Лисенка «Коза-дереза».

108. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 174—175.

Подається за автографом: ЧМК, А-815.

Нечипорівка — нині село Яготинського району Київської області.

109. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 175—176.

Подається за автографом: ЧМК, А-816.

110. До Гната Хоткевича

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 200—201.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 62, № 78.

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до Г. Хоткевича.

Ваш проект...— Г. Хоткевич мав намір створити в Галичині нове книжкове видавництво і запрошував до участі в ньому М. Коцюбинського.

Oleum et operam perdidi *(лат.)* — світло й працю я змарнував.

«Знание» — петербурзьке книговидавниче товариство (1898—1913). Спочатку мало просвітницький характер, а з 1900 р. стало видавництвом художньої літератури для широких демократичних кіл читачів. 1900 р. до нього вступив М. Горький, який був ідейним керівником, редактором і одним із основних авторів товариства. Випустило 40 «Сборников товарищества «Знание» (1904—1913) Видало в перекладі російською мовою твори М. Коцюбинського.

«Шиповник» — російське книговидавництво (1906—1918), видавало альманахи «Шиповник» (1907—1917, 26 вип.) та «Северные сборники».

...після статті Вашої...— йдеться про статтю Г. Хоткевича «Літературні враження», надруковану в ЛНВ (1908, кн. 7, стор. 120—128).

111. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 108—109.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Вовк (Волков) Федір Кіндратович (1847—1918) — український буржуазний етнограф, археолог і антрополог, послідовник реакційної французької антропологічної школи. У книжці «Укра-

інський народ в його минулому і сучасному» (1916) висунув ряд хибних, націоналістичних тверджень.

...в е л и к а н е п р и є м н і с т ь...— йдеться про арешт і звільнення під грошову заставу сестри письменника Ольги Коцюбинської.

А н д р і є в с ь к а Ольга Трохимівна — знайома М. Коцюбинського. Була ув'язнена за переховування забороненої літератури. Виїхавши до Праги, сприяла перекладанню творів М. Коцюбинського чеською мовою.

...у Л ь в о в і н а к у р с а х.— В. Гнатюк зауважив: «В 1904 р.» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 109).

112. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 65—66.

Подається за автографом: ЧМК, А-1086.

Ч е р н я в с ь к и й Борис (1866—1933) — український актор і журналіст, у той час — учень драматичних класів музичної школи М. Лисенка в Києві.

В а с и л ь П и л и п о в и ч — Степаненко (див. прим. до листа 7).

113. До Бориса Чернявського

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 77.

Подається за автографом: ЧМК, А-1083.

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до Б. Чернявського.

114. До Андрія Дуляка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 67.

Подається за першодруком.

...з а п р о с и т и м е н е д о с е б е с п о ч и т и л і т о м.— У листі до М. Коцюбинського А. Дуляк писав 3 листопада (ст. ст.) 1908 р.: «Я довідався, що Ви цього літа їздили в деревню, щоб провести деякий час на свіжім повітрі для поправки здоровля. Ах! як я жалів, що я не знав; я був би Вас попросив приїхати в наше село» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 243).

115. До Костя Паньківського

Вперше надруковано: Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940, стор. 201.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 7, № 456.

П а н ь к і в с ь к и й Кость (1855—1915) — український педагог, видавець і культурно-освітній діяч буржуазно-ліберального напряму.

«Е к о н о м і с т» — економічно-господарський журнал, виходив у Львові з 1904 до 1914 р.

116. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 67—68.

Подається за автографом: ЧМК, А-1087.

...п о ї з д к у з К о н о н і в к и д о К р и н и ц і.— До цих слів в оригіналі зроблено примітку червоним олівцем: «Коло с. Єнковець Луб. повіту». Дослідники вважають, що примітка належить М. Коцюбинському (див.: Твори, т. VIII, 1931, стор. 243).

...скажіть прислати мені другу коректу...— У відповідь М. Коцюбинському Є. Чикаленко писав 5 грудня (ст. ст.) 1908 р.: «Вашу цікаву подорож до Криниці здав у друк і сказав послати Вам коректу і зробить 25 відбитків... в неділю 14 дек. думаємо надрукувати її.

Ще прохання до Вас — дозвольте сю Вашу подорож прочитати (10 дек.) на літвечорі в українському клубі. Якщо до середи не одберу од Вас відповіді, то вважатиму, що Ви нічого не маєте проти того, щоб подорож була прочитана в клубі.

Ще увага. Мені здається, що треба буде дать примітку, в якому саме місці той ярмарок і коли він буває... Хоч «подорож» не можна причислить до Ваших кращих речей, але все-таки я Вам щиро за неї дякую, бо в ній видна рука першорядного майстра слова, а таких речей у нас у «Раді» майже не трапляється».

Оповідання «Як ми їздили до Криниці» надруковано в «Раді» 21 грудня 1908 р. В листі до М. Коцюбинського 19 грудня 1908 р. Є. Чикаленко пояснював: «Оповідання Ваше прийшло пізно в суботу, коли вже нікого в редакції не було, і на неділю воно не поспіло вже. В буденний день мені не хотілося його містити, а через те ми його одклали знов на неділю, г. є. на 21 число» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 243).

117. До редакції антології «Українська муза»

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 71.

Подається за автографом: ЧМК, А-1057.

Цю поштову картку М. Коцюбинський надіслав у відповідь на запрошення редактора антології «Українська муза» О. Коваленка та організатора художньої частини «Вечора сучасної української штуки» художника В. Кричевського.

118. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 70.

Подається за автографом: ЧМК, А-1088.

...фейлетон мій...— «Як ми їздили до Криниці».

119 До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 109—111.

Подається за автографом: ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, од. зб. 2272.

...Ваші книжечки...— йдеться, мабуть, про «Етнографічний збірник», у 14-му томі якого В. Гнатюк опублікував фольклорні записи із Закарпаття.

...наполовину хуліганський з'їзд.— XIV археологічний з'їзд, що відбувся у Чернігові 5 серпня (ст. ст.) 1908 р. з нагоди 1000-річчя міста. Чорносотенці використали з'їзд у своїх політичних інтересах. М. Коцюбинський та інші прогресивні діячі української культури виступили проти з'їзду, демаскували буржуазно-націоналістичних «учених», що брали у ньому участь.

Губернатор беззаконно викинув мене...— Діяльність М. Коцюбинського у «Просвіті» викликала занепокоєння урядових властей. 17 вересня (ст. ст.) 1908 р. рада «Просвіти», за роз-

порядженням губернатора, виключила М. Коцюбинського і його дружину з членів товариства.

Як видасте «Коломийки»...— В. Гнатюк зауважив: «Коломийок мало бути чотири гоми, але четвертого не видрукував я донині з ріжних причин. У недовгім часі маю намір занятися його редакцією» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 111).

120. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 111—112.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням В. Гнатюка, писано на поштовій картці.

121. До редакції «Літературного річника українських і польських авторів»

Вперше надруковано: «Літературний річник українських і польських авторів. Під редакцією Тадеуша Міхальського і Едварда Літоцького», К., 1909, стор. 63.

Автограф невідомий.

Подається за першодруком.

Лист є відповіддю на запрошення взяти участь у збірнику творів українських та польських письменників, прибуток від якого призначався на спорудження пам'ятників Т. Шевченкові та Ю. Словацькому.

Збірник вийшов 1909 р. Отже, лист слід датувати орієнтовно кінцем 1908 — початком 1909 р.

122. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 176.

Подається за автографом: ЧМК, А-813.

1909

123. До Василя Стефаника

Вперше надруковано: Збірник II, стор. 86—87.

Подається за автографом: ЧМК, А-1069.

...нашу стрічу в Полтаві...— під час відкриття пам'ятника І. Котляревському 1903 р.

...лагодите до друку цілий гомик нових оповідань.— 1908 р. В. Стефаника було обрано депутатом австрійського парламенту; він подовгу перебував у Відні і в силу різних обставин літературною діяльністю не займався. Ні в 1909, ні в наступні (до 1916) роки нових своїх творів він не видавав.

124 До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 112—113.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...за що любить мене «Молода муза».— 1 січня 1909 р. В. Гнатюк писав М. Коцюбинському: «А звідки у членів нашої «Молодої музи» така любов до Вас, що як лише де про себе говорять — і Вас між себе втягують, тим часом я не бачу між ними і Вами ніякої ідейної сполуки...» (Збірник III, стор. 52—53).

...і друкує у Львові п[ід] з[аголовком] «З глибини».— Збірка творів М. Коцюбинського «З глибини» у виданні «Молодої музи» вийшла 1909 р.

125. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 74—75.

Подається за автографом: ЧМК, А-1089.

...подорож до Перешор...— 22 березня (ст. ст.) 1909 р. Є. Чикаленко писав до М. Коцюбинського: «Ми умовились з Вами великодніми святами поїхати подивитись на херсонський степ, але весна сього року припізнилась і краще було б поїхати пізніше, так між 15 апріля і 1 мая» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 244).

Перешори — нині село Ананьївського району Одеської області.

126. До Володимира Короленка

Вперше надруковано: газета «Комуніст», 24 квітня 1938 р.

Подається за фотокопією автографа: ЧМК, А-691.

...помните ли Вы меня...— У листі від 15 квітня 1909 р. В. Короленко зауважив: «Вы уж слишком плохого мнения о моей памяти. Нашу встречу я отлично помню, не говоря об остальном. Охотно посылаю несколько строк Алексею Максимовичу Пешкову, хотя думаю, что в них особой нужды нет и что Вы легко свели бы это знакомство и без моей рекомендации» (Твори, т. 6, 1962, стор. 91—92).

...мои воспоминания о встрече с Вами...— йдеться про зустріч письменників 1903 р. на відкритті пам'ятника І. Котляревському.

...несколько рекомендательных строк к Горькому.— В. Короленко надіслав М. Коцюбинському такого рекомендаційного листа до Максима Горького від 15 квітня (ст. ст.) 1909 р.:

«Дорогой Алексей Максимович!

По старой памяти позволяю себе рекомендовать Вашему доброму вниманию Михаила Михайловича Коцюбинского, талантливого украинского писателя и моего знакомого. По состоянию здоровья ему также придется жить на Капри, и он просит меня облегчить ему знакомство с Вами.

При этом случае шлю Вам привет и пожелания всего хорошего.

Вл. Короленко».

(журнал «Українська література», 1943, № 3-4, стор. 109).

Николай Федорович — М. Ф. Анненський (1843—1912), російський статистик і літератор, близький знайомий В. Короленка.

...новая книга моих рассказов...— очевидно, мається на увазі збірка «З глибини. Оповідання» (Львів, 1909).

127. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 75—76.
Подається за автографом: ЧМК, А-1090.

128. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 92.
Подається за мікрофільмом автографа: ІЛ, мікрофільм № 40.
Відомо 14 листів М. Коцюбинського до А. Єнсена. Раніше вони вважалися втраченими (див.: Твори, т. VIII, 1931, стор. 244). 1961 р. ІЛ при сприянні Шведської Академії наук розшукав їх у Королівській бібліотеці в Стокгольмі (відділ рукописів, депозит 141). Мікрофільм листів зберігається у відділі рукописів ІЛ. 27 листів А. Єнсена до М. Коцюбинського зберігаються в ЧМК. Листування це стосується широкого кола творчих питань і охоплює 1909—1910 рр.

Єнсен Альфред (1859—1921) — шведський учений-славіст, поет і перекладач.

Знакомство с Вами...— М. Коцюбинський познайомився з А. Єнсеном у квітні 1909 р. в Чернігові, де останній перебував у науковому відрядженні з метою збирання матеріалу для праці про похід Карла XII на Україну у 1708—1709 рр. Заприязнившись з М. Коцюбинським, А. Єнсен глибоко зацікавився його творами і став палким популяризатором творчості українського письменника в Швеції, видавши в перекладах дві збірки його новел. Протягом 1909—1910 рр. А. Єнсен і М. Коцюбинський жваво листувалися.

...мои рассказы понравились Вам...— 5 травня 1909 р. А. Єнсен писав М. Коцюбинському: «Я не могу не сказать, что я по дороге в Варшаву читал Ваши оповідання и, главное, я понимал. Прежде всего мне нравится «На віру» и «Дорогою ціною»; последнее мне почти кажется классическим à la «Тарас Бульба». Охотно хотел бы переводить их, если дозволите» (ЧМК, А-1604).

Про Мезин я помню...— А. Єнсен просив М. Коцюбинського надіслати йому фото берега Десни біля села Мезина (нині Коропського району Чернігівської області), де 1709 р. переправлялися шведські війська.

Анна, Іво — дочки А. Єнсена.

129. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 93—94.
Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.
Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...перевод поэмы Мицкевича...— поема А. Міцкевича «Пан Тадеуш» у перекладі шведською мовою А. Єнсена (Стокгольм, 1898) зберігається у ЧМК.

...Ваша работа о Мазепе...— ця праця під назвою «Mazepa, historisca bilder från Ukraina» вийшла 1909 р. у Стокгольмі.

130. До Івана Нечуя-Левицького

Вперше надруковано: журнал «Життя й революція», 1926, № 1, стор. 75.

Подається за автографом: ЧМК, А-1039.

Книжечки Ваші...— І. Нечуй-Левицький надіслав М. Коцюбинському два примірники книжки «Біда бабі Палажці Соловїсі» (К., 1909) з дарчим написом, які зберігаються у ЧМК.

131. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 113—114.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

132. До Федора Вовка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 77—78.

Подається за автографом: Інститут археології АН УРСР, ф. Ф. Вовка, № 1613.

Відомі 4 листи М. Коцюбинського до Ф. Вовка. Писані вони 1909 р.

...розкопки в Мезині...— 1909—1912 рр. Ф. Вовк розкопав у Мезині пізньопалеолітичну стоянку мадленської культури.

133. До Віри Коцюбинської

Друкується вперше за автографом: ЧМК, А-812.

Вася — Василь Устимович Дейша (пом. 13 лютого 1920 р.) — брат В. Коцюбинської, чоловік відомої співачки М. А. Дейші-Сіоницької. Закінчив Петербурзький технологічний інститут, у той час працював у Києві старшим губернським фабричним інспектором.

Яблоновський — відомостей про особу Яблоновського немає.

Черняхівські — Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська та Олександр Григорович Черняхівський, київський лікар, чоловік Людмили Михайлівни.

134. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 28.

Подається повністю за автографом: ЧМК, А-813.

135. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 177.

Подається за автографом: ЧМК, А-814.

Народний дім — український клуб, осередок культурного життя. Такі доми існували не тільки в Чернівцях, а й в інших містах (Києві, Львові).

Січовики — члени масових культурно-освітніх, спортивно-пожежних товариств, що виникли в Галичині в кінці 90-х років

XIX ст. Діяльність місцевих осередків товариства «Січ», які об'єднували радикально настроєних селян, а частково й інтелігенцію, спочатку мала прогресивний характер. Згодом, особливо під час імперіалістичної війни, під впливом австрофільської пропаганди, з учасників цих товариств формувалися націоналістичні загони січових стрільців.

Трильовський Кирило (1864—1942) — один з активних організаторів «Січі», член радикальної партії Галичини, згодом — буржуазний націоналіст.

Кушнір Володимир (1881— ?) — український публіцист буржуазно-націоналістичного напряму, в 1909 р.— співробітник журналу «Ukrainische Rundschau», в якому опубліковано переклади кількох творів М. Коцюбинського німецькою мовою.

136. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 28. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 178.

Подається за автографом: ЧМК, А-815.

Persona grata *(лат.)* — значна особа.

...німецькі часописі дуже хвалять її.— На той час рецензії на збірку творів М. Коцюбинського в перекладі німецькою мовою («Pro bono publico», Відень, 1909) опублікували, зокрема, такі німецькі газети в Німеччині, Австрії та Швейцарії:

13 березня 1909 р.— «Essener Volkszeitung» («Ессенська народна газета»);

15 березня 1909 р.— «Grazer Tageblatt» («Грацська щоденна газета»);

28 березня 1909 р.— «Baseler Volksblatt» («Базельський народний листок»);

18 квітня 1909 р.— «Hamburger Nachrichten» («Гамбурзькі вісті»);

1 травня 1909 р.— «Wiener Abendpost» («Віденська вечірня пошта»);

3 травня 1909 р.— «Neues Wiener Tageblatt» («Нова віденська щоденна газета»);

3 червня 1909 р.— «National Zeitung» («Національна газета»);

4 червня 1909 р.— «Volkswille» («Народна воля»).

Згодом з рецензіями виступили також:

«Londoner General-Anzeiger» («Лондонські головні повідомлення») — 9 червня 1909 р.;

«Feuilleton-Beilage des Tagesboten aus Mähren und Schleisen» («Фейлетонний додаток до щоденного вісника Моравії і Сілезії») — 12 червня 1909 р.;

«Hamburger Korrespondenz» («Гамбурзька кореспонденція») — 22 червня 1909 р.;

«Das Literarische Deutsch-Österreichs» («Літературна Австро-Німеччина») — липень 1909 р.;

«Triester Zeitung» («Трієстська газета») — 3 серпня 1909 р.;

«Wiesbadener Zeitung» («Вісбаденська газета») — 22 серпня 1909 р.;

«Schwäbische Chronik» («Швабська хроніка») — 15 вересня 1909 р.;

«Strassburger Bürger-Zeitung» («Страсбурзька бюргерська газета») — 30 жовтня 1909 р.;

«Wissen, Welt und Leben» («Знання, світ і життя») — 1909, № 6;

«Feierabend» («Перед вихідним») — 1909, № 22.

«Das Wissen für alle» («Знання для всіх») — 1909, № 25.

137. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 178—179.

Подається за автографом: ЧМК, А-816.

Чи Юрко писав? — Юрій Коцюбинський у цей час перебував у Києві у свого дядька Василя Дейші.

138. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 100.

Подається за автографом: ЧМК, А-817.

139. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 28. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 180.

Подається за автографом: ЧМК, А-819.

140. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 28. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор 179.

Подається за автографом: ЧМК, А-818.

...до Данте, в його хату.— Тобто в меморіальний будиночок великого італійського поета (Casa di Dante).

Чи Іра переведена? — Ірина Коцюбинська в цей час закінчила підготовчий клас гімназії.

...Леонтовичеві закладну...— Щоб домогтися звільнення під грошову заставу сестри Ольги Михайлівни, М. Коцюбинський заклав свій будинок. Закладну було оформлено на ім'я В. Леонтовича.

141. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 29. Повністю опубліковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 102—103.

Подається за автографом: ЧМК, А-820.

Monte Pincio *(італ.)* — гора Пінчо.

142. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 29. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 180—181.

Подається за автографом: ЧМК, А-821.

Festa *(італ.)* — свято.

143. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 29—30. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 181—182.

Подається за автографом: ЧМК, А-822.

144. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 30. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 182—183.

Подається за автографом: ЧМК, А-823.

Салко Пилип — службовець чернігівської земської управи, знайомий М. Коцюбинського.

Амфітеатров Олександр Валентинович (1862—1938) — російський буржуазно-ліберальний письменник. Після 1920 р.— білоемігрант.

Єлпатьєвський Сергій Якович (1854—1933) — російський письменник.

...Грінченкові етнографічні матеріали...— йдеться про видання: «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Выпуск 1—2. Рассказы, сказки, предания, пословицы, загадки и пр. Б. Д. Гринченко» (Чернигов, 1895). Третій том «Этнографических материалов» (пісні) вийшов у Чернігові 1899 р. У ньому вміщено, між іншим, 11 народних пісень, записаних М. Коцюбинським, і 98 пісень — Андрієм Дуляком; подав їх до збірника М. Коцюбинський.

«З уст народу» — йдеться про видання: Б. Гринченко, Из уст народа. Малорусские рассказы, сказки и проч., Чернигов, 1900.

145. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 114.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...мою книжку...— йдеться про збірку «З глибини», випущену видавництвом «Молода муза» 1909 р.

...Ваші етнографічні видання...— 21 червня 1909 р. В. Гнатюк писав М. Коцюбинському: «Горькому висилаю рівночасно 11 томів «Етнографічного збірника» та 2 книжечки його, видані «Видавничою спілкою» [1] (Збірник III, стор. 55).

146. До Остапа Луцького

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 81.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

За свідченням С. Козуба (Твори, т. VIII, 1931, стор. 245), це поштова «картка з видом «Capri — Marina Piccola», адресована у Львів (друкарня І. Айхельбергера) і повернена в Луку п. Устє Зелене. З другої сторони під видом дописка Твердохліба до О. Луцького, м і., що Коцюбинському книжки вислано».

---

[1] «На дні життя. З російського...», Львів, 1903; «Мальва й інші оповідання. Переклад з російської мови», Львів, 1904.

У виданні 1962 р. (т. 6, стор. 121) цей лист уміщено після листа до Віри Коцюбинської від 29 (16) червня 1909 р. Проте не важко помітити, що авторська дата (16.VI) дається не за старим, а за новим стилем. Так, у листі до Віри Коцюбинської від 24 (11) червня 1909 р. М. Коцюбинський згадував про те, що перейшов з номера 23 (в готелі) до номера 21. У листі до В. Гнатюка від 28 (15) червня 1909 р. письменник зауважив, що писав Луцькому, щоб той вислав 5—6 примірників книжки «З глибини». Нарешті, 16 червня (за новим стилем) М. Коцюбинський повідомляв В. Гнатюку: «Пишу до Луцького, щоб вислав сюди мені мою книжку...»

147. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 108.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

148. До Михайла Жука

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 78—79.

Подається за автографом: ЧМК, А-655.

Картка. На звороті малюнок «Capri — Grande Marina».

Відомо 9 листів М. Коцюбинського до М. Жука.

Лукіянович Денис Якович (1873—1965) — український радянський письменник, літературознавець, публіцист. В той час був студентом Львівського університету.

149. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 30—31. Повністю опубліковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 109.

Подається за автографом: ЧМК, А-825.

150. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 31. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 183—184.

Подається за автографом: ЧМК, А-824.

151. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 79—80.

Подається за автографом: ЧМК, А-1091.

...дякуючи листові Короленка.—Див. прим. до листа 126.

152. До Іллі Шрага

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 80—81.

Подається за автографом: ЧМК, А-1119.

Гінцбург Ілля Якович (1859—1939) — російський радянський скульптор, автор пам'ятника М. Коцюбинському (Чернігів, 1939).

Алексінський Григорій Олексійович (1879— ?) — російський політичний діяч. Починав як соціал-демократ, у період революції 1905—1907 рр. примкав до більшовиків. У роки реакції став одзовістом, одним із засновників фракційної школи «богобудівників» на острові Капрі в Італії і антипартійної групи «Вперед». Ставши на шлях контрреволюції, 1918 р. втік за кордон, де приєднався до табору крайньої реакції. Помер в еміграції.

Єлисавета Ісаківна — дружина І. Шрага.

153. До Осипа Маковея

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 81.

Подається за першодруком.

В ІЛ (ф. 59, № 1343) зберігається машинописна копія автографа, зроблена, очевидно, О. Маковеєм.

...нашої стрічі у Відні... — М. Коцюбинський зустрівся з О. Маковеєм 23 травня (ст. ст.) 1909 р. у Відні, де гостив три дні у В. Стефаника.

154. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 31—32. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 184—185.

Подається за автографом: ЧМК, А-826.

155. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 32. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 186—187.

Подається за автографом: ЧМК, А-827.

Касперович Микола Іванович — художник, організатор «Просвіти» у Козельці на Чернігівщині. В 1907—1910 рр. листувався з Коцюбинським. На прохання письменника збирав гроші для допомоги хворому Франкові. Листи М. Коцюбинського до М. Касперовича невідомі.

156. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 33. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 187—188.

Подається за автографом: ЧМК, А-828.

Винниченко Володимир Кирилович (1880—1951) — український письменник, один із керівників націоналістичної контрреволюції — Центральної ради та Директорії. Після разгрому Директорії емігрував.

Коли Горький прочитав листа в «Раді»... — книговидавниче товариство «Знание», членом якого був Максим Горький, мало намір 1910 р. випустити збірку творів В. Винниченка. Оскільки В. Винниченко подав твори до видавництва, не дочекавшись вирішення питання про їх видання, товариство «Знание» в січні 1909 р. повернуло йому рукописи. Незважаючи на це, В. Винниченко надіслав видавництву п'єсу «Базар», яка одержала негативну оцінку великого пролетарського письменника. 4 квітня 1909 р. Максим Горький писав В. Винниченкові: «Взагалі я не розумію Вашої п'єси, мабуть. А тому утримаюсь краще від даль-

ших міркувань про неї... Я дозволю собі подивитись на Вашу працю, як на непорозуміння Ваше, як на помилку...» (цит. за кн.: Леонід Хінкулов. Україна в житті і творчості М. Горького, К., «Радянський письменник», 1963, стор. 173). Ренегатствуючий автор «Базару» в листі від 9 травня 1909 р. піддав російського письменника недостойним, наклепницьким нападкам; лист. В. Винниченка було надруковано в газеті «Рада» (28 травня 1909 р., № 119, стор. 4).

157. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 33. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 188.

Подається за автографом: ЧМК, А-829.

158. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 114—116.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

Роздольські — Осип (1872—1945), фольклорист, збирач західноукраїнського музичного фольклору; тоді учитель гімназії у Львові; перекладав твори античних та німецьких письменників українською мовою, а українських — німецькою; Ольга (1878—1960), його дружина. З родиною Роздольських М. Коцюбинський, за свідченням В. Гнатюка (див. Листи до Володимира Гнатюка, стор. 116), познайомився 1909 р., коли їхав на Капрі.

159. До Богдана Лепкого

Друкується вперше за машинописною копією: ЧМК, А-1019.

Автограф зберігається у Вісконсінському університеті (Мілуокі, США).

...книга І «Іст[орії] літератури»...— ця книжка не вийшла. Тільки 1929 р. Б. Лепкий видав «Нарис української літератури».

Подаю адресу, може, дістану від Вас пару слів.—У машинописній копії ЧМК адреса, писана, очевидно, італійською мовою, відсутня.

Голубінка — особа не встановлена.

Гаврилко Михайло Омелянович (1882—1920) — український скульптор, навчався в Краківській художній школі.

160. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 33—34. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 188—189.

Подається за автографом: ЧМК, А-830.

Майєр Вільгельм (1853—1910) — німецький астроном; довгий час жив на Капрі, читав популярні лекції з астрономії.

«Просвещение» — російське книговидавниче товариство в Петербурзі (1896—1918), засноване М. С. Цетліним за участю німецького «Бібліографічного інституту».

Прахов Микола Андріанович (1873—1957) — український художник і мистецтвознавець, жив на Капрі.

161. До Василя Стефаника

Вперше надруковано: Збірник II, стор. 87.

Подається за автографом: ЧМК, А-1070.

...Вашу милу картку.— 20 червня 1909 р. В. Стефаник писав до М. Коцюбинського на Капрі:

«Коханий!

Я був два тижні хорий і Вашу картку аж сьогодні дістав, вернувши до Відня. Тішуся, що Вам там добре, і прошу звістити мене, коли будете вертати на Україну, аби ще з Вами побувати разом. Може, настигнете на з'їзд української молодіжі у Львові.

Здоровлю Вас сердечно.
В. Стефаник».
(Збірник II, стор. 87).

У Відні письменники зустрілися, бо 4 листопада того ж року М. Коцюбинський писав Гнатюкові: «Хвалився мені (Стефаник.— *Ред.*), що восени видасть нову збірку своїх оповідань». Це ж підтверджує і лист В. Бирчака до М. Коцюбинського від 10 вересня 1909 р.: «Писав Стефаник, що були у нього у Відні» (Збірник II, стор. 88).

Альтенберг Петер (справжнє прізвище та ім'я — Енглендер Ріхард; 1859—1919) — австрійський письменник-імпресіоніст; майстер малих форм, афоризмів, поезій у прозі тощо. Дослідники досі не встановили, про яку саме статтю йдеться в листі М. Коцюбинського.

...великий Ваш поклонник.— 1908 р. Максим Горький писав до російського письменника І. М. Касаткіна (1880—1938): «Мне думается, я не обижу Вас, если рекомендую прочесть рассказы галицийского писателя В. Стефаника,— прочитайте. Вы увидите, как кратко, сильно и страшно пишет этот человек» (журнал «Новый мир», 1937, кн. 6, стор. 14).

Захоплення Максима Горького творчістю В. Стефаника засвідчив також болгарський письменник і критик П. Тодоров (1876—1916) у статті «Васил Стефаник. Една бележка». Згадуючи про свої зустрічі з Горьким на Капрі, П. Тодоров писав: «...Максим Горький, який з рідкісною, винятковою увагою стежить за всіма художніми явищами свого часу.., коли ми почали розмову про Стефаника, прочитав напам'ять декілька рядків з його новели «Новина», надзвичайно красивої своєю біблейською простотою і виразністю, і сказав, що цей український письменник, очевидно, дуже цінить художній такт» (журнал «Демократически преглед», 1914, кн. 4, стор. 364).

Бачинський Лев Васильович (1872—1930) — український публіцист, член українсько-руської радикальної партії, приятель В. Стефаника.

162. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 34. Повністю опубліковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 122.

Подається за автографом: ЧМК, А-831.

163. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 34—35. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 189—190.

Подається за автографом: ЧМК, А-832.

164. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 191.

Подається за автографом: ЧМК, А-833.

165. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 191—192.

Подається за автографом: ЧМК, А-834.

В і х м а н — чернігівський адвокат.

Ш р а м ч е н к о Леонтій Дмитрович — статистик чернігівського земського статистичного бюро, приятель М. Коцюбинського; перекладав окремі його твори для російських журналів «Русское богатство» і «Южное обозрение».

166. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 35. Повністю опубліковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 126.

Подається за автографом: ЧМК, А-835.

167. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 35.

Подається повністю за автографом: ЧМК, А-836.

168. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 127.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...В а ш у к а р т к у я п о л у ч и л.— Йдеться про листівку А. Єнсена до М. Коцюбинського від 23 червня 1909 р.

Г о р ь к и й б л а г о д а р и т В а с...— У своїй листівці А. Єнсен писав до М. Коцюбинського: «Поздров от меня Горькому. Его лично не знаю, а приятелей его: Андреева, Телешова, Куприна, Чирикова etc.» (ЧМК, А-1608).

...в с т р е ч а е т е з а т р у д н е н и я...— Як видно з листівки А. Єнсена від 11 липня 1909 р., М. Коцюбинський разом з листом надіслав йому пояснення важких для перекладу слів з оповідання «На віру». Єнсен просив надіслати також пояснення і до твору «Дорогою ціною» (ЧМК, А-1610).

169. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 35—36. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 192—193.

Подається за автографом: ЧМК, А-837.

170. До Юрія, Оксани, Ірини та Романа Коцюбинських

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 129.

Подається за автографом: ЧМК, А-838.

171. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 36.

Подається повністю за автографом: ЧМК, А 839.

172. До Володимира Короленка

Вперше надруковано: газета «Комуніст», 24 квітня 1938 р.

Подається за фотокопією автографа ЧМК, А-692.

173. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 36. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 193—194.

Подається за автографом: ЧМК, А-840.

...поїдете до Василевських.— Йдеться про родину І. О. Василевського, директора селянського банку в Чернігові, близького знайомого родини Коцюбинських.

...попали в синематограф...— розшукати ці кадри поки що не пощастило.

174. До Віри Коцюбинської

Вперше надруковано у скороченому вигляді: ЛНВ, 1919, кн. 4-6, стор. 36—37. Повністю опубліковано: Твори, т. IV, 1951, стор. 194—195.

Подається за автографом: ЧМК, А-841.

175. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 116—118.

Подається за першодруком.

Автограф невідомий.

...своїх японців.— В. Гнатюк зауважив: «У Львові купив був собі М. Коцюбинський дві фігурки від перекупнів китайців, які ми жартом назвали «япанцями», а щоб не возитися з ними непотрібно, лишив у мене з тим, що при повороті забере їх» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 116).

Не міг побачитись з Вами...— В. Гнатюк зауважив: «Я пробував літом у Криворівні» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 117).

Клоустон В.— англійський учений. Його книжку «Народні казки та вигадки, їх мандрівки та переміни» в обробленому перекладі з англійської мови видав А. Кримський у Львові 1896 р. («Літературно-наукова бібліотека»).

176. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 134—135.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...статью о Полтаве...— стаття А. Єнсена про Полтаву надрукована в газеті «Stokholms Dagblad» («Стокгольмська щоденна газета») 11 липня 1909 р.

...не раньше весны будущего года...— побачитися з А. Єнсеном М. Коцюбинському більше не довелося.

...статьи о семействе Войнаровских...— стаття А. Єнсена «Родина Войнаровських в Швеції» надрукована в «Записках Наукового товариства імені Шевченка у Львові» (1909, т. XCII, кн. 6, стор. 170—193). У статті йдеться про родину українського козацького старшини і великого землевласника Андрія Войнаровського (? —1740), який після Полтавської битви 1709 р. втік за кордон.

...объяснение непонятных слов...— розшукати ці пояснення не пощастило.

...пользоваться немецким переводом...— оповідання М. Коцюбинського «На віру» в перекладі німецькою мовою В. Горошовського вміщено у збірці «Pro bono publico» (Відень, 1909 р).

...книжка моих рассказов...— мається на увазі збірка «З глибини. Оповідання» (Львів, 1909).

177. До Максима Горького

Вперше надруковано: О. М. Горький і М. М. Коцюбинський. Збірник матеріалів. К., Держлітвидав, 1937, стор. 67—68.

Подається за автографом: ЧМК, А-542.

Листування М. Коцюбинського з Максимом Горьким охоплює 1909—1912 рр. і стосується широкого кола питань. Воно є документальним свідченням тієї великої творчої дружби, яка склалась між письменниками після особистого знайомства їх у червні 1909 р. на Капрі. Відомо 13 листів М. Коцюбинського до М. Горького.

«Литература украинского фольклора 1777—1900 гг.» — бібліографічний покажчик, складений і виданий 1901 р. у Чернігові Б. Грінченком.

Марія Федорівна — М. Ф. Андрєєва, найближчий друг Максима Горького.

Євгенія Федорівна — сестра М. Ф. Андрєєвої.

Марія Сергіївна — Боткіна, дочка відомого вченого і лікаря, в 1909 р. проживала на Капрі.

178. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 137—138.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

Картинку для cliché...— У листі від 13 липня 1909 р. А. Єнсен прохав М. Коцюбинського надіслати йому ілюстрацію для обкладинки збірки його творів шведською мовою, яку він перекладав і готував до друку: «Нетерпеливо пожидаю рисунок-иллюстрацию для cliché или Landschaft (украинское село), или «Козацкая дівка» (ЧМК, А-1611).

...из предисловия... к моей немецкой книге...— Збірка творів М. Коцюбинського в перекладі німецькою мовою «Pro bono publico» відкривається такою передмовою перекладача Вільгельма Горошовського: «В наш час перекладів з іноземних літератур, перекладів добрих і поганих, не можна не запитати: чому серед перекладених на німецьку мову творів слов'янських літератур, що заповнюють книжкові полиці, до цього часу не з'явився жоден переклад з української. Відповісти на це питання легше, ніж дехто думає. Донедавна ім'я понад 30-мільйонного українського народу, який на протязі століть був пригноблений царизмом і який тепер переживає своє національне і культурне відродження, було невідомим для середнього кола європейських читачів. І все ж цей народ має своїх справжніх оригінальних письменників.

Одне з перших місць в українській літературі належить, напевно, прозаїкові Михайлові Коцюбинському. Він живе в Чернігові, народився 1864 р. у Вінниці на Поділлі. З походження збіднілий дворянин. Залишившись з молодих років без батька, Коцюбинський рано почав боротьбу за існування, тому що він мусив турбуватися про сліпу матір і про всю родину. Маючи 17 років, він звернув на себе увагу поліції. У нього в домі часто проводились обшуки, йому заборонялося займатися літературною діяльністю. З того часу він майже безперервно перебуває під наглядом поліції. 9-річним хлопцем він писав вірші в народному дусі, а з 12 років — оповідання. 1890 р. Коцюбинський вперше виступає перед громадськістю [...].

Коцюбинський — скромна, гідна любові і вивчення поетична натура. Те, що він змальовує, це: душевна боротьба в серцях людей, соціальні конфлікти, сповнені ніжністю настрої природи або людської душі; всюди він простий, благородний, хоч і самовпевнений художник, який ніколи не сходить із свого шляху. Хоч Коцюбинський справжній українець, він все ж цікавиться життям інших народів — татар, турків, румунів, болгар і євреїв, життя і мова яких йому знайомі. Твори Коцюбинського вже перекладались російською, польською, італійською, шведською, норвезькою, угорською, чеською, англійською та іспанською мовами. В Росії письменника цінять так високо, що в останньому часі його твори друкуються насамперед в такому визначному російському журналі, як «Русское богатство».

Сподіваємось і ми, що й німецький читач поставиться до творів цього тонкого майстра людських душ з теплотою і симпатією.

Відень, в серпні 1908. Перекладач».

(Твори, т. 6, 1962, стор. 138—139).

А. Єнсен у своїй передмові використав деякі фактичні дані з статті В. Горошовського.

179. До Іллі Гінцбурга

Вперше надруковано: Збірник І, стор. 27.

Подається за автографом: ЧМК, А-478.

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до І. Гінцбурга.

...книжка, которую посылаю отдельно...— очевидно, йдеться про збірку «З глибини». 12 серпня (ст. ст.) 1909 р. І. Гінцбург відповідав М. Коцюбинському: «Спешу выразить Вам мою глубокую благодарность за Ваше доброе письмо и за присылку Вашей книги, которую прочту с большим интересом» (ЧМК, А-1289).

...статуэтку Алексея Максимовича...— 1909 р. на Капрі І. Гінцбург виліпив скульптурний портрет Максима Горького, який згодом подарував Чернігівському музеєві М. Коцюбинського, де він зберігається і зараз.

180. До Федора Вовка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 84—85.

Подається за автографом: Інститут археології АН УРСР, ф. Ф. Вовка, № 1614.

...моїй картки...— 5 вересня 1909 р. Ф. Вовк повідомив М. Коцюбинського, що він одержав листівку лише з Капрі.

181. До Осипа Маковея

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 85.

Подається за першодруком.

...в листі своєму на Капрі...— йдеться про лист від 1 липня 1909 р., в якому О. Маковей писав: «Дня 15.VII їду в гори в Микуличі (Микуличин, Надвірнянського району, Івано-Франківської області.— *Ред.*) з жінкою і буду до кінця серпня. Товариство буде гарне — й ще коли б і гарна погода, віджив би трохи чоловік. Бо хоч мені нічого не хибує, але коли б можна душу випрати в золі, виполоскати у Пруті та висушити на вітрі з гір — то не шкодило б. Може б, я тоді й легше міг послухати Ваших добрих та зичливих рад у Відні» (Збірник III, стор. 169).

...разом з книжками дістав...— йдеться про науково-популярний нарис О. Маковея «Про Юрія Федьковича» (Чернівці, 1909) та збірку «Пустельник з Путні і інші оповідання», написану за буковинськими народними легендами та переказами.

182. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 142.

Подається за мікрофільмом автографа: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...картинку для обложки...— на обкладинці збірки творів М. Коцюбинського шведською мовою вміщено малюнок М. Жука, надісланий письменником.

183. До Федора Вовка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 85.

Подається за автографом: Інститут археології АН УРСР, ф. Ф. Вовка, № 1615.

184. До Ганни Барвінок

Вперше надруковано: Твори, т. 3, 1965, стор. 366—367.

Подається за автографом: ЧМК, А-451.

Листування М. Коцюбинського з Ганною Барвінок кількісно невелике: відомий лише цей лист та лист-відозва від ради чернігівської «Просвіти» (див. «Додатки», № 5).

Д'Аннунціо Габріеле (1863—1938) — італійський реакційний письменник; у своїй еволюції пройшов шлях від декадентства до визнання фашизму.

«Усе минеться, одна правда зостанеться».— Це не зовсім точно процитовані рядки з поеми П. Куліша «Грицько Сковорода»:

«Усе, мій синоньку, минеться,—
Бувало, Гриця наставляв:
Єдина правда зістанеться».

185. До Федора Вовка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 86.

Подається за автографом: Інститут археології АН УРСР, ф. Ф. Вовка, № 1616.

186. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 143.

Подається за мікрофільмом автографа: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...в день Ваших родин...— 16 липня 1909 р. А. Єнсен писав до М. Коцюбинського: «Не забудьте меня, как я Вас не забуду... пришлите мне привет 30 september («ostatni», последний день сент[ября]): я тогда буду 50 лет. Ужасно стар! А мое сердце молодо!» (ЧМК, А-1612). 2 жовтня 1909 р., дякуючи М. Коцюбинському за вітання, А. Єнсен писав, що це вітання було для нього милою згадкою «о счастливых днях в Украине и тоже новый знак Вашей доброты против меня» (ЧМК, А-1616).

187. До Максима Горького

Вперше надруковано: Листування, стор. 19—20.

Подається за автографом: ЧМК, А-543.

Статья Амфитеатрова...— мабуть, мається на увазі стаття О. Амфітеатрова «Новая повесть М. Горького», надрукована в газеті «Речь» (березень 1909 р.). Стаття послужила матеріалом для відгуків про твір М. Горького для газет «Нижегородский листок» (13 березня 1909 р.) та «Волгарь» (13 березня 1909 р.).

Андрєєв Леонід Миколайович (1871—1919) — російський письменник, автор ряду реалістичних оповідань. Після поразки революції 1905—1907 рр. відійшов від реалізму і демократизму.

«Уездный город» — тобто повість «Городок Окуров».

188. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 145—146.

Подається за мікрофільмом автографа: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...в предисловии к моим рассказам.— У передмові до збірки творів М. Коцюбинського шведською мовою А. Єнсен писав: «До сучасних найпередовіших прозаїків, які пишуть українською мовою, належить новеліст М. Коцюбинський. Завдяки йому українська література вперше стає безпосередньо доступною шведській громадськості — обставина, що повинна надати цьому явищу в літературному житті певного значення, яке б перевищувало звичайний інтерес до іноземної новелістики... З різноманітних творів Коцюбинського перекладач під загальною назвою («На віру».— *Ред.*) об'єднав два оповідання, які досить відмінні між собою, але, однак, мають певні точки зіткнення і можуть взаємно доповнювати одне одного. М. Коцюбинський, на мій погляд, безсумнівно виступає більшим художником в тих творах, в яких він звертається до магометанських мотивів, наприклад, у відзначеній на конкурсі новелі «Під мінаретами». Перекладач, однак, вибрав повісті «На віру» і «Дорогою ціною» тому, що в них подано характерні малюнки з життя народу на Україні,— перша відтворює реалістичну картину сучасності, друга — це перлина української белетристики, трохи ідеалізована розповідь про минулі часи, коли в свідомості народу ще жили старі козацькі традиції. В обох цих творах письменника якнайповніше виявилось його гаряче співчуття до своїх співвітчизників, пригноблених соціально і морально.

На закінчення перекладач висловлює шановному другові письменникові свою глибоку подяку за те, що той охоче давав в його розпорядження свої твори, і за особливу люб'язність автора, коли він, при недостачі лексикографічних матеріалів, давав пояснення того чи іншого слова або вислову.

Стокгольм, вересень 1909 р. А[льфре]д Є[нсен]».

В доповненому і переробленому вигляді цю передмову А. Єнсен умістив і в другому виданні творів М. Коцюбинського, здійсненому в Швеції 1918 р. Тут А. Єнсен, зокрема, пише: «Вся творчість М. Коцюбинського складається з кількох томів оповідань, в яких письменник змальовує, головним чином, життя українських селян. Те, що він не залишався байдужим до вад своїх нещасливих співвітчизників, ясно видно з його новели з життя селян — «На віру». Та і в ній ми бачимо тепле співчуття письменника до морально і соціально пригнобленого українського народу. А в повісті «Дорогою ціною» відчуваєш подих давніх козацьких традицій. Письменник глибоко проникає в душу українського народу, добре знає його спосіб життя і характер, він як художник бачить красу природи» (Твори, т. 6, 1962, стор. 146—147).

...оттиски Ваших работ...— в «Записках Наукового товариства імені Шевченка» у Львові (т. XCII, 1909) вміщено статті А. Єнсепа «Родина Войнаровських в Швеції» та «Орлик у Швеції».

189. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 118—119.

Подається за автографом: ЧМК, А-492.

«М у з а к и» — тобто молодомузівці, співробітники видавництва «Молода муза», що випустило книжку М. Коцюбинського «З глибини».

...й о г о п о л і т и к а...— 1908 р. В. Стефаника було обрано депутатом австрійського парламенту від радикальної партії Галичини.

...п о ї х а в д о О д е с и...— В. Гнатюк зауважив: «Ів. Франко їздив дійсно тоді до Одеси й Києва, і то сам, без ніякого товариша» (Листи до Володимира Гнатюка, стор. 119).

М и х а й л о М и х а й л о в и ч — Мочульський.

190. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 148—149.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

...с т а т ь я п р о Ш е в ч е н к а...— стаття А. Єнсена «Український національний скальд», надрукована у журналі «Finsk Tidskrift för Vitterhet, Vetenskap, Konst och Politik» («Фінський журнал для літератури, науки, мистецтва і політики» (т. 67, 1909).

...т о м м о и х р а с с к а з о в н а ч е ш с к о м я з ы к е.— Мається на увазі збірка «Z hlubin duše» («З глибин душі»), що вийшла 1910 р. у Празі в перекладі В. Харвата.

191. До Євгена Чикаленка

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 88—89.

Подається за автографом: ЧМК, А-1092.

...п и ш у т ь м е н і п р о Ф р а н к а.— Мається на увазі лист В. Гнатюка від 18 грудня 1909 р.

Ф е д о р о в с ь к и й Микола (1838—1918) — український публіцист і громадський діяч ліберально-буржуазного напряму, один з організаторів театрального гуртка в Єлисаветграді. Свояк І. Франка.

Г р у ш е в с ь к и й Олександр Сергійович (1877—1934) — український буржуазний історик літератури.

Я к в и й д е ц і л к о м н е д о л а д н о — п о д е р у...— у відповіді М. Коцюбинському 23 грудня (ст. ст.) 1909 р. Є. Чикаленко зауважив: «Радію, що пишете «Fata morgana», повинно вийти гарно, судячи по тому, що оповідали. Але і у всякім разі — не деріть, коли Вам не подобається, бо автор собі не критик. Нехай люди судять; коли не схочете дать на суд публіки, то хоч у рукопису дайте прочитать приятелям» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 247).

З С т о к г о л ь м а с п о в і щ а ю т ь...— 22 грудня 1909 р. А. Єнсен писав М. Коцюбинському: «Через неделю я Вам пришлю отрывки из газет относительно моего скромного перевода. Можно уже сказать, что шведская критика приняла Вас очень симпатично» (ЧМК, А-1620). 28 грудня того ж року А. Єнсен надіслав

М. Коцюбинському у перекладі німецькою мовою уривки з деяких рецензій на книжку «I vilt Aktenskap», зауваживши при цьому: «Как видите, эти очень симпатичны для Вас, и я сам рад за то» (ЧМК, А-1621).

В рецензіях тих пишуть...— газета «Norrköpings Tidning» («Північноміські вісті») писала:

«Минуло всього декілька літ з того часу, як Бйорнсон робив закид Сенкевичеві, зводячи на очі йому пиху галицьких поляків у стосунках до українців. Трохи попереду Георг Брандес освітив пригнічення української мови з боку російського уряду. 1863 р. царський уряд відзначив, що ні українського народу, ні української літератури не було й не могло бути. 1877 (sic!) року було заборонено навчання (sic!) української мови, бо навчання мови, що не існує, не можна дозволити. Українські народні пісні треба було підписувати великоруським текстом, коли не бажали задовольнитися французьким перекладом. Лише після 1906 року стало помітно маленьке полегшення в умовах політичного і літературного життя України.

Двома новелами М. Коцюбинського українська белетристика стає вперше безпосередньо приступною шведській публіці. Час, потрачений на цю знайомість, не йде марно. [...]

З погляду чисто літературного новела ця не може стати врівень із другим оповіданням («Дорогою ціною»). Перекладач називає її перлиною української літератури. Він звичайно міг би написати: світової літератури! Коли Соломія — тип української жінки, то положення жінки на Україні легко пояснити. Не можна вказати жінки сміливішої, що виявляла б більшу жертву в коханні. І все кінчається глибокою трагедією. Одголос пісні цілого народу звучить у цьому прекрасному оповіданні. І як представник свого народу виступа Остап, показуючи шрам на своєму тілі».

«Skånska Aftonblad» («Сконська вечірня газета») писала про твори Коцюбинського: «Надія перекладача на те, що книжка матиме цінність, вищу за звичайну цікавість до чужої белетристики, повинна, розуміється, справдитися. Український письменник орудує гладким стилем та має чарівну властивість видобувати з бідного життя українського селянина ціле багатство поезії, вартої подиву».

Нарешті, «Gottlandsk Allehanda» («Готландська всячина») зазначала: «Двоє оповідань, з яких кожне в своєму роді прекрасний зразок української новели. Скорботно-сумні, вони захоплюють читача могутньою силою. Автор безперечно заслуговує на те, щоб стати відомим» (Твори, т. VIII, 1931, стор. 247—248).

...подайте до «Ради» звістку...— 30 грудня (ст. ст.) 1909 р. газета «Рада» у замітці «Шведська критика про М. Коцюбинського» повідомила: «Недавно в Стокгольмі вийшли оповідання М. Коцюбинського в перекладі на шведську мову. Шведська критика прийняла їх дуже добре, з великою симпатією. Досі вмістили прихильні рецензії такі шведські газети: «Norrköpings Tidning», «Skånska Aftonbladet», «Cottlands Allehanda», «Dagens Nyheter» («Щоденні новини».— *Ред.*). В рецензіях тих пишуть не тільки про самого автора оповідань, а й про Україну та про український рух».

Юлія Миколаївна — дружина Є. Чикаленка.

ДОДАТКИ

1. До чернігівського міського голови

Вперше надруковано: М. М. Коцюбинський як громадський діяч. Документи. Матеріали. Публікації, К., «Наукова думка», 1968, стор. 110.

Подається за автографом: Чернігівський облдержархів, ф. 336, № 329, арк. 164—165.

Під цим зверненням 104 підписи, в тому числі і М. Коцюбинського.

2. До редакції двотижневика «Ruthenische Revue»

Вперше надруковано: «Ruthenische Revue. Halbmonatsschrift». Herausgegeben von: Basil Ritter von Javorskij, Dr. Andreas Kos. 1905, Decemberheft, Nr. 23 u. 24, S. 523.

Подається за першодруком.

Телеграма німецькою мовою з приводу смерті редактора «Ruthenische Revue» Р. Сембратовича. Переклад: «Глибоко переживаємо велику втрату. Хай земля буде йому легкою! Від імені чернігівських українців: Коцюбинський, Вороний, Шраг».

3. До кам'янецької «Просвіти»

Друкується вперше за автографом: ЧМК, А-1055.

Писано від руки на друкованому бланку із штампом: «Товариство «Просвіта» в Чернігові».

4. До редакції газети «Десна»

Вперше надруковано: газета «Десна», 24 березня 1906 р.

Подається за першодруком.

Цей лист з'явився як відгук на лист чернігівських гімназисток, надрукований у газеті «Десна» від 22 березня 1906 р.

Під листом підписалося 89 осіб, у тому числі М. Коцюбинський та В. Коцюбинська.

«Д е с н а» — українська буржуазно-ліберальна газета. Виходила російською мовою в Чернігові 1906—1907 рр.

5. До Наукового товариства імені Шевченка

Вперше надруковано: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 102—103.

Подається за оригіналом: ІЛ, ф. 7, № 449.

Відозву було розіслано багатьом громадсько-культурним діячам та товариствам. Зокрема, відомі оригінали звернення, надіслані:

1. До Ганни Барвінок (не датовано, чернігівський поштовий штемпель — 17 лютого 1907 р. за ст. ст.) — ІЛ, ф. 7, № 539;

2. До Володимира Гнатюка (не датовано, надіслано повторно з листом від 14/1 лютого 1907 р.) — публікація: Листи до Володимира Гнатюка, стор. 102—103.

3. До Бориса Грінченка (датовано 28/15 лютого 1907 р.) — ЦНБ, ф. І, № 37622;

4. До Марії Загірньої (датовано 28/15 лютого 1907 р.) — ЦНБ, ф. І, № 42837б;

5. До Миколи Сумцова (не датовано) — ЧМК, А-1073, та ін.

Різночитання:

...аби бібліотека «Просвіти» поповнена була українськими. 5: і про Україну.

З таким проханням рада чернігівської «Просвіти» обертається і до...— Далі йде: 1. Вас, високоповажана Олександро Михайлівно; 2, 3: Вас, високоповажний добродію; 4: Вас, високоповажана добродійко; 5: Вас, високоповажаний Миколо Федоровичу.

...в надії, що їй не буде одмовлено в присилці. Далі йде: 1: Ваших цінних творів і творів незабутнього П. О. Куліша; 2: Ваших цінних праць; 3, 4: Ваших цінних творів; 5: Ваших цінних праць, а також (нрзб.).

Адреса для посилок: г. Чернигов... Далі йде: 1, 2, 3, 4, 5: Северянская, соб[ственный] д[ом], № 3. Мих. Мих. Коцюбинському, для товариства «Просвіта».

6. До редакції газети «Рада»

Вперше надруковано: «Рада», 10 березня 1907 р. Під заголовком «Лист до редакції» надруковано також: «Рідний край», 1907, ч. 12, стор. 16.

Подається за першодруком.

Датується за змістом.

Текст «Рідного краю» має деякі різночитання. Подаємо суттєвіші.

Початок листа від слів «Рада товариства» до слів «оцей лист» відсутній.

...одбувся концерт...—...відбувся концерт...

...чистий дохід...— чистий прибуток...

Рада товариства «Просвіта» висловлює на сьому місці свою щиру подяку М. В. Лисенкові і О. П. Мишузі, а також д[обродій]-кам Потоцькій, Сагуцькій, Файбиш, Ясновській...— пропущено «Файбиш, Ясновській...»

Голова Михайло Коцюбинський — Михайло Коцюбинський, голова.

Секретар Є. Шульга — Е. Шульга, секретар.

Потоцька, Сагуцька, Файбиш, Ясновська — учениці музично-драматичної школи ім. М. В. Лисенка (клас О. П. Мишуги). С. Сагуцьку у першодруці названо Сабуцькою, а у «Рідному краї» (при першій згадці) — навіть Самбуцькою.

7. До редакції газети «Рада»

Вперше надруковано: «Рада», 12 травня 1907 р. Заголовок: «Лист до редакції».

Подається і датується за першодруком.

Бутник Степан Данилович (1873—1952) — чернігівський художник.

8. До Миколи Сумцова

Друкується вперше за фотокопією автографа: ІЛ, ф. 7, № 556.

Автограф зберігається у ЦДІА УРСР у Харкові, ф. 794, од. зб. 1743, арк. 1—1 зв.

Писано на бланкові товариства «Просвіта» в Чернігові.

Сумцов Микола Федорович (1854—1922) — український фольклорист, етнограф і літературознавець демократичного напряму. З 1919 р.— академік АН УРСР.

Ліхнякевич А. В.— чернігівський земський статистик, співробітник і знайомий М. Коцюбинського.

9. До редакції газети «Рада»

Вперше надруковано: «Рада», 16 вересня 1907 р.

Подається і датується за першодруком.

Грицай В. Е.— очевидно, Василь Овсійович Грицай (1856—1910), відомий український актор і антрепренер.

10. До Українського наукового товариства

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 450.

Подається за автографом: ЦНБ, І, 46495.

Лист підписано М. Коцюбинським як головою ради товариства «Просвіта» в Чернігові.

11. До Георгія Тессена

Друкується вперше за автографом: ЧМК, А-1079.

Писано на друкованому бланку товариства «Просвіта» в Чернігові.

Тессен Георгій Васильович — чернігівський лікар.

12. До Марії Заньковецької

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 58.

Подається за першодруком.

Лист підписано, крім голови ради товариства «Просвіта» в Чернігові М. Коцюбинського, членами ради: М. Жуком, В. Коцюбинською, Т. Шкуркіною-Левицькою, І. Шрагом.

Це єдиний відомий лист М. Коцюбинського до М. Заньковецької.

...свята Вашої праці...— 15 січня (ст. ст.) 1908 р. громадськість Києва та Одеси відзначила 25-річчя творчої діяльності Марії Заньковецької. На цій підставі лист датується початком 1908 року.

13. До Українського наукового товариства

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 451—452.

Подається за автографом: ЦНБ, І, 46496.

Лист писано на бланку товариства «Просвіта» в Чернігові.

14. До Українського наукового товариства

Вперше надруковано у скороченому вигляді (в перекладі російською мовою): журнал «Советская Украина», 1953, № 9, стор. 167—168. Повністю опубліковано: «Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР», 1958, № 2, стор. 91.

Подається за оригіналом: ЦНБ, І, 46497.

Оригінал являє собою машинопис з правками в тексті та підписом М. Коцюбинського.

Аналогічний лист зберігається також у державному архіві Миколаївської області, ф. 206, спр. 2, арк. 43.

«Слово» — український тижневик ліберально-буржуазного напряму. Виходив у Києві 1907—1909 рр.

15. До Віталія Боровика

Вперше надруковано: Твори, т. VIII, 1931, стор. 72.

Подається за першодруком.

Писано на візитній картці з написом: «Віра і Михайло Коцюбинські».

16. До Альфреда Єнсена

Вперше надруковано: Твори, т. 6, 1962, стор. 98.

Подається за мікрофільмом: ІЛ, мікрофільм № 40.

Автограф зберігається: Швеція, Стокгольм, Королівська бібліотека, відділ рукописів, депозит 141.

Schönsten Gruss von dr. Josef Makowej *(нім.)*.— Найкращі вітання від доктора Осипа Маковея (автограф О. Маковея).

...дякую за подарунки.— А. Єнсен надіслав М. Коцюбинському відбиток своєї статті «Polonica w szwiedzkiej literaturze», який зберігається в ЧМК.

Schliesse mich den Grüssen. *Wladimir Kuschnir (нім.)*.— Приєдную мої вітання. Володимир Кушнір (автограф В. Кушніра).

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ, ЗБІРНИКИ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Твори, т. VII, 1930	— М. Коцюбинський, Твори, т. VII. Листування (1886—1906), Державне вид-во України, Харків — Київ, 1930.
Твори, т. VIII, 1931	— М. Коцюбинський, Твори, т. VIII. Листування. Під редакцією і попередньою статтею С. Козуба, держвидав «Література і мистецтво», Харків — Київ, 1931.
Твори, т. IV, 1951	— М. Коцюбинський, Твори, т. IV, Держлітвидав України, К., 1951.
Твори, т. III, 1956	— М. Коцюбинський, Твори, т. III, Держлітвидав України, К., 1956.
Твори, т. 5, 1961	— М. Коцюбинський, Твори в шести томах, т. 5, Вид-во АН УРСР, К., 1961.
Твори, т. 6, 1962	— М. Коцюбинський, Твори в шести томах, т. 6, Вид-во АН УРСР, К., 1962.
Твори, т. 3, 1965	— М. Коцюбинський, Твори в трьох томах, т. 3, «Дніпро», К., 1965.
Листи до Володимира Гнатюка	— М. Коцюбинський. Листи до Володимира Гнатюка. З передмовою і поясненнями Володимира Гнатюка, Львів, 1914.
Листування	М. Коцюбинський. М. Горький. Листування, Держвидав України, Харьків — Київ, 1929.
Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т), 1940	— «Записки історичного та філологічного факультетів (Львівський ун-т)», т. 1, 1940.
Збірник I	— Чернігівський державний меморіально-літературний музей М. Коцюбинського. Збірник I. Чернігів, 1941.
Збірник II	— Музей М. Коцюбинського в Чернігові. Збірник II. М. Коцюбинський і Західна Україна, Чернігів, 1940.

Збірник III — Музей М. Коцюбинського в Чернігові. Збірник III. М. Коцюбинський і Західна Україна, Вид-во АН УРСР, [Уфа], 1943.

ЛНВ — «Літературно-науковий вісник».

МІСЦЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОГРАФІВ

ЧМК — Чернігівський літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського.

ІЛ — Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Відділ рукописів.

ЦНБ — Центральна наукова бібліотека АН УРСР. Відділ рукописів.

ЦДІА — Центральний державний історичний архів УРСР у Києві.

ЦДІАЛ — Центральний державний історичний архів УРСР у Львові.

ЦДАЛМ — Центральний державний архів літератури і мистецтва СРСР у Москві.

ЛНБ — Львівська наукова бібліотека АН УРСР ім. В. Стефаника. Відділ рукописів.

ПОКАЖЧИК ІМЕН, НАЗВ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ВИДАВНИЦТВ [1]

Айхельбергер І. 136, 223
«Академічна громада» 192
Алчевська Христина Олексіївна 82, *208*
Альтенберг Петер (Енглендер Ріхард) 138, *227*
Альтшуллер 191
Амфітеатров Олександр Валентинович 125, 131, 144, 157, *223*, 233
Андрєєв Леонід Миколайович 157, 228, *233*
Андрєєва Євгенія Федорівна 151, *230*
Андрєєва Марія Федорівна 151, 157, *230*
Андрієвська Ольга Трохимівна 101, 108, *215*
Андрієвський Василь Трохимович 84, *208*
Анненський Микола Федорович 113, *218*
Аплаксіна Олександра Іванівна 186
«Архіви України» («Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР») 207, 240
«Багаття» 188
Барвінок Ганна (Білозерська-Куліш Олександра Михайлівна) 32, 155, *189*, 233, 237
Баталін 148
Бачинський Лев.Васильович 138, *227*
Бєлоусов Іван Олексійович 58, *199*
Бирчак В. 227
Бйорнсон Бйорнстьерне 236
«Благотворительное общество издания общеполезных и дешевых книг» 84, 190, *208*
Богданова 77, 81, 167, *206*
Борачок Северин 46, 184, 194
Боровик Віталій Гаврилович 15, 19, 59, 81, 173, *182*, 199, 207, 240
Боткіна Марія Сергіївна 151, 153, *230*
Брандес Георг 236
«Братство тарасівців» 182
«Буковина» 75, 77, *206*
Бунін Іван Олексійович 125, 131
Бурачинський Е. 197
Бутник І. 213
Бутник Степан Данилович 168, 212, 213, *238*

[1] Сторінки, на яких пояснюються імена та назви в примітках, виділено курсивом.

Василевський І. О. *229*
Василевські 146, 229
Василенко Віктор Іванович 28, *187*
Васильківський Сергій Іванович 82
Вейсмайєр О. 197
Вересаєв Вікентій Вікентійович 193
Верхратський Іван Григорович 37
«Вестник Европы» 195
Винниченко Володимир Кирилович 134, 136, 225, 226
Від Густав-Йоганнес 43, *193*
«Вік» (антологія) 25, 180
«Вік» (видавництво) 66, 180, *185*
Вікшемський Мамерт Станіславович 90, *212*
«Вільна Україна» (журнал, Петербург) 45, *193*
«Вінок» 58, *199*
«Віночок» 58, 59, *199*
Віхман 141, *228*
Вовк (Волков) Федір Кіндратович 101, 117, 131, 143, 153, 154, 156, *214*, 220, 232, 233
Вовчок Марко (Вілінська-Маркович Марія Олександрівна) 10, 42
Войнаровський Андрій *230*
Войнаровські 150, 230, 234
«Волгарь» 233
Волошин Олександр Федорович 213
Волошина 95
«Волынь» («Житомирский листок») 50, 68, 193, *196*
Вороний Микола Кіндратович 7, 66, 165, *178*, 237

Гаврилко Михайло Омелянович 137, *226*
«Галичанин» 198
Гамсун Кнут 43
Гарборг Арне 43, *193*
Гарін-Михайловський Микола Георгійович 193
Гаршин Всеволод Михайлович 193
Гінцбург Ілля Якович 131—137, 146, 152, 153, *224*, 232
Гнатюк Володимир Михайлович 7, 9, 13, 17, 24, 27, 29, 33, 37, 40, 44, 46, 51, 53, 56, 60—64, 66, 68, 69, 71, 73, 76, 78, 88, 89, 101, 106, 108, 111, 116, 118, 126, 135, 138, 144, 146, 148, 159, 177—179, 181—183, 185—187, 189—192, 194, 196—207, 209—212, 214, 216, 217, 220, 223, 226, 229, 230, 235, 237
Головаш 82, *208*
Голубінка 137, *226*
Горошовський Вільгельм 17, 28, 72, 74, 119, 120, 148, 182, 183, 205, 230, 231
Гортинський Олександр Олександрович (Сашко) 23, *184*
Горький Максим (Пєшков Олексій Максимович) 124—127, 129—138, 141, 143—147, 149, 151, 153, 157, 193, 218, 223, 225—228, 230, 232, 233
Гр. Єр. 188
Грицай В. О. 169, *239*
Грінченко Борис Дмитрович 25, 82, 87, 125, 185, 186, 192, 206, 209, 223, 230, 238
Грінченко (Загірня) Марія Миколаївна 25, *185*, 238
Громада (Чернігів) 208
«Громадська думка» 52, 56, 194, *196*, 198,
«Громадське слово» 45, *194*
Грушевський Олександр Сергійович 161, *235*
Губчак Михайло 28, 38, *187*, 190
Гуляр Трохим 199
Гюго Віктор-Марі 50

Д'Аннунціо Габрієле 155, *233*
Данте Алігієрі 122, *222*
Дебагорій-Мокрієвич Юлія Олександрівна (Юля) 23, *185*
Дейша Василь Устимович 117, *220*, 222
Дейша-Сіоницька Марія Андріанівна *220*
«Демократически преглед» 227
«Десна» 166, *237*
«Детский отдых» 49, *196*
«Дзвін» 88, *210*
«Дзвінок» 43, 49, 58, 67, 187, *193*
«Діло» 74, 187, 190, 198, *205*
«Досвітні вогні» 25, *185*

Достоєвський Федір Михайлович 49
Драгоманов Михайло Петрович 53, 192, 196
«Дубове листя» 41, 192
Дуляк Андрій Андрійович 26, 89, 103, *185*, 186, 210, 215, 223

«Економіст» 104, *215*
«Етнографічний збірник» 190, 200, 206, 216, 223
Єлпатьєвський Сергій Якович 125, 131, *223*
Єнсен Альфред 114, 115, 127, 142, 150, 152—156, 158—160, 173, *219*, 224, 228, 230—235, 240
Єнсен Анна 115, 116, 219
Єнсен Іво 115, 116, 219
Єремієв Григорій (Г. Є-в) 72, 98, 203

«Жизнь» 44, 49
«Життє і слово» 43
«Життя й революція» 197, 220
Жук Михайло Іванович 61, 63—66, 68, 75, 77, 93 97, 120, 127, 135, 168, *200*, 201, 212, 213, 224, 232, 239

«З неволі» 73, 88, 204, 209
«З потоку життя» 12, 31, 32, 35, 36, 49, 53, 179, 181, 185, 188, 191, 196, 197, 199
«За красою» 177
Завадський Вячеслав Казимирович 166
Заньковецька Марія Костянтинівна 170, 239
«Записки Наукового товариства імені Шевченка» 44, 158, 167, 194, 206, 230, 234
«Збірник секції математично-природничо-лікарської» 37, 206
Зборовський 168
Зленко Кость Прохорович 80, *207*
«Знание» (видавництво) 100, 134, *214*, 225
Золя Еміль 50
«Зоря» (Львів) 43
«Зоря» (Москва) 45, *194*

Ібсен Генрік 43
Іржавський 168

«Казбек» 49, *195*
Карл XII 219
Кармалюк Устим Якимович 26, 186
Карманський Петро Сильвестрович 202
Касаткін Іван Михайлович *227*
Каспорович Микола Іванович 133, *225*
«Киевская газета» 32, 186, *188*
«Киевская мысль» 92, 124, *213*
«Киевская старина» 7—9, 12, 31, 35, 39, 57, 68, 177, *178*, 180, 187, 189, 203
«Киевские отклики» 20, *184*
Климович-Білий П. 195
Клоустон В. 149, 157, 230
Князева 168
Кобеко Дмитро Хомич 34, *189*
Кобилянська Ольга Юліанівна 10, 25, 49, 177, 185
Кобринська Наталія Іванівна 52
Коваленко Григорій Олексійович 7, *178*
Коваленко Олекса Кузьмич 55, 57, 81, *197*, 199, 207, 216
Коваленко-Коломацький Григорій Андрійович 31, 40, *188*
Козловський Всеволод 212
Козуб Сергій 179, 183, 186, 194, 200, 202, 205, 209, 210, 212, 223
«Комуніст» (газета) 218, 229
Короленко Володимир Галактіонович 113, 129, 130, 145, 193, 218, 224, 229
Кос Андрій 237
Котляревський Іван Петрович 217, 218
Коцюбинська Агрипина Яківна (Грипа) 37, *190*
Коцюбинська Віра Устимівна 12—25, 33, 85, 91, 92, 94—97, 99. 105, 108, 117—123, 125, 127, 128, 131, 133—135, 137, 139—143, 145—147, 171, 173, 180—185, 212—214, 217, 220—229, 237, 239, 240
Коцюбинська Гликерія Максимівна 19, 20, *183*
Коцюбинська Ірина Михайлівна 20, 22, 118, 119, 122, 144, *183*, 210, 213, 222, 229
Коцюбинська Лідія Михайлівна 19, 22, 93, 94, 98, 119, 122, 124,

134, 135, 138, 141, 144, 148, *183*, 213
Коцюбинська Оксана Михайлівна 22, 92, 120, 133, 144, *183*, 213, 229
Коцюбинська Ольга Михайлівна *210*, 215, 222
Коцюбинський Михайло Матвійович *192*
Коцюбинський Роман Михайлович 8, 22, 92, 134, 144, *179*, 183, 229
Коцюбинський Хома Михайлович 8, 37, 59, 81, *178*, 179, 190, 200
Коцюбинський Юрій Михайлович 20, 22, 117, 120, 122, 144, *183*, 222, 229
Кревецький Іван 73, 77, 78, *204*, 206, 207
Кримський Агатангел Юхимович 149
Кричевський В. 216
Куліш Пантелеймон Олександрович 32, 155, 192, 197, 198, 233, 238
Куприн Олександр Іванович 193, 228
Кушнір Володимир 173, *221*, 240

Левицький І. С.— див. Нечуй-Левицький Іван Семенович
Левицький Орест Іванович 34, 171, *189*
Леонтович Володимир Миколайович (В. Левенко) 93—99, 122, 124, 133, 141, 196, *213*, 222
Лепкий Богдан Сильвестрович (N. M.) 17, 28, 29, 49, 52, 65, 66, 74, 75, 136, *182*, 187, 202—205, 226
Лисенко Микола Віталійович 74, 76, 80, 91, 102, 167, 206, 213—215, 238
Лі Юнас 43
Лігодський Едвард 217
«Літературна газета» 199
«Літературний річник українських і польських авторів» 108, 217
«Літературно-наукова бібліотека» 230
«Літературно-науковий вісник» 8, 31, 33, 34, 37, 43, 44, 49, 52, 53, 56, 60—66, 69, 73, 77, 86, 100—102, 111, 112, 120, 172, *178*, 179, 181—185, 188—190, 196, 198, 200—201, 204, 210, 214, 224, 226, 228, 229
Ліхнякевич Андрій 169, 170, *239*
Лукіянович Денис Якович 127, 178
Луначарський Анатолій Васильович 125, 131
Луцький Остап 7, 57, 59, 64, 67, 77, 126, 136, *177*, 199—200, 202, 206, 223, 224

М. Р. 187
Майєр Вільгельм 137, 141, 226
Маковей Осип Степанович 119, 131, 154, 173, 225, 232, 240
Мамін-Сибіряк Дмитро Наркисович 193
Маркевич Григорій Іпатійович 67, *203*
Маркс Карл 180
Мартович Лесь (Олекса Семенович) 10
Матушевський Федір Павлович 196
Мельников Кіндрат 186
Метерлінк Моріс 43
Мирний Панас (Рудченко Панас Якович) 49
Миронович Г. А. 82, *208*
Михайловський Микола Костянтинович 193
Мишуга Олександр Пилипович 76, 167, *206*, 238
Мікеланджело Буонарроті 18
Міхальський Тадеуш 217
Міцкевич Адам 115, 219
«Молода муза» (видавництво) 65, 68, 105, 111, 177, *202*, 218, 223, 235
Мопассан Анрі-Рене-Альбер-Гі де 50
Морачевський Пилип Семенович *189*
Мордовець (Мордовцев) Данило Лукич 208
Мочульський Михайло Михайлович 42, 46, 48, 50, 136, 160, 192, 195, 196, 235

«Наука и жизнь» 36, 44, 49, *190*
Наукове товариство імені Шев-

ченка у Львові 28, 69, 83, 138, 144, 150, 166, 167, 179, *187*, 196, 200, 204, 211, 212, 237
«Наукові записки історичного та філологічного факультетів Львівського державного університету ім. Івана Франка» (Записки істор. та філол. факультетів (Львівський ун-т) 183, 194, 195, 203, 205, 214, 215
«Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР» — див. «Архіви України»
Науменко Володимир Павлович 12, *180*
Нечуй Левицький Іван Семенович 11, 54, 116, 180, 197, 220
«Нива» 49, *195*
«Нижегородский листок» 233
«Нова громада» 65, 178, *201*
«Новий громадський голос» 179
Новодворський О. 190
«Новый мир» 227

«Общество им. Т. Г. Шевченко для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях С.-Петербурга» 190
«Одесский листок» 49, 195
Оппоков Іван 45, *194*

Паньківський Кость 104, *215*
Пахаревський 168
Пачовський Василь Миколайович 202
Педагогічне товариство (Руське педагогічне товариство, Українське педагогічне товариство, «Рідна школа») 71, *204*
Перебийніс С. С. 82, *208*
«Перша ластівка» 31, 32, 35, 36, *188*
«По морю и суше» 49, *195*
Погибка Панас Іванович 195
«Подільська група партії «Народна воля» 193
«Подільська дружина» 193
«Полтавщина» 20, *184*
Потоцька 167, *238*
«Правда» (журнал, Львів) 11, 43
Прахов Микола Андрійович 138, 144, *227*
«Праця» (Київ) 45, 194
«Праця» (Львів) 194
«Просвещение» 138, *227*
«Просвіта» (Бережани) 74; (Глухів) 207, (Кам'янка) 166, 237; (Київ) 82, 172; (Козелець) 225; (Кролевець) 85, 209, (Львів) 71, 136; (Петербург) 58; (Чернігів) 68—71, 74, 76, 77, 79—88, 104, 107, 133, 155, 166—172, 205—209, 213, 216, 233, 237—239

«Рада» 66, 71, 87, 89, 92, 98, 102, 104, 124, 126, 134, 136, 138, 159, 162, 167—169, 172, 179, 196, *202*, 209, 212, 216, 225, 226, 236, 238, 239
Радіонов 84
«Радянське літературознавство» 177, 187, 202, 208
«Рідний край» 52, 172, *196*, 238
Роденбах Жорж 43, *193*
«Розвага» 49, 55, 81, *195*, 197, 207
Роздольська Ольга 168, *226*
Роздольський Осип *226*
Роздольські 136, *226*
Романчук Юліан 52, *196*
Руденко 168
Рудінов 141
«Русская мысль» 195
«Русские ведомости» 44, 49, *193*, 195
«Русское богатство» («Современные записки», «Современность», «Русские записки») 44, 49, *193*, 228, 231
«Руська бесіда» 187

Сагуцька (Самбуцька) С. 167, 238
Салко Пилип 125, *223*
Салтиков-Щедрін Михайло Євграфович 193
Самійленко Володимир Іванович 49, 66, *195*
Свідерський О. 206
«Світ» 57, 60, *199*
«Свобода» (Львів) 74, *205*
«Северные сборники» 214

Сембратович Роман Сильвестрович 8, 10, 14—17, 19, 20, 25, 28, 49, *178*, 182, 202, 237
Сенкевич Генрік 236
«Січ» *221*
Січинський 211
Скалон Василь Юрійович 47, *195*
Словацький Юліуш 108, 217
«Слово» 172, *240*
«Советская Украина» (журнал) 240
Стара громада 180
Старицька М. 168
Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна 68, 71, *203*, 220
Степаненко Василь Пилипович 12, 92, 99, 102, *180*, 215
Стефаник Василь 10, 49, 108, 110, 113, 118, 119, 138, 148, 159, 217, 225, 227, 235
Стешенко Іван Матвійович 58, 83, 85, 171, *208*
Сумцов Микола Федорович 168, 238, *239*

Твердохліб Сидір 202, 223
Телешов Микола Дмитрович 228
Тессен Георгій Васильович 170, *239*
Тирловський 168
Тодоров Петку Юрданов 227
Толстой Лев Миколайович 172
Томашівський Степан 74, *205*
Трильовський Кирило 118, *221*
Трудова народно-соціалістична партія 193

Удовенко 168
«Украинская жизнь» *192*, 195
«Україна» (Київ) 212
«Україна» (Москва) 45, 194
Українка Леся (Косач Лариса Петрівна) 49
Українська громада в Лубнах 192
«Українська література» 185, 218
«Українська муза» 105, 197, 216
Українське наукове товариство у Києві 169—172, *208*, 239
«Українське слово» 207
Українсько-руська видавнича спілка 9, 38, 40, 49, 63, 111, 117—*179*, 189, 191, 196, 201, 202, 204, 223
Успенський Гліб Іванович 193

Файбиш 167, *238*
Федоровський Микола 161, *235*
Федькович Юрій Адальбертович 232
Фейєрбах Людвіг 48, 67
Філянський Микола Григорович 73, 204
Франко Іван Якович 18, 25, 34, 37, 38, 46, 47, 49, 52, 54, 57, 61, 76, 89, 90, 93, 101, 111, 119, 136, 149, 159, 161, 178, 183, 185, 189, 190, 192, 194, 195, 205, 210—213, 225, 235
Фур'є Шарль 49
Фусс Б. 36, 190

Харват Вінценц 235
Харченко 82, *208*
«Хата» 45
Хінкулов Леонід 226
«Хлібороб» 45, *194*
Хоткевич Гнат Мартинович 60, 100, 149, *200*, 214

Циганок П. 168, 212, 213
Цетлін М. С. 227

Чайковський Андрій Якович 70, 74, *203*—205
Чарнецький С. 190, 202
«Червоний шлях» 179, 181, 188—192
Чернявський Борис 102, 103, 215
Чернявський Микола Федорович 10, 12, 16, 30—32, 38—40, 54, 55, *179*—181, 188—192
Черняхівський Олександр Григорович *220*
Черняхівські 117, *220*
Чикаленко Євген Харлампович 10, 86, 91—93, 95—99, 101, 103—105, 109, 112, 114, 117, 129, 161, *179*, 181, 209, 213, 215, 218, 219, 224, 235
Чикаленко Юлія Миколаївна 162, *236*
Чириков Євген Миколайович 228

Шабленко Антон Якович 194
Шевченко Тарас Григорович 42, 52, 80, 108, 160, 168, 217, 235
Шекспір Вільям 50
«Шершень» 52, 57, *196*
«Шиповник» (альманах) 100, 214
«Шиповник» (видавництво) *214*
Шкуркіна-Левицька Теодосія Степанівна 239
Шраг Єлисавета Ісаківна 131, *225*
Шраг Ілля Людвігович 8, 10, 93, 97, 104, 107, 130, 141, 144, 155, 165, *178*, 213, 224, 237, 239
Шрамченко Леонтій Дмитрович 141, *228*
Шульга Є. 107, 166—168
Шухевич Володимир Осипович 28, 187

«Южное обозрение» 49, *195*, 228
«Южные записки» 44, 49, 193
Юркевич 169

Яблоновський 117, 220
Яворський Василь 237
Яригін 84
Ясновська 167, 236
Яценко Михайло Трохимович 186
Яцкевич 168

«Baseler Volksblatt» («Базельський народний листок») 221
«Berliner Tageblatt» («Берлінська щоденна газета») 71, *204*

«Dagens Nyheter» («Щоденні новини») 161, 236
«Das Literarische Deutsch-Österreichs» («Літературна Австро-Німеччина») 221
«Das Wissen für alle» («Знання для всіх») 222
«Dziennik Polski» («Польська щоденна газета») 198

«Essener Volkszeitung» («Ессенська народна газета») 221

«Finsk Tidskrift för Vitterhet, Vetenskap, Konst och Politik» («Фінський журнал для літератури, науки, мистецтва і політики») 235
«Feuilleton-Beilage des Tagesboten aus Mähren und Schleisen» («Фейлетонний додаток до щоденного вісника Моравії і Сілезії») 221
«Feierabend» («Перед вихідним») 222
Friedmann R. 13

«Grazer Tageblatt» («Грацська щоденна газета») 221

«Hamburger Korrespondenz» («Гамбурзька кореспонденція») 221
«Hamburger Nachrichten» («Гамбурзькі вісті») 221

«Krytyka» 65, *202*

«Londoner General-Anzeiger» («Лондонські головні повідомлення») 221

N. M.— див. Лепкий Богдан Сильвестрович
«National Zeitung» («Національна газета») 221
«Neues Wiener Tageblatt» («Нова віденська щоденна газета») 221
«Norrköpings Tidning» («Північноміські вісті») 161, 236

«Ruthenische Revue» («Український огляд») 16, 28, 50, 165, 178, *182*, 237
«Schwäbische Chronik» («Швабська хроніка») 221
«Skånska Aftonblad» («Сконська вечірня газета») 161, 236
«Slovanski přehled» («Слов'янський огляд») 205

«Słowo Polskie» 207
«Stokholms Dagblad» («Стокгольмська щоденна газета») 230
Strassburger Bürger-Zeitung» («Страсбурзька бюргерська газета») 222

«Triester Zeitung» («Трієстська газета») 221

«Ukrainische Rundschau» («Український огляд») 221
«Ulk» («Жарт») 204

«Volkswille» («Народна воля») 221

«Welt» («Світ») 71
West F. 204
«Wiener Abendpost» («Віденська вечірня пошта») 221
«Wiesbadener Zeitung» («Вісбаденська газета») 221
«Wissen, Welt und Leben» («Знання, світ і життя») 222

«X-Strahlen («X-промені») 178

ВИДАННЯ ТВОРІВ ТА ЛИСТІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

У покажчику подано опис публікацій художніх творів і листів М. М. Коцюбинського у газетах журналах та окремими виданнями. В окремі розділи виділено публікації листів та перекладів творів письменника — спочатку мовами народів нашої країни, а далі — іноземними мовами. Мова перекладу, за винятком загальнознаної російської, зазначається в круглих дужках у кінці опису того чи іншого видання.

Видання подаються в хронологічній послідовності за часом їхньої появи, а там, де це неможливо,— в алфавітному порядку за назвами творів.

Покажчик не претендує на вичерпну повноту. В ньому, зокрема, не фіксуються публікації творів М. М. Коцюбинського у хрестоматіях, підручниках, репертуарних збірниках пореволюційного періоду. Видання описувалися по можливості de visu. Частину з них описано за спеціальними бібліографічними виданнями.

ХУДОЖНІ ТВОРИ

1890

Наша хатка. [1890, Вінниця].— «Дзвінок. Письмо ілюстроване для дітей і молодежі», 1890, № 8, 15 (27) квітня, с. 57.

Поворот тата. З Міцкевича.— «Дзвінок», 1890, № 14, 15 (27) липня, с. 107.

Люди та собаки. Образок східного життя. З російського переклав...— «Діло», 1890, 19—21 липня (31 липня — 2 серпня).

Життя українців по малих містах. З українського Поділля. 21 жовтня 1890.— «Правда», 1890, вип. 9, с. 207—208. Підпис: Захар Козуб.

Святий вечір у Христа. З Достоєвського. Переклав...— «Дзвінок», 1890, № 24, 15 (27) грудня, с. 186—187.

1891

Шевченкова могила. [23 вересня 1890, Вінниця].— «Дзвінок», 1891, № 5, 1 (13) березня, с. 40—42.

Тут же на с. 40 вміщено малюнок під назвою: «Світлиця для туристів на могилі Шевченка». Підпис: М. Коцюб. 90 р.

Передруковано: «Зоря», 1891, № 5, с. 84.

Причинок до біографії Тараса Шевченка.— «Правда», 1891, вип. 3, с. 179—181. Підпис: Захар Козуб.

Нюренберзьке яйце. Переказав...— «Дзвінок», 1891, № 15, 1 (13) серпня, с. 121—123.

Харитя. Оповідання. [18.VII 1891, с. Лопатинці].— «Дзвінок», 1891, № 16, 15 (27) серпня, с. 129—132.

Ялинка. Різдвяне оповідання. [Листопад 1891, с. Лопатинці].— «Дзвінок», 1891, № 24, 15 (27) грудня, с. 193—196.

«Як красно на світі! Як небо блищить!..» (З Гейне).— У кн.: Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на рік переступний 1892. Львів, 1891, с. 88; у зб.: «Рідний зільник», Львів, 1891, с. 88.

«Загрій мої груди педужі...» (З Гейне).— У кн.: Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на рік переступний 1892. Львів, 1891, с. 88; у зб.: «Рідний зільник», Львів, 1891, с. 88.

1892

Яків Кухаренко.— «Зоря», 1892, № 8, 15 (27) квітня, с. 158—159. Підпис: З. Козуб.

Тут же вміщено лист Я. Кухаренка до З. Ф. Недоборовського, поданий до друку М. Коцюбинським.

Завидющий брат. Казка з народного поля. [Березень 1892, с. Лопатинці].— «Дзвінок», 1892, № 9, 1 (13) травня, с. 65—67.

Вечір. («На заході сонце. В підземні кімнати...»).— У кн.: Ілюстрована бібліотека для молодіжі міщан і селян, 1892, кн. 4, с. 50.

На віру. Повість. [1891. с. Лопатинці].— «Правда», 1892, вип. 42, серпень, с. 450—467; вип. 43, вересень, с. 529—545; вип. 44, жовтень, с. 593—609.

Вироби селянок з Поділля на виставі в Чікаго.— «Буковина», 1892, № 48, 27 листопада (9 грудня). (З України). Підпис: М. Коцюб.

Про український промисел домашній на виставі в Чікаго подав п. М. Коцюбинський з Подільської губернії до останнього числа «Буковини» таку звістку... [Далі йде текст статті «Вироби селянок з Поділля на виставі в Чікаго»].— «Діло», 2 (14) грудня, 1892, № 272.

П'ятизлотник. Оповідання. [Лютий 1892, с. Лопатинці].— «Зоря», 1892, № 23, 1 (13) грудня, с. 447—449.

Поворот тата. З Міцкевича.— У кн.: Руська читанка для першої кляси шкіл середніх. Уложив К. Лучаковський. Львів, 1892, с. 196—198.

1893

Вечір. («Скотилося сонце з високого неба...»).— «Дзвінок», 1893, № 13-14, 13 (25) липня, с. 103.

Маленький грішник. Оповідання. [Лютий 1893, Вінниця].— «Дзвінок», 1893, № 15-16, 16 (28) серпня, с. 113—116.

Ціпов'яз. Оповідання. [Січень 1893. Вінниця].— «Зоря», 1893, № 17, 1 (13) вересня, с. 330—334; № 18, 15 (27) вересня, с. 350—355.

Наша хатка.— У кн.: Проліски. Збірник віршів. Одеса, 1893, с. 31—32.

1894

Помстився. Образок. [Лютий 1893, Вінниця].— «Зоря», 1894, № 2, 15 (27) січня, с. 30—33.

Хо. Казка. (Присвята братові В. Боровикові). [Січень 1894].— «Зоря», 1894, № 24, 15 (27) грудня, с. 509—518.

Хо. Казка. Львів. Коштом автора, 1894. 34 с.

1895

Пісня. Картка зі щоденника. [Січень 1895, Вінниця. Інша назва — «На крилах пісні»].— «Зоря», 1895, № 22, 15 (27) листопада, с. 421—424.

П'ятизлотник. Оповідання. Чернігів, Друк. губ. правл., 1895. 18 с. (Вид-во Б. Грінченка, № 5). Дозв. ценз. Одесса, 7 мая 1894 г.

Харитя. Ялинка. Маленький грішник. Оповідання. Чернігів, 1895. 36 с. (Вид-во Б. Грінченка, № 6). Дозв. ценз. Киев, 26 августа 1894 г.

Задля хазяйства. Оповідання І. Н. Потапенка. Переклав [з російської]... Львів. Накл. Костя Паньківського, 1895. 44 с. (Дрібна б-ка. Кн-чка 15).

1896

Для загального добра. Оповідання. Відзначене на конкурсі редакції «Зорі». [Лютий 1895, Вінниця].— «Зоря», 1896, № 1, 1 (13) січня, с. 2—7; № 2, 15 (27) січня, с. 22—26; № 3, 1 (13) лютого, с. 42—47; № 4, 15 (27) лютого, с. 62—67; № 6, 15 (27) березня, с. 102—104.

Для загального добра. Оповідання. Відзначене на конкурсі редакції «Зорі». Львів. Коштом автора. З друк. Наукового т-ва ім. Шевченка, 1896. 70 с.

Про пам'ятник Катерині II в Катеринодарі. (Допись з України).— «Буковина», 1896, № 201, 12 (24) вересня, с. 2. Підпис: Мих. К-ий.

Пе коптьор. Образок з життя молдаван. [Квітень 1896, Алупка].— «Зоря», 1896, № 22, 15 (27) листопада, с. 427—431; № 23, 1 (13) грудня, с. 447—449.

Пе коптьор. Образок з життя молдаван. Львів, Коштом ред. «Зорі», 1896. 24 с.

Ой, видить бог, видить творець. [Колядка, записана М. Коцюбинським].— У кн.: Збірничок українських пісень з нотами. Упоряд. Олександр Хведорович (Олександр Федорович Волошин). Одеса, 1896, с. 108.

1897

Посол від чорного царя. Оповідання. [Січень 1897].— «Житє і слово», 1897, кн. 2, с. 97—106.

Свет и тени русской жизни («Скучно живется обывателям «медвежьих уголков»!..»).— «Волынь». 1897, № 229, 11 декабря. Підпис: М. К.

Свет и тени русской жизни («Невероятную, но в высшей степени интересную историю из адвокатской жизни передает какой-то случайный корреспондент «Приазовского края»...»).— «Волынь», 1897, № 230, 12 декабря. Без підпису.

Свет и тени русской жизни («Помнится, один из педагогов в своем учебнике, одобренном кем следует для употребления в школах, поучает молодое поколение, что инородцы навсегда останутся пасынками России...»).— «Волынь», 1897. № 234, 17 декабря. Підпис: М. К.

Свет и тени русской жизни («Просматривая ежедневно, по обязанности газетного сотрудника, десятки провинциальных газет, я часто с досадой отодвигаю от себя кучу печатной бумаги: как это все скучно, бледно, неинтересно!..») — «Волынь», 1897, № 238, 21 декабря. Підпис: М. К.

Свет и тени русской жизни («В pendant к тому, что говорилось по поводу провинциальной печати в предыдущем номере нашей газеты..»).— «Волынь», 1897, № 240, 24 декабря. Без підпису.

1898

Свет и тени русской жизни («О роли, какую играет периодическая печать в общественной жизни, так много писалось и говорилось, что было бы и длинно, и скучно, хотя бы в общих чертах, воспроизводить сказанное...»).— «Волынь», 1898, № 3, 4 января. Підпис: М. К.

Свет и тени русской жизни («Искание правды, идеала, к счастью, вечно присуще людям, на какой бы ступени развития они не стояли...»).— «Волынь», 1898, № 7, 10 января. Підпис: М. К.

«Времена не те».— «Волынь», 1898, № 15, 20 января. Без підпису.

Школьное дело.— «Волынь», 1898, № 17, 22 января. Без підпису.

Свет и тени русской жизни («Несмотря на то, что XX век у нас, как говорится, на носу...»).— «Волынь», 1898, № 21, 27 января. Без підпису.

Организация общественных развлечений.— «Волынь», 1898, № 22, 23, 24; 28, 29, 30 января. Підпис: М. К.

К годовщине смерти П. А. Кулиша.— «Волынь», 1898, № 26, 1 февраля. Підпис: М. К.

«Русский» язык в Галиции.— «Волынь», 1898, № 29, 30; 6, 7 февраля. Без підпису.

Свет и тени русской жизни («Времена рабства прошли, крепостничество отошло в область преданий,— а, между тем, рабы существуют и до сих пор...»).— «Волынь», 1898, № 32, 10 февраля. Без підпису.

«Галицький літературно-науковий вісник».— «Волынь», 1898, № 36, 14 февраля. Підпис: М. К.

К полемике о самостоятельности малорусского языка.— «Волынь», 1898, № 42, 22 февраля. Без підпису.

Свет и тени русской жизни («Начнем с теней (их больше) и окончим светом — его меньше, а иногда и вовсе нет...»).— «Волынь», 1898, № 51, 5 марта. Без підпису.

1899

Посол від чорного царя.— «Буковина», 1899, № 3, 4; 6, 8 (18, 20) січня.

В путах шайтана і інші оповідання. Львів, 1899. 154 с. (Укр.-руська вид. спілка, 1 серія, № 14).

Зміст: В путах шайтана.— На віру.— Ціпов'яз.

Наша хатка.— У кн.: Степові квітки. Вірші. Чернігів, 1899, с. 72.

[Фольклорні записи].— У кн.: Гринченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Т. 3. Песни. Чернигов. Тип. губ. земства, 1899. XXXII, 768 с. (№ 251. Другі пани деркачі..., с. 128; № 547 б. Слаба ж я, слаба..., с. 285; № 566. Я казала: купи сито..., с. 294; № 609. Десь ти, ліщино, в печі не була..., с. 320—321; № 617. Ой пила я у неділю..., с. 324; № 619. У неділю моя мила рано встала..., с. 325—326; № 638 а. Та не жаль мені ні на кого..., с. 335; № 697. Гарбуз варю, гарбуз печу..., с. 387; № 1391 б. В Минському-Переминському..., с. 563; № 1405. Жид гукає, продаючи квас..., с. 578; № 1476. Грицько вже зчорнів, як головня..., с. 639—641).

Тут же вміщено 98 записів А. А. Дуляка, поданих М. Коцюбинським.

1900

Оповідання. Львів, 1900. 48 с. (Вид. Руського т-ва педагогічного, № 72).

Зміст: Вечір («Скотилося сонце з високого неба...»).— Маленький грішник.— Харитя.— Завидющий брат.— Ялинка.— Наша хатка.— Святий вечір у Христа. [Пропущено: З Достоєвського].

По-людському. Оповідання з бессарабського життя. Львів, 1900. 147 с. (Укр.-руська вид. спілка, 1 серія, № 24).

Зміст: По-людському.— Помстився.— Посол від чорного царя.— Пе коптьор.— Для загального добра.

Для загального добра. Оповідання.— У кн.: Хвиля за хвилею. Вірші й проза. Чернігів, 1900, с. 20—92.

1902

Дорогою ціною.— «Киевская старина», 1902, кн. 1, с. 103—167.

Окр. відбиток: К., 1902. 65 с. Тир. 500. Дозв. ценз. Киев, 16 января 1902 года.

На камені. Аквареля.— «Літературно-науковий вісник», 1902, кн. 1, с. 131—144.

В путах шайтана. Нарис.— У кн.: Вік (1798—1898). Т. 3. Українська проза з 80-х років XIX в. до останніх часів. К., 1902, с. 361—373.

Помстився. Образок.— У кн.: Вік (1798—1898). Т. 3. Українська проза з 80-х років XIX в. до останніх часів. К., 1902, с. 374—384.

Хо. Казка.— У кн.: Вік (1798—1898). Т. 3. Українська проза з 80-х років XIX в. до останніх часів. К., 1902, с. 385—414.

1903

На камені. Аквареля.— У кн.: З-над хмар і в долин. Український альманах. Одеса, 1903. с. 37—54.

Лялечка.— У кн.: Дубове листя. Альманах на згадку про П. О. Куліша. К., 1903, с. 103—130.

Поєдинок. Образок.— У кн.: Літературний збірник, зложений на спомин Олександра Кониського. К., 1903, с. 374—387.

Поєдинок і інші оповідання. Львів, 1903. 148 с.; 1 л. портр. (Укр.-руська вид. спілка, 1 серія, № 49).

Зміст: Поєдинок.— Лялечка.— На камені.—Хо.— П'ятизлотник.— На крилах пісні.

Оповідання. Т. 1. К., 1903. 433 с.; 1 л. портр. (Вид-во «Вік»). Дозв. ценз. С.-Петербург, 15 января 1903 г.

Зміст: На камені.— Посол від чорного царя.— Лялечка.— По-людському.— Пе коптьор.— Дорогою ціною.— Поєдинок.— На віру.— В путах шайтана.— Для загального добра.— Помстився.— П'ятизлотник.— На крилах пісні.

Ой, видить бог, видить творець. [Колядка, записана М. М. Коцюбинським].— У кн.: Збірничок українських пісень з нотами. Упоряд. Олександр Хведорович (Олександр Федорович Волошин). Вид. 3-в. Одеса, 1903, с. 136—137.

1904

Fata morgana. (З сільських настроїв).— «Киевская старина», 1904, кн. 3, с. 383—412.

Окр. відбиток: К., 1904, 30 с. Дозв. ценз. Киев, 12 марта 1904 года.

Для загального добра. Відзначено премією на літературному конкурсі у Львові. Чернігів, Друк. губ. земства, 1904. 75 с.

Хмари.— «Свобода», 1904, № 21, 26 травня (з портр. М. М. Коцюбинського).

Цвіт яблуні. Етюд.— У кн.: На вічну пам'ять Котляревському. Літературний збірник. К., 1904, с. 125—131.

Окр. відбиток: К., 1904, с. 125—131.

1905

Під мінаретами. Оповідання.— «Киевская старина», 1905, кн. 3. с. 373—422.

Окр. відбиток: К., 1905, 50 с.

З глибини. Хмари. Утома. Самотній.— У кн.: З потоку життя. Альманах. Херсон, 1905, с. 205—207.

Самотній.— У кн.: Розвага. Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань в прозі, монологів, жартів і гуморесок найвидатніших українських поетів і письменників. Мелодекламація «Остання ніч», муз. М. Лисенка. Для читання й декламування на сцені, вечорницях, дома, в громаді, драматичних курсах і т. д. Уложив Олекса Коваленко... З портретами поетів, письменників і артистів. К., 1905, с. 5—6.

Хмари. [Уривок].— У кн.: Розвага. Український декламатор... К., 1905, с. 41—42.

Пісня. Картка зі щоденника.— У кн.: Розвага. Т. 2. К., 1905, с. 420—423.

У грішний світ. Новела.— У кн.: За красою. Альманах в честь Ольги Кобилянської. Чернівці, 1905, с. 91—103.

Ялинка.— У кн.: Вінок. СПб., 1905, с. 85—92

Маленький грішник.— У кн.: Вінок. СПб., 1905, с. 120—128.

Харитя.— У кн.: Вінок. СПб., 1905, с. 160—167.

Маленький грішник.— «Дзвінок», 1905, № 21, 5 листопада, с. 340—343; № 22, 20 листопада, с. 345—348.

У грішний світ. Оповідання. Львів, 1905. 189 с.; 1 л. портр. (Укр.-руська вид. спілка, 1 серія. № 88).

Зміст: Цвіт яблуні.— Дорогою ціною.— Fata morgana.— У грішний світ.— Під мінаретами.

1906

Ялинка.— «Дзвінок», 1906 № 1, 5 січня, с. 2—10.

Сміх. Оповідання.— «Нова громада», 1906, № 2, с. 29—40.

Згадки про Романа Сембратовича.— «Нова громада», 1906, № 3, с. 61—67.

З глибини. Хмари. Утома. Самотній.— «Світ», 1906, № 6, 9 травня, с. 87—88.

Чумацька валка. [Уривок з «Пісні» («Картки зі щоденника»)].— У кн.: Досвітні огні. К., 1906, с. 497—498 (з портр. М. М. Коцюбинського).

Утома.— У кн.: Розвага. Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатир і гумореск. Уложив Олекса Коваленко... Вид. 2-е. доп. К., [1906], с. 492—493.

Хмари.— У кн.: Розвага. Вид. 2-е, доп. К., [1906], с. 509—510.

Самотній.— У кн.: Розвага. Вид. 2-е, доп. К., [1906], с. 518.

Він іде! Образок.— «Літературно-науковий вісник», 1906, кн. 10, с. 170—178.

1907

Філянський. Лірика, т. 1, 1906 р., CLX с. Ц. 1 крб., 50 к. [Рец.].— «Літературно-науковий вісник», 1907, кн. 1, с. 179—181.

Невідомий. Етюд.— «Літературно-науковий вісник», 1907, кн. 4, с. 4—11.

Харитя.— У кн.: Складанка. Львів, Коштом і заходом т-ва «Просвіта», 1907, с. 8—16.

В дорозі.— У кн.: Дзвін. Збірник 1. К., 1907, с. 159—176.

Окр. відбиток: [К., 1907], с. 159—176.

1908

Persona grata.— У кн.: З неволі. Літературний збірник. Вологда, 1908, с. 38—54.

Чумацька валка. [Уривок з оповідання «На крилах пісні»].— У кн.: Досвітні огні. Вид. 2-е. К., 1908, с. 398—399.

Як ми їздили до Криниці.— «Рада», 1908, № 291, 21 грудня (3 січня 1909), с. 2—3.

Окр. відбиток: К., 1909 19 с. Тир. 25.

На крилах пісні. [Уривок].— У кн.: Розвага. Український декламатор. Артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатир і гумореcок для читання і декламування на сцені, вечорницях, драматичних школах і літературних збірках. З портретами поетів, письменників і артистів. Т. 2. К., Друк. Кульженка, 1908, с. 420—423.

1909

Intermezzo.— «Літературно-науковий вісник», 1909, кн. 1, с. 5—15.

Дебют.— «Літературно-науковий вісник», 1909, кн. 8, с. 193—206.

З глибини. Хмари. Утома. Самотній.— У кн.: Літературний річник українських і польських авторів. Під ред. Тадеуша Міхальського і Едварда Лігоцького. К., 1909, с. 63—65.

Ялинка. Харитя. Маленький грішник. Троє оповідань. Вид. 3-є, з мал. К., [1909]. 46 с. з іл. («Укр. учитель», № 18).

Харитя. Оповідання. [К.]. 1909. 16 с. («Укр. учитель», № 20).

З глибини. Оповідання. Львів, 1909. 100 с.; 1 л. портр. («Молода муза», ч. 12).

Портрет М. М. Коцюбинського роботи художника М. І. Жука.

Зміст: З глибини [Хмари. Утома. Самотній].— Сміх.— Intermezzo.— Невідомий.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.

1910

Fata morgana. З сільських настроїв. Ч. 2.— «Літературно-науковий вісник», 1910, кн. 6, с. 417—447; кн. 7, с. 3—39.

1911

Що записано в книгу життя.— «Літературно-науковий вісник», 1911, кн. 4, с. 4—13.

Сон. [«Щодня було те саме...»].— «Літературно-науковий вісник», 1911, кн. 9, с. 257—278.

Дебют. Оповідання. С.-Петербург — Львів, 1911. 193 с. (Укр.-руська вид. спілка, 1 серія, № 133).

Зміст: Дебют.— Сміх — Intermezzo.— Fata morgana.— Як ми їздили до Криниці.— В дорозі.— Невідомий.— Хмари.— Утома.— Самотній.

1912

Лист.— «Рада», 1912, № 18, 22 січня (3 лютого).

Тіні забутих предків.— «Літературно-науковий вісник», 1912, кн. 1, с. 5—32; кн. 2, с. 209—226.

Подарунок на іменини.— «Літературно-науковий вісник», 1912, кн. 4, с. 4—18.

Коні не винні.— «Літературно-науковий вісник», 1912, кн. 6, с. 401—417.

Хвала життю! — У кн.: Біла квітка. Полтава, 1912, с. 2—4.

1913

На острові.— «Літературно-науковий вісник», 1913, кн. 1, с. 8—22.

Тіні забутих предків. Оповідання. Київ — Львів, Вид. Укр.-руської вид. спілки, 1913. 176 с.

Зміст: Тіні забутих предків.— Сон.— Лист.— Подарунок на іменини.— Хвала життю! — Коні не винні.— Що записано в книгу життя.

1914

Відьма. Образок.— «Літературно-науковий вісник», 1914, кн. 4, с. 3—22.

Сон. [«Снилосъ мені — чи ж снилося мені?..»].— «Літературно-науковий вісник», 1914, кн. 5, с. 193.

Сон. [«Снилось мені — чи ж снилося мені?..»].— У кн.: Досвітні огні. Вид. 3-є. К., 1914, с. 409.

Кров. [Лист]. К., «Час», 1914. 16 с. (Серія 7, № 63). Тир. 5000. З портр.

1917

Дорогою ціною. К., «Криниця», 1917. 94 с. Тир. 8000.

П'ятизлотник. К., «Криниця», 1917. 16 с. Тир. 10 000.

П'ятизлотник. Полтава, 1917. 16 с. (Педагогічне бюро Полтавського губ. земства. Книжки для читання в класі. Вип. 11).

П'ятизлотник. У грішний світ. Львів, Коштом і заходом т-ва «Просвіта», 1917. 32 с. (Просвітні листки. Рік 1917, ч. 52).

Твори. У 5-ти т. К., «Криниця», 1917—1918.

Т. 1. 1917. 190 с.

Зміст: П'ятизлотник.— Помстився.— Для загального добра.— На крилах пісні.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— На віру.— Харитя.— Ялинка.

Іван Франко. Реферат, читаний в чернігівській «Просвіті» р. 1908. К., «Криниця», 1917. 32 с. Тир. 50 000.

Харитя. Полтава, 1917. 8 с. (Педагогічне бюро Полтавського губ. земства. Книжки для читання в класі. Вип. 6).

Харитя. Маленький грішник. Ялинка. Вид. 4-е. К., «Криниця», 1917. 32 с.

Ялинка. Полтава, 1917, 12 с. (Педагогічне бюро Полтавського губ. земства. Книжки для читання в класі. Вип. 9).

1918

Маленький грішник. Полтава, 1918. 10 с. («Віночок». Книжки до читання в класі Низка II, вип. 1).

Твори. У 5-ти т. К., «Криниця», 1917—1918.

Т. 2. 1918. 165 с. Тир. 10 000

Зміст: Маленький грішник — Ціпов'яз.— Хо.— В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.

Т. 3. 1918. 187 с. Тир. 10 000.

Зміст: Дорогою ціною.— Fata morgana.— Під мінаретами.

Т. 4. 1918. 168 с. Тир. 10 000.

Зміст: У грішний світ.— З глибини.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— В дорозі.— Persona grata.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Сон.

Т. 5. 1918. 160 с.; 1 л. портр. і факс. Тир. 10 000.

Зміст: Автографи М. Коцюбинського.— Од видавництва.— Тіні забутих предків — Лист.— Що записано в книгу життя.— Подарунок на іменини — Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Відьма.— Сон.

На крилах пісні.— У кн.: Збірник найвидатніших українських письменників. Одеса, 1918, с. 95—107.

1919

Дебют. Одеса, 1919. 32 с.
Дорогою ціною. Одеса, «Укр. книжка», 1919. 44 с.
Кров. Оповідання. Одеса, 1919. 16 с.
П'ятизлотник. Одеса, «Укр. книжка», 1919. 15 с.
Сміх. Intermezzo. Одеса, 1919. 32 с.
Шість казочок. К., «Друкар», 1919, 16 с. з іл.

Зміст: Передмова.— Про двох цапків.— Дві кізочки.— Десять робітників.— Івасик та Тарасик.— Наша хатка.— Чого ж вони зраділи.

Дорогою ціною. К., «Криниця», 1919.
З «Intermezzo».— У кн.: Хрестоматия новой украинской литературы. Сост. проф. Н. К. Грунский. К., 1919, с. 109—110. (Т-во печ. и изд. дела «Голос»).

Тут же на с. 108—109 біографія М. Коцюбинського та бібліографія його творів.

На крилах пісні. (Картка зі щоденника).— У кн.: Хрестоматия новой украинской литературы. Сост. проф. Н. К. Грунский. К., 1919, с. 110—115.

1920

Харитя. Оповідання. Черкаси, «Допомога школі», 1920. 8 с. (Книжки для читання в школі, № 3).
Fata morgana. (З сільських настроїв). К., Всеукр. держ. вид-во, 1920. 186 с.; 1 л. портр. (Універсальна б-ка, № 3). Тир. 10 000.
Маленький грішник. Оповідання. Черкаси, «Допомога школі», 1920. 186 с.; 1 л. портр. (Універсальна б-ка, № 3). Тир. 10 000.
Сміх. Він іде! Persona grata. К., Всеукр. держ. вид-во, [1920]. 83 с.; 1 л. портр. (Універсальна б-ка, № 5), Тир. 5000.
В дорозі. Харків, «Книгоспілка», [1920]. 31 с.

1921

Дід Хо. Казка. Херсон, Всеукр. держ. вид-во, 1921. 16 с. Тир. 10 000.
Маленький грішник. Оповідання. Херсон, Всеукр. держ. вид-во, 1921. 16 с. Тир 1000.

Хо. Казка. Харків — Полтава, Держ. вид-во України, [1921]. 55 с. з іл. (Народна б-ка). Тир. 50 000.

Ялинка. Оповідання. Херсон, Всеукр. держ. вид-во, 1921. 16 с. Тир. 1000.

1922

Твори. У 5-ти т. К., Держ. вид-во України, 1922—1925.

Т. 1. На віру та інші оповідання. 1922. XVI, 225 с. Тир. 10 000.

Зміст: На віру.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.

Т. 2. Для загального добра. Оповідання. 1922. 311 с. Тир. 50 000.

Зміст: Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— По-людському.— Дорогою ціною.— Лялечка.— Поєдинок.

1923

Fata morgana. З сільських настроїв. Київ — Ляйпціг, Укр. накладня, [1923]. 183 с. (Заг. б-ка, № 180—182).

Лялечка. Поєдинок. Оповідання. Київ — Ляйпціг, Укр. накладня, [1923]. 61 с. (Заг. б-ка, № 190).

На віру та інші оповідання. Київ — Ляйпціг, [1923]. XIV, 85 с. (Заг. б-ка, № 191—192).

П'ятизлотник. Помстився. Хо. Оповідання. Київ — Ляйпціг, Укр. накладня, [1923]. 77 с. (Заг. б-ка, № 193).

Для загального добра. Оповідання. Київ — Ляйпціг, Укр. накладня, [1923]. 68 с. (Заг. б-ка, № 194).

Пе коптьор. Посол від чорного царя. Відьма. Оповідання. Київ — Ляйпціг, Укр накладня, [1923]. 83 с. (Заг. б-ка, № 195-196).

По-людському. Ціпов'яз. Оповідання. Київ — Ляйпціг, [1923]. 67 с. (Заг. б-ка, № 197).

Дорогою ціною. Оповідання. Київ — Ляйпціг, Укр. накладня, [1923]. 79 с. (Заг б-ка, № 198).

Коні не винні. Київ — Ляйпціг, [1923]. 32 с. (Заг. б-ка, № 213).

П'ятизлотник. Харитя. Оповідання. Ужгород, 1923. 19 с. (Вид-во т-ва «Просвіта» в Ужгороді, № 29).

Твори. Т. 1. Львів, «Атенеум», 1923. XXXIV, 130 с.; 1 л. портр.

Зміст: М. Коцюбинський і його творчість, с. III—XXXIV.— В путах шайтана.— На віру.— Ціпов'яз.

1924

Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма. Для народу.— «Україна», 1924, кн. 3, с. 113—123.

Публікація і передмова («Перший твір М. Коцюбинського», с. 111—112) А. Лебедя.

21 грудня, на введеніє.— «Україна», 1924, кн. 4, с. 108—111.

Публікація і передмова («Невідомий твір М. Коцюбинського», с. 107—108) А. Лебедя.

Він ідс! Харків. «Шлях освіти», 1924, 22 с. з іл. (Б-ка малописьменного. Серія красного письменства, № 4). Тир. 5000.

Подарунок на іменини. Харків, Держ. вид-во України, 1924. 32 с (Б-ка худ. літ-ри, № 2). Тир. 10 000.

Кат. (Persona grata). Харків, Держ. вид-во України, 1924. 32 с. (Б-ка худ. літ-ри, № 3). Тир. 10 000.

Коні не винні. Харків, Держ вид-во України, 1924. 32 с. (Б-ка худ. літ ри, № 5) Тир. 10 000

Він іде! Харків, Держ. вид-во України, 1924. 36 с. (Б-ка худ. літ-ри, № 13) Тир. 10 000.

Зміст: Він іде! — Невідомий.

Твори. У 5-ти т. К., Держ. вид-во України, 1922—1925.

Т. 3. В путах шайтана та інші оповідання. 1924. 278 с. Тир. 5000.

Зміст: В путах шайтана.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— Під мінаретами.— У грішний світ.— З глибини.— Сон.

1925

Твори. У 5-ти т. К., Держ вид-во України. 1922—1925.

Т. 4. Сміх та інші оповідання. 1925 396 с. Тир. 5000.

Зміст: Сміх.— Він іде!— Невідомий.— Persona grata.— В дорозі — Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Сон.— Що записано в книгу життя.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю!— На острові.

Т. 5. З молодих літ Літературна спадщина і матеріали. 1925. 262 с. Тир. 10 000.

Зміст: З недрукованої спадщини.— Дитячі твори.— Літературно-критичні спроби та інше.— Покажчики.

Дорогою ціною. [Харків] Держ. вид-во України, 1925. 93 с. (Б-ка худ. літ-ри). Тир. 10 000

Подарунок на іменини. Вид. 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1925 31 с. (Б-ка худ. літ-ри. № 2) Тир. 10 000.

Твори. У 5-ти т. Вид. 2-е. [Харків], Держ. вид-во України, 1925—1929.

Т. 1. На віру та інші оповідання. 1925. XIV, 222 с. Тир. 10 000.

Т. 2. Для загального добра. Оповідання. 1925. 305 с. Тир. 20 000.

Зміст томів такий самий, як і в першому виданні (1922).

[З ненаписаної повісті].— «Червоний шлях», 1925, № 3, с. 203—207.

У статті М. Могилянського «Ненаписана повість М. М. Коцюбинського».

1926

Марусі Н. Як за боки музу візьму.— «Україна», 1926, кн. 1, с. 62.

Вибрані твори. Ред. та вступна стаття А. Лебедя. [Харків], «Книгоспілка», 1926. XXXIII, 248 с.; 1 л. портр. (Літ. б-ка). Тир. 7000.

Зміст: *Лебідь А.* Творча путь Мих. Коцюбинського, с. VII—XXXIII.— На камені — Цвіт яблуні.— З глибини.— [Хто щасливий?].— Сміх.— Він іде! — Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Тіні забутих предків.— На острові.— Примітки.

Вибрані твори. У 2-х кн. За ред. та вступною статтею А. Лебедя. К., «Час», 1926. (Б-ка «Час»).

Кн. 1. 216 с. Тир. 5000.

Зміст: *Лебідь А.* Михайло Коцюбинський, с. 5—14.— На віру.— Для загального добра.— В путах шайтана.— Лялечка.

Кн. 2. 198 с. Тир. 5000.

Зміст: На камені.— Хмари.— Утома.— Самотній.— Сон.— [Хто щасливий?].— У грішний світ.— Невідомий.— Persona grata.— Сон.— Тіні забутих предків.— Подарунок на іменини.

Нюренберзькс яйце. Оповідання. Харків, «Книгоспілка», [1926]. 10 с. Тир. 10 000.

[**«Нам завжди здається...»**].— «Україна», 1926, кн. 4, с. 152.

У тексті рецензії С. Козуба на кн.: М. Коцюбинський. Вибрані твори. [Харків], «Книгоспілка», 1926.

Fata morgana. Ред. й стаття А. Лебедя. Харків, «Книгоспілка», 1926, 170 с.; 1 л. портр. (Літ. б-ка). Тир. 7000.

Fata morgana. Ювілейне, коментоване вид. Склали під ред. проф. О. Ветухова та І. Соколянського А. Ковалівський та А. Шамрай. Харків, Держ. вид-во України, 1926, 220 с. (Літ.-пед. б-ка укр. письменства. Серія V, вип. 37). Тир. 10 000.

1927

Твори. У 5-ти т. Вид. 2-е. [Харків], Держ. вид-во України, 1925—1929.

Т. 3. В путах шайтана та інші оповідання. 1927. 264 с. Тир. 5000.

Т. 4. Сміх та інші оповідання. 1927. 394 с. Тир. 5000.

Зміст томів такий самий, як і в першому виданні (1924—1925).

Вибрані твори. Харків, Держ. вид-во України, 1927. 274 с. з іл. (Дитяча б-ка укр. письменників). Тир. 5000.

Зміст: М. Коцюбинський. [Біографія], с. 3—9.— Fata morgana.— Дорогою ціною.— Коні не винні.— Як ми їздили до Криниці.— Маленький грішник.

Відьма. Харків, «Укр. робітник», 1927. 62 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 4-5). Тир. 5000.

Сміх. Харків, «Укр. робітник», 1927. 30 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 9). Тир. 5160.

Поєдинок. Оповідання. Харків, «Укр. робітник», 1927. 30 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 11). Тир. 5160.

Твори. Вид. 3-є. Харків Держ. вид-во України, 1927—1929. (Б-ка укр. класиків).

Т. 2. Для загального добра. 1927. 294 с. Тир. 5000.

Зміст тому такий самий, як і в першому та другому виданнях (1922, 1925)

Тіні забутих предків. Повість. Вступна стаття Ф. Якубовського. К., «Сяйво», 1927. 91 с. Тир. 5000.

Ціпов'яз. Вступна стаття В. Покальчука. К., «Сяйво», 1927. 55 с. (Дешева б-ка красного письменства). Тир. 15 000.

Випадок. Видерте з денника.— «Україна», 1927, кн. 3, с. 94—95.

У статті А. Лебедь «Пропащі роки».

Марусі М. Як раннім морозом побитії квіти.— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 126—127.

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

[Надвечір в Неаполі]. Уривок з непаписаного оповідання.— «За сто літ», т. 1, 1927, с. 234—235.

У статті С. Козуба «Конспект ненаписаного оповідання М. Коцюбинського з революційного руху 1905 р.».

Новорічне побажання.— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 109

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

[По Бессарабії].— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 118.

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

Шановній пані Н. Г.— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 127—128.

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

«Світ такий красний, як небо блищить...» (З Г. Гейне).— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 109.

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

«На груди мої наболілі...» (З Г. Гейне).— Записки (Іст.-філ. відділ УАН), кн. 15, 1927, с. 110.

У статті С. Козуба «Ранній Коцюбинський».

Кат. Невідомий. Харків, «Укр. робітник», 1927. 63 с.

Коні не винні. Харків, «Укр. робітник», 1927. 55 с.

Що записано в книгу життя. Харків, «Укр. робітник», 1927. 32 с.

В путах шайтана.— У кн.: Досвітні огні. Збірник української художньої прози. К. «Сяйво», 1927.

Сміх.— У кн.: Досвітні огні. Збірник української художньої прози. К., «Сяйво», 1927.

Цвіт яблуні.— У кн.: Досвітні огні. Збірник української художньої прози. К., «Сяйво», 1927.

1928

Проект організації прихильників української літератури.— «Глобус», 1928. № 8 (105). квітень, с. 121—122.

У статті С. Козуба «Новий документ до літературно-організаційних заходів Михайла Коцюбинського».

В путах шайтана. Нарис. [Харків], «Книгоспілка», [1928]. 32 с. Тир. 15 000.

Маленький грішник. [Харків]. Держ. вид-во України, 1928. 16 с. з іл. (Універсальна дитяча б-ка. № 22). Тир. 10 000.

Подарунок на іменини. [Харків], Держ. вид-во України, [1928]. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 114). Тир. 15 160.

Він іде! Образок. [Харків], «Укр. робітник», [1928]. 32 с.; 1 л. портр. (Дешева б-ка красного письменства, № 158). Тир. 15 160.

Intermezzo. Передмова Я. Хоменка. [Харків], Держ. вид-во України, 1928. 36 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

Коні не винні. Оповідання. [Харків], «Книгоспілка», [1928]. 32 с. Тир. 15 000.

Лялечка. Етюд. [Харків], «Книгоспілка», 1928. 34 с. Тир. 5000.

На віру. Повість. [Харків], «Книгоспілка», [1928]. 70 с. Тир. 5000.

На камені. Аквареля. [Харків], «Книгоспілка», [1928]. 32 с. Тир. 15 000.

На камені. Передмова А. Шамрая. [Харків], Держ. вид-во України, 1928. 39 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир 10 000.

Оповідання. [К.], «Культура», 1928. 46 с. (Дешева б-ка, № 7). Тир. 5000.

Зміст: Він іде! — Подарунок на іменини.

Оповідання. К., «Пролетарська правда», [1928]. 46 с. (Б-ка газ. «Пролетарська правда»). Тир. 30 000.

Зміст: Він іде! — Подарунок на іменини.

Подарунок на іменини. Оповідання. [Харків], «Книгоспілка», [1928], 32 с. Тир. 15 000.

По-людському. Оповідання [Харків], «Книгоспілка», [1928]. 30 с. Тир. 15 000.

Посол від чорного царя. Оповідання. [Харків], «Книгоспілка», [1928], 32 с. Тир. 15 000.

Приємна особа. [Persona grata]. Оповідання. [Харків], «Книгоспілка», [1928], 32 с. Тир. 15 000.

Твори. У 5-ти т. Вид. 3-є. Харків, Держ. вид-во України, 1927—1929. (Б-ка укр. класиків).

Т. 1. На віру та інші оповідання. 1928. 230 с. Тир. 5000.

Т. 3. В путах шайтана та інші оповідання. 1928. 264 с. Тир. 6500.

Зміст томів такий самий, як і в першому та другому виданні (1922—1927).

Твори. У 5-ти т. Заг. ред. І. Лакизи. Ред. тексту й прим. А. Лебедя. [Київ — Харків], «Книгоспілка» 1928—1930. (Праці Ін-ту Т. Шевченка).

Т. 1. [1928]. CXIV, 146, XXXVIII с.; 1 л. портр., 2 л. іл. Тир. 5000.

Зміст: Від видавництва, с. V—VI.— Від редактора тексту, с. VII—XXII.— *Лебідь А.* М. Коцюбинський. Нотатки до біографії, с. XXIII—CXIV.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Примітки та варіанти, с. I — XXXVIII.

Т. 3. [1928]. XLIV, 123, XCII с.; 1 л. портр. Тир. 5000.

Зміст: *Зеров М.* Коцюбинський і Чехов, с. V—XLIV.— В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— Примітки та варіанти.

Тіні забутих предків. Львів — Тернопіль, «Поділля», 1928. 66 с.

Ціпов'яз. [Харків — Київ], «Книгоспілка», [1928]. 40 с. Тир. 5000.

Що записано в книгу життя. Харків, «Укр. робітник», [1928]. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 47). Тир. 15 160.

Твори. У 5-ти т. Вид. 2-е. [Харків], Держ. вид-во України, 1925—1929.

Т. 5. З молодих літ. Літературна спадщина і матеріали. 1929. 332 с. Тир. 7000. (Б-ка укр. класиків).

Зміст: З ненадрукованої спадщини.— Дитячі твори.— Літературно-критичні спроби та інше.— Статті з газети «Волынь».— Автобіографічні листи.— Покажчики.

Твори. У 5-ти т. Вид. 3-є. Харків, Держ. вид-во України, 1927—1929. (Б-ка укр. класиків).

Т. 4. Сміх та інші оповідання. 1929. 327 с. Тир. 5000.

Зміст тому такий самий, як і в першому та другому виданнях (1925, 1927).

Він іде! Передмова В. Квітки. Харків, Держ. вид-во України, 1929. 30 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

Він іде! Оповідання. [Харків], «Комуніст», [1929]. 32 с. (Б-ка журн. «Комунарка України». Безплатний додаток до № 36 журн. «Комунарка України»). Тир. 150 000.

Зміст: Він іде! — Подарунок на іменини.

Вибрані твори. Вид. 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1929. 268 с. (Дитяча б-ка укр. письменників). Тир. 10 000.

Зміст видання такий самий, як і першого (1927).

Для загального добра. [Харків], «Книгоспілка», [1929]. 56 с. Тир. 5000.

Для загального добра. Оповідання. Львів, 1929. 60 с.; 1 л. портр. (Вид-во т-ва «Просвіта», № 751).

Дорогою ціною. Повість. [Харків], «Книгоспілка», [1929]. 66 с. Тир. 5000.

Івасик та Тарасик. [К.], «Культура», [1929]. 12 с. з іл. (Моя улюблена б-ка, № 252). Тир. 20 000.

Коні не винні. [Харків], Держ. вид-во України, 1929. 50 с. (Ін-т Тараса Шевченка) Тир. 10 000.

Коні не винні. Вид. 2-е. [Харків], «Укр. робітник», 1929. 60 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 65-66). Тир. 15 180.

На камені. Передмова А. Шамрая. Харків — Київ, Держ. вид-во України, 1929. 46 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

На крилах пісні. Картка з щоденника. [Харків], «Книгоспілка», 1929. 12 с. Тир. 5000.

Оповідання. [Харків], «Комуніст», 1929. 32 с. (Б-ка журн. «Комунарка України»). Тир. 15 000.

Зміст: Він іде! — Подарунок на іменини.

Пе коптьор. Образок. [Харків]. «Книгоспілка», 1929. 28 с. Тир. 5000.

Пе коптьор. Харків, Держ вид-во України, 1929. 52 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

Persona grata. [Харків], Держ. вид-во України, 1929. 42 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

Persona grata. [Харків — Київ], Держ. вид-во України, 1929. 47 с. (Ін-т Тараса Шевченка). Тир. 10 000.

Подарунок на іменини. Харків, «Укр. робітник», 1929. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 114). Тир. 20 000.

Помстився. Образок [К.], «Книгоспілка», 1929. 16 с. Тир. 5000.

Сміх. Вид. 2-е. [Харків], «Укр. робітник». [1929]. 30 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 9). Тир. 10 180.

Твори. За ред. і з передмовою І. Лакизи. [К.], «Пролетарий», 1929. 451 с.; 1 л. портр. Тир. 10 000.

Зміст: *Лакиза І.* Михайло Коцюбинський, с. 3—12.— Андрій Соловійко.— 21 грудня. на введеніє.— Дядько та тітка.— Маленький грішник.— Харитя.— Ялинка.— На віру.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— По-людському.— Дорогою ціною.— Лялечка.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— В путах шайтана.— На камені.— Цвіт яблуні.— Під мінаретами.— У грішний світ.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Сон.— Що записано в книгу життя.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— З глибини.— Тіні забутих предків.

Твори. Вид. 4-е. [Харків]. Держ. вид-во України, 1929. (Б-ка укр. класиків).

Т. 2. Для загального добра та інші оповідання. 282 с.

Зміст: Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— По-людському.— Дорогою ціною.— Лялечка.— Поєдинок.— З архіву М. Коцюбинського.— До історії тексту.

Т. 3. В путах шайтана та інші оповідання. 342 с. Тир. 10 000.

Зміст: В путах шайтана.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— Під мінаретами.— У грішний світ.— З глибини.— З архіву М. Коцюбинського. (Нотатки до історії тексту).

Тіні забутих предків. Ред., передмова й прим. А. Крушельницького. Іл. О. Кульчицької. К., Держ вид-во України, 1929. LXIII, 104 с. з іл.; 1 л. портр. (Вінницька округова комісія для увічнення пам'яті Михайла Коцюбинського. Вінницька філія Всенародної б-ки України при ВУАН). Тираж 10 000.

Fata morgana. Харків, «Укр робітник», 1929. 190 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 213—218). Тир. 10 180.

Хо. [Харків]. «Книгоспілка». 1929. 36 с. Тир. 5000.

Чого ж вони зраділи? Мал. Н. Попова. К., «Культура», 1929. 12 с. з іл. (Моя улюблена б-ка, № 253). Тир. 10 000.

Що записано в книгу життя. Вид. 2-е. [Харків], «Укр. робітник», [1929]. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 47). Тир. 20 000.

[**Фольклорні записи**]: «Ясно-ясно а сонечко сходить...»; «Та сірі воли, сірі, половії...»; «Та ходив чумак, та ходив бурлак...» — «За сто літ», кн. 4. К., 1929, с. 306—307.

1930

В дорозі. [Харків], «Книгоспілка», 1930. 18 с. Тир. 10 000.

В дорозі. [Харків], «Книгоспілка», [1930]. 32 с. Тир. 15 000.

В путах шайтана. Нарис. Вид. 2-е. [Харків], «Книгоспілка», 1930. 32 с. Тир. 15 000.

Вибрані твори. Харків, Держ. вид-во України, 1930. 224 с.; 1 л. портр. (Худ. б-ка молодого робітника, кн. 2). Тир. 40 000.

Зміст: Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— Як ми їздили до Криниці.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Він іде! Оповідання. Передмова В. Квітки. Вид. 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1930. 32 с. (Масова худ. б ка). Тир. 20 000.

Він іде! Образок. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 14 с. Тир. 10 000.

Він іде! [Харків — Київ]. «Книгоспілка», 1930. 22 с. з іл. Тир. 20 000.

Він іде! Образок. Вид. 2-е. Харків, «Укр. робітник», 1930. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 158). Тир. 25 000.

Дебют. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 34 с. Тир. 10 000.

Intermezzo. Передмова Я. Хоменка. Вид. 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1930. 48 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Інтермеццо. [Харків], «Книгоспілка», 1930. 16 с. Тир. 10 000.

Коні не винні. Вид. 2-е. [Харків], «Книгоспілка», 1930. 32 с. Тир. 15 000.

Коні не винні. Вид. 3-є. Харків, «Укр. робітник», 1930. 60 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 65-66). Тир. 2000.

Маленький грішник. Вид 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1930. 18 с. з іл. (Дітям молодш. віку). Тир. 15 000.

На камені. Акваpеля. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 18 с. Тир. 10 000.

На камені. Акваpеля. Вид. 2-е. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 32 с. Тир. 15 000.

На камені. Вид. 2-е. Харків, Держ вид-во України, 1930. 48 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Невідомий. Етюд. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 12 с. Тир. 10 000.

Persona grata. Вид. 2-е. Харків, Держ. вид-во України, 1930. 48 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Персона грата. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 22 с. Тир. 10 000.

Persona grata. Оповідання. Вид. 2-е. [Харків], «Книгоспілка», 1930. 32 с. Тир. 15 000.

Під мінаретами. Оповідання. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 52 с. Тир. 10 000.

Подарунок на іменини. Вид 2-е. Харків, «Книгоспілка», 1930. 32 с. Тир. 15 000.

Подарунок на іменини. Харків, «Укр. робітник», 1930. 32 с. з іл. Тир. 20 180.

Подарунок на іменини. [Харків], «Укр. робітник», [1930]. 42 с. (Дешева б-ка малописьменного). Тир. 100 000.

По-людському. Оповідання. Вид. 2-е. Харків, «Книгоспілка», 1930. 24 с. Тир. 15 000.

Про двох цапків. Дві кізочки. Іл. В. Крюкова. К., «Культура», 1930. 12 с. з іл. Тир. 10 000.

Сміх. Харків — Київ. «Книгоспілка», 1930. 16 с. Тир. 10 000.

Сміх. Харків, «Книгоспілка», 1930. 24 с Тир. 15 000.

Сміх. Вид. 3-є. Харків, «Укр. робітник», 1930. 32 с. (Дешева б-ка красного письменства, № 9). Тир. 20 180.

Сон. Передмова Г. О. Івановської. Харків — Одеса. Держ. вид-во України, 1930. 58 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Твори. За заг. ред. Кабінету пошевченківської літератури Ін-ту Шевченка. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1930—1931. (Ін-т Тараса Шевченка).

Т. 3. 1930. 260 с. Тир. 10 000.

Зміст: Цвіт яблуні.— З глибини.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Коментарі.— Додатки. Уривки та матеріали з спадщини М. Коцюбинського. Право слабшого.— Мене гнітить.— Бо думки бистрі... (Матеріали до оповідання «Невідомий»).— Своїм життям...— Нам завжди здається...— Був на виставі...— Хто щасливий? — Нотатки про море.— Біло...— З записної книжки. (Нотатки до оповідань «Невідомий», «Він іде!»).— Матеріали до оповідання «В дорозі».— Червоне й чорне.— Уривок незакінченого оповідання.— Fata morgana. (Конспект 1 та 2 кн.).

Твори. Під ред. і з попередньою статтею С. Козуба. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1930—1931. (Б-ка укр. класиків).

Т. 7. Листування. (1886—1906). 1930. 304 с. Тир. 5000.

Продовження видання у п'яти томах Держ. вид-ва України (1922—1925, 1925—1929, 1927—1929, 1929). Шостий том не вийшов.

У грішний світ. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 16 с. Тир. 10 000.

Фата моргана. (З сільських настроїв). Обкл. та іл. П. Дейнеки. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. VIII, 138 с. з іл. (Б-ка для всіх). Тир. 10 000.

Фата моргана. (Марево). Пристосовано для дітей. Харків, «Укр. робітник», 1930. 96 с. (Щомісячне періодичне видання, № 2). Тир. 30 000.

Цвіт яблуні. Передмова Г. Івановської. Харків — Київ, Держ. вид-во України, 1930. 23 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Як ми їздили до Криниці. Харків — Київ, «Книгоспілка», 1930. 14 с. Тир. 10 000.

1931

Твори. За заг. ред. Кабінету пошевченківської літератури Ін-ту Шевченка. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1930—1931. (Ін-т Тараса Шевченка).

Т. 4. 1931. 258 с. Тир. 10 000.

Зміст: Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Коментарі.— Матеріали й незакінчені твори М. Коцюбинського.

Твори. Під ред. і з попередньою статтею С. Козуба. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1930—1931. (Б-ка укр. класиків).

Т. 8. Листування. (1907—1913). 1931 290 с. Тир. 5000.

Продовження видання у п'яти томах Держ. вид-ва України (1922—1925, 1925—1929, 1927—1929).

Він іде! Дереворити В. Сильвестрова. [З нагоди 67-річчя М. Коцюбинського]. Вінниця, 1931. 16 с. з іл.; 1 л. портр. (Б-ка ім. М. Коцюбинського). Тир. 3000.

Persona grata. Кат. Оповідання Харків, «Література і мистецтво», 1931. 32 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 30 000.

Передмова, с. 3—4.

Fata morgana. З сільських настроїв. Харків — Одеса, «Молодий більшовик», 1931. 112 с. (Шкільна б-ка класиків). Тир. 20 000.

Фата моргана. (З сільських настроїв). Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1931. 120 с. (Б-ка соціальної повісті, № 4). Тир. 50 000.

1932

Він іде! Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1932. 18 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

М. Коцюбинський. [Біографія], с. 3—4.

Коні не винні. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1932. 40 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Persona grata. Вид. 2-е. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1932. 32 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Михайло Коцюбинський. [Біографія], с. 3—4.

Подарунок на іменини. Харків — Київ, «Література і мистецтво». 1932. 30 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

Сміх. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1932. 18 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 20 000.

1933

Фата моргана. З сільських настроїв. Харків — Київ, «Література і мистецтво», 1933, 232 с. (Б-ка колгоспника). Тир. 50 000.

Зміст: Fata morgana.— Пе коптьор.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Він іде! — Persona grata.— Сміх

Як ми їздили до Криниці. В дорозі. Передмова Я. Хоменка. Харків, «Література і мистецтво», 1933. 56 с. (Масова худ. б-ка). Тир. 10 000.

1934

Вибрані твори. Харків, Дитвидав, 1934. 145 с.; 1 л. портр. (Шкільна б-ка для дітей серед. та старш. віку). Тир. 20 000.

Зміст: Fata morgana.— Коні не винні.— Сміх.— Він іде! — На камені.

Коні не винні. Сміх. [Харків], «Рад. література», 1934. 50 с. (Б-ка рад. літ-ри, № 43-44). Тир. 23 500.

М. М. Коцюбинський (1864—1913), с. 3—8.

Подарунок на іменини. Persona grata. [Харків], «Рад. література», 1934. 56 с. (Б-ка рад. літ-ри, № 45-46). Тир. 23 500.

М. М. Коцюбинський (1864—1913), с. 3—8.

1935

Вибрані твори. В 1-му т. Ред. І. Стебуна. Вступна стаття А. Хвилі. Худ. І. Хотінок. Київ — Харків, Держлітвидав, 1935. 312 с.; 1 л. портр. Тир. 20 000.

Зміст: *Хвиля А.* Михайло Коцюбинський. 1864—1913, с. 5—14.— Ціпов'яз.— Посол від чорного царя.— По-людському.— Дорогою ціною.— В путах шайтана.— На камені.— Лялечка.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю!

Він іде! Коні не винні. Київ — Харків, Держлітвидав, 1935. 60 с. (Б-ка читача-початківця). Тир. 20 000.

Для загального добра. Київ — Харків, Держлітвидав, 1935. 88 с. (Б-ка читача-початківця). Тир. 20 000.

Оповідання. Харків, «Худ. література», 1935. 32 с. (Масова б-ка худ. літ-ри). Тир. 25 000.

Зміст: Він іде! — Сміх

Fata morgana. З сільських настроїв. Ред. і вступна стаття І. І. Стебуна. Київ — Харків, Держлітвидав, 1935. 170 с.; 1 л. портр. (Б-ка худ. літ-ри). Тир. 20 000.

Зміст: *Стебун І.* Михайло Коцюбинський, с. 7—19.— Fata morgana.— Він іде! — Коні не винні.

Як ми їздили до Криниці. Харків, «Худ. літ-ра», 1935. 44 с. (Масова б-ка худ. літ-ри). Тир. 20 000.

1936

Вибрані твори. У 4-х т. За ред. і з вступною статтею І. І. Стебуна. Київ — Харків, Держлітвидав, 1936.

Т. 1. 388 с.; 1 л. портр. Тир. 15 000.

Зміст: Передмова.— *Стебун І.* М. М. Коцюбинський. Його життя і творчість, с. 7—72.— Андрій Соловійко.— 21 грудня, на введеніє.— Дядько та тітка.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Примітки, матеріали, варіанти.

Т. 2. [1935]. 418 с.; 1 л. портр. Тир. 22 000.

Зміст: Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— В путах шайтана.— По-людському.— Дорогою ціною.— Лялечка.— Поєдинок.— На камені.— Цвіт яблуні.— Примітки, матеріали, варіанти.

Т. 3. 441 с. Тир. 15 000.

Зміст: Fata morgana.— З глибини.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— Примітки. матеріали, варіанти.

Т. 4. 387 с. Тир. 20 000.

Зміст: В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих

предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Примітки, матеріали, варіанти.

Вибрані твори. Вид. 2-е. Харків — Одеса, Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1936. 172 с.; 1 л. портр. Тир. 20 000.

Зміст: Fata morgana.— Коні не винні.— Сміх.— Він іде! — На камені.

Коцюбинський М., Франко І., Леся Українка. Вибрані твори. Для дітей молодш. шкільного віку. Упоряд. Ф. Гурвіч. Харків — Одеса, Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1936. 56 с. Тир. 20 000.

Коцюбинський М. Ялинка.— Харитя.— Нюрнберзьке яйце.

Persona grata. Харків — Київ, Держлітвидав, 1936. 36 с. (Б-ка читача-початківця). Тир. 25 000.

Fata morgana. З сільських настроїв. Заставки: дереворити худ. О. Рубана. Портрет: дереворит худ. К. Козловського. [Київ — Одеса], «Молодий більшовик», 1936. 170 с.; 1 л. портр. (Укр. класична літ-ра). Тир. 20 000.

1937

Вибрані оповідання. Обкл. худ. Ю. Кульповича. [Харків — Одеса], Дитвидав, 1937. 159 с (Шкільна б-ка). Тир. 51 000.

Зміст: Для загального добра.— В путах шайтана.— З глибини.— Сміх.— Він іде! — Intermezzo.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— На острові.

Вибрані твори. Вид. 2-е. К., Держлітвидав, 1937. 280 с.; 1 л. портр. (Шкільна б-ка). Тир. 40 000.

Зміст: Ціпов'яз.— Посол від чорного царя.— По-людському.— Дорогою ціною.— В путах шайтана.— На камені.— Лялечка.— У гріпний світ.— Під мінаретами.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю!

Fata morgana. З сільських настроїв. Іл. І. Їжакевича та Г. Котлярова. Оправа, титул і форзац худ. А. Середи. К., Держлітвидав, 1937. 103 с.; 1 л. портр.; 11 л. іл. Тир. 5000.

Фата моргана. З сільських настроїв Іл. В. Касіяна. Харків — Одеса, 1937. 115 с. з іл.; 1 л. портр. (Шкільна б-ка). Тир. 28 000.

Ялинка. Харитя. Мал. худ. М. Штаєрмана. Харків — Одеса, Дитвидав, 1937. 28 с.; 1 л. портр. (Книжка за книжкою). Тир. 20 000.

1938

Сміх. Худ. А. Середа. К., Держлітвидав, 1938. 55 с.; 1 л. портр. Тир. 10 000.

1940

Оповідання. Мал. худ. Є. Судомори. К., Дитвидав УРСР, [1940]. 12 [пенумерованих] с. з іл. Тир. 50 000.

Зміст: Про двох цапків.— Дві кізочки.— Чого ж вони зраділи? — Десять робітників.— Івасик та Тарасик.

1941

Твори У 4-х т. За ред. акад. А. Ю. Кримського, І. Т. Мінакова, Ф. А. Редька, І. І. Стебуна, акад. П. Г. Тичини. К., Держлітвидав УРСР, 1941. (АН УРСР. Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 1. Твори 1884—1902 років. Упоряд. та склав прим. І. І. Стебун. 571 с.; 1 л. портр. Тир. 15 000.

Зміст: *Стебун І.* Михайло Коцюбинський, с. 9—61.— Андрій Соловійко.— 21 грудня, на введеніе.— Дядько та тітка.— Новорічне побажання.— [Марусі М.].— Шановній пані Н. Г.— Марусі Н.— Наша хатка.— Нюренберзьке яйце.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Завидющий брат.— Вечір.— Вечір [друга ред.].— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— [До дружини]. [Помилково приписаний М. Коцюбинському вірш В. Г. Бенедиктова в перекладі П. А. Грабовського].— Відьма.— В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— Примітки.

Т. 2. Твори 1903—1912 років. 487 с.; 1 л. портр. Тир. 15 000.

Зміст: Fata morgana.— З глибини.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Примітки.

1943

Вибрані твори. [Ред. вид. М. П. Бажан]. [М.], Укрдержвидав, 1943. 436 с.; 1 л. портр. Тир. 25 000.

Зміст: Ціпов'яз.— Дорогою ціною.— В путах шайтана.— На камені.— Лялечка.— Під мінаретами.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — Тіні забутих предків.

1944

Про двох цапків. Дві кізочки. Худ. Б. Фрідкін. Київ — Одеса, Укрдержвидав, 1944. [16] с. з іл. Тир. 60 000.

Ялинка. Мал. худ. О. Довгаля. Київ — Харків, Укрдержвидав, 1944. 24 с. з іл. Тир. 20 000.

1946

Коні не винні. К., Держлітвидав УРСР, 1946. 32 с. (Б-ка худ. літ-ри). Тир 20 000.

Зміст: М. М. Коцюбинський. [Біографія], с. 3—4.— Коні не винні.— Сміх.

Твори. К., «Рад. письменник», 1946 162 с. Тир. 30 000.

Зміст: Fata morgana.— Він іде! — Intermezzo.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

1947

Івасик та Тарасик. Мал. Агніта. К., «Молодь», 1947. 16 с. з іл. і заставками без обкл. Тир. 50 000.

Твори. У 5-ти т. Упоряд і прим. Ю. С. Кобилецького, І. І. Стебупа. За ред. П. Г. Тичини [гол. ред.], Ю. С. Кобилецького, І. І. Стебупа. К., Держлітвидав УРСР, 1947—1951. (АН УРСР. Ін-т укр. літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 1. 1947. 526 с.; 1 л. портр. Тир. 30 000.

Зміст: *Стебун І.* Михайло Коцюбинський, с. 7—42.— Андрій Соловійко.— 21 грудня, на введенє.— Дядько та тітка.— Новорічне побажання.— [Марусі М.].— Шановній пані Н. Г.— Марусі Н.— Наша хатка.— Нюренберзьке яйце.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Завидющий брат.— Вечір.— Вечір [друга ред.].— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— Примітки.

Т. 2. Упоряд. і прим. Ю. С. Кобилецького, І. І. Стебуна. 1947. 467 с.; 1 л. портр. Тир. 30 000.

Зміст: Fata morgana.— З глибини — У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Примітки.

Тіні забутих предків. Худ. М. Ананьєв. Ужгород, Кн.-журн. та газ. вид-во, 1947. 56 с. з іл. Тир. 10 000.

Fata morgana. (З сільських настроїв). К., «Рад. Україна», [1947]. 96 с. (Б-ка журн. «Україна», № 6, під ред. П. Панча). Тир. 25 000.

Ялинка. Мал. Ю. Петрова. К., «Молодь», 1947. 38 с. з іл. Тир. 30 000.

Зміст: Ялинка.— Харитя.— Нюренберзьке яйце.— Завидющий брат.

1948

Вибрані твори. У 4-х т. [К.], «Рад. Україна», 1948. (Б-ка журн. «Україна», під заг. ред. П. Панча).

Т. 1. 119 с.; 1 л. портр. Тир. 25 000.

Зміст: Харитя.— На віру.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.

Т. 2. 116 с. Тир. 25 000.

Зміст: Для загального добра.— Пе коптьор.— Лялечка.— На камені.— Цвіт яблуні.

Т. 3. 116 с. Тир. 25 000.

Зміст: Fata morgana.— Сміх.— Він іде!

Т. 4. 128 с. Тир. 25 000.

Зміст: В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя.— Тіні забутих предків.— Подарунок на іменини.— Коні

не винні.— Хвала життю! — Хронологічний показник головних творів М. Коцюбинського, с. 127—128.

Повісті та оповідання. К., Держлітвидав УРСР, 1948. 338 с.; 1 л. портр. і факс. Тир. 100 000.

Зміст: *Корсунська Б.* М. М. Коцюбинський. Критико-біогр. нарис, с. 3—9.— Ціпов'яз.— Для загального добра.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Що записано в книгу життя.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Подарунок на іменини. Іл. Г. Носова. К., Держлітвидав УРСР, 1948. 27 с. з іл. Тир. 25 000.

Fata morgana. (З сільських настроїв). Іл. І. Філонова. К., «Рад. школа», 1948. 115 с. з іл.; 6 л. іл., 1 л. портр. (Шкільна б-ка класиків). Тир. 128 000.

1949

Вибрані оповідання. К., «Рад. школа», 1949. 216 с.; 1 л. портр. (Шкільна б-ка класиків). Тир. 25 000.

Зміст: Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Для загального добра.— На камені.— Цвіт яблуні.— Сміх.— Він іде! — Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Лялечка. Етюд. Обкл. і фронтиспіс худ. А. Резніченка. К., Держлітвидав УРСР, 1949. 43 с. з іл. Тир. 100 000.

Твори. У 5-ти т. К., Держлітвидав УРСР, 1947—1951. (АН УРСР. Ін-т укр. літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 3. Ред. колегія: П. Г. Тичина [гол. ред.], Є. П. Кирилюк, К. Я. Коцюбинська, С. А. Крижанівський. Ред. тому С. А. Крижанівський. 1949. 398 с.; 1 л. портр.; 2 л. факс. Тир. 30 000.

Зміст: Літературно-критичні статті.— Публіцистичні статті і нариси.— Художні уривки, нотатки.— Записні книжки.— Листування.

1950

Вибрані твори. У 2-х т. Іл. худ. І. Хотінка. К., Держлітвидав УРСР, 1950.

Т. 1. XI, 401 с.; 1 л. портр.; 7 л. іл. і факс.

Зміст: *Тичина П. Г.* Михайло Михайлович Коцюбинський, с. V—XI.— Андрій Соловійко.— 21 грудня, на введеніє.— Нюренберзьке яйце.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— Примітки.

Т. 2. 482 с.; 9 л. іл., 1 л. портр. і факс.

Зміст: Fata morgana.— З глибини.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих

предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — Статті. Філянський. Лірика.— Іван Франко.— Листування.— О. М. Горький М. М. Коцюбинський, с. 455—460.— *Коцюбинська К.* Дати життя і творчості М. Коцюбинського, с. 461—468.— Примітки.

Сміх. Фронтиспіс і обкл. худ. І. Філонова. К., Держлітвидав УРСР, 1950. 68 с.

Зміст: Сміх.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Fata morgana. (З сільських настроїв). Оформ. та іл. І. Філонова. К., Держлітвидав УРСР, 1950. 107 с. з іл., 7 л. іл. Тир. 20 000.

Ялинка. Оповідання. Мал. В. Карпушевського. К., «Молодь», 1950 [вип. дані 1949]. 31 с. (Домашня б-чка школяра). Тир. 100 000.

Зміст: Ялинка.— Харитя.

1951

Твори. У 5-ти т. К., Держлітвидав УРСР, 1947—1951. (АН УРСР. Ін-т укр. літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 4. Листи. Ред. тому С. А. Крижанівський. 1951. 376 с.; 3 л. портр. Тир. 15 000.

П'ятий том не вийшов.

Дорогою ціною. К., Держлітвидав УРСР, 1951. 78 с. з іл. Тир. 75 000.

Казки. Мал. П. В. Носка. К., «Молодь», 1951. 20 с. з іл.

Зміст: Про двох цапків.— Дві кізочки.— Івасик та Тарасик.— Десять робітників.

Подарунок на іменини. Іл. А. Іовлєва. К., «Молодь», 1951. 32 с. з іл. (Домашня б-чка школяра). Тир. 100 000.

1952

Фата моргана. Іл. І. С. Їжакевича. К., «Молодь», 1952. 87 с. з іл.; 8 л. іл. Тир. 50 000.

1953

Казки. Мал. худ. І. Манця і М. Попова. К., «Молодь», 1953. 20 с. з іл. Тир. 200 000.

Зміст: Про двох цапків.— Дві кізочки.— Івасик та Тарасик.— Десять робітників.

Оповідання. Упоряд. О. Бабишкін. На обкл. портр. М. М. Коцюбинського роботи В. Касіяна. Худ. оформ. М. Шаншейна. К., «Молодь», 1953. 312 с. Тир. 100 000.

Зміст: *Максим Горький.* М. М. Коцюбинський, с. 3—10.— Ціпов'яз.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Дорогою ціною.— Сміх.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю!

Оповідання. Новели. Повісті. Упоряд.: О. Засенко і О. Дяченко. К., Держлітвидав УРСР, 1953. 626 с. з іл.; 6 л. іл., 1 л. портр. Тир. 30 000.

Зміст: На віру.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Посол від чорного царя.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— У грішний світ.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні — Хвала життю! — На острові.

Сатиричні оповідання. К., Держлітвидав УРСР, 1953. 91 с. Тир. 60 000.

Зміст: У грішний світ.— Сміх.— Persona grata.— Як ми їздили до Криниці.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

1954

Повісті та оповідання. Орнамент К. Кривинської. К., Держлітвидав УРСР, 1954. 432 с.; 1 л. портр. (300 років возз'єднання України з Росією). Тир. 30 000.

Зміст: Харитя.— Ялинка.— На віру.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився — Хо.— Для загального добра.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— Сміх.— Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя — Тіні забутих предків.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.

Ялинка. Мал Г. Малакова і К. Кожухарова. К., «Молодь», 1954. 20 с. з іл. (Домашня б-чка школяра). Тир. 200 000.

1955

Сміх. К., Держлітвидав УРСР, 1955. 48 с. Тир. 37 000.

Зміст: Сміх.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Твори. У 3-х т. За заг. ред. дійсного члена АН УРСР П. Г. Тичини. К., Держлітвидав УРСР, 1955—1956.

Т. 1. 1955. Упоряд. тому М. П. Комишанченко і К. Я. Коцюбинська. 486 с.; 1 л. портр. Тир. 16 000.

Зміст: *Тичина П. Г.* Михайло Михайлович Коцюбинський, с. 5—10.— Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптюр.— Посол від чорного царя.— Відьма — В путах сайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— Додатки. Поетична спадщина М. Коцюбинського. [Марусі М.].— Шановній пані Н. Г.— Марусі Н.— Наша хатка.— Завидющий брат.— Вечір.— Вечір [друга ред.].— Новорічне побажання — Прозові твори, не друковані письменником. Андрій Соловійко.— 21 грудня, на введенє — Дядько та тітка.— П'ять казочок.— Записні книжки.— Примітки

Т. 2. Упоряд. тому А. О. Іщук і К. Я. Коцюбинська. 502 с. Тир. 16 000.

Зміст: Fata morgana — З глибини.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх — Він іде! — Невідомий.— Persona

grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Художні уривки.— Нотатки.— Записні книжки.— Примітки.

Т. 3. Упоряд. тому К. Я. Коцюбинська і С. А. Крижанівський. 1956. 507 с. Тир. 16 000

Зміст: Нюренберзьке яйце.— Галицький літературно-науковий вісник.— Іван Франко.— Філянський. Лірика.— Іван Франко.— Шевченкова могила. Причинок до біографії Тараса Шевченка.— Яків Кухаренко.— Вироби селянок з Поділля на виставі в Чікаго.— Статті з газети «Волынь».— Листи.— Примітки.

У грішний світ. Обкл. О. Хвостова-Хвостенка. К., Держлітвидав УРСР, 1955. 100 с. Тир. 30 000.

Зміст: У грішний світ.— Під мінаретами.— Він іде! — Відьма.— В путах шайтана.

Фата моргана. (З сільських настроїв). Іл. худ. С. Адамовича. К., Держлітвидав УРСР, 1955. 128 с.; 1 л. портр., 6 л. іл. (Б-ка укр. роману та повісті). Тир. 50 000.

[Післямова]: *Проценко В.* Повість М. М. Коцюбинського «Фата моргана», с. 116—126.

1956

Харитя. Іл. І. Філонова. К., «Молодь», 1956. 24 с. з іл. Тир. 150 000.

Зміст: Харитя.— Ялинка.

1957

Вибрані твори. К., Держлітвидав УРСР, 1957. 611 с.; 1 л. портр. Тир. 30 000.

Зміст: Харитя.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні — Для загального добра.— Пе коптьор.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Цвіт яблуні.— Fata morgana.— З глибини — У грішний світ.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.

Дорогою ціною. Тіні забутих предків. Іл. худ. В. П. Глуздова. К., Держлітвидав УРСР, 1957. 144 с.; 1 л. портр., 5 л. іл. (Б-ка укр. роману та повісті). Тир. 20 000.

[Післямова]: *Лисюк П.* Співець мужності і боротьби, с. 130—143.

Казки. Мал. Е. Самума. К., Дитвидав УРСР, 1957. 32 с. з іл. Тир. 180 000.

Зміст: Про двох цапків.— Дві кізочки.— Івасик та Тарасик.— Десять робітників.

Лялечка. Іл. В. І. Сахненка. К., Держлітвидав УРСР, 1957. 41 с. з іл. Тир. 30 000.

Під мінаретами. К., Держлітвидав УРСР, 1957. 59 с. Тир. 50 000.

У грішний світ. Новела. К., Держлітвидав УРСР, 1957. 18 с. Тир. 50 000.

1958

В путах шайтана. Нарис. Іл. А. М. Дев'яніна. К., Держлітвидав УРСР, 1958. 19 с. з іл. Тир. 100 000.

Відьма. Образок. Іл. В. І. Якубича. К., Держлітвидав УРСР, 1958. 32 с. з іл. Тир. 100 000.

Він іде! Образок. Іл. В. А. Василенка. К., Держлітвидав УРСР, 1958. 15 с. з іл. Тир. 100 000.

Казки. (Книжка-картинка для дітей). Іл. І. Ф. Манця. К., «Молодь», [1958]. 1 арк. складений в 10 с. з іл. Тир. 85 000.

Ялинка. Оповідання. Мал. А. Тетьори. К., Дитвидав УРСР, 1958. 26 с. з іл. Тир. 220 000.

1959

Дорогою ціною. Худ. М. А. Прокопенко. К., «Молодь», 1959. 80 с. з іл. Тир. 75 000.

Казки. Мал. Е. Самума. К., Дитвидав УРСР, 1959. 32 с. з іл. Тир. 180 000.

Зміст: Про двох цапків.— Дві кізочки.— Івасик та Тарасик.— Десять робітників.

Маленький грішник. Мал. І. Філонова. К., Дитвидав УРСР, 1959. 20 с. з іл. (Домашня б-чка школяра). Тир. 26 000.

На камені. Акварель. Худ. оформ. К. М. Карацюка. К., «Молодь», 1959. 16 с. Тир. 33 000.

Нюренберзьке яйце Іл. О. Довгаля. К., Дитвидав УРСР, [1959]. 14 с. з іл. Тир. 100 000.

Фата моргана. (З сільських настроїв). К., Держлітвидав УРСР, 1959. 101 с. Тир. 30 000.

Фата моргана. (З сільських настроїв). Гравюри на лінолеумі Г. Якутовича. К., Дитвидав УРСР, 1959. 127 с. з іл. Тир. 40 000.

[Передмова]: *Проценко В.* Повість Михайла Коцюбинського «Фата моргана», с. 5—7.

1960

Тіні забутих предків. Суперобкл. та іл. худ. І. Н. Філонова. К., Держлітвидав УРСР, 1960. 77 с.; 4 л. іл. Тир. 15 000.

У грішний світ. Новела. Ужгород, Закарп. обл. вид-во, 1960. 20 с. Тир. 10 000.

Харитя. Іл. І. Філонова. К., Дитвидав УРСР, 1960. 15 с. з іл. Тир. 60 000.

1961

Вибрані твори. К., Держлітвидав УРСР, 1961. 655 с. Тир. 30 000.

Зміст: *Грицюта М.* Михайло Коцюбинський, с. 3—23.— Харитя.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Цвіт яблуні.—

Fata morgana.— З глибини.— У грішний світ.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata — В дорозі.— Intermezzo.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.

Твори. У 6-ти т. К., Вид-во АН УРСР, 1961—1962. Ред. колегія: О. І. Білецький, М. Д. Бернштейн, О. Є. Засенко, Н. Л. Калениченко, П. Й. Колесник, С. А. Крижанівський. (АН УРСР. Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 1. Ред. тому О. Є. Засенко. Тексти підготували М. С. Грицюта і Н. Л. Калениченко. Прим. Н. Л. Калениченко. 1961. 408 с.; 1 л. портр., 5 л. іл. і факс. Тир. 15 000.

Зміст: Від упорядників та редакційної колегії.— Оповідання і повісті (1884—1898). Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Посол від чорного царя.— Відьма.— Ранні твори. І. Поетична спадщина М. Коцюбинського. Новорічне побажання.— [Марусі М.].— Шановній пані Н. Г.— [Марусі Н.].— Наша хатка.— Вечір [друга ред.].— Завидющий брат.— ІІ. Прозові твори, не друковані за життя письменника. Андрій Соловійко...— 21-го грудня, на введеніе.— Дядько та тітка.— П'ять казочок.— Різночитання і варіанти.— Примітки.

Т. 2. Ред тому С. А. Крижанівський. Тексти і прим. підготувала Н. Л. Калениченко. Тексти творів «Intermezzo», «Як ми їздили до Криниці», «Дебют» і прим. до них підготував М. П. Пивоваров. 1961. 408 с.; 1 л. портр., 4 л. іл. і факс. Тир. 15 000.

Зміст: Оповідання і повісті (1899—1907). В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— З глибини. (Хмари. Утома. Самотній. Сон).— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata — В дорозі.— Intermezzo.— Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— Записні книжки.— Різночитання і варіанти.— Примітки.

Т. 3. Ред. тому Н. Л. Калениченко. Тексти підготували і склали прим. М. С. Грицюта («Сон», «Тіні забутих предків», «Лист», «Подарунок на іменини», «Коні не винні», «Хвала життю!», «На острові») і М. П. Пивоваров («Fata morgana», «Що записано в книгу життя»). 1961. 484 с.; 1 л. портр., 4 л. іл. і факс. Тир. 15 000.

Зміст: Повісті і оповідання (1910—1911). Fata morgana.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини — Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Інші редакції Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Підготовчі матеріали.— Записні книжки.— Матеріали до повісті «Fata morgana».— Начерк до оповідання «Що записано в книгу життя».— Капрі — Матеріали до повісті «Тіні забутих предків».— План, фрагменти, первісний чорновий начерк початку оповідання «Лист».— План твору «На острові» — Різночитання і варіанти.— Примітки.

Т. 5. Ред. тому П. Й. Колесник. Тексти підготували і склали прим. О. К. Бабишкін, В. І. Мазний. 1961. 464 с.; 1 л. портр., 2 л. іл. Тир. 15 000.

Зміст: Від редколегії.— Листи (1886—1905). [Примітки подаються безпосередньо під текстами листів].

Харитя. Іл. В. Аржекаєва. Сімферополь, Кримвидав, 1961. 56 с. з іл. Тир. 12 000.

Зміст: Харитя.— Маленький грішник.— Ялинка.— Хо.

Чого ж вони зраділи? Іл. Н. Макарова. К., Дитвидав УРСР, [1961]. 10 с. з іл. Тир. 175 000.

1962

Твори. У 6-ти т. К., Вид-во АН УРСР, 1961—1962. Ред. колегія: О. І. Білецький, М. Д. Бернштейн. О. Є. Засенко, Н. Л. Калениченко, П. Й. Колесник, С. А Крижанівський. (АН УРСР. Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка).

Т. 4. Ред. тому Н. Л. Калениченко. Тексти підготували і прим. склали М. С. Грицюта і Г. Ю. Синько. 1962. 320 с.; 1 л. портр., 4 л. іл. і факс. Тир. 15 000.

Зміст: Статті та нариси. Шевченкова могила.— Причинок до біографії Тараса Шевченка.— Нюренберзьке яйце.— Яків Кухаренко.— Вироби селянок з Поділля на виставі в Чікаго.— Иван Франко.— Згадки про Романа Сембратовича.— Філянський. Лірика.— Іван Франко.— Статті з газети «Волынь».— Додатки. Художні уривки, нотатки, конспекти.— Переклади.— Фольклорні записи.— Примітки. Бібліографія творів [М. М. Коцюбинського. Склала К. П. Федоритенко].— Покажчики.

Т. 6. Ред. тому М. Д. Бернштейн. Тексти підготував і склав прим. Ф. П. Погребенник. 1962. 492 с.; 4 л. іл. і факс. Тир. 15 000.

Зміст: Листи (1906—1913).— Покажчик імен, назв періодичних видань, громадських організацій та видавництв. [Примітки подаються безпосередньо під текстами листів].

Хвала життю! Новели. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1962. 52 с. («На добрий вечір». Б-чка оповідань). Тир. 30 000.

Зміст: У грішний світ.— Що записано в книгу життя.— Хвала життю!

1963

Вибрані твори. К., Держлітвидав УРСР, 1963. 355 с. Тир. 45 000.

Зміст: Харитя.— Ялинка.— Ціпов'яз.— Маленький грішник.— Хо.— Дорогою ціною.— Цвіт яблуні.— Сміх.— Він іде! — Intermezzo.— Fata morgana.— Тіні забутих предків.— Коні не винні.

Маленький грішник. Іл. І. Філонова. К., Дитвидав УРСР, 1963. 23 с. Тир. 70 000.

Зміст: Маленький грішник.— Харитя.

1964

Вибрані твори. К., «Молодь», 1964. 200. с. з іл.; 8 л. іл. Тпр. 20 000.

Зміст: Ціпов'яз.— Дорогою ціною.— Сміх.— Цвіт яблуні.— Він іде! — Intermezzo.— Тіні забутих предків.— Коні не винні.

Івасик та Тарасик. Іл. Н. Макарова. К., «Веселка», 1964. 11 с. з іл. Тир. 85 000.

Кримські оповідання. Сімферополь, «Крим», 1964. 127 с.; 1 л. портр. Тир. 5000.

Зміст: *Шева О.* М. М. Коцюбинський і Крим, с. 3—11.— В путах шайтана.— На камені.— У грішний світ.— Під мінаретами.

Хвала життю! К., «Дніпро», 1964. 279 с. з іл. Тир. 20 000.

Зміст: Харитя.— П'ятизлотник — Ціпов'яз.— Помстився.— На крилах пісні.— Пе коптьор.— Лялечка.— На камені.— Цвіт яблуні.— У грішний світ [та інші твори].

Про двох цапків. Дві кізочки. Казки. Іл. Є. Максимова.— «Малятко», 1964, № 9, с. 8.

У грішний світ. Оповідання.— «Войовничий атеїст», 1964, № 8, с. 41—47. З прим. ред.

Харитя. Оповідання. Іл. І. Філонова.— «Барвінок», 1964, № 9, с. 10—13.

Хмари. (Етюд).— «Кримська правда», 1964, 16 вересня.

1965

Твори. У 3-х т. К., «Дніпро», 1965. Тир. 16 000.

Т. 1. Оповідання та повісті. 1884—1902. 528 с.

Т. 2. Оповідання та повісті. 1903—1912. 532 с.

Т. 3. Статті та нариси.— Листи.— Примітки. 608 с.; 9 л. іл.

Вечір. Іл. Г. Григор'єва.— «Малятко», 1965, № 11, с. 5.

Чого ж вони зраділи? [Оповідання для дошкільного віку]. Іл. Н. Макарова. К., «Веселка», 1965. 11 с. з іл. Тир. 275 000.

1966

Дорогою ціною. Вибрані твори. [Для серед. шкільного віку. Ред. колегія: Андрущенко В. Я. та інші. Іл. І. Н. Філонова]. К., «Веселка», 1966. 240 с.; 6 л. іл. і портр. (Шкільна б-ка).

Зміст: *Плачинда С.* Чарівний сівач, с. 3—26.— Оповідання: Маленький грішник.— Ялинка.— Харитя.— Хо. Казка.— Коні не винні.— Дорогою ціною.— Нюренберзьке яйце. Нарис.— Для загального добра.

Нюренберзьке яйце. [Оповідання. Для молодш. шкільного віку]. Мал. А. Жуковського. К., «Веселка», 1966. 14 с. з іл. Тир. 150 000.

Твори. К., «Молодь», 1966. 420 с.; 8 л. і портр. (Шкільна б-ка).

Зміст: *Семенчук І.* Сонцепоклонник, с. 3—44.— Оповідання та повісті.— Поетичні твори.— Статті, нариси.— Листи. **У грішний світ.** Новела. К., «Дніпро», 1966. 30 с. з іл.

1967

Тіні забутих предків. [Худ. Г. В. Якутович]. К., «Дніпро», 1967. 86 с. з іл.

Ялинка. Оповідання. [Для дошкільного віку. Іл. А. Михайлюка]. К., «Веселка», 1967. [17] с. з іл.

1968

Нюренберзьке яйце. [Оповідання Для молодш. шкільного віку. Іл. А. Жуковського. К., «Веселка». 1968]. 14 с. з іл.

1969

Вибрані твори. [Вступна стаття: П. Колесник. «Спрямований у майбутнє», с. 5—28. Мал. та портр. роботи худ. О. В. Руденка]. К., «Дніпро». 1969. 482 с. з іл. і факс.; 4 л. іл. і портр. (Шкільна б-ка).

Харитя. Оповідання. [Для молодш. шкільного віку. Іл. І. Філонова]. К., «Веселка», 1969. 15 с. з іл.

Ялинка. Оповідання. [Для дошкільного віку. Іл. А. Михайлюка]. К., «Веселка», 1969. [17] с. з іл.

1970

Дорогою ціною. Вибрані твори. [Для серед. шкільного віку. Ред. колегія: Андрущенко В. Я. та інші Вступна стаття: С. Плачинда. «Чарівний сіяч», с. 5—24. Іл. І. Н. Філонова. Портр. роботи худ. В. Я. Чебаника]. К., «Веселка», 1970. 203 с. з портр., 4 л. іл. (Шкільна б-ка).

Зміст: Оповідання: Маленький грішник.— Ялинка.— Харитя.— Хо. Казка.— Коні не винні.— Дорогою ціною.— Нюренберзьке яйце. Нарис.— Для загального добра.

1971

Іванко та Чугайстир. [Уривок з повісті «Тіні забутих предків». Для молодш. шкільного віку. Мал. М. Стороженка]. К., «Веселка», 1971. 12 с. з мал. Тир. 50 000.

1972

На камені. Кримські оповідання та листи. [Вступна стаття: З. Коцюбинська-Єфіменко. «Крим в житті і творчості М. М. Коцюбинського». Іл. В. В. Кузьменка] Сімферополь, «Таврія», 1972. 120 с. з іл.; 4 л. іл. (Б-ка «Таврія»). Тир. 35 000.

Зміст: В путах шайтана. Нарис.— На камені. Акварель.— У грішний світ Новела.— Під мінаретами. Оповідання.— Листи з Криму.

Нюренберзьке яйце. (Оповідання). [Для молодш. шкільного віку]. Львів. «Каменяр», 1972. 14 с. з мал.

Нюренберзьке яйце. [Оповідання. Для молодш. шкільного віку. Іл. А. Жуковського. К., «Веселка», 1972]. 14 с. з іл. Тир. 400 000.

1973

Про двох цапків. [Для дошкільного віку]. Мал. В. Голозубова. К., «Веселка». 1973. 16 с. з іл. Тир. 650 000.

Твори. У 7-ми т. К., «Наук. думка», 1973—1975. Ред. колегія: М. С. Грицюта, Н. Й. Жук, О. Є. Засенко (голова), Н. Л. Калениченко, П. Й. Колесник, С. А Крижанівський, Ф. П. Погребенник.

Т. 1. Повісті. Оповідання. (1884—1897). Ред. тому Н. Й. Жук. Упоряд. та прим. В. В Яременка. 1973. 408 с. з іл. та факс.; 1 л. портр., 5 л. іл. Тир 60 000.

Зміст: *Каленичснко Н. Л.* З історії видань творів М. Коцюбинського.— Повісті, оповідання Харитя.— На віру.— Ялинка.— П'ятизлотник.— Ціпов'яз — Маленький грішник.— Помстився.— Хо.— На крилах пісні.— Для загального добра.— Пе коптьор.— Додатки. І. Поетична спадщина М. Коцюбинського. Новорічне побажання.— «Як раннім морозом побитії квіти...».— «Як променем щастя, спахнувши, засяють...» — Марусі Н.— Наша хатка.— Вечір.— Вечір [друга ред.].— Завидющий брат (Казка з народного поля).— II. Прозові твори, не друковані за життя письменника. Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма.— 21-го грудня, на введеніе.— Дядько та тітка.— П'ять казочок.— Примітки.

Т. 2. Повісті. Оповідання. (1897—1908). Ред. тому О. Є. Засенко. Упоряд. та прим. М. С. Грицюти. 1973. 384 с. з іл.; 1 л. портр. Тир. 60 000.

Зміст: Посол від чорного царя.— Відьма — В путах шайтана.— По-людському.— Лялечка.— Дорогою ціною.— На камені.— Поєдинок.— Цвіт яблуні.— З глибини. Хмари. Утома. Самотній. Сон.— У грішний світ.— Під мінаретами.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— Persona grata.— В дорозі.— Intermezzo.— Примітки.

1974

Твори. У 7-ми т. К., «Наук. думка», 1973—1975. Ред. колегія: М. С. Грицюта, Н. Й. Жук, О. Є. Засенко (голова), Н. Л. Каленичснко, П. Й Колесник, С. А. Крижанівський, Ф. П. Погребенник.

Т. 3. Повісті. Оповідання. (1908—1911). Ред. тому П. Й. Колесник. Упоряд. та прим. О. І. Гончара. 1974. 432 с. з іл. та факс.; 1 л. портр. Тир. 60 000.

Зміст: Повісті. Оповідання Як ми їздили до Криниці.— Дебют.— «Fata morgana». (З сільських настроїв).— Що записано в книгу життя.— Сон.— Тіні забутих предків.— Лист.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.— Хвала життю! — На острові.— Додатки. [Матеріали до повісті «Fata morgana»].— [Начерк до оповідання «Що записано в книгу життя»].— Капрі.— [Матеріали до повісті «Тіні забутих предків»].— [План, фрагменти, первісний, чорновий начерк початку оповідання «Лист»].— [План твору «На острові»].— Примітки.

Т. 5. Листи (1886—1904). Ред. тому Н Л. Каленичснко. Упоряд. та прим. Н. О. Ішиної 1974. 432 с. з іл. та факс.; 1 л. портр. Тир. 60 000.

Листи.— Додатки.— Примітки.

Вибрані твори. [Худ. Г. В. Якутович, В. З. Куниця]. К., «Дніпро», 1974. 512 с. Тир. 50 000.

Харитя. [Для молодш. шкільного віку]. Мал. І. Філонова К., «Веселка», 1974. 16 с. з іл. Тир. 500 000.

«Останніми часами літературний рух на Україні стає помітно жвавішим...». [Відозва до українських письменників із закликом до участі в альманасі «З потоку життя», підписана М. Коцюбинським та М. Чернявським].— «Літературно-науковий вісник», 1903, кн. 3, с. 216—217. Хр. і бібліогр.

[До редакції двотижневика «Ruthenische Revue». Колективна телеграма з приводу смерті Р. Сембратовича з підписом М. Коцюбинського].— «Ruthenische Revue», 1905, № 23-24, S. 523.

[До редакції газети «Десна». Колективний лист з підписом М. Коцюбинського].— «Десна», 1906, 24 марта.

Лист до редакції [від імені чернігівської «Просвіти» за підписом голови ради товариства М. Коцюбинського і секретаря].— «Рада», 1907, 10 березня; «Рідний край», 1907, № 12, с. 16.

Лист чернігівської «Просвіти» [за підписом голови ради товариства М. Коцюбинського і секретаря].— «Рада», 1907, 3 квітня.

Лист до редакції [від імені чернігівської «Просвіти» за підписом голови ради товариства М. Коцюбинського і секретаря].— «Рада», 1907, 12 травня.

Лист до редакції [від імені чернігівської «Просвіти» за підписом голови ради товариства М. Коцюбинського і секретаря].— «Рада», 1907, 16 вересня.

[До редакції «Літературного річника українських і польських авторів»].— «Літературний річник українських і польських авторів». Під ред. Тадеуша Міхальського і Едварда Лігоцького. К., 1909, с. 63.

Листи до Володимира Гнатюка. З передмовою і поясненнями В. Гнатюка. Львів, 1914. 167 с. з іл.; 1 л. портр. (Б-ка «Діла»).

Мочульский М. К. биографии М. М. Коцюбинского. [Листи М. Коцюбинського до М. Мочульського].— «Украинская жизнь», 1916, кн. 10-11, с. 85—95.

Листи М. Коцюбинського до Мих. М. Могилянського. З передмовою М. Могилянського.— «Наше минуле», 1918, № 2, с. 58—85.

[До Г. А. Коваленка-Коломацького].— У кн.: Коваленко-Коломацький Г. В дні журби і печалі. К., 1918, с. 23—25.

Листи до дружини. Упоряд. Михайло Жук.— «Літературно-науковий вісник», 1919, кн. 3, с. 286—297; кн. 4-6, с. 26—43; кн. 7-9, с. 26—69.

Листи Михайла Коцюбинського до Панаса Мирного.— «Червоний шлях», 1923, № 9, с. 193—199.

Ненадрукований лист М. М. Коцюбинського до П. Мирного.— «Червоний шлях», 1925, № 4, с. 252—253.

Лист М. Коцюбинського від 17 липня 1912 р.— «Учитель», т. 1, 1925, с. 66—81. З портр. Луки Гарматія.

У статті В. Гнатюка «Лука Гарматій і його спомини про М. Коцюбинського».

Окр. відбиток: Львів, 1925. 20 с.

Дорошкевич О. Листи Коцюбинського до Ів. Нечуя-Левицького.— «Життя й революція», 1926, кн. 1, с. 72—75.

Листи Михайла Коцюбинського до Миколи Чернявського. [Подав М. Чернявський].— «Червоний шлях», 1926, кн. 10, с. 230—238.

Чотири листи М. Коцюбинського. Подав М. Рашів.— «Життя й революція», 1928, № 1, с. 106—109.

Листи М. Коцюбинського з Капрі.— «Культура і побут», 1928, 21 квітня.

Г-ко. Коцюбинський і Горький. За неопублікованими листами Коцюбинського до Горького, що їх передав М. Горький Чернігівському держ. музею під час свого перебування в СРСР.— «Червоний стяг», 1929, 9 січня; «Всесвіт», 1929, № 39, с. 6.

Г-ко. Листування між Коцюбинським і Горьким.— «Червоний стяг», 1929, 25 квітня.

М. Коцюбинський — М. Горький. Листування. Передн€ слово директора музею М. Вайнштейна. Харків — Київ, Держ. вид-во України, 1929. 79 с. (НКО УРСР. Укрнаука. Чернігівський держ. музей). Тир. 3080.

С. Козуб. М. М. Коцюбинський та М. Ф. Комаров.— «Записки» (Іст.-філ. відділ ВУАН), кн. 23, 1929, с. 254—268.

Окр. відбиток: К., 1930. 25 с.

[**До Й. Г. Дроздова**].— «Декада», 1930, № 23-24, с. 4.

Лист М. М. Коцюбинського до Й. Г. Дроздова.— У кн.: Брик Я. По слідах Коцюбинського. Харків, «Література і мистецтво», 1931.

О. М. Горький і М. М. Коцюбинський. Збірник матеріалів. К., Держлітвидав, 1937. Впоряд., ред. і вступна стаття І. І. Стебуна. 141 с.; 2 л. портр., 6 л. факс.

Листи М. М. Коцюбинського до О. І. Аплаксіної. Публ. і коммент. І. І. Стебуна.— «Рад. літературознавство», 1938, кн. 1, с. 81—150.

Листи М. М. Коцюбинського до О. І. Аплаксіної. Ред., вступна стаття і коммент. І. І. Стебуна. К., Вид-во АН УРСР, 1938. XXII, 342 с. з іл.; 5 л. іл. (АН УРСР. Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка). Тир. 3000.

М. Коцюбинський про М. Горького. [Уривки з листів].— «Рад. література», 1938, № 6, с. 180—182.

[**До В. Г. Короленка**].— «Комуніст», 1938, 24 квітня; «Більшовик Полтавщини», 1938, 26 квітня.

Неопублікований лист М. М. Коцюбинського П. Г. Тичині. 13 грудня 1912 р.— «Більшовик», 1938, 9 квітня; «Літ. газета», 1938, 18 квітня.

[**До М. К. Іорданської**].— «Більшовик», 1939, 17 вересня.

[**До Г. Мачтета**].— «Записки отдела рукописей» (Всесоюз. гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина), вып. 5, 1939, с. 39—40.

Неопубліковані листи М. Коцюбинського: До І. Я. Гінцбурга; До М. К. Іорданської; Лист М. Коцюбинського до Г. А. Мачтета.— У кн.: Музей М. Коцюбинського в м. Чернігові. Збірник перший. (До 75-річчя з дня народження М. М. Коцюбинського). Чернігів, 1939. 46 с.; 1 л. портр., 1 л. іл.

Листи М. Коцюбинського до Н. Кобринської.— У кн.: Михайло Коцюбинський. (До 75-річчя з дня народження). Збірник матеріалів, статей, віршів та нарисів. Упоряд. В. Федун. Вінниця, 1939. (Літературний музей Коцюбинського).

Возняк М. До зв'язків М. М. Коцюбинського з Галичиною.— «Записки істор. та філол. факультетів» (Львівський ун-т), т. 1, 1940, с. 149—202.

[Неопубліковані листи М. М. Коцюбинського до О. Барвінського,

І. Белея, В. Лукича-Левицького, К. Беднарського, К. Паньківського, І. Франка, А. Чайковського, Г. Хоткевича, В. Шухевича].

Окр. відбиток: Львів, 1940, с. 149—202.

Листування М. Коцюбинського з І. Франком, В. Стефаником, В. Гнатюком, М. Рудницьким.— У кн.: Музей М. Коцюбинського в Чернігові. Збірник 2. М. Коцюбинський і Західна Україна. Впоряд. Х. М. Коцюбинський. (До 50-річчя літературної діяльності М. М. Коцюбинського). Чернігів, 1940. 172 с.; 15 л. іл.

[До О. Кобилянської].— «Вільна Буковина», 1940, № 1, с. 43.

Публікація нових матеріалів. [Листи М. Коцюбинського до І. Я. Гінцбурга, М. К. Іордапської, Г. А. Мачтета].— У кн.: Чернігівський державний меморіально-літературний музей М. Коцюбинського. Збірник 1. Вид. 2-е, доп. Впоряд. Х. М. Коцюбинський. Чернігів, 1941. 91 с.; 8 л. іл. (НКО УРСР).

[До О. Кобилянської].— «Укр. література», 1942, № 7-8, с. 206—214.

Листування М. Коцюбинського з В. Гнатюком, О. Кобилянською, О. Маковеєм.— У кн.: Музей М. М. Коцюбинського. Збірник 3. Коцюбинський і Західна Україна. Ред. акад. П. Г. Тичина. Впоряд. Х. М. Коцюбинський. [Уфа], Вид-во АН УРСР, 1943. 173 с. (АН УРСР, Ін-т мови і літ-ри).

Листування Коцюбинського з Короленком.— «Укр. література», 1943, № 3-4, с. 204—210. Підготовка тексту і прим. К. Коцюбинської.

Назаревський О. Неопублікований лист М. Коцюбинського. [До Л. О. Яновської].— «Україна», 1947, № 3, с. 3—5.

Крижанівський С. Листи М. М. Коцюбинського до І. О. Белоусова.— «Літ. газета», 1952, 17 липня.

Коцюбинский о Толстом. [Лист від імені чернігівської «Просвіти» до Українського наукового товариства з приводу ювілею Л. Толстого].— «Сов. Украина», 1953, кн. 9, с. 167—168.

Лист подано скорочено в перекладі російською мовою.

З неопублікованої спадщини М. Коцюбинського.— «Літ. газета», 1957, 2 серпня.

Листи до М. Сумцова.

Куриленко Й. Творча дружба. З невідомого листування М. М. Коцюбинського і Л. О. Яновської.— «Літ. газета», 1957, 12 березня.

Синільник Е. З історії російсько-українських літературних зв'язків. (До 130-річчя з дня народження Л. М. Толстого і 45-річчя з дня смерті М. М. Коцюбинського). [Лист від імені чернігівської «Просвіти» до Українського наукового товариства з приводу ювілею Л. Толстого].— «Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР», 1958, № 2, с. 89—91.

Несен В., П'ятигорова Г. Листи друзям. Цінні архівні знахідки про М. М. Коцюбинського.— «Вільна Україна», 1959, 11 жовтня.

Невідомий лист М. М. Коцюбинського [до В. Гнатюка 23 березня 1899 р.]. Подали Несен В. О. і П'ятигорова Г. І.— «Рад. літературознавство», 1960, № 3, с. 124.

Олійник [Шубравська] М. Листування Коцюбинського з Яворницьким.— «Зоря», 1963, 26 травня.

З неопублікованого листування письменника. Подали І. М. Коцюбинська, Ф. П. Погребенник, М. М. Олійник [Шубравська].— «Рад. літературознавство», 1964, № 4, с. 104—107.

Аляб'єв Б. Два листи Михайла Коцюбинського. [До Д. Яворницького].— «Україна», 1965, № 15, с. 14.

Дун О. Невідомий лист М. Коцюбинського. [До В. Миролюбова 19 грудня 1912 р.].— «Жовтень», 1965, № 1 с. 146—147.

Коцюбинська І. Невідомий автограф М. М. Коцюбинського. [Чернігівська губернська земська управа до М. Чернявського 23 грудня 1900 р.— за підписом голови управи і в. о. зав. бюро М. Коцюбинського. Факс.].— «Літературна Україна», 1974, 28 червня. (Публікації ЛУ).

ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Елка. Рассказ. Пер. Н. Перелыгина.— «Детское чтение», 1897, № 1, с. 89—98.

Харитя. Рассказ. Пер. Н. Перелыгина.— «Детское чтение», 1897, № 9, с. 272—281.

Послы черного царя. (Рассказ).— «Нива», 1898, № 11, с. 210—214.

[Посол від чорного царя]. Пер. Г. Коваленко-Коломацкого.— «Казбек», 1898.

Ради общей пользы. Повесть. Пер. Р. Ольгина [Р. С. Стрельцова].— «Жизнь», 1899, кн. 12, с. 23—66.

Огоньки. 1. Маленький грешник. 2. Харитя. 3. Пятизлотник. Сборник детских рассказов. Пер. Н. И Перелыгина. М., изд. Д. П. Ефимов, 1899. 54 с.

В цепях шайтана. Эскиз. Пер. Л. Ш[рамченко].— «Русские ведомости», 1903, 24 июля.

На камне. Пер. Е. Н. Любича.— «Южное обозрение», 1903, 26—27 августа.

На камне. Акварель. Пер. Л. Ш[рамченко].— «Русское богатство», 1903, кн. 3, с. 93—106.

Посланник черного царя. Рассказ. Пер. М. Славинского.— «Южные записки», 1904, № 46, 24 октября, с. 14—21.

Цвет яблони. Этюд. Пер. Л. Ш[рамченко].— «Русское богатство», 1904, кн. 10, с. 138—144.

Огоньки. Маленький грешник. Харитя. Пятизлотник. Сборник детских рассказов. Пер. Н. И. Перелыгина. Рис. П. Е. Литвиненко. Изд. 2-е. М., изд. Д. П. Ефимов, [1904]. 54 с. с илл.

Фата моргана. (Из деревенских настроений). Пер. А. Новодворского.— «Наука и жизнь». 1905, № 5, с. 201—216; № 6, с. 447—468.

Ābeles ziedi. Tulk. Olonietis [J. Berzinš].— «Verotājs», 1905, № 5, Ip. 548—555. (Латиськ. мовою).

В путах шайтана. Пер. В. К[озиненко].— «Русская мысль», 1906, кн. 11, с. 53—64.

Он идет! Пер. Л. Ш[рамченко].— «Русское богатство», 1907, кн. 1, с. 105—113.

Смех. Пер. О. Вишневской.— «Вестник иностранной литературы», 1907, декабрь, с. 196—206.

Смех. Пер. Н. Губаревой.— «Киевская искра», 1907, № 19, с. 141—142.

«Pe-kopttior». (Jutustus). Tlk. G. Õja.— «Meie elu», Kirjanduse lisa, 1909, № 69, lk. 297—298; № 70, lk. 299—302; № 71, lk. 303—306 (Ест мовою).

В дороге. Рассказ. Пер. М. Могилянского.— «Жизнь для всех», 1910, кн. 5, с. 11—25.

Как мы ездили в Криницу. Пер. П. Г[орянского].— «Голос провинции», 1910, № 116, 24 ноября, с. 2—3; № 119, 27 ноября, с. 3; № 121, 29 ноября, с. 2—3.

Неизвестный. Этюд. Пер. П. Г[орянского].— «Голос провинции», 1910, № 47, 48, 16, 17 сентября.

Persona grata. Рассказ. Пер. П. Г[орянского].— «Голос провинции», 1910, № 59, 60, 62, 64, 28, 29 сентября, 1, 3 октября.

Смех. Рассказ. Пер. М. Могилянского.— «Жизнь для всех», 1910, кн. 4, с. 48—58.

Цвет яблони. Этюд. Пер. П. Г[орянского].— «Голос провинции», 1910, № 52, 54, 21, 23 сентября.

Pe kopttior. Moldaviešu valodā — uz krāsns. Tulkojis Sm.— «Rigas Avīzes», 1910, № 74—81, 1—9. IV. (Латиськ. мовою).

Что записано в книгу жизни. Пер. И. Муретова.— «Парижский вестник», 1911, № 24.

Рассказы. Пер. с укр. М. Могилянского. Т. 1—3. СПб., 1911—1914. (Изд. т-ва «Знание»).

Т. 1. 1911. 303 с. Тир. 3000.

Содержание: На камне.— Куколка.— Цвет яблони.— Смех.— Intermezzo.— Под минаретами.— В дороге.— Ради общего блага.— Дебют.— В грешный мир.— Поездка в Криницу.

Т. 2. 1911. 262 с. Тир. 3000.

Содержание: Fata morgana.— «Пе коптер».— На веру.— Поединок.— В сетях шайгана.

Лошади не виноваты. Пер. с укр. М. Могилянского.— «Современник», 1912, кн. 12, с. 49—65.

Письмо. Пер. И. Оппокова.— «Вегетарианское обозрение», 1912, № 7, с. 263—269.

Сон. Рассказ. Пер. М. Могилянского.— «Современник», 1912, кн. 5, с. 33—57.

Тени забытых предков. Пер. Ф. Волховского.— «Заветы», 1912, № 1, с. 83—111; № 2, с. 105—120; № 3, с. 125—136.

Что записано в книгу жизни. Пер. М. Могилянского.— «Современник», 1912, кн. 1, с. 84—94; «Бюллетени литературы и жизни», 1912, № 12. [С предисл. ред.: «Жуткая страница»].

Именинный подарок. Авторизованный пер. с укр. М. М. Могилянского.— «Заветы», 1913, № 5, с. 100—117.

Маленький грешник. Пер. Л. М-ва.— «Приазовский край», 1913, 29 сентября.

Рассказы. Пер. с укр. М. Могилянского. Т. 1—3. Спб., 1911—1914. (Изд. т-ва «Знание»).

Т. 3. Пер. с укр. М. Могилянского и Ф. Волховского. М., Книгоиздательство писателей, 1914. 227 с. [На обл. заглавие: «Тени забытых предков»].

Содержание: Тени забытых предков.— Сон.— Что записано в книгу жизни.— Лошади не виноваты.— Именинный подарок.— Письмо.— Да здравствует жизнь! — На острове.

[Ф. Волховским выполнен перевод «Теней забытых предков»].

Dzimšanas (varda) dienas dāvana. Stāsts.— «Jaunā Avize», 1914, № 77—80, 5—24. VII. (Латиськ. мовою).

Одинокий. (Этюд). Тучи. (Этюд). Усталость. (Этюд). Пер. Е. Нечуя.— В кн.: Отечество. Пути и достижения национальных литератур России. Национальный вопрос. Т. 1. Под ред. проф. А. И. Бодуэн де Куртене [и др.]. Пг., 1916, с. 250—252.

Ukraina muinasjutt. Tlk. A. K.— Rmt.: Aasta 6, 1917, Tallin, 1917, lk. 11—12. (Ест. мовою).

Vārda dienas dāvana. Stāsts.— «Social demokrats», 1917, № 161—165, 1—6. XII. (Латиськ. мовою).

Под минаретами. Пер. с укр. Г. Алексеева. Берлин, Изд-во Е. А. Гутнова, 1922. 115 с. (Б-ка «Сполохи»).

То, что записано в книгу жизни. С предисл. Максима Горького. Пер. с укр. Г. Алексеева. Берлин, Изд-во Е. А. Гутнова, 1923. 125 с.; 1 л. портр. (Б-ка «Сполохи»).

Содержание: *М. Горький.* [М. М. Коцюбинский], с. 7—24.— То, что записано в книгу жизни.— Огомстил.— Цвет яблони.— Дуэль.

Fata morgana. Пер. З. Фононберга. Катеринослав, «Книгоспілка», 1925. 155 с. (Євр. мовою).

Ведьма. Пер. М. А. Явора. М., «Огонек», 1926. 56 с. (Б-ка «Огонек», № 204). Тир. 13 000.

Содержание: «На печь».— Ведьма.

Именинный подарок и другие рассказы. Харьков, «Укр. рабочий», 1927. 240 с.; 1 л. портр. (Укр. писатели в русских переводах). Тир. 4160.

Содержание: *Коряк В.* Предисловие, с. 5—11.— Именинный подарок.— Лошади не виноваты.— Что записано в книгу жизни.— Сон.— Тени забытых предков.— В сетях шайтана.— На камне.

Fata morgana. Ред. и биогр. очерк И. Лакизы. Пер. с укр. М. Вергуна, Е. Нежинцева и Н. Ушакова. Харьков, «Пролетарий», [1927]. XIV, 240 с.; 1 л. портр (Укр. классики. Избр. соч.). Тир. 4000.

Содержание: *Лакиза И.* Михаил Коцюбинский, с. V—XIV.— Дорогой ценой.— Филоксера.— Fata morgana.— Он идет!

Fata morgana. Роман. Пер. П. Г. Опанасенко. М.— Л., ГИЗ, 1927. 160 с. (Универсальная б-ка, № 361—363). Тир. 50 000.

Черная тишина. (Fata morgana). Пер. с укр. С. С. Михайловой-Штерн. [М.], «Долой неграмотность», [1927]. 159 с. с илл. (Лит. худ. б-ка). Тир. 15 000.

Debija. Ukrainiešu stāsts.—«Stradnieku Avize», 1927, № 84. 87—99, 13, 21—30. IV, 1. V. (Латиськ. мовою).

Елочка. Пер. с укр. П. Опанасенко. М.— Л., Госиздат, 1928. 36 с.

Содержание: Елочка.— Нюренбергское яйцо.— Харитя.

Оповідання. Пер. З. Фононберга. К., Культурліга, 1928. 167 с. (Заг. б-ка, № 7). Тир. 2 000. (Євр мовою).

Подарунок на іменини. Пер. Л. Квітко. Харків, Гезкульт, 1928. 22 с. (Євр. мовою).

Ивасик и Тарасик. Рис. В. Шкурко. К., «Культура», [1929]. 12 с. с илл. Тир. 4000.

Сочинения. Пер. под ред. Ф. Копара. Т. 1—2. М.— Л., «Красный пролетарий», 1929. (Творчество народов СССР).

Т. 1. XV, 454 с. Тир. 4000.

Содержание: М. М. Коцюбинский. [Жизнь и творчество], с. VII—XV.— Что записано в книгу жизни.— Пятизлотник.— Fata morgana.— Под минаретами.— Смех.— Persona grata.— Неизвестный.— Он идет! — В дороге.— Именинный подарок.— Лошади не виноваты.— Цвет яблони.— Intermezzo.— Тучи.—Усталость.—Одинокий.—Сон.—Да здравствует жизнь!— Харитя.— Маленький грешник.— Нюрнбергское яйцо.

Т. 2. 460 с. Тир. 4000.

Содержание: Тени забытых предков.— В грешный мир.— На камне.— Дорогою ценою.— Ради общего блага.— «Пе коптер».— Посланник черного царя — В сетях шайтана.— Почеловечески.— Хо — Поездка в Криницу.— Куколка.— Дебют.— Поединок.— На крыльях песни.

Чему они обрадовались? Пер. В. Шкурко. Рис. Н. Потапова. К., «Культура», 1929. 12 с. с илл (Моя любимая б-ка, № 254). Тир. 40 000.

Про двух козликов. Две козочки. Пер. В. Шкурко. Рис. Б. Крюкова. К., «Культура», 1930. 12 с. с илл. Тир. 25 000.

Пинтру гинили диобшти. (Повестири). Традусы дин украинешть ди С. А. Пэскарь. Тирашполя, Едитура статникы а Молдовий, 1931. 58 п. [Тир.] 2000. (Молд. мовою).

Скрирь алесы. Традусы дин украинешть. Суб ред. В. Дубровски шы Лехтцыр. Тирашполя — Балта, Едитура статникы а Молдовий, 1931—1932. (Молд. мовою).

Т. 1. 1931. X, 214 п. [Тир.] 3000.

[Зміст]: *Дубровски В.* [М. Коцюбинський]. п. III—X.— Пинтру гинили диобшти.— Пи куптьорь.— Стригоайка.— Ку лрецу скумп.— Оминешть.— Тримэсу ымпэратулуй негру.— Пи арикили кынтикулуй.

Фата моргана. (Дин сымцырили сэгешть). Традусы дин украинешть ди Пэскарь С. А. Тирашполь, Едитура статники а Молдовий, 1931. 120 п. [Тир]. 2000. (Молд. мовою).

Избранные произведения. Под общей ред. И. Литвинова и Т. Шуба. Л., Ленгихл, 1932. 213 с.; 1 л. портр. Тир. 5200.

Содержание: Пятизлотник.— Смех.— Он идет! — Неизвестный.— Persona grata.— В дороге.— Fata morgana.— Как мы ездили в Криницу.— Intermezzo.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.

Подарунок на іменини. Пер. Д. Гофштейна. Харків — Київ, Укрдержнацменвидав, 1932. 46 с. (Б-ка «Серп і молот»). (Євр. мовою).

Скрирь алесы. Традусы дин украинешть. Суб ред. В. Дубровски шы С. Лехтцыр. Тирашполя — Балта, Едитура статникы а Молдовий, 1931—1932. (Молд. мовою).

Т. 2. 1932. X, 114 п. [На обкл.: 1931]. [Тир.] 1500.

[Зміст]: *Лехтцыр С.* Гемили молдавнешть ын скриирили луй Коцюбински, п. III—IX.— Persona grata. — Рысу.— Каий ну-с тиновец.— Умбрили стрэмотылор уйтац.

Дэрунки ла зыуа ди наштири. Тирашполя, Едитура статники а Молдовий, 1932. 30 п. [Тир.] 2000. (Молд. мовою).

Fata morgana. (Из сельских настроений). Пер. М. Вергуна. Примеч. И. Ямпольского. Л., Детгиз, 1934 120 с.; 1 л. портр. (Школьная б-ка классиков). Тир. 50 000.

Fata morgana (Из сельских настроений). Пер. М. Вергуна. М., Гослитиздат, 1935. 175 с.; 1 л. портр. Тир. 15 000.

Vine. Povestire. Tradus din ukraineste de F. Gorodetchi. Tiraspol, Editura de Stat. a Moldovei, 1935 31 p. [Тир.] 2000. (Молд. мовою).

Fata morgana. (Йалти шухашсенчен). А. Трофимов кусарна. Шупашкар, Чувашсен патшалах издательстви, 1935. 122 с. (Шкул ачисен библиотеки классиксем). Тир. 5000. (Чуваськ. мовою).

Избранные произведения. Пер. под ред. и с предисл. И. Кулика. М., Гослитиздат, 1936. 271 с. Тир. 10 000.

Содержание: *Кулик И.* М. М. Коцюбинский, с. 5—27.— Fata morgana.— Он идет! — Persona grata.— Именинный подарок.— В дороге.— Смех.— Лошади не виноваты.

Fata morgana. Trad. de G. Goldstein. Tiraspol, Editura de Stat. a Moldovei, 1937. 76 p. (Молд. мовою).

Fata morgana. [К.], Укрдержнацменвидав, 1938. 152 с.; 1 л. портр. (Євр. мовою).

Избранные произведения. [Пер. Е. Глухаревой, Е. Нежинцева, Н. Ушакова, С. Спирта]. М., Гослитиздат, 1939. 556 с.; 1 л. портр. Тир. 20 000.

Содержание: *Стебун И.* М. М. Коцюбинский, с. 3—30.— На веру.— Для общего блага.— «Пе-коптьор».— В сетях шайтана.— Дорогой ценой.— Куколка.— На камне.— Поединок.— Яблони цветут.— В грешный мир.— Fata morgana.— Смех.— Он идет! — Persona grata — Intermezzo — Что записано в книгу жизни.— Сон.— Тени забытых предков.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.

Нюрэнбергское яйка. Пер. з укр. мовы. Мінск, ДВБ Дзіц. літ-ра, 1939. 12 с. з іл. (Білорус. мовою).

Повестирь алесе. Тирасполь — Балта, Едитура де статники а Молдовей, 1939. 92 п. Тир. 1820. (Молд. мовою).

Fata morgana. (Кой омрюнден). Русчадан терджиме эткен И. Нуриев. Крым АССР Девлет Нешрияты, 1940. 141 с. Тир. 4000. (Тат. мовою).

Вибрані оповідання. Київ — Львів, Укрнацменвидав, 1940. 267 с. Тир. 2000. (Євр. мовою).

Рассказы. Пер. с укр Рис. Н. Пустовийта. М.— Л., Детгиз, 1941. 164 с.; 1 л. портр., 9 л. илл. Тир. 20 000.

Избранные произведения. Пер. с укр. [Уфа], Союз советских писателей Украины, 1943. 180 стлб. Тир. 5000.

Содержание: Дорогой ценой.— На камне.— Поединок.— Яблони цветут.— Смех.— Он идет! — Что записано в книгу жизни.— Тени забытых предков.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.

Избранное. [Пер. Е. Егоровой, А. Дейча и Н. Ушакова]. М., Гослитиздат, 1948. 176 с. Тир. 150 000.

Содержание: *Дейч А.* Певец жизненной правды, с. 5—7.— Fata morgana.— Он идет! — Смех.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.

То, что записано в книгу жизни. Лошади не виноваты. Пер. Е. Россельс.— В кн.: Украинские новеллы. Сост. В. и Е. Россельс. М., «Сов. писатель», 1948, с. 5—36.

Избранные произведения. Под ред. и вступит. статьей А. Дейча. [Пер. А. Деева, А. Дейча, Е. Егоровой, Л. Кремневой, Е. Нежинцева, А. Островского, Е. Россельс, Р. Скоморовского, М. Смеляпова, Н. Ушакова, Г. Шипова]. М., Гослитиздат, 1949. 376 с.; 1 л. портр.

Содержание: *Дейч А.* М. Коцюбинский, с. 3—11.— На веру.— Елочка.— Пятизлотник.— Цеповяз.— Нюрнбергское яйцо.— Хо.— На крыльях песни.— Для общего блага.— «Пекоптьор».— Посланник черного царя.— Ведьма.— Дорогой ценой.— На камне.— Поединок.— Яблони цветут.— Тучи.— Усталость.— Одинокий.— Сон.— В грешный мир.— Под минаретами.— Смех.— Он идет! — Неизвестный.— Persona grata.— В дороге.— Intermezzo.— Поездка в Криницу.— Дебют.— Fata morgana.— Что записано в книгу жизни.— Сон.— Тени забытых предков.— Лошади не виноваты.— Хвала жизни! — На острове.— Иван Франко.— Письма М. М. Коцюбинского к А. М. Горькому.— Приложение: *М. Горький.* М. М. Коцюбинский.

Rinktiniai raštai. Vilnius, Valst. grož. lit. leidykla, 1949. 492 p. (Литов. мовою).

[Зміст]: Dejč A. Gyvenima tiesos daimus, p. 1—3.— Susidejeliai.— Del bendo labo.— «Pe-koptjor».— Sėtona pinklese.— Brangia kaina.— Lėle.— Ant akmens.— Dvikova.— Obelys zydi.— I nuodeminga pasauli.— Fata morgana — Vardadienio dovana.— Arkl ai nekalti.— Juokas.— Kas irasyta gyvenima knygon.

Фата моргана. Пер. с укр. [А. Дейча и Н. Ушакова]. Рис. Н. Кузьмина М.—Л., Детгиз, 1950. 144 с. с илл.; 1 л. портр. (Школьная б-ка). Тир. 50 000.

Содержание: *Печерская В.* Выдающийся украинский писатель, с. 3—12.— Fata morgana.— Лошади не виноваты.

Fata morgana. (Ялти шухашсенчен). Шупашкар, Гос. изд., 1950. 112 с. (Шкул. библиотеки). [Тир.] 3000. (Чуваск. мовою).

Рассказы. Пер с укр. [А. Дейча, Е. Егоровой, Л. Кремневой, Н. Ушакова]. К., Гослитиздат УССР, 1951. 95 с. Тир. 100 000.

Содержание: Смех.— Он идет! — Persona grata.— Intermezzo — Подарок на именины.— Лошади не виноваты.

Смех и другие рассказы. [Пер. А. Дейча, И. Дорбы, Е. Егоровой, Л. Кремневой, А. Островского, Е. Россельс, Н. Ушакова]. М., Гослитиздат, 1951. 168 с. (Массовая серия). Тир. 150 000.

Содержание: *Дейч А.* М. М. Коцюбинский, с. 3—5.— Отомстил.— «Пе-коптьор».— В грешный мир.— Смех.— Неизвестный.— Persona grata.— В дороге.— Лошади не виноваты.— Что записано в книгу жизни — Сон.

Собрание сочинений. В 3-х т. Под ред. П. Тычины и Н. Ушакова. [Пер. Т. Белогорской, Т. Волгиной, А. Деева, А. Дейча, И. Дорбы, Е. Егоровой, Л. Кремневой, Е. Нежинцева, А. Островского, Е. Россельс, Р. Скоморовского, Н. Ушакова]. М., Гослитиздат, 1951.

Т. 1. Повести и рассказы. 527 с.; 1 л. портр. Тир. 30 000.

Содержание: От редактора.— *Шаховский С.* Жизнь и творчество М. М. Коцюбинского, с. 7—32.— Андрий Соловийко.— 21-го декабря, на введение.— Нюрнбергское яйцо.— Харитя.— На веру.— Елочка.— Пятизлотник.— Цеповяз.— Маленький грешник.— Отомстил.— Хо.— На крыльях песни.— Для общего блага.— «Пе-коптьор».— Посол черного царя.— Ведьма.— В сетях шайтана.— По-человечески.— Куколка.— Дорогой ценою.— На камне.— Поединок.— Стихи.

Т. 2. Повести и рассказы. 415 с.

Содержание: Fata morgana.— Из глубины.— В грешный мир.— Смех.— Он идет! — Неизвестный.— Persona grata.— В дороге.— Intermezzo.— Как мы ездили в Криницу.— Дебют.— Что записано в книгу жизни.— Сон.— Тени забытых предков.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.— Хвала жизни! — На острове.

Т. 3. Статьи, избранные письма. 431 с.

Содержание: Автобиографические письма.— Лит.-крит. статьи. Иван Франко.— Лирика Филянского.— Иван Франко.— Разные статьи и очерки. К биографии Тараса Шевченко.— Могила Шевченко.— Статьи из газеты «Волынь».— Избранные письма.— Приложения. Переписка с А. М. Горьким.— *М. Горький.* М. М. Коцюбинский, с. 367—373.

Повести и рассказы. [Пер. А. Деева, А. Дейча, Е. Егоровой, Л. Кремневой, Е. Нежинцева, Н. Ушакова]. К., «Рад. письменник», 1953. 451 с. Тир. 100 000.

Содержание: Елочка.— Цеповяз.— Для общего блага.— Куколка.— Дорогою ценою.— Смех.— Он идет! — Persona grata.— В дороге.— Fata morgana.— Intermezzo.— Что записано в книгу жизни.— Тени забытых предков.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.— *П. Тычина.* Михайло Михайлович Коцюбинский, с. 445—450.

Повести и рассказы. Пер. с укр. [Т. Белогорской, А. Деева, А. Дейча, И. Дорбы, Е Егоровой, Е, Нежинцева, А. Островского, Е. Россельс, Р. Скоморовского, Н. Ушакова, Г. Шипова]. М., Гослитиздат, 1953. 779 с. 1 л. портр. [худ. А. Сапожников]. Тир. 75 000.

Содержание: *Дейч А.* М. М. Коцюбинский, с. 3—26.— 21 декабря, на введение.— Нюрнбергское яйцо.— Харитя.— На веру.— Елочка.— Пятизлотник.— Цеповяз.— Маленький грешник.— Отомстил.— Хо.— На крыльях песни.— Для общего блага.— «Пе-коптьор».— Посол черного царя — Ведьма.— По-человечески.— Куколка.— Дорогой ценой.— Поединок.— Яблони цветут.— Fata morgana.— Из глубины.— В грешный мир.— Смех.— Неизвестный.— Persona grata.— В дороге.— Как мы ездили в Криницу.— Дебют.— Что записано в книгу жизни.— Сон.— Тени

забытых предков.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.— Хвала жизни! — На острове.

Фата моргана. (Из деревенских настроений). Пер. Н. Ушакова. К., Гослитиздат УССР, 1953. 110 с. Тир. 75 000.

Arklai neklti.— Kn.: Ukrainieciu noveles. Vilnius, 1953, p. 64—87. (Литов. мовою).

Kas uzrasyta gyvatos knygose.— Kn.: Ukrainieciu noveles, Vilnius, 1953, p. 49—63. (Литов. мовою).

Повестирь. Традучере де Ф. Чиботарь. Кишинев, Едитура педагожике де Стат. а РСС Молдовенешть «Шкоала Советикэ», 1953. 259 п. (Библиотека школарэ). Тир. 15 000. (Молд. мовою).

[Зміст]: Пентру бинеле обштеск.— Пе куптьор.— Стригоайка.— Рэзбунаре.— Fata morgana.

Фата моргана. Из сельских настроений. Пер. Н. Ушакова. М., Гослитиздат, 1954. 111 с. (Массовая серия). Тир. 150 000.

Fata morgana. Tulk V. Vikanė. Il. V. Kuzmenko. Riga, Latvijas valsts izdevnieciba, 1954. 177 lp.; 11 lp. il. [Тир.] 10 000. (Латиськ. мовою).

[Зміст]: *Pečerska V.* Izcilais ukrainu rakstnieks, lp. 5—15.— Fata morgana.— Zirgi nav vainigi.

Коні не винні.— У кн.: Украинской стихтъ ды ёвтнемат. Саранск, Мордовской книжной издательствась, 1954, с. 95—116. [Пер. В. Радинень]. (Мордовськ. мовою).

Харитя.— У кн.: Украина суруйааччылара. Саха Сиринээби кинигэ Издательствааата Якутской, 1954, с. 66—73. (Якутськ. мовою).

Фата моргана. Из сельских настроений. Пер. Н. Ушакова. Симферополь, Крымиздат. 1955. 111 с. Тир. 50 000.

М. М. Коцюбинский. [Биографическая справка], с. 108—110.

Андрий Соловейко. Ноябрим. Харитя.— У кн.: Украинэ лъпіэ. Япэ тхыль. Налшик, Кьэбэрдей тхыль гедзапіэ, 1955, с. 85—128. (Кабард. мовою).

Рассказы. [Пер. А. Дейча, Е. Егоровой, Л. Кремневой, Е. Нежинцева, Н. Ушакова]. Симферополь, Крымиздат, 1956. 208 с. Тир. 50 000.

Содержание: На крыльях песни.— Для общего блага.— Дорогой ценой.— Смех.— Persona grata.— В дороге.— Подарок на именины.— Лошади не виноваты.— [Послесловие]: *Богуцкий М.* Михаил Коцюбинский, с. 202—207.

Харитя. П'ятизлотник.— У кн.: Оповідання українських письменників. Єреван, Вірм. держ. вид-во, 1956, с. 231—252. З додатком біографічної довідки про М. М. Коцюбинського. (Вірм. мовою).

Что записано в книгу жизни и другие рассказы. Сост. А. Дейч. Худ. А. Елисеевнин. [Пер. А. Деева, А. Дейча, И. Дорбы, Е. Нежинцева, А. Островского, Н. Ушакова]. М., Гослитиздат, 1957. 245 с. (Массовая серия). Тир. 150 000.

Содержание: Что записано в книгу жизни.— Пятизлотник.— Цеповяз.— На крыльях песни.— «Пе-коптьор».— Для общего блага.— Дорогою ценою.— Дебют.— На острове.

Izlase. No ukrainu val tulk M. Šumane un S. Balode. Ilustr. S. Adamovics Riga, Latvijas valtss izdevnieciba, 1957. 361 lpp.; 12 lp. Il. Тир.] 10 000. (Латиськ. мовою)

[З м і с т]: Aizmirstu senču ēnas.— Kas jerakstits liktena gramatā.— Zirgi nav vainigi.— Dzim šanas dienas davana.— Bez svetibas.— Visparidas laba.— Laukis.— Kunina.— Ho.— Dârga samaksa.

Наша хатка. Завистливый брат. (Народная сказка)**:** Вечер. Пер. Т. Волгиной.— У кн.: Антология украинской поэзии в 2-х томах. Т. 1. М., Гослитиздат, 1958, с. 401—405.

Биография М. М. Коцюбинского, с. 487.

Fata morgana. [Novelle ja jutustusi. Vene keelest tlk ja järelsõna]: A. Randalv. Tallin. ERK, 1958, 516 lk. 8000 eks. (Ест. мовою).

S i s u: Laulatamata — Vjie zlotiline — Koodirihm.— Üldiseks heaoluks.—«Ре-koptjcr».— Noid.— Nukk.— Fata morgana.— Putusesse maailma.— Naer.— Persona grata.— Mis on eluraamatusse kirjutatud.— Unenägu.— Sünnipäevakingitus.— Hobused pole süüd.— M. M. Kotsjubinski, lk. 510—515.

Kaks ja kaks: 1. Kaks sikku. 2. Kaks kitse. (Lühijutud). Tlk. L. Viiding.— Rmt.: Laste sõna, Tallin, 1960, lk. 143. (Ест. мовою).

Вуннан пулашассе.— У кн.: Отачкин А. С. Таван Самах. Пусламаш шкулан перремеш класенче Вуламалли Кенеке. Шупашкар. 1960, с. 19—20. (Чуваськ. мовою).

Fata morgana. Повість. Баку, Дитвидав, 1961. 172 с. з іл. Тир. 12 000. (Азерб. мовою).

[Передмова]: *Печерська В.* Український письменник-класик, с. 3—10.

Хикояхо. Душанбе, Нашриёти Давлатии Точикистон, 1963. 51 с. Тир. 3000. (Тадж. мовою).

[З м і с т]: Мундарича: М. М. Коцюбинский, с. 3—4.— Арча.— Тангаи панчтангаги.— Гунахкори хурдакак.— Одам барин.

«Борітесь, перемагайте...». Лист з підписом М. М. Коцюбинського до І. Чавчавадзе.— «Тбілісі», 1964, 16 вересня. (Груз. мовою). Див. також: «Літературулі Сакартвело», 1964, 9 жовтня. (Факс. листа).

Жертва. [Уривок із опов. «Для загального добра»].— «Молдова соціалісте», 1964, 17 вересня. (Молд. мовою).

Із листів М. М. Коцюбинського [до П. Мирного, І. Франка, В. Коцюбинської]. З прим. ред.— «Література ір мянас», 1964, 19 вересня. (Литов. мовою).

На крилах пісні. Пер. Х. Йомутбаєва.— «Яш комуніст», 1964, 19, 22 вересня. (Туркм. мовою).

Оповідання. Пер. С. Сабірова. Казань, Таткниговидав, 1964. 196 с. з іл.; 1 л. портр. Тир. 5000. (Тат. мовою).

Персона грата. Пер. В. Мартишюс. З прим. ред.— «Пяргале», 1964, № 9, с. 81—93. (Литов. мовою).

Перший постріл. [Уривок із опов. «Для загального добра»].— «Скінтея ленініште», 1964, № 9, с. 13—14. (Молд. мовою).

Посол від чорного царя. Нюренберзьке яйце. Пер. Дж. Одинаєва.— «Садоі Шарк», 1964, № 9, с. 83—93. (Тадж. мовою).

Самотній. Утома. Сон. Пер. С. Ахмедова.— «Едебіят ве інджесенет», 1964, 19 вересня. (Азерб. мовою).

У грішний світ. Уривки. Іл. А. Меркманіса.— «Падомю Латвіяс сієвіете», 1964, № 9, с. 10—11. (Латиськ. мовою).

Харитя. Рассказы. [Для сред. и старш. школьного возраста]. Пер. с укр. [Предисл. Ф. Кравченко]. Рис. И. Архипова. М., «Дет. лит.», 1964. 93 с. с илл. Тир. 45 000.

Содержание: Маленький грешник.— Елочка.— Харитя.— Пятизлотник.— Ценовяз.

Цвіт яблуні. Етюд. Пер.: О. Жекшенов.— «Киргизстан маданіяти». 1964, 4 вересня, с. 5. (Киргиз. мовою).

Що записано в книгу життя. Пер. С. Сабірова.— «Совет едебіяти», 1964, № 8, с. 121—129. [Тат. мовою].

Собрание сочинений. В 4-х т. Пер. с укр. [Ред. коллегия: А. И. Дейч и др. Вступит. статья М. Н. Пархоменко. Коммент. С. М. Шаховського]. М., «Худ. лит-ра», 1965. Тир. 10 000.

Т. 1. Повести. Рассказы. Стихотворения. 1884—1898. 436 с.; 1 л. портр.

Т. 2. Повести и рассказы. 1899—1909. 375 с.

Т. 3. Повести и рассказы. 1910—1912. 294 с.

Т. 4. Статьи, избранные письма. [Сост. и коммент. И. М. Коцюбинской]. 1965, 443 с.

Указатель худ. произв., статей и очерков М. М. Коцюбинского, с. 435—436.

Братья-месяцы. [Стихи. Для дошкольного возраста]. Пер. с укр. Р. Заславского. Рис. В. Лосина. М., «Дет. лит-ра», 1966. 20 с. с илл.

Братья-месяцы. [Стихи. Для дошкольного возраста]. Пер. с укр. Р. Заславского. Рис. В. Лосина. М., «Дет. лит-ра», 1967. 21 с. с илл.

Коцюбинский М. Повести и рассказы.— Леся Украинка. Стихотворения. Поэмы. Драмы. Пер. с укр. [Вступит. статья, с. 5—28, сост. и примеч. А. Дейча. Илл.: И. Ижакевич и др.]. М., «Худ. лит-ра», 1968, 702 с.; 10 л. илл. (Б-ка всемирной литературы. Серия третья. Литература XX в. Т. 157).

Тіні забутих предків. [Уривки]. Пер.: Д. Асатіані.— «Цікарі», 1969, № 9, с. 105—108. (Груз. мовою).

Нюренберзьке яйце. [Оповідання. Пер. з укр. Л. Раудтітс. Іл.: Х. Ларетей]. Таллін, «Еесті раамат», 1970. 15 с. з іл. [Тир.] 50 000. (Ест. мовою).

Подарунок на іменини. Повісті та оповідання. [Пер. з рос. Я. Дряздаускене і В. С Гіра]. Вільнюс, «Вага», 1971. 358 с. [Тир.] 12 000. (Литов. мовою).

Харита. Разказ.— «Просвета», илюстровано списание за младежи от двата пола. Бр. 9 и 10, година I. [гр. Шумен], 15 юни 1898, с. 565—572. (Болг. мовою).

Zwischen Fels und Meer. Aus dem Ukrainischen von Wilhelm Horoschowski.— «Ruthenische Revue». 1904, N 13, S. 307—311; N 14, S. 330—336. (Нім. мовою).

Wysłannik czarnego cara.— «Głos robotniczy», 1904, N 25, 17 czerwca, s. 2—3; N 27, 1 lipca, s. 2—3; N 28, 9 lipca, s. 2—3. (Польськ. мовою).

Zemścił się.— «Głos robotniczy», 1904, N 10, 5 marca, s. 1—3; N 11, 12 marca, s. 1—2; N 12, 19 marca, s. 1—2. (Польськ. мовою).

Apfelblüten. Aus dem Ukrainischen übersetzt von G. Harasymowytsch.— «Ruthenische Revue», 1905, N 15, S. 378—383. (Нім. мовою).

Der Gesandte vom schwarzen Kaiser. Übersetzt von Kost Krakalia.— «Bukowiner Post», 1905, 9, 12, 14 Februar. (Нім. мовою).

Der Gesandte vom schwarzen Keiser. Übersetzt von Kost Krakalia.— In: Ruthenische Geschichten. Czernowitz, 1906, S. 29—43. (Нім. мовою).

Ihr Gelächter. Eine Skizze aus unseren Tagen. Aus dem ukrainischen Manuskript übertragen von Wilhelm Horoschowski.— «Ukrainische Rundschau», 1906, N 4, S. 146—152; N 5, S. 187—193. (Нім. мовою).

W pętach szatana. Tłumaczył N. M. Brody, Nakładem i drukiem F. Westa, 1906. 221 s. (Польськ. мовою).

Treść: W pętach szatana.— Na kamieniu.— Poczwarka.— W grzeszny świat.— «Pe koptior».— Pojedynek.— Śmiech.— Fata morgana.

Az ötös arany. Orosz eredetibol fordtiotta Sztripszky Hiador.— «Erdelyi Hirlap» (Kolozswár), 1906, 15, 17, 19, 20.—XII. (Угорськ. мовою).

Він іде! — «Berliner Tageblatt», 1907, 5.VIII. (Нім. мовою).

In Schatains Schlingen. Von .. übersetzt von Iryna K. M. Budz.— «Ukrainische Rundschau», 1908, N 1, S. 21—36. (Нім. мовою).

Pe-koptör.— «Junimia Literara», 1908, N 9-10, p. 179—184; N 11-12, p. 213—222. [Переклад Н. В. Лупкашу. З біографічною довідкою про М. М. Коцюбинського, № 9-10, с. 178—179]. (Рум. мовою).

Pro bono publico. Novellen von ... Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrainischen von Wilhelm Horoschowski. Wien, Verlagsbuchhandlung Carl Konegen (Ernst Stülpnagel), 1909. IV, 297 S. (Нім. мовою).

Inhalt: Vorwort, S. III—IV. Wien, im August 1908. Der Übersetzer.— Pro bono publico.— Unter den Minareten.— In wilder Ehe.

Zwischen Fels und Meer. Ein Aquarel von...— In: Ukrainische Erzähler. Ausgewält und übersetzt von Wilhelm Horoschowski. Prag, Verlag von J. Otto, S. 57—84. (Slavische Romanbibliotek, XII). (Нім. мовою).

I vilt äktenskap. Berättelser från ukraina av... Bemynd, översättning från lillryskan av Alfred Jensen. Stockholm, Bokförlagsaktiebolaget svithiod, 1909, 192 p. (Швед. мовою).

Forord, p. 3—4.— I vilt äktenskap.— Dyrköpt.

Aus der ukrainischen Lyrik. Wolken; Müdigkeit; Einsam. Aus dem ukrainischen übersetzt von Olga Huzar-Pawluch.— «Ukrainische Rundschau», 1910, N 5-6, S. 166—167. (Нім. мовою).

Z hlubin duše. Přeložil V. Charvát. Úvod napsal H. Boczkowski. Telč, Nákladem knihokupectvi Emila Šolce, 1910. 155 s. (Ческа expedice XX. století, svasek 3). (Чеськ. мовою).

Obsah: *Boczkowski H.* Mychajlo Koćubyńskyj, s. 3—11.— Z hlubin duše. Mraky. Únava. Sám a sám — Intermezzo.— Jabloňový květ.— Do hříšného světa.— Smích.— Neznámý.— Persona grata.— Cestou.— On přichází.

Tolar. Přel. V. Charvát.— «Dělnické listy», 1912, 7.XII, č. 281, Besídka, č. 49, s. 3—5. (Чеськ. мовою).

V satanových poutech.— «Večery». Beletristická příloha «Lidových novin». Roč. 20, 1912, N 17, s. 133—135; N 18, s. 140—141. (Чеськ. мовою).

On přichází. Přel. B. Horký.— In: Kalendář česko-židovský r. 1912—1913, s. 83—90. (Чеськ. мовою).

Fata morgana. Přel. V. Ch[arvát].— «Dělnické listy», 1913, 13.IX, č. 211, Besídka, č. 37, s. 6—7. (Чеськ. мовою).

Na skałach. Akwarela. Przełożył Sydir Twerdochlib.— «Gazeta wieczorna», 1914, N 1767, 1771, 1773, 1777, 1779, 1781, 12—20 marca, s. 4. (Польськ. мовою).

Berättelser från ukraina av ... Bemynd. Översättning från ukrainskan ny genomsedd upplaga av Alfred Jensen. Stockholm, Bokförlagsaktiebolaget svithiod, 1918, 192 p. (Швед. мовою).

Alfred Jensen. Förord, p. 306.— Dyrköpt.— Utan vigsel.

Samoten. Přel. Oldřich Heidrich.— In: Topičův sborník, r. 1918—1919. N 4,s. 181. (Чеськ. мовою).

Цветът на ябълката. (Етюд). От украински превел С[тилиян] Ч[илингиров].— «Украинско-български преглед», двуседмично списание. Брой 6. София. 1920, 1 януари, Год 1, с. 48—51. (Болг. мовою).

Auf den Steinen.— «Weltspiegel», Beilage zu «Berliner Tageblatt», 1920, N 48 (Нім. мовою).

Das Duel.— «Vossische Zeitung», 1920, N 391. (Нім. мовою).

Pe-koptör. Povestka unei dragosti. Trad. de Ion Buzdugan. Cu o prezentare de M. Sadoveanu. Chisinau, 1920. 23 p. (Рум. мовою).

Zamfir Neron's vineyard.— «Living age», 1925, 27 Juni, p. 768. (Англ. мовою).

Co je zapsáno v knize života. Přel. V. Charvát.— «Národní osvobození», 1926, č. 236, přil. «Hodina», s. 1. (Чеськ. мовою).

Stíny zapomenutých předků. Přel. V. Charvát. Praha, «Pokrok», 1926. 87 s. (Dobrá četba, sv. 6). (Чеськ. мовою).

Sen. Na skalnatém pobřeží. Přel Vincenc Charvát. Praha, B. Bělohlávek, 1927, 82 s. (Dobrá edice, svazek 9). (Чеськ. мовою).

Un Malheur. [Уривок із повісті «Fata morgana»].— In: La Nervie. Revue illustrée d'arts et de lettres, [Paris, 1928], p. 15—16. (Франц. мовою).

Charitonie. Traduit de l'ukrainien par L. Gorisse.— In: «L'Ukraine Nouvelle», Revue Bimensuelle, Paris, 1929, N 6—8. (Франц. мовою).

Мъртвата тишина. Превели Галин и Мицев. Харьков, Центриздат, 1930. 107 с. з іл. Тир. 5000. (Болг. мовою).

На обкл. назва: Черната тишина.

Finsteres Schweigen. Moskau — Charkov — Minsk, Zentralverlag, Ukrainische Abteilung, [1930]. 103 S (Нім. мовою).

Von der Redaction, S. 99—103.

Gesammelte Werke. Mit kurzer Autobiographie M. M. Kozubinskys. Moskau — Charkov — Minsk, Zentralverlag, Allukrainische Abteilung, 1930. 83 S.; mit Portr. (Нім. мовою).

Inhalt: Der Unbekante.— Was in das Buch des Lebens geschrieben ist.— Der Henker.

Dárek k narozeninám.— «Země», 1930, s. 156—160, 199—204, 210—218, 238—244. (Чеськ. мовою).

Das Namentaggeschenk. Aus dem ukrainischen von G. Ens. Moskau — Minsk — Charkow, Zentralverlag, Allukrainische Abteilung, 1931, 32 S. (Rote Bücherreihe). [Тир.] 6000. (Нім. мовою).

Fata morgana. Z ukraińskiego Przekład w redakcji K. Konarskiego. Charków — Kijów, Wydawnictwo państwowe «Literatura i sztuka», 1931, 151 s. (Польськ. мовою).

Podarunek na imieniny. Moskwa — Charków — Mińsk, Centrwydaw, Filja Wszechukraińska, 1931. 48 c. (Польськ. мовою).

Fata morgana. Román. Přel. Marie Konečná. [Mor. Ostrava], 1931. 112 s. (Románová příloha Moravskoslezského deníku, 24. dubna — 4 června 1931, N 113—152. (Чеськ. мовою).

Fata morgana. (Ukraina literaturo. Kolekto de klasikaj kaj nuntempaj verkoj sub la cefa redaktado de l'direktoro de Institutt Ševčenko S. Pilipenko). «Plugilano», Esperanto Fako, 1933. 160 p. (Мовою есперанто).

Fata morgana. Aus dem Ukrainische von M. Owrutzkaja. K., Staatsverlag der Nationalen Minderheiten der USSR, 1938. 150 S. (Нім. мовою).

Das Nürnberger Ei. K., Staatsverlag der Nationalen Minderheiten der USSR, 1938. 18 S. [Тир.] 3350. (Нім. мовою).

The horses are not to blame.— «International Literature», 1939, N 12, p. 3—15. (Англ. мовою).

Fata morgana. Kijów — Lwów, Ukrderżnacmenwydaw, 1941. 140 s. z portr. [Тир.] 5000. (Польськ. мовою).

Norymberskie jajko. Kijów, Ukrderżnazmenwydaw, 1941. 12 s. z il. [Тир.] 5000. (Польськ. мовою).

Choinka. Przeł. J. Bojar.— «Zielony sztandar», 1946, N 52. (Польськ. мовою).

On jde! Přel. J. Tureček-Jizerský.— Svět sovětů», 1946, N 38, s. 12—13. (Чеськ. мовою).

Na kameni. Akvarel. [Přel. Jan Tureček-Jiserský].— Kalendář [časopisul] «Svět sovětů», 1948. Praha, 1947, s. 54—57. (Чеськ. мовою).

Válogatott művei. Szerk. Hidas Antal. Kijev — Uzshorod, «Ragyanszka skola», 1948. 279 p. (Klasszikusok Iskolai Konyvtara). [Тир.] 5000. (Угорськ. мовою).

[З м і с т]: A köz erdekében.— Drága áron.— Fata morgana.— Kacaj.— Jön.— Intermezzó.— A lovak bűnösek.

Risul. In romaneşte de Abzug I. si Al. Philippide. Bucureşti, «Cartea rusa», 1949. 71 p. (Literatura pentru toţi). (Рум. мовою).

Smích. Přel. Petr Marcel.— «Svět sovětů», 1949, N 38, s. 7. (Чеськ. мовою).

Fata morgana. Přel. Rudolf Hůlka. Praha, «Svoboda», 1949, 188 s. (Světová četba. Svazek 15). [Тир.] 10 750. (Чеськ. мовою).

A lovak ártatlanok. (Elbeszélés). Ford. Skrobinec J. Uzshorod, Könyv-és Újságkiadó, 1950. 24 p. (Угорськ. мовою).

Aus dem Buch des Lebens.— In: «Aus dem Buch des Lebens. Ukrainische und estische Novellen. Auswählt und Einleitung Erich Müller. Berlin, Verlag Kultur und Fortschritt, 1951, S. 11—27. (Нім. мовою).

Die Pferde können nichts dafür.— In: Aus dem Buch des Lebens. Berlin, 1951, S. 74—98. (Нім. мовою)

Fata morgana. Przełożył z języka ukraińskiego i przypisami opatrzył Jerzy Jędrzejewicz. Warszawa, 1951. 127 s. z portr. (Польськ. мовою).

Mychajlo Kociubiński, s. 125—127.

Povídky. Přel. Rudolf Hůlka. Praha, «Svoboda», 1951. 529 s. (Klasikové, sv. 23). [Тир.] 10 750. (Чеськ. мовою).

Obsah: *Korsunská B.* Mychajlo Mychajlovyč Kocjubynskyj, s. 7—14. Cestou zrání. Pětizlatník.— Pomstil se.— Pro obecné dobro.— Co je zapsána do knihy života.— Cho.— Za vysokou cenu.— Krymské obrázky. V poutech d'ablovych.— Na kameni.— Pod minarety.— Do hřišného světa — Z huculských hor. Stiny zapomenutých předků.— Dech revoluce. Fata morgana.— Smich.— On přichózi.— Neznaný.— Persona grata.— Cestou.— Darek k narozeninám.— Koně jsou bez viny.— Z hlubin duše. Intermezzo.— Kvet jabloně.— Z hlubin.— Sen.— Pod italským sluncem. Píseň chvály životu.— Na ostrove.— Gorkij o Kocjubynském.— Poznámky.

Elbeszélések. Ford. Bakó László. Uzshorod, Könyv-és Folyóiratkiado, 1952. 208 p. (Угорськ. мовою).

[Зміст]: A fenyo.— A peták.— A sültparaszt.— A nürnbergi tojás.— Kövek között.— Virágzik az alma fa.— A mélységekből.— A bűnös világ felé.— A lélek emlékezete.— Az ismeretlen.— Minden fehér.— Persona grata.— Útban.— Kiállitáson voltam.— Tavazs.— Krynicai kirándulás.— Születésnapi ajándék.— Discértessék az élet.— Függelék. *Gorkij Maxim.* M. M. Kocjubinszkij.

Fata morgana. (Din framantarile taranilor). Traducere din limba rusa de Petre Solomon si S. Ionescu. Bukureşti, «Cartea rusa», 1953. 158 p. (Literatura pentru toţi apare sub ingrijirea lui Al. Philippide, 40, Seria II a). (Рум. мовою).

Fata morgana és más elbeszélések. Forditotta: Hevesi Jolán és Wessely László. Illusztrálta Stettner Béla. Budapest, Uj Magjar könyvkiadó, 1953. 296 p. (Угорськ. мовою).

[Зміст]: *Gorkij.* Kocjubinszkiröl.— Fata morgana.— A köz érdekében.— Drága áron. A kacaj.— Jön.— Pesrona grata.— Intermezzo.— Ahogy irva vagyon.— A lovak nem bűnösek.— *W. L.* [*Wessely László*]. M. M. Kocjubinszkyj, p. 289—292.

Charyt'a. Přel. Věra Petříková.— «Svět sovetů», 1953, N 17, s. 13. (Чеськ. мовою).

Utwory wybrane. Z języka ukraińskiego przełożył Jerzy Jędrzejewicz. Warszawa, «Czytelnik», t. 1—2, 1954. (Польськ. мовою).

T. 1. 335 s.

Treść: *Jakóbiec M.* [M. Kociubiński], s. 5—29.— Charytia.— Na wiarę.— Choinka.— Pięciozłotówka.— Cepak.— Dla dobra ogółu.— Pe-koptior.— Zemsta.— Poczwarka.— Na kamieniu.— Kwiat jabłoni.

T. 2. 303 s.

Treść: Śmiech.— W drodze.— Intermezzo.— Fata morgana.— Co jest zapisane w księdze żywota.— Cienie zapomnianych przodków.— Konie nie są winne.— Chwała życiu! — Podarunek na imieniny.

Risul. Bucureşti «Cartea rusa», 1954, 14 p. (Рум. мовою).

Poviedky. Přeložil a doslow napisal E. B. Štefan. Bratislava, Slovenské vydavatelstwo krásnej literatury, 1954. 489 s.; 1 л. портр. (Edice svetovych klasokov). (Словацьк. мовою).

[Зміст]: *M. Gorkij.* M. M. Kociubinskij.— Zlatka.— Co je v knihe života.— Cho.— Za wysoku cenu.— Pro obecné blaho.— Na kameni.— Pod minaretmi.— Oblaky.— Unava.— Sam.— Sen.— Fata morgana.— Smiech.— On ide! — Persona grata.— Na ceste.— Darček na meniny.— Kone sú nevinné.— Slava života.— Doslov, s. 483—488.

Stíny zapomenutých předků. Přel. R. Hůlka. Praha, Statni nakladatelstvi krásné literatury, hudby a umeni, 1954. 106 s. Náklad 5400. (Чеськ. мовою).

Tyčyna P. Mychajlo Mychajlovič Kocjubynskyj (1864—1913), s. 95—102.

The life and works of Ivan Franko.— «The Ukrainian Canadian», 1955, 15 June. (Англ. мовою).

Asa e scris in cartea vieţii. Trad. de I. Negotescu si V. Vasiliev. Bucureşti, «Cartea rusa», 1955. 30 p. (Lektera 8). (Рум. мовою).

Фата моргана. (Из сеоских расположења). Нови Сад, «Братство — јединство», 1955. 267 с. (Серб.-хорв. мовою).

[Зміст]: *Недић Владан.* Предговор, с. 5—11.— Фата моргана.— Поклон за рођен дан.— Он иде! — На пути.— Интермецо.

Podarunek na imieniny. Przeł. J. Jędrzejewicz.— In: Dni kultury ukraińskiej. 1—9 październiernika 1956. Praca świetlicowa, 1956, s. 110—112. [З біографічною довідкою про М. М. Коцюбинського на с. 109]. (Польськ. мовою).

Fata morgana. [Úryvek z románu]. Přel. Rudolf Hůlka.— In: Ukrajina zpívá a vypráví. Brno, 1957, s. 36—38. (Чеськ. мовою).

Chrysalis and other stories. Moscow, Foreign languages publishing house, [1958]. 258 p.; 1 л. портр. Тир. 10 000. (Англ. мовою).

Contents: Oven bride.— The witsch.— Chrysalis.— On the rock.— The duel.— Apple trees in bloom.— Laughter.— Persona grata.— Intermezzo.— What was written in the book of life.— The dream.— The horses are not to blame.

Вибрані оповідання. Пер. Люй Мо-е. Шанхай, Синь вены чубаньше, 1958. 188 с. (Кит. мовою).

Зміст: *Дейч О.* М. М. Коцюбинський.— Сміх.— Він іде! — Невідомий.— В дорозі.— Що записано в книгу життя.— Сон.— Подарунок на іменини.— Коні не винні.

Fata morgana. Пер. Люй Мо-е. Шанхай, Веньхуа шенхо, [б. р.]. (Б-ка перекладної літератури). (Кит. мовою).

Зміст: Fata morgana — *Горький О. М.* М. М. Коцюбинський.— *Заславський Д.* Визначний український письменник.— Про «Fata morgana».

Gazi.— In: Dy njerëz të lumtur tregime dhe poezi ukrainase. Tiranë, 1959, [c.] 38—48. E. përktheu Eqrem Biba. (Албанськ. мовою).

Нашата къщурка. Прев. Стоян Бакърджиев.— In: Украинска

класическа поэзия. София, «Български писател», 1959, с. 423. [З біобібліографічною довідкою Петка Атанасова про М. М. Коцюбинського]. (Болг. мовою).

Вечер. Прев. Ст. Бакърджиев и Ст. Чавдаров.— In: Украинска класическа поэзия. София, «Български писател», 1959, с. 424—425. (Болг. мовою).

Fata morgana. Erzählung. Aus den Russischen von Friedriech Schwarz. Berlin, Aufbau Verlag, 1960. 160 S. (Нім. мовою).

A bűnös világ felé. Elbeszélés. Ford. Balla László. Uzhorod, Kárpátontúli Területi Kiadó, 1960. 24 p. (Угорськ. мовою).

Нюрнбергского яйцо.— «Септемврийче», 1961, брой 3 (1115), 11 януари, с. 4—5. (Болг. мовою).

Фата моргана. Преведе от украински Петко Атанасов. София, «Народна култура», 1961. 456 с.; 1 л. портр. (Болг. мовою).

Съдържание: Сенките на забравените прадеди.— Фата моргана.— Сън.— Подарък за рожден ден.— Селендур.— Двубой.— Персона грата.— Дълбочини (Облаци. Умора. Самотност).— Нюрнбергского яйце.— Из книгата на живота.— Вещица.— Скъпо платено.— Към грешния свят.— Хо.— Интермецо.— *Попов Л.* Михайло Михайлович Коцюбински, с. 453—454.

Fata morgana und andere Erzählungen. Zürich, 1962. 438 S. (Нім. мовою).

Inhalt: Fata morgana.— Die Rache.— Teuer erkauft.— Das Lachen.— Die Hexe.— In den Fesseln des Versuchers.— Nachwort, S. 425—438.

Aus dem Buch des Lebens.— In: Ukrainische Erzähler. Berlin, Verlag Neues Leben, 1963, S. 137—154. (Нім. мовою).

Nuvele şi povestiri. Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1963. 448 p. (Clasisii literaturii universale). (Рум. мовою).

[Зміст]: Mihail Mihailovici Koţiubinski (1864—1913). Nota biobibliografică.— Haritea.— Necununatü.— Cinci zloti.— Opincarul.— Но.— Pe cuptor.— Păpusa.— Fata morgana.— Risul.— Persona grata.— In drum.— Umbrele strămosilor uitati.— Cau ulau nici o vină.

Povídka. Přel. Alena Morávková.— «Plamen», 1963, N 4, s. 115. (Чеськ. мовою).

Stříbrňák. Přel. V. Abžoltovská.— «Svět sovětů», 1963, N 17, s. 12—13. (Чеськ. мовою).

Dárek k svátku a jiné povídky. Přel. Ludmila Zilynská. Uspoř. Orest Zilynskyj. Dosl.: Orest Zilynskyj. Il: Zdeněk Brdlík. Praha, «Mladá fronta», 1964, 185 s. 6 listů il. v textu. (Kapka, sv. 24). Náklad 5200. (Чеськ. мовою).

Obsah: Na skalisku.— Do hříšného světa.— Smích.— On jde! — Persona grata.— Cestou.— Debut.— Co je zapsáno do knihy života.— Dárek k svátku.— Na ostrově.— Doslov.

По пътя. На камъка. Конете не са виновни. Преведе П. Атанасов.— In: Полъх от Украйна. Сборник украински класически разкази. Подбор от Петко Атанасов. Преведоха от украински Лиляна Минкова и Петко Атанасов. София, «Народна култура», 1965, с. 188—238.

Les chevaux de feu [Traduit de l'ukrainien par J.-C. Marcadé et Ivan Hnatiuk. Préface de Mme Marie Scherrer. Traduit sous la direction de Mme Scherrer. Illustrations: H. V. Yakoutovych]. Paris, Editions P. I. U F, 1970. 122 p. [з іл.].

Sommaire: *Marie Scherrer.* Mykhaïlo Kotsioubynsky, p. 5—10.— Ombres des ancêtres oubliés.— Sur le rocher.

Novellen. Aus dem Ukrainischen von Jona Gruber. Grafiken von Wjatscheslaw Dosorec. Kiew, «Dnipro», 1971. 236 c. (Нім. мовою).

Inhalt: *Nina Kalenytschenko.* Ein leuchtender Stern des ukrainischen Schrifttung, S 5—13.— Die Schatten der vergessen Ahnen.— Apfelblüten.— Intermezzo.— Ein Traum.— Die Pferde sind nicht schuld.— Ein Geburtstagsgeschenk.

Fata morgana. Uzhorod, 1971. (Угорськ. мовою).

Novelles. Traduit de l'ukrainien par Emile Kruba. Kiev, «Dnipro», 1971. Edition dirigée par Volodymyr Statsenko. Préface de Nina Kalénytchenko. Illustrations et maquette de Mykhaïlo Oussov. 208 c. з іл. [Тир.] 3000. (Франц. мовою).

Contenu: *Nina Kalénytchenko.* Preface, p. 3—10.— Les Ombres des ancêtres disparus.— Sur le rocher. Aquarelle.— Un duel. Tableau.— Les fleurs de pommier. Etude.— Il arrive. Tableau.— Intermezzo. Dedié aux champs de Kononivka.— Inscrit dans le livre de la vie.

La sombra de los antepasados olvidados y otros relatos. Traducido del ucraniano por Juan Borysiuk. Autor del prólogo: Nina Kalenichenko, Doctor en Ciencias Filológicas Redactor: Felix Roberto Lanier. Ilustrador: Mijailo Usov. Kiev. «Dnipro», 1972. 332 s. з іл. (Ісп. мовою).

[Зміст]: *Nina Kalenichenko.* Prologo, [c.] 5—11.— La sombra de los antepasados olvidados.— A alto precio. Relato.— Flor de manzano. (Estudio).— Regalo de cumpeaños.— Jaritya.— Desde lo mas profundo.— Intermezzo.— El duclo.— Los caballos no tienen la culpa.

The Birthday Present and other stories. Translated from the Ukrainian by Abraham Mistetski. Edited by Richard Dixon. Designed by Valeriy Rudenko. K., Dnipro Publishers, 1973. 226 p. [Тир.] 3000. (Англ. мовою)

Contents: *Kalenichenko Nina,* Mikhailo Kotsyubinsky (1864—1913).— On the Rocks.— The Duel.— Apple Blossoms.— Laughter.— He is Coming.— Intermezzo.— The Dream.— The Birthday Present.— The Horses are not to Blame.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. М. Коцюбинський. *Фото 1910 р.* . . . . . 4—5
2. М. Чернявський, М. Коцюбинський, Ф. Троян. *Фото 1903 р.* . . . . . 48—49
3. М. Коцюбинський, І. Франко, В. Гнатюк. *Фото 1905 р.* . . . . . 64—65
4. М. Коцюбинський з перекладачем його творів німецькою мовою В. Горошовським. *Фото 900-х років* . . . . . 96—97
5. М. Коцюбинський з родиною. *Фото 1906 р.* . 112—113
6. Альфред Єнсен. *Фото 900-х років* . . . . . 144—145
7. М. Коцюбинський. Лист до Максима Горького від 23 (ст. ст.) жовтня 1909 р. *Сторінка автографа* . . . . . 160—161

ЗМІСТ

1905

1. До Володимира Гнатюка 7
2. До Володимира Гнатюка 7
3. До Хоми Коцюбинського 8
4. До Володимира Гнатюка 9
5. До Володимира Гнатюка 9
6. До Миколи Чернявського 10
7. До Володимира Науменка 12
8. До Миколи Чернявського 12
9. До Володимира Гнатюка 13
10. До Віри Коцюбинської 13
11. До Віри Коцюбинської 14
12. До Віри Коцюбинської 14
13. До Віри Коцюбинської 15
14. До Віталія Боровика 15
15. До Миколи Чернявського 16
16. До Віри Коцюбинської 16
17. До Віри Коцюбинської 16
18. До Володимира Гнатюка 17
19. До Івана Франка 18
20. До Віри Коцюбинської 18
21. До Віри Коцюбинської 19
22. До Віталія Боровика 19
23. До Віри Коцюбинської 20
24. До Віри Коцюбинської 20
25. До Віри Коцюбинської 21
26. До Віри Коцюбинської 22
27. До Віри Коцюбинської 22
28. До Віри Коцюбинської 23
29. До Віри Коцюбинської 23
30. До Віри Коцюбинської 24
31. До Володимира Гнатюка 24
32. До Ольги Кобилянської 25
33. До Бориса Грінченка 25

34. До Андрія Дуляка 26
35. До Володимира Гнатюка 27
36. До Богдана Лепкого 29
37. До Миколи Чернявського 30
38. До Миколи Чернявського 31
39. До Миколи Чернявського 32
40. До Володимира Гнатюка 33
41. До Миколи Чернявського 35
42. До Миколи Чернявського 35
43. До Хоми Коцюбинського 37
44. До Володимира Гнатюка 37
45. До Микооли Чернявського 38
46. До Миколи Чернявського 39
47. До Миколи Чернявського 40
48. До Володимира Гнатюка 40
49. До Миколи Чернявського 40
50. До Михайла Мочульського 42
51. До Володимира Гнатюка 44
52. До Івана Франка 46
53. До Івана Франка 47

1906

54. До Михайла Мочульського 48
55. До Михайла Мочульського 50
56. До Володимира Гнатюка 51
57. До Володимира Гнатюка 53
58. До Івана Нечуя-Левицького 54
59. До Олекси Коваленка 55
60. До Володимира Гнатюка 56
61. До Олекси Коваленка 57
62. До Остапа Луцького 57
63. До Івана Белоусова 58
64. До Івана Белоусова 58
65. До Віталія Боровика 59
66. До Віталія Боровика 59
67. До Остапа Луцького 59
68. До Володимира Гнатюка 60
69. До Володимира Гнатюка 61
70. До Володимира Гнатюка 62
71. До редакції «Літературно-наукового вісника» 62
72. До Володимира Гнатюка 63
73. До Володимира Гнатюка 64
74. До Остапа Луцького 64
75. До Володимира Гнатюка 66
76. До Богдана Лепкого 66
77. До Володимира Гнатюка 68
78. До Володимира Гнатюка 69
79. До Андрія Чайковського 70
80. До Володимира Гнатюка 71

1907

81. До Івана Кревецького 73
82. До Володимира Гнатюка 73

83. До Андрія Чайковського 74
84. До редактора газети «Буковина» 75
85. До Володимира Гнатюка 76
86. До Остапа Луцького 77
87. До Івана Кревецького 77
88. До Івана Кревецького 78
89. До Володимира Гнатюка 78
90. До Костя Зленка 80
91. До Віталія Боровика 81
92. До Олекси Коваленка 81
93. До Христини Алчевської 82
94. До Бориса Грінченка 82
95. До Івана Стешенка 83
96. До Василя Андрієвського 84

1908

97. До Євгена Чикаленка 86
98. До Бориса Грінченка 87
99. До Володимира Гнатюка 88
100. До Андрія Дуляка 89
101. До Володимира Гнатюка 89
102. До Мамерта Вікшемського 90
103. До Віри Коцюбинської 91
104. До Віри Коцюбинської 92
105. До Віри Коцюбинської 94
106. До Віри Коцюбинської 95
107. До Віри Коцюбинської 96
108. До Віри Коцюбинської 97
109. До Віри Коцюбинської 99
110. До Гната Хоткевича 100
111. До Володимира Гнатюка 101
112. До Євгена Чикаленка 101
113. До Бориса Черпявського 103
114. До Андрія Дуляка 103
115. До Костя Паньківського 104
116. До Євгена Чикаленка 104
117. До редакції антології «Українська муза» 105
118. До Євгена Чикаленка 105
119. До Володимира Гнатюка 106
120. До Володимира Гнатюка 108
121. До редакції «Літературного річника українських і польських авторів» 108
122. До Віри Коцюбинської 108

1909

123. До Василя Стефаника 110
124. До Володимира Гнатюка 111
125. До Євгена Чикаленка 112

126. До Володимира Короленка 113
127. До Євгена Чикаленка 114
128. До Альфреда Єнсена 114
129. До Альфреда Єнсена 115
130. До Івана Нечуя-Левицького 116
131. До Володимира Гнатюка 116
132. До Федора Вовка 117
133. До Віри Коцюбинської 117
134. До Віри Коцюбинської 118
135. До Віри Коцюбинської 118
136. До Віри Коцюбинської 119
137. До Віри Коцюбинської 120
138. До Віри Коцюбинської 120
139. До Віри Коцюбинської 121
140. До Віри Коцюбинської 121
141. До Віри Коцюбинської 122
142. До Віри Коцюбинської 123
143. До Віри Коцюбинської 123
144. До Віри Коцюбинської 125
145. До Володимира Гнатюка 126
146. До Остапа Луцького 126
147. До Альфреда Єнсена 127
148. До Михайла Жука 127
149. До Віри Коцюбинської 127
150. До Віри Коцюбинської 128
151. До Євгена Чикаленка 129
152. До Іллі Шрага 130
153. До Осипа Маковея 131
154. До Віри Коцюбинської 131
155. До Віри Коцюбинської 133
156. До Віри Коцюбинської 134
157. До Віри Коцюбинської 135
158. До Володимира Гнатюка 135
159. До Богдана Лепкого 136
160. До Віри Коцюбинської 137
161. До Василя Стефаника 138
162. До Віри Коцюбинської 139
163. До Віри Коцюбинської 139
164. До Віри Коцюбинської 140
165. До Віри Коцюбинської 141
166. До Віри Коцюбинської 142
167. До Віри Коцюбинської 142
168. До Альфреда Єнсена 142
169. До Віри Коцюбинської 143
170. До Юрія, Оксани, Ірини та Романа Коцюбинських 144
171. До Віри Коцюбинської 145
172. До Володимира Короленка 145
173. До Віри Коцюбинської 146
174. До Віри Коцюбинської 147
175. До Володимира Гнатюка 148
176. До Альфреда Єнсена 150
177. До Максима Горького 151
178. До Альфреда Єнсена 152

179. До Іллі Гінцбурга 152
180. До Федора Вовка 153
181. До Осипа Маковея 154
182. До Альфреда Єнсена 154
183. До Федора Вовка 154
184. До Ганни Барвінок 155
185. До Федора Вовка 156
186. До Альфреда Єнсена 156
187. До Максима Горького 157
188. До Альфреда Єнсена 158
189. До Володимира Гнатюка 159
190. До Альфреда Єнсена 160
191. До Євгена Чикаленка 161

ДОДАТКИ

1. До чернігівського міського голови 165
2. До редакції двотижневика «Ruthenische Revue» 165
3. До кам'янецької «Просвіти» 166
4. До редакції газети «Десна» 166
5. До Наукового товариства імені Шевченка . 166
6. До редакції газети «Рада» 167
7. До редакції газети «Рада» 168
8. До Миколи Сумцова 168
9. До редакції газети «Рада» 169
10. До Українського наукового товариства . . 169
11. До Георгія Тессена 170
12. До Марії Заньковецької 170
13. До Українського наукового товариства . . 171
14. До Українського наукового товариства . . . 172
15. До Віталія Боровика 173
16. До Альфреда Єнсена 173

Примітки 175

Список умовних скорочень використаних джерел 241
Покажчик імен, назв періодичних видань, громадських організацій та видавництв 243
Видання творів та листів М. Коцюбинського Бібліографічний покажчик 251

Список ілюстрацій 305

КОЦЮБИНСКИЙ МИХАИЛ МИХАЙЛОВИЧ

Сочинения в семи томах

Том шестой

(На украинском языке)

Редактор *В. А. Зіпа*
Художній редактор *В. П. Кузь*
Технічний редактор *М. А. Притикіна*
Коректор *В. П. Семенюк*

Здано до складання 22.IV 1974 р.
Підписано до друку 18.XII 1974 р. БФ 01821.
Зам. № 4—1067. Вид. № 359. Тираж 60 000.
Папір № 1, 84×108¹/₃₂. Друк.-фіз. арк. 9,75+7 вкл.
Умовно-друк. арк. 17,12.
Обліково-видавн. арк. 17,4. Ціна 1 крб. 07 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Рєпіна, 3.

Надруковано з матриць Головного підприємства Республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ, вул. Довженка. 3 в Київській книжковій друкарні наукової книги, вул. Рєпіна, 4. Зам. 5—433.

1КЕБ.7КОБ.

89